

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ЛЬВІВСЬКИЙ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС

№ 15 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Бабелюк О. А., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Технічний редактор:

Коляса О. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри германських мов і перекладознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Члени редколегії:

Александрук І. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов хіміко-фізичних факультетів, Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Андрейчук Н. І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура, Львівський національний університет імені Івана Франка

Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор кафедри славистики Університету імені Ф. Палацького в Оломоуці (Оломоуц, Чеська Республіка)

Бистров Я. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Бігунова Н. О., доктор філологічних наук, професор кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Бялик В. Д., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Вікторія Альберт (Viktória Albert), доктор філософії (лінгвістика), професор, кафедра англійської мови та літератури, Університет прикладних наук імені Яноша Кодолані (Будапешт, Угорщина)

Гайдук С. Є., кандидат філологічних наук, доцент, ад'юнкт, Природничо-гуманітарний університет в м. Седльце (Седльце, Польща)

Глінка Н. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Іванченко М. Ю., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Козлова Т. О., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри англійської філології, Запорізький національний університет

Колегаєва І. М., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Дінеш Кумар, Ph.D., доцент, завідувач відділення англійської мови, Коледж Dual Singh (Карнал, Індія)

Марчишина А. А., доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський

Мацевко-Бекерська Л. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури, Львівський національний університет

Мелько Х. Б., кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської і німецької філології та перекладу імені професора І. В. Корунця, Київський національний лінгвістичний університет

Осовська І. М., доктор філологічних наук, професор, декан факультету іноземних мов, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Пальчевська О. С., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Приходько Г. І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології, факультет іноземної філології, Запорізький національний університет

Приходченко О. О., кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування, Запорізький національний університет

Самохіна В. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Смаглій В. М., доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри «Філологія», Одеський національний морський університет

Строченко Л. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри лексикології і стилістики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Тищенко О. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Яхонтова Т. В., доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів, Львівський національний університет імені Івана Франка

Науковий журнал «Львівський філологічний часопис» включено до переліку наукових фахових видань (категорія Б), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук зі спеціальності 035. Філологія відповідно до Наказу МОН України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4).

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет за рішенням вченої ради Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (протокол № 12 від 12.06.2024 р.)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Сайт видання: www.philologyjournal.lviv.ua

ЗМІСТ

Babelyuk O. A. THE USE OF POWER AND AUTHORITY IN BUSINESS DISCOURSE: A STYLISTIC ANALYSIS.....	5
Бенькевич Г. А. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ У ЛАТИНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	11
Гулик Ю. В. СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ МОВЛЕННЕВОГО СТИЛЮ В РЕЛІГІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ.....	16
Дев'ятко Н. В. ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРИ, АДРЕСОВАНОЇ ДИТЯЧІЙ ТА ЮНАЦЬКІЙ АУДИТОРІЯМ.....	24
Девос А. О. СЕМІОТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СПІЛЬНОТ.....	34
Dobrovolska S., Opry M., Panchyshyn S. PECULIARITIES OF TRANSLATING ENGLISH TEXTS ON INFORMATION TECHNOLOGY: STRATEGIES FOR REPRODUCING NEOLOGISMS.....	42
Ковба М. М., Чернявська А. В. ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ СОМАТИЗМОМ «ГОЛОВА» У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ).....	48
Koliasa O. DECONSTRUCTING TRADITIONAL TEXT GRAPHICS: NOVEL APPROACHES TO TEXTUAL VISUALIZATION IN POSTMODERN LITERARY TEXT.....	59
Кохан Р. А. ІМАНЕНТНА ЯКІСТЬ ДИТИНИ У ФОРМУВАННІ МЕТАМОДЕРНОГО ГОРИЗОНТУ У РОМАНІ Ю. ГОРДЕРА «ДОНЬКА ДИРЕКТОРА ЦИРКУ».....	66
Лопушанська І. ФОРМУВАННЯ АНТИВОСННОГО СВІТОГЛЯДУ БЕРТИ ФОН ЗУТТНЕР	74
Мацевко-Бекерська Л. В. ХУДОЖНІЙ НАРАТИВ МАРКА ЛЕВІ: СТРАТЕГІЇ «ЗАНУРЕННЯ» В «АТМОСФЕРУ».....	83
Odrekhivska I. TRANSLINGUAL WRITING AND CONTEMPORARY UKRAINIAN LITERATURE THROUGH THE LENS OF ENGLISH TRANSLATION: LIMINAL CREATIVITY OF TANJA MALJARTSCHUK	93
Pshoniak V. CLIMATE FICTION AS PART OF GLOBAL LITERATURE: GENERIC AND NARRATIVE PERSPECTIVES (THE CASE STUDY OF MARGARET ATWOOD AND AMITAV GHOSH'S WORKS).....	98
Skichko A. S., Demydenko O. P. CONCEPTUAL ANALYSIS AS THE TOOL TO DISCOVER THE EMBODIED SPEAKER'S EXPERIENCE IN DISCOURSE	103
Тищенко О. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТА ТИПОЛОГІЯ АВТОТРАНСПОРТНИХ ТЕРМІНІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ, ПОЛЬСЬКОЇ ТА ІТАЛІЙСЬКОЇ МОВ).....	113

CONTENTS

Babelyuk O. A. THE USE OF POWER AND AUTHORITY IN BUSINESS DISCOURSE: A STYLISTIC ANALYSIS.....	5
Galyna A. B. INTERPRETATION OF SOCIOCULTURAL SPACE IN LATIN PHRASEOLOGY.....	11
Hulyk Yu. V. STATISTICAL STUDY OF THE EVOLUTION OF SPEECH STYLE IN RELIGIOUS COMMUNICATION.....	16
Deviatko N. V. THE GENRE-STYLE FEATURES OF LITERATURE ADDRESSED TO CHILDREN AND YOUTH AUDIENCES.....	24
Devos A. O. SEMIOTIC FEATURES OF MODERN SOCIAL ADVERTISING OF EUROPEAN COMMUNITIES.....	34
Dobrovol'ska S., Opyr M., Panchyshyn S. PECULIARITIES OF TRANSLATING ENGLISH TEXTS ON INFORMATION TECHNOLOGY: STRATEGIES FOR REPRODUCING NEOLOGISMS.....	42
Kovba M. M., Cherniavska A. V. LINGUISTIC AND CULTURAL PECULIARITIES OF PHRASEOLOGISMS WITH SOMATISM "HEAD" IN THE CONTRASTIVE ASPECT (BASED ON THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES).....	48
Koliassa O. DECONSTRUCTING TRADITIONAL TEXT GRAPHICS: NOVEL APPROACHES TO TEXTUAL VISUALIZATION IN POSTMODERN LITERARY TEXT.....	59
Kokhan R. A. THE IMMANENT QUALITY OF THE CHILD IN THE FORMATION OF THE METAMODERN HORIZON IN J. GAARDER'S THE RINGMASTER'S DAUGHTER.....	66
Lopushanska I. THE FORMATION OF ANTI-WAR WORLDVIEW OF BERTHA VON SUTTNER.....	74
Matsevko-Bekerska L. MARK LEVY'S ARTISTIC NARRATIVE: STRATEGIES OF "IMMERSION" IN THE "ATMOSPHERE".....	83
Odrekhiv'ska I. TRANSLINGUAL WRITING AND CONTEMPORARY UKRAINIAN LITERATURE THROUGH THE LENS OF ENGLISH TRANSLATION: LIMINAL CREATIVITY OF TANJA MALJARTSCHUK	93
Pshoniak V. CLIMATE FICTION AS PART OF GLOBAL LITERATURE: GENERIC AND NARRATIVE PERSPECTIVES (THE CASE STUDY OF MARGARET ATWOOD AND AMITAV GHOSH'S WORKS).....	98
Skichko A. S., Demydenko O. P. CONCEPTUAL ANALYSIS AS THE TOOL TO DISCOVER THE EMBODIED SPEAKER'S EXPERIENCE IN DISCOURSE	103
Tyshchenko O. FEATURES OF TRANSLATION AND TYPOLOGY OF AUTOMOTIVE TERMS (BASED ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN, ENGLISH, GERMAN, POLISH, AND ITALIAN LANGUAGES).....	113

THE USE OF POWER AND AUTHORITY IN BUSINESS DISCOURSE: A STYLISTIC ANALYSIS

Babelyuk Oksana Andriivna

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Foreign Languages and Translation Studies,
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine
SAR, Visiting Professor in the Discipline of English and Writing
the Faculty of Arts and Social Sciences,
The University of Sydney
NSW 2009, Sydney, Australia
<https://orcid.org/0000-0003-4837-1225>*

With increasing globalization, English has become the predominant language for business communication across borders. This has piqued the interest of linguists in studying the nature of business discourse in English. The concept of business discourse emerged as a distinct area of study at the intersection of text linguistics and pragmalinguistics only in recent decades. Business discourse encompasses the purposeful, status-role speech activity of people engaged in business relations and economic activities aimed at producing/selling goods or services for profit. It is actualized primarily in four main spheres: commerce, production, finance, and intermediation. Official business discourse is characterized by stability, tradition, standardization, accuracy, objectivity, specificity, conciseness, and lack of imagery/emotionality. It excludes ambiguity and is shaped by institutional norms of the business community. At the same time, business discourse is a dynamic phenomenon evolving with societal and business developments. Business discourse can be categorized into oral (dialogues, negotiations, meetings, etc.) and written forms (official documents like orders, agreements, memos, etc.), though some genres combine both. Each genre has its own communicative goals, structure, and language patterns like clichés, formulas, and communicative stereotypes shaped by professional norms. Core oral genres include interviews, phone conversations, meetings, negotiations and presentations. Their language is marked by conciseness, standardized patterns, terminology, nomenclature, abbreviations and formulaic expressions aimed at effective business communication. For example, negotiation genres use clichés like "to resolve mutual problems", "to establish rapport", etc. Business discourse is a multidimensional phenomenon encompassing the specialized language practices of the global business community. Its forms and conventions are adapted to achieve core goals like information exchange, collective decision-making, persuasion, and codifying agreements within an institutional professional context.

Key words: *business English, business English discourse, stylistics, genre, business discourse.*

Problem statement. Based on the information provided in the text, the problem statement does not seem to be explicitly stated. However, the text discusses various aspects related to the nature, characteristics, and genres of business discourse, which implies that the broad problem area being examined is:

Understanding and analyzing the linguistic features and conventions of business discourse in English in order to facilitate effective communication and achieve desired outcomes in international business contexts.

The text notes that with increasing global integration, English has become the common language for interlingual business communication, sparking interest among linguists to study this domain. It discusses how business discourse is a multidimensional phenomenon spanning oral and written genres, each with its own communicative goals, structures and specialized language patterns.

Analysis is provided on the characteristic features of official/institutional business discourse like brevity, standardization, use of terminology/nomenclature, formulas and clichés. Specific oral genres like negotiations, meetings, interviews are examined for their language conventions aimed at purposes like persuasion, information exchange, collective decision-making. The dynamic and evolving nature of business discourse in response to developments in society and business is also highlighted.

So in essence, the underlying problem being explored is developing a deeper understanding of the linguistic practices, genres and communicative

norms governing business discourse in English to enhance cross-cultural business communication in a globalized environment. An interdisciplinary analysis from linguistics, pragmatics and discourse analysis perspectives is required to address this problem.

The object of study is business discourse, specifically business discourse conducted in the English language in professional and institutional contexts.

The subject of study is the linguistic features, conventions, genres, and communicative norms that characterize business discourse in English.

The aim of the study is to conduct a comprehensive linguistic analysis of business discourse in English in order to understand its distinct characteristics, genres, and communicative norms, thereby facilitating more effective cross-cultural business communication in global professional contexts; to analyze the language patterns, clichés, formulas used in different oral and written business genres; to examine the pragmatic functions achieved through business discourse (informing, persuading, negotiating, decision-making, etc.); to understand the institutional norms and "rules" shaping business discourse conventions; to study how business discourse evolves with changes in professional/business environments; to provide linguistic and stylistic insights to enhance training/preparation for international business communication.

The objectives of the study on business discourse in English are: to identify and analyze the key linguistic features, patterns and conventions that characterize different genres of business discourse (the use of clichés, formulaic expressions and communicative stereotypes; employment of specific terminology, nomenclature and abbreviations; adherence to norms of brevity, conciseness, objectivity and lack of ambiguity); to examine the structural and compositional aspects of core oral business genres like negotiations, meetings, interviews, presentations etc.; to study the dynamism and evolution of business discourse practices by tracking changes in response to developments in global business environment and professional communication needs; to identify similarities and differences in business discourse conventions across cultures/languages in order to facilitate effective cross-cultural business communication.

The presentation of the main material. The overarching objective ties these specific goals together – to build a comprehensive theoretical and applied understanding of business discourse in English from linguistic and pragmatic perspectives to optimize its use in professional global contexts.

With the development and intensification of integration processes, English is becoming the most common language in the process of interlingual communication at the business level. This explains the interest of linguists in business communication in English.

Throughout the history of mankind, many ideas about business communication have been accumulated. Even the ancient philosophers (Confucius, Socrates, Aristotle) paid attention to the peculiarities of business conversation.

The anthropocentric orientation of the modern humanities contributes to the fact that business communication as a part of human activity is becoming the subject of numerous studies. This process is effectively studied by experts in psychology, sociology, ethics, and philosophy. The success of business communication depends not only on the knowledge of the subject matter (professional foundations of activity), but also on communicative competence, which is realised in the ability to use language means to establish and maintain communication contact in accordance with the rules and conventions of communication, and to influence the addressee in order to achieve communicative goals and implement extra-linguistic tasks, which explains the growing value of scientific recommendations of linguists for business communication as a socially significant activity.

The concept of business discourse was first identified as an independent scientific problem at the intersection of text linguistics and pragmalinguistics only in the last decades of the twentieth century.

Business discourse has been studied by contemporary Russian and foreign scholars: V.L. Ivashchenko, T.V. Chrdileli, L.P. Naumenko, P. Brown, M. Clyne, T. van Dijk, B. Katz, J.P. Kotter and others.

Business discourse takes place in the economic sphere, which covers the relations that develop in the process of solving industrial problems that arise on the basis of and in relation to a certain type of activity related to the production and sale of goods or services and to achieve a business effect, i.e. profit. Business discourse is a purposeful status-role speech activity of people whose common feature is business relations covering not only organisations within, but also relations between organisations, as well as communication between organisations and individuals based on the norms and rules of communication accepted in the business community.

Business discourse is actualised in four main areas. These are commerce, production, finance and intermediation. Each of these spheres has its own

peculiarities caused by: thematic and intentional orientation, terminology and peculiarities of its use, rules of professional behaviour of communication participants, which gives grounds to consider them as varieties of business discourse (Naumenko, 2003, p.123).

The peculiarities of official business discourse include stability, tradition and standardisation, because the scope of its application is business relations between people, institutions and states. As already mentioned, official business discourse is characterised by strict accuracy, objectivity, specificity, conciseness, lack of imagery and emotionality, so the choice of means for it will be determined by the same features. In particular, the use of international lexical items will not be dictated by the desire to implement basic pragmatic attitudes, since the content expressed in the official business style should exclude the possibility of ambiguous interpretation.

Institutional business discourse is both a social and a linguistic phenomenon. Its existence and development, communication mechanisms and a set of expression tools depend on the situation of communication and the requirements of the modern business world. It is the social institution 'business community' that determines the use of language, 'implants' certain knowledge and ideas in the personality of each of its members, dictates strategies and tactics of interaction between social groups and individuals (Sant, 2008). Institutional business discourse is a complex, multidimensional formation, where each area that is part of it has its own unique addressee and addressee, goals and objectives of communication, interaction situations, intentions and strategies for achieving them (Sant, 2008, p.51). The main reasons that determine the dynamism of business discourse are the stable development of society, business and, accordingly, the development of a linguistic personality.

Depending on the scope of the business communication situation, we can talk about business discourse itself and its varieties – commercial, industrial, financial, intermediary, etc., and depending on the form of implementation – about oral (exists in acoustic form) and written (texts of official business documents) business discourse.

The core of the oral BD is an oral dialogue, while the written BD is centred on written texts of official business documents. Between them, in the direction from the written to the oral form of the BD, there is business correspondence (electronic and fax messages). The texts of such messages are virtually impossible to model, as they are created anew each time. Only the standard parts of their

structure are saved – introductory greetings, references to the previous message, concluding phrases, etc.

The oral part of business discourse includes the following main genres: interview, telephone conversation, meeting, business negotiation, presentation, conference, annual shareholders' meeting. The division of business discourse into oral and written is somewhat artificial, because some genres combine both forms of communication (Naumenko, 2003).

For example, an oral interview may be recorded on audio or video tape with subsequent discussion, and the results of the interview must be recorded in writing in the form of a questionnaire with the assessment and conclusions of the commission regarding the candidate for the position/employee; telephone conversations in some companies are also recorded on audio tape with their subsequent printing and processing; business/production meetings are recorded and/or taped; the results of business negotiations are recorded in writing in the form of (preliminary) agreements, the results of conferences and annual shareholders' meetings are covered in materials and reports. As for the presentation, its full text or theses are prepared in advance in writing. The above suggests a certain symbiosis of some genres of business discourse.

All types of BD have certain parameters – integral and differential. The integral feature of the BD is the situation of business communication, which, together with extralinguistic factors, determines its differential linguistic features. In order to obtain a more specific model of a particular type of BD, it is advisable to take into account the goals, interests, desires of communicators, their social roles, status, and positions.

In addition to the main pragmatic function, the purpose of which is to influence the addressee, not the least place in business speech is occupied by the phatic function, the main purpose of which is to establish, continue or interrupt communication, to attract the interlocutor's attention or to make sure that he/she listens attentively (Naumova, 2000). For its successful implementation, BD should rely not only on the interaction of pragmatic and phatic functions, but also on the support of some other factors, in particular dialogicity and appeal, since any interaction involves its addressee.

The subject of business rhetoric is professionally important genres, primarily related to the training of specialists in marketing, management, finance, and the national economy. In the institutional BD, such genres as business conversation, business negotiations, business meetings are distinguished; in a number of modern scientific publications

they are referred to as so-called "complex speech events" (event genre) (Knight, 2002).

Each of the business speech genres has its own specific communicative task and goal (to discuss, formulate an opinion, make a decision, etc.), but at the same time these tasks and goals are similar in that they are realised in business, professional communication of a certain circle of specialists, business people, and in the process of business communication they are often intertwined, complementing and "supporting" each other.

From the point of view of structure, any discourse is an exchange of remarks, including, along with spontaneous speech, template phrases, discursive formulas, precedent texts, communicative stereotypes, etc.

Communicative stereotypes are an integral part of the role behaviour of communicators in institutional BD and its specific genres. Stereotypes are formed on the basis of experience, frequency of repetition of role features that characterise behaviour, manner of speaking, movement, and dress.

Let us now turn to the analysis of certain genres of institutional BD. Let's consider the so-called genre of analysing the results of the implementation of the agreements reached, i.e. establishing contacts and clarifying the content and purpose of business negotiations, which largely determine the tone and productivity of all communication: a clear definition of the concepts of "why, for what purpose business communication takes place" is one of the important components of its effectiveness.

As the analysis of negotiation texts shows, the genre of "presentation of positions" can be represented by one of the contracting parties, although in about a third of cases, both parties present and present their positions. At this stage, the informative purpose of the negotiations is most fully realised. The parties seek to obtain as much information as possible about each other's position, interests, needs, important criteria, etc. in order to develop and conclude an agreement: "Mutual exchange of views often transforms from a dialogue into a kind of alternating monologues and requires the participants to have the skill of creating monologues, albeit small in volume" (Mortensen, 2004).

There are typical language cliché constructions that precede the actual specific presentation of events and established etiquette formulas, usually formulas of greeting, requesting readiness for communication.

If we analyse the phrases of the business negotiation genre separately by phraseological aspects and cliché expressions, we can get the following picture.

In the phrases «*We are here today, to resolve our mutual problem*», «*We are ready to share our comments about ...*», «*We will reach an agreement soon*», «*Our company always takes into account environmental issues wherever it is possible*», «*We make an effort to establish a good rapport with...*», expressions «*to resolve our mutual problems*», «*to share our comments*», «*to reach an agreement*», «*to take into account*», «*to establish a good rapport*» are phrase schemes, as this unit of speech is characterised by economy and capacity, multilevel and stereotyped structure with a constant emotional component.

In expressions «*In our company, high quality is on the agenda*», «*Stop talking about the weather and let's get down to business*», «*Our CO began to explain the plan of action to the partners*», phrases «*on the agenda*», «*let's get down to business*», «*let's analyze the plan of action*» are a cliché, i.e., a stereotypical form and a ready-made formula characterised by a very high stability of the component composition.

The genres of "discussing positions" and "agreeing on positions" are central to the compositional and structural construction of negotiations. At this stage, the parties seek to present their point of view to the fullest extent possible and to realise their interests. The main goal of this stage is to persuade the other party to accept the proposals put forward and change its position. At this stage, the main goal of business negotiations is to reach an agreement. Obviously, the need for agreement arises primarily in relation to differences in positions or differences in interests (in the strategy of joint problem analysis with a partner): "Regardless of what kind of negotiations we are dealing with..., the main question is how to resolve the contradictions of interests (positions) and at the same time realise their coincidence to the fullest extent" (Sant, 2008, p.48).

Another business genre is the meeting. This is a form of organising business communication of the team for the purpose of information exchange and collective decision-making on topical issues (Morand, 2000). The principle of this genre is to discuss professional problems, usually within the organisation's team. Its purpose is to make certain decisions or coordinate mutual actions. This rhetorical genre also contains certain language formulas. Let's analyse them as we did for the previous genre:

«*We made an appointment with...*», «*Our multinational competitors are faced with potentially a phenomenally profitable market*», «*In our opinion, in this situation our employees should...*», «*I do not agree with this situation*», «*How well you present yourself and your ideas...*»:

«to make an appointment», «to face with», «in our opinion», «to agree with the situation», «how well» are phrase schemes.

«In our meeting the colleagues will have a brainstorming session», «We will have a good working meeting», «Meeting called on a routine basis..», «The eye contact and body language are essential to effective meeting», «brainstorming session», «good working meeting», «a routine basis», «eye contact» i «body language» are cliché.

It is noteworthy that the phraseological aspect and clichés in the business meeting genre account for the same number of percent.

Thus, institutional BD tends to stand out for its relative stability and closedness. This is due to its specific functional focus: international treaties, state acts, legal laws, resolutions, charters, instructions, official correspondence, business papers, etc.

Despite the differences in content and variety of genres, institutional BD in general is characterised by a number of common features. These include, in particular:

1. brevity, compactness of presentation, economical use of language;
2. standardised arrangement of material, often with the use of clichés inherent in this style;
3. extensive use of terminology, nomenclature, the presence of a special stock of vocabulary and phraseology, inclusion of difficult to abbreviate words and abbreviations in the text.

Conclusion. In conclusion, business discourse in the English language has emerged as a crucial area of study at the intersection of linguistics, pragmatics and professional communication. As globalization intensifies and English solidifies its role as the lingua franca of international business, developing a comprehensive understanding of the linguistic conventions and pragmatic norms governing business discourse becomes paramount.

This text has examined the multidimensional nature of business discourse, encompassing both oral genres like negotiations, meetings and presentations as well as written genres like official documents, correspondence and reports. Despite contextual variations, business discourse displays some overarching features such as brevity, standardization, extensive use of terminology/nomenclature, and lack of ambiguity. Its language is shaped by institutionalized norms of the global business community.

However, business discourse is not a static phenomenon. It continues to evolve dynamically in response to developments in business practices, professional communication needs and societal changes. Linguistic analysis reveals the myriad ways in which pragmatic goals like informing, persuading, negotiating positions and making collective decisions are discursively achieved through strategically deploying clichés, formulas, interactional patterns and communicative stereotypes.

Going forward, interdisciplinary research drawing from discourse analysis, sociolinguistics and pragmatics can continue to unpack the linguistic underpinnings of business discourse genres. This can generate valuable pedagogical insights for enhancing cross-cultural business communication training and developing professionals' discursive competence. As the world becomes increasingly interconnected, such research efforts are crucial for facilitating successful interlingual business engagement. Understanding and optimizing business discourse in English is key to achieving core objectives like forging agreements, coordinating global operations and driving international corporate success in an integrated economic landscape. This underscores the vitality of this area of study for both theoretical and applied linguistics.

REFERENCES

1. Naumenko, L.P. (2003). Dilovyi diskurs ta yoho funktsionalno-stylovi kharakterystyky. [Business discourse and its functional and style characteristics]. *Kultura narodiv Prychernomoria*, 37. Simferopol, S. 122-124. [in Ukrainian]
2. Naumova, N.H. (2000). Realizatsiia komunikatyvno-prahmatychnykh nastanov dilovoho diskursu. [Realization of communicative and pragmatic instructions of business discourse]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*. K.: Lohos. [in Ukrainian].
3. Knight, S. (2002). *NLP at work: the difference that makes the difference in business*. London: Nicholas Brealey Publishing, 374 p.
4. Morand, D. A. (2000). *Language and power: an empirical analysis of linguistic strategies used in superior-subordinate communication*. *Behav.*
5. Mortensen, K. (2004). *Maximum Influence: The 12 Universal Laws of Power Persuasion*. NY: Amacom.
6. Sant, T. (2008). *The Language of Success. Business Writing, that Informs, Persuades, and Gets Success*. NY: Amacom.

BIBLIOGRAPHY

1. Науменко Л.П. Діловий дискурс та його функціонально-стильові характеристики. *Культура народів Причорномор'я*. Сімферополь. 2003. № 37. С. 122-124.
2. Наумова Н.Г. Реалізація комунікативно-прагматичних настанов ділового дискурсу. *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: Логос, 2000. С. 225 – 261.
3. Brown P. *Speech as a marker of situation*. Cambridge, 1979. 126 p.
4. *Business Class*. Hong Kong: Longman, 1997. 184 p.
5. Katz V. *Turning Practical Communication into Business Power*. London: Mercury, 1989. 144 p.
6. Knight S. *NLP at work: the difference that makes the difference in business*. London: Nicholas Brealey Publishing, 2002. 374 p.
7. Morand D. A. *Language and power: an empirical analysis of linguistic strategies used in superior-subordinate communication*. *Behav.*, 2000. № 21:235 P. 48.
8. Mortensen K. *Maximum Influence: The 12 Universal Laws of Power Persuasion*. NY: Amacom, 2004. 255 p.
9. Sant T. *The Language of Success. Business Writing, that Informs, Persuades, and Gets Success*. NY: Amacom, 2008. 224 p.

ВИКОРИСТАННЯ ВЛАДИ ТА АВТОРИТЕТУ В ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ: СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Бабелюк Оксана Андріївна

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов та перекладу
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна,
SAR, запрошений професор, факультету мистецтв
та соціальних наук Сіднейського університету,
Новий Південний Уельс, 2009, Сідней, Австралія*

Зі зростанням глобалізації англійська мова стала домінуючою мовою для ділового спілкування через кордони. Це викликало інтерес лінгвістів до вивчення природи ділового дискурсу в англійській мові. Поняття ділового дискурсу сформувалося як окрема галузь дослідження на перетині лінгвістики тексту та прагмалінгвістики лише в останні десятиліття. Діловий дискурс охоплює цілеспрямовану, статусно-рольову мовленнєву діяльність людей, залучених у ділові стосунки та економічну діяльність, спрямовану на виробництво/продаж товарів чи послуг з метою отримання прибутку. Він актуалізується передусім у чотирьох основних сферах: комерції, виробництві, фінансах та посередництві. Офіційно-діловий дискурс характеризується стабільністю, традиційністю, стандартизацією, точністю, об'єктивністю, конкретністю, лаконічністю, відсутністю образності/емоційності. Він виключає двозначність і формується інституційними нормами бізнес-спільноти. Водночас бізнес-дискурс є динамічним явищем, що розвивається разом із суспільним та бізнес-розвитком. Діловий дискурс можна поділити на усний (діалоги, переговори, зустрічі тощо) та письмовий (офіційні документи – накази, угоди, службові записки тощо), хоча деякі жанри поєднують у собі обидві форми. Кожен жанр має свої комунікативні цілі, структуру та мовні патерни, такі як кліше, формули та комунікативні стереотипи, сформовані професійними нормами. До основних усних жанрів належать інтерв'ю, телефонні розмови, зустрічі, переговори та презентації. Їхня мова відзначається лаконічністю, стандартизованими зразками, термінологією, номенклатурою, аббревіатурами та шаблонними виразами, спрямованими на ефективну ділову комунікацію. Наприклад, у жанрах переговорів використовуються кліше на кшталт «вирішити взаємні проблеми», «встановити взаєморозуміння» тощо. Діловий дискурс – багатовимірне явище, що охоплює спеціалізовані мовні практики світової бізнес-спільноти. Його форми та конвенції адаптовані для досягнення основних цілей, таких як обмін інформацією, колективне прийняття рішень, переконання та кодифікація домовленостей в інституційному професійному контексті.

Ключові слова: ділова англійська мова, діловий англійський дискурс, стилістика, жанр, бізнес дискурс.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ У ЛАТИНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Бенькевич Галина Андріївна

викладачка кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-7496-0077>

У статті досліджено способи інтерпретації соціокультурного простору у латинській фразеології. Проаналізовано, як фразеологізми латинської мови відтворюють реалії античності. У статті розглянуто методи та підходи до вивчення фразеологічного матеріалу. У лінгвістичних працях з вивчення фразеології підтверджено їхній вплив на формування культурної ідентичності, співвідношення з історичними подіями, зв'язок з соціальними нормами, цінностями. Латинська фразеологія є не лише важливим елементом мовної спадщини, а й цінним джерелом для розуміння особливостей соціокультурного простору різних століть. Розглянуто ключові тенденції у розвитку латинської фразеології. Розглянуто мовні приклади фразеологізмів латинської мови. Дослідження базується на аналізі літературних джерел та латинських фразеологізмів. Інші дослідження вчених частково присвячені взаємозв'язку з соціокультурним простором, зокрема соціолінгвістичним аспектам фразеології. Проведено когнітивний, історико-культурний та семантичний аналізи фразеологізмів. Когнітивний аналіз фразеологізмів як концептуальної структури допомагає з'ясувати ментальні категорії та концепти у контексті доби. Історико-культурний аналіз встановлює зв'язок між фразеологізмами та історичними подіями, соціальними явищами. Семантичний аналіз фразеологізмів стосується змісту фразеологізмів, зокрема символіки культурних конотацій. У статті окреслено напрями подальших досліджень, доцільність використання результатів дослідження у вивченні та викладанні латинської мови, для розуміння контексту висловлювання. Особлива увага буде приділена тлумаченню соціальних норм, цінностей та стереотипів античності. Фразеологічний матеріал дослідження цінний для використання при формуванні навиків критичного мислення, культурної компетентності, розуміння універсальних соціальних принципів і цінностей. Латинські фразеологічні одиниці не є широко вживаними, а здебільшого стосуються окремої сфери, тому ми їх розподіляємо на групи і звертаємо увагу на поєднання компонентів і співвіднесення семантики усього вислову з семантикою його окремих складників-компонентів. Латинські фразеологізми умовно розподілені на групи: Політичні та соціальні структури. Суспільна етика та мораль. Філософія та мудрість. Військові та стратегічні поради. Успіх та удача. Комерційні та правові поради.

Ключові слова: латинська фразеологія, соціокультурний простір, соціокультурний контекст, фразеологізми, реалії.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Фразеологія у мові містить численні інтерпретації соціокультурного простору та культури суспільства. Фразеологізми певного історичного періоду виникають під впливом соціальних подій, стають маркерами соціокультурного простору. Вони зберігають у собі особливості епохи та соціального середовища. І ми зараз спостерігаємо сучасні соціальні зміни, які торкнулися мови. Мова, як жива система, завжди адаптується до нових реалій, таким чином фразеологія бере участь у глибинних процесах у суспільстві.

Розуміння того, як фразеологія інтерпретує соціальні зміни і ширші соціокультурні тенденції, зберігає колективну пам'ять та культурну ідентичність.

Вивчення фразеології у контексті соціальних змін відкриває нові можливості для дослідження взаємозв'язку між мовою та суспільством, дозволяючи краще зрозуміти, як мова відображає і впливає на соціальні процеси. Це сприяє розвитку лінгвістичної науки та соціології, культурології та історії.

Латинські фразеологізми, якими послуговуються сучасні європейські мови, є джерелом соціокультурних тенденцій суспільства, які є новим знанням для сучасної лінгвістики та культурології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиліть фразеології було присвячено праці видатних вчених, таких як Ш. Баллі, Ж. Паулі, В. Залеський, А. Рамбо, Л. Леже, В. Ральстон та ін., вони заклали основи фразеологічної теорії. Т. Добровольська та І. Голубовська зосередили увагу на соціолінгвістичних аспектах фразеології, вивчаючи взаємозв'язок між мовою та соціальними процесами.

Соціокультурний простір досліджували В. Литвин, А. Савченко, Н. Гапон, Т. Тюльпа та інші науковці. Джерелами розвідки є дослідження, присвячені смислового наповненню поняття «соціокультурний простір».

Формулювання мети і завдань статті.

Метою цієї статті є аналіз інтерпретації соціокультурного простору у фразеології, визначення зв'язку між соціальними змінами та розвитком фразеологізмів. Для досягнення цієї мети необхідно виконати наступні завдання:

1. Дослідити вплив соціальних факторів на формування й еволюцію фразеологізмів.

2. Проаналізувати фразеологізми, які відтворюють соціальні явища та історичні події.

3. Виявити, як соціальні зміни та події впливають на мову, та як мова фіксує ці зміни, формуючи культурну й історичну пам'ять суспільства.

У дослідженні соціокультурного простору через призму фразеології ми намагаємося розкрити вплив соціальних змін та подій на мову, і навпаки.

Особистість набуває у суспільстві соціальні характеристики і займає нішу у світі комунікації, оцінює цей світ, змінює його. Основним мотиватором до розвитку для людини є цінності, сформовані ще в античності. Вони доступні через мовно-фразеологічну спадщину Стародавніх Греції та Риму і транслиують людству культуру та менталітет того часу, а водночас містять незмінні постулати буття.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. у світогляді переважає антропоцентричний принцип, а основним об'єктом дослідження вчених стає мовна картина світу та її складові – концепти. «Концепт» – «глобальна одиниця смислової діяльності», «квант структурованого знання», «одиниця семантичного простору мови» (Wierzbicka, 1992, р. 7), «уявлення про фрагмент світу», «національний образ з ознаками індивідуального уявлення» (Wierzbicka, 1992, р. 14).

Соціокультурний простір – це складний і багатовимірний концепт, який охоплює взаємодії між різними соціальними групами та культурними елементами, що формують суспільне життя. Він включає в себе матеріальні аспекти, такі як архітектура і технології, і нематеріальні елементи, як-от цінності, норми, традиції, мова. Розуміння соціокультурного простору є ключовим для аналізу суспільних процесів і явищ, оскільки він відображає комплексність і динамізм соціального життя (Теміров, 2019).

Соціокультурний простір людство освоїло у процесі свого існування. Цей простір є частиною фізичного простору, тобто є олюдненим

простором. Він вписаний у простір біосфери. Соціокультурний простір є простором людського буття, який має соціально-культурний і духовно-практичний виміри. Мерло-Понті писав, що простір – це не місце, в якому розташовані речі, а лише характеристика можливої послідовності їх розташування. С. Кримський підкреслював, що якщо людина як тілесний індивід займає певне місце у фізичному просторі, то у своєму соціальному бутті людина ніби «розкидана» у світі, у справах і подіях життя та духу, у тимчасовості свого унікального існування (Кримський, 2012).

Людина у своєму бутті перебуває одночасно у різних багатовимірних просторових структурах, сенс яких визначається тим, якою мірою вони відповідають буттєвій ситуації людини в певний момент часу; якою мірою їх освоїла людина. Наприклад, для людини суттєвою є комфортність її житла, робочого місця, місця відпочинку, автомобіля, перебування в полі інших людей тощо.

Соціокультурний простір твориться людьми, які освоюють фізичний простір і перетворюють його частину відповідно до своїх потреб та інтересів: моделюють умови власного життя, будують населені пункти, освоюють надра землі, ближній космос, обробляють землю, вирощують нові види рослин і тварин тощо. Усе це є підпросторами соціокультурного простору, які формують поле людської культури.

Людина одночасно перебуває у просторі життя, соціуму, культури, інших людей, свого внутрішнього світу. Людина не перебуває в просторі, а організовує, структурує простір свого буття в культурі. Вона створює свій особистий простір, який вписаний у простір соціуму. Водночас відбувається автономізація, «приватизація» власного соціокультурного простору. Соціокультурний простір з власними культурно-історичними межами має тенденцію до розширення: суспільство постійно освоює нові ділянки фізичного простору, окультурює їх, усупільнює.

Особливо цінними для завдань дослідження становлять висновки філософів щодо соціокультурних характеристик мови. В. фон Гумбольдту вдалося вперше представити мову як продукт суспільного розвитку, що залежить від культурних умов. Діяльнісноенергетична концепція мови дослідника дозволила вперше в історії лінгвофілософської думки показати мову в новій якості – як прояв людської культури. Такий аспект теоретичних положень дослідника слугуватиме нам основою не лише для виявлення особливостей соціокультур-

ної обумовленості взаємовпливу природних і штучних знакових систем, а й для з'ясування їх антропологічного змісту.

Центром інформаційного простору є суб'єкт, який у ході своєї діяльності створює, накопичує, зберігає та передає інформацію. Соціокультурна комунікація зумовила виникнення засобів комунікації, а природна потреба в спілкуванні виявила здатність закріплювати, змінювати й удосконалювати ці засоби.

Для розуміння суті сучасних явищ необхідний діалог з історією. Урахування культурно-історичних передумов лінгвокультурних змін як методологічна проблема порушується в працях В. фон Гумбольдта. Дослідник переконує, що «навіть найвіддаленіше минуле все ще присутнє в теперішньому – адже мова насичена переживаннями попередніх поколінь і зберігає їх живе дихання» (Гумбольдт, 1986, с. 82). Більше того, такий підхід у поєднанні з принципом історизму є однією з передумов вивчення мови як живої системи. Це дає змогу врахувати світ носіїв мови, їх спосіб життя, національний характер, менталітет тощо, адже реальне вживання слів у мовленні визначається соціальним і культурним докільлям того, хто говорить мовою мовного колективу за певних соціокультурних умов. Тому в межах нашого дослідження застосовано культурно-історичний підхід.

Сучасний соціокультурний простір є середовищем функціонування мови, і природної, і штучної. При цьому «культура інформаційної ери» усвідомлюється нами як новітній період у розвитку людства із використанням інформаційно-комунікаційних засобів спілкування та пріоритетом соціальних практик, які запускають процес обміну інформацією та знаннями.

У семантичному просторі мова виступає засобом комунікації, який робить динамічним соціокультурний простір.

З'ясування основних характеристик і функціональних ознак мовних явищ у межах комунікативної парадигми інформаційної ери спонукає нас тлумачити мову як соціокультурно обумовлену знакову систему, яка виробляє, акумулює і передає інформацію відповідно до комунікативних потреб соціуму культурноісторичної епохи (у нашому випадку – інформаційної доби).

Як зазначає Е. Сепір, «мова є комунікативним процесом у чистому вигляді в кожному відомому нам суспільстві» (Sapir, 1949, p. 211). Цю ознаку зазвичай вважають первинною, адже комунікативна функція іманентно властива мові. Погоджуємося з позицією С. Дуд-

ника, що комунікативна складова мови має чільне місце в історико-культурному поступі людства, стверджуючи: «Тільки розвиваючи мовну комунікативну систему, людина виявилася здатною перетворити звичайне суспільне існування в складний, функціонально багатоманітний цивілізаційний стан». Розширимо цю тезу можна твердженням, що функціонування суспільства передбачає існування комунікації, яка і є його невід'ємною складовою.

Будучи за своєю природою абстрактною, мова лише в процесі її застосування членами суспільства набуває реального існування в живому мовленні. Тому, на нашу думку, не буде перебільшенням сказати, що комунікаційні характеристики знакової системи мови є ключовими для формування концептуального каркасу культури загалом і мають бути враховані при уточненні значень термінів.

Латинські фразеологізми, що відображають суспільні аспекти, використовуються часто сьогодні, оскільки передають соціальні та культурні цінності. Ось деякі з найвідоміших латинських фразеологізмів про суспільство:

1. Політичні та соціальні структури

Vox populi, vox Dei – Голос народу – голос Бога.

Panem et circenses – Хліба і видовищ.

Divide et impera – Розділяй і володарюй.

2. Суспільна етика та мораль

Homo homini lupus – Людина людині вовк.

In vino veritas – Істина у вині.

Omnia vincit amor – Любов перемагає все.

Alea iacta est – Жереб кинуте.

Carpe diem – Лови мить.

3. Філософія та мудрість

Per aspera ad astra – Через терни до зірок.

Dum spiro, spero – Поки дихаю, сподіваюсь.

Mens sana in corpore sano – Здоровий дух у здоровому тілі.

Nihil novi sub sole – Немає нічого нового під сонцем.

4. Військові та стратегічні поради

Si vis pacem, para bellum – Хочеш миру – готуйся до війни.

Non scholae, sed vitae discimus – Ми вчимося не для школи, а для життя.

5. Успіх та удача

Audentes fortuna iuvat – Сміливим щастить.

Fortes fortuna adiuvat – Фортуна допомагає сміливим.

6. Комерційні та правові поради

Caveat emptor – Нехай покупець буде обережним.

Вивчення фразеології в контексті соціокультурного простору спонукає до використання

різних методологічних підходів, які розкривають глибинні зв'язки між мовою та культурою.

Когнітивний аналіз розглядає фразеологізми як концептуальні структури, що відображають культурні моделі та світогляд античного суспільства. Метод когнітивного аналізу виявляє фразеологізми, ментальні категорії та концепти, властиві історичному періоду. Наприклад, фразеологізм «*Vox populi, vox Dei*» («Голос народу – голос Бога») говорить про верховенство народної волі в політичному житті античного Риму.

Історико-культурний аналіз встановлює зв'язок між фразеологізмами та історичними подіями, соціальними явищами. Фразеологізми, які мають пряме відношення до історичних реалій, наприклад, «*Panem et circenses*» («Хліба і видовищ») відображають соціальну політику, у цьому випадку це політика римських імператорів, спрямована на забезпечення лояльності громадян.

Семантичний аналіз фразеологізмів застосовують при дослідженні змістовних аспектів фразеологізмів, зокрема символіки культурних конотацій. Наприклад, вираз «*Mens sana in corpore sano*» («У здоровому тілі здоровий дух») дає уявлення про гармонію фізичного та духовного здоров'я як елементу римської культури.

Латинська фразеологія, як і будь-яка інша, піддавалася впливу соціальних змін, що відбувалися в античності. Зміни в політичному, економічному та культурному житті Риму залишилися у фразеологізмах, які набули нових значень, або вийшли з ужитку.

Наприклад, фразеологізм «*Divide et impera*» («Розділяй і володарюй») був символом політики римських імператорів, для підтримання влади через розмежування суспільства на соціальні групи. Таким чином розуміємо складну політичну ситуацію римських імператорів та їхнє маніпулювання суспільними процесами для збереження стабільності.

Соціальні зміни впливали на появу нових фразеологізмів, наприклад, у часі зростання комерції та розвитку права в Римі. Так виникли фразеологізми економічного та правового спрямування: «*Caveat emptor*» («Нехай покупець буде обережним»).

Фразеологізми латинської мови творили культурну ідентичність античного суспільства. Вони сприяли закріпленню соціальних та куль-

турних цінностей. Наприклад, фразеологізм «*Omnia vincit amor*» («Любов перемагає все») є висловом ідеалу романтичної любові, що став культурною цінністю. Такі фразеологізми пояснюють, що є важливим та цінним у суспільстві.

Латинська фразеологія творила спільний культурний простір з різних соціальних груп та регіонів в єдиному культурному контексті. Вирази, такі як «*Senatus populusque Romanus*» («Сенат і народ Риму»), підкреслювали єдність та співпрацю різних прошарків суспільства.

Латинські фразеологізми зберегли первісне значення, і деякі набули нових конотацій, адаптувалися до сучасних реалій.

Наприклад, вираз «*Carpe diem*» («Лови момент») використовується сьогодні для підкреслення важливості насолоди моментом життя тут і зараз, оскільки сучасний світ швидкоплинний.

Інший приклад – вираз «*Alea iacta est*» («Жереб кинуто») підкреслює вираз незворотності прийнятого рішення.

Висновки та рекомендації для подальших досліджень. Вивчення латинської фразеології в контексті соціокультурного простору дає глибоке розуміння історичних та культурних аспектів античності і пролонгує їхню доцільність і життєздатність у сучасних мовах та культурі. Латинські фразеологізми як елемент мовної спадщини водночас є джерелом для розуміння соціокультурного контексту попередніх поколінь.

Подальші дослідження в цьому напрямку можуть охопити увесь існуючий пласт фразеологізмів, їхні еволюційні зміни та здатність адаптуватися до сучасних реалій. Латинська фразеологія є цікавою для порівняння її функціонування у різних європейських мовах та культурах та у формуванні сучасних культурних цінностей.

Знання про латинську фразеологію корисні для лінгвістів, педагогів, істориків, культурологів та представників нових наук. Використання фразеологічного матеріалу у викладанні латинської мови та культури даватиме глибинне розуміння історичних та культурних аспектів античного світу, а також впливатиме на формування навиків критичного мислення та культурної компетентності у студентів, розуміння ними універсальних соціальних принципів і цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гумбольдт В. фон. Загальне мовознавство: Вибрані праці. Київ: Видавництво української мови, 1986. 352 с.
2. Кримський С. Б. Філософські виміри сучасного світу. Київ: Дух і Літера. 2012.

3. Теміров Б. Ю. Інтерпретація соціокультурного простору в сучасній філософії. Одеса: Видавництво «Астропринт». 2019.
4. Sapir E. Culture, Language, and Personality: Selected Essays. Berkeley: University of California Press, 1949. 548 p.
5. Wierzbicka A. Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations. New York: Oxford University Press. 1992.

REFERENCES

1. Humboldt, V. fon. (1986). *Zahalne movoznavstvo [General linguistics]: Selected Works*. Kyiv: Ukrainian Language Publishing House. [in Ukrainian].
2. Krymskyi, S. B. (2012). *Filosofski vymiry suchasnoho svitu [Philosophical Dimensions of the Modern World]*. Kyiv: Spirit and Letter. [in Ukrainian].
3. Temirov, B. Yu. (2019). *Interpretatsiia sotsiokulturnoho prostoru v suchasni filozofii [Interpretation of Sociocultural Space in Contemporary Philosophy]*. Odesa: Astroprint Publishing House. [in Ukrainian].
4. Sapir, E. (1949). *Culture, Language, and Personality: Selected Essays*. Berkeley: University of California Press.
5. Wierzbicka, A. (1992). *Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations*. New York: Oxford University Press.

INTERPRETATION OF SOCIOCULTURAL SPACE IN LATIN PHRASEOLOGY

Galyna Andriivna Benkevych

*Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine*

The article investigates the ways of interpreting the sociocultural space in Latin phraseology. It analyzes how Latin idioms reflect the realities of antiquity. The article discusses methods and approaches to the study of phraseological material. Linguistic studies on phraseology have confirmed their impact on the formation of cultural identity, the correlation with historical events, and the connection with social norms and values. Latin phraseology is not only an important element of linguistic heritage but also a valuable source for understanding the peculiarities of the sociocultural space of different centuries. Key trends in the development of Latin phraseology are considered, along with linguistic examples of Latin idioms. The research is based on the analysis of literary sources and Latin idioms. Other scholars' studies are partially dedicated to the relationship with the sociocultural space, particularly the sociolinguistic aspects of phraseology. Cognitive, historical-cultural, and semantic analyses of idioms have been conducted. Cognitive analysis of idioms as conceptual structures helps to elucidate mental categories and concepts in the context of the era. Historical-cultural analysis establishes the connection between idioms and historical events and social phenomena. Semantic analysis of idioms pertains to the content of idioms, including the symbolism of cultural connotations. The article outlines directions for further research and the feasibility of using the research results in the study and teaching of Latin to understand the context of expressions. Special attention will be given to the interpretation of social norms, values, and stereotypes of antiquity. The phraseological material of the research is valuable for developing critical thinking skills, cultural competence, and understanding universal social principles and values. Latin idiomatic units are not widely used but mostly pertain to specific domains; hence, we categorize them into groups and focus on the combination of components and the correlation of the semantics of the entire expression with the semantics of its individual components. Latin idioms are conditionally divided into groups: Political and social structures. Social ethics and morality. Philosophy and wisdom. Military and strategic advice. Success and luck. Commercial and legal advice.

Key words: Latin phraseology, sociocultural space, sociocultural context, idioms, realities.

УДК 81'1:27-725-46

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-15.3>

СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕВОЛЮЦІЇ МОВЛЕННЕВОГО СТИЛЮ В РЕЛІГІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Гулик Юрій Володимирович

аспірант кафедри прикладної лінгвістики

Національного університету "Львівська політехніка"

вул. Степана Бандери 30, Львів, Україна

<https://orcid.org/0009-0000-8030-1409>

Статистичний підхід до вивчення еволюції мовленнєвого стилю релігійних текстів та його впливу на релігійну комунікацію дозволяє виявити ключові аспекти, що впливають на ефективність проповідування та розуміння релігійних принципів. Дослідження пастирських послань Андрея Шептицького показало, що найбільш ефективними є інформувальна, стверджувальна та оцінювальна стратегії. Інформувальна стратегія, яка включає тактики пояснення та апеляції до сакральних текстів, сприяє зрозумілому викладу релігійних доктрин. Стверджувальна стратегія використовує апеляції до досвіду пастви та особистого досвіду проповідника для підкріплення релігійних догматів та створення довіри. Оцінювальна стратегія, що реалізується через порівняння та контрастування, допомагає слухачам краще розуміти відмінності між бажаною і небажаною поведінкою. Кількісний аналіз виявив, що тактика пояснення є найчастіше використовуваною, що підкреслює її важливість для ефективної комунікації. Використання цих стратегій дозволяє проповідникам досягати високого рівня комунікаційного впливу, забезпечуючи глибоке розуміння релігійних текстів та сприяючи формуванню у слухачів певних релігійних цінностей та поведінкових моделей. Подальші дослідження можуть зосередитися на вивченні культурних та історичних контекстів, які впливають на еволюцію мовленнєвого стилю, а також на аналізі сучасних релігійних текстів для визначення ефективності комунікаційних стратегій у сучасному контексті.

Ключові слова: статистичний підхід, еволюція мовленнєвого стилю, релігійна комунікація, пастирські послання, пояснювальна стратегія, оцінювальна стратегія, Андрей Шептицький, кількісний аналіз, релігійний дискурс.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Вивчення еволюції мовленнєвого стилю є важливим завданням у лінгвістиці, особливо в контексті релігійної комунікації. Релігійні тексти мають значний вплив на духовне життя суспільства, і їхній стиль може суттєво змінюватися під впливом історичних, соціальних та культурних чинників.

Використання статистичного підходу дозволяє аналізувати зміни в мовному стилі з більшою точністю та об'єктивністю, надаючи можливість виділити ключові тенденції та закономірності. Це має значення не тільки для розуміння історичних процесів, але й для сучасної практики проповідування та виховання. Оцінка змін у стилі та структурі релігійних текстів може сприяти вдосконаленню комунікаційних стратегій у релігійних організаціях, що впливає на ефективність передачі релігійного змісту та його сприйняття аудиторією.

Крім того, аналіз мовленнєвого стилю релігійних текстів дозволяє виявити вплив різних періодів та історичних подій на мовну практику, що є важливим для глибшого розуміння культурного та духовного розвитку суспільства.

Таким чином, дослідження еволюції мовленнєвого стилю релігійних текстів є актуальним та необхідним для покращення комунікації та підвищення рівня духовної освіченості населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні десятиліття характеризуються зростаючим інтересом до кількісних методів у лінгвістиці. Дослідження В. В. Пасічника, Ю. М. Щербини, В. А. Висоцької та Т. В. Шестакевича у сфері математичної лінгвістики стали значним внеском у розвиток цієї галузі. Вони також досліджували теоретичні та прикладні проблеми структурно-математичної лінгвістики, що сприяло подальшому розвитку кількісних методів аналізу мовних даних.

Інші важливі дослідження включають роботу Г. Альтмана, який розглядав моду та істину в лінгвістиці, а також дослідження М. Петрушкевича щодо релігійних комунікацій як об'єкта впливу масової культури. Роботи Альтмана і Петрушкевича заклали основу для сучасних підходів до кількісного аналізу мовних змін, зокрема у контексті релігійних текстів.

Також варто згадати праці Шептицького, які надають глибокий аналіз пастирських послань та релігійної комунікації в історичному контексті.

сті. Дослідження Дубієля та Халві щодо конверсаційних стратегій та їх впливу на пошукову продуктивність, а також роботу Лезер про релігійну мову та критичний дискурс-аналіз також зробили вагомий внесок у розуміння взаємозв'язку між мовою та релігією.

Проте, незважаючи на значні досягнення у цій галузі, залишається ряд невирішених питань. Наприклад, необхідність більш детального аналізу впливу еволюції мовленнєвого стилю на сприйняття релігійних текстів різними соціальними групами, а також впливу культурних та історичних контекстів на ці зміни. Означена стаття присвячується саме цим невирішеним питанням, зосереджуючись на аналізі статистичних даних для виявлення закономірностей у зміні мовленнєвого стилю релігійних текстів та їх впливу на релігійну комунікацію.

Метою даної статті є дослідження еволюції мовленнєвого стилю релігійних текстів на основі статистичного підходу та оцінка його впливу на ефективність релігійної комунікації.

Новизна дослідження полягає в комплексному застосуванні статистичних методів для аналізу еволюції мовленнєвого стилю релігійних текстів, зокрема пастирських послань Андрея Шептицького. Попри існуючі дослідження у сфері математичної лінгвістики, детальний аналіз впливу історичних і культурних чинників на стиль релігійних текстів та їх сприйняття різними соціальними групами залишається недостатньо вивченим. Унікальність підходу полягає в поєднанні ручного вичитування текстів з автоматизованим лінгвістичним аналізом, що дозволяє виявити закономірності у зміні мовленнєвого стилю та оцінити їх вплив на релігійну комунікацію. Це дослідження не лише збагачує теоретичні аспекти лінгвістики, але й надає практичні рекомендації для вдосконалення сучасних релігійних комунікаційних стратегій.

Основними завданнями статті є: розгляд ключових дискурсивних стратегій, які використовуються у пастирських посланнях Андрея Шептицького; визначення частотності та ефективності різних тактик у межах цих стратегій; виявлення основних чинників, що впливають на зрозумілість та прийняття релігійних доктрин аудиторією; а також оцінка можливостей застосування статистичного аналізу для вдосконалення сучасних релігійних комунікаційних практик.

Виклад основного матеріалу дослідження
Інформувальна стратегія та тактики впливу

Дані для цього дослідження збиралися вручну через вчитку та розмітку текстів пас-

тирських послань Андрея Шептицького. Кожне послання було детально проаналізовано, виділено ключові стратегії та тактики впливу, які використовував проповідник. Крім ручної вчитки, існують також інші методи збору таких даних, як автоматизований текстовий аналіз за допомогою програмного забезпечення для лінгвістичного аналізу, що дозволяє визначити частотність вживання певних лексичних одиниць, синтаксичних конструкцій та комунікативних стратегій.

Статистичний підхід до вивчення еволюції мовленнєвого стилю релігійних текстів також включає аналіз інформувальної стратегії, яка є важливою для передачі знань і релігійних принципів. Інформувальна стратегія – це «послідовність інтенцій, зорієнтованих на інформування людини, повідомлення їй знань і думок про світ» (Перебийніс, 2000). У пастирських посланнях Андрея Шептицького ця стратегія визначається метою проповідницького виступу – роз'яснити слухачам суть релігійного віровчення, зміст слів Учителя, принципи релігійної моралі тощо. До комунікативних тактик цієї стратегії належать роз'яснення, дефініція і наратив.

Успішна реалізація інформувальної стратегії залежить здебільшого від рівня освітньої підготовки адресата, його світогляду та знань як теологічних, так і історичних. Ступінь глибини сприйняття адресатом послання варіюється залежно від його інтелектуального базису (Dubiel & Halvey, 2020). У деяких випадках необхідно донести інформацію до реципієнта у розгорнутому або, навпаки, у лаконічному вигляді. Проповідник удається до використання інформувальної стратегії для надання повної картини якогось явища. Особливо це стосується частини послань, яка йде за переказом євангельського фрагмента, коли проповідник пояснює, наприклад, застарілі слова, особливості світосприйняття давніх іудеїв та християн, їхні традиції, історичні умови життя тощо: «Ізраїльтяни мали таку святу скриню, зроблену з золота, в котру ховали ті дві камінні таблиці, що на них були списані заповіді Божі і всякі інші свої святощі. Заким Соломон виставив жидам перший храм, то ту золоту скриню ховали вони в шкірянім шатрі, а коли було конче потреба, то перевозили її з місця на місце.» (Шептицький, А. 2007)

Проповідник може ознайомити паству з новозавітними та старозавітними подіями та сюжетами, даючи посилання на авторитетні для вірянина джерела, використовуючи тактику апеляції до сакральних текстів: «Оповім

Вам приклад, як то святі, ще в Старому Завіті, тримались непохитно своєї віри і радо віддавали життя за віру, хоч Христа-Спасителя ще не знали, а тільки жили надією на Його прихід. За часів царя Антіоха, що хотів відтягнути жидів від віри Мойсея, трапилося, що сімох братів Макавейських wraz із їхньою матір'ю вкинули до в'язниці за те, що не хотіли їсти забороне-ного законом м'яса...» (Шептицький, А. 2007)

Митрополит наводить цитати з Нового Завіту, щоби показати, що наука Ісуса Христа не лише не стоїть на перешкоді старанням про дочасні блага, а навпаки – допомагає досягати добробуту, позаяк учить працьовитості, ощадності і взаємодопомоги .

Під час реалізації інформувальної стратегії найчастіше використовують тактику пояснення. Наприклад: «Поясню Вам цю річ ось яким порівнянням. Скарб заслуг Христа і святих у Христовій Церкві – то наче якийсь святий банк або якась свята скриня, повна духовного золота та срібла. Ключі від цього банку, від тієї скрині має той, що є господарем в Церкві, то значить Голова Церкви, Святіший отець. Бо святий Петро дістав від Христа ключі Божого царства, а ті ключі переходять донині у його наслідників – Римських папів.» (Шептицький, А. 2007)

У межах інформувальної стратегії тактику пояснення використовують частіше (84%), ніж тактику апеляції до сакральних текстів (16%). Це свідчить про те, що мета проповідника – максимально донести до слухача зрозумілу інформацію, використовуючи відомі їм контексти і поняття. Використання тактики пояснення також дозволяє проповідникам встановлювати більш тісний контакт з аудиторією, що сприяє ефективнішій комунікації .

Стверджувальна стратегія та тактики впливу

Стверджувальна стратегія проявляє себе, коли необхідно подати основні догмати, непо-рушні аксіоми церковного буття. Вона вико-ристовується за допомогою тактик апеляції до Священного Писання, власного досвіду або досвіду святих отців, що є незаперечним аргу-ментом для віруючої людини (Leather, N. 2010).

Проповідник не тільки розкриває зміст Свя-того Письма, а й закликає жити за законами християнського віровчення. Існує значна кіль-кість способів впливу на слухача з метою спонування його до якого-небудь вчинку: заклик, застереження, звертання до совісті, попередження, залякування. Причини використання різних методів впливу на адресата полягають у відмінності у віці, освіті, ступені поінформо-

ваності в питаннях релігійного знання, соціаль-ного статусу реципієнтів.

Стверджувальна стратегія реалізується за допомогою :

– *Тактика апеляції до досвіду пастви:* «Противно, чоловік лінивий, до праці тяжкий буде тягарем і для родини, і цілої громади; не лишень масток змарнує, але через лінивство стане з часом неспроможним до праці, бо за лінивством ввіходить в його душу всяка гниль і всяка нечистота моральна.» (Шептицький, А. 2007)

– *Тактика апеляції до людського досвіду:* для наочної демонстрації досвіду покоління проповідник може використовувати приказки та прислів'я: «Як тривога – то до Бога!» (Шептицький, А. 2007)

– *Тактика апеляції до емоційного досвіду:* коли проповідник нагадує про страждання людини, життєві негаразди, звертається до досвіду смерті близьких, станів смутку, жалю, узагальнюючи це ствердженням, що світ несе біль, бо сам лежить у злі: «А люди йдуть до них по зараду у всіх своїх клопотах та труднос-тях, за ліком у хоробах та й питають їх за свою долю.» (Шептицький, А. 2007)

– *Тактика апеляції до власного досвіду проповідника:* «Я був свідком ревної праці наших духовних отців і пізнав Ваше прив'язанне до них. Я бачив церковці і каплички, побудовані лептами та трудом убогих людей – убогих на майно, та багатих у ласку Божу! Я пізнав між Вами вчених людей, які не тільки що не стида-ються нашої святої віри, а навпаки – ще й гор-дяться нею!» (Шептицький, А. 2007)

– *Тактика апеляції до норми:* «Уважайте за святий обов'язок в неділі і свята бути на Службі Божій, сповідатися і причащатися принаймні в часі пасхальному, письм, противних віри, не читати.» (Шептицький, А. 2007)

– *Тактика апеляції до конкретних істо-ричних даних:* наприклад, коли йдеться про існування певної історичної особи та її життя: «Коли Мойсей провадив жидів через пустиню і коли Бог за їх гріхи зіслав на них люті змії, котрих вкушення було смертельне, Мойсей, на Божий розказ, дав їм такий лік.» (Шептицький, А. 2007)

– *Тактика апеляції до Бога:* «Христос Себе самого світлом називає: Я єсмь світлом світу; хто вступає в Мої сліди, не буде ходити в тем-ноті, але буде мати світло життя (Йо. 8, 12). Називає Себе правдою: Я єсмь дорогою, прав-дою і життям (Йо. 14, 6). В науці Своїй від-кликується до любові правди: Кожний, хто іде правдою, слухає Мого голосу. Він, в кінці, най-

важніший хосен Своєї науки, свободу, приписує правді. (Йо. 18, 37).» (Шептицький, А. 2007)

– *Тактика читання думок*: як мирянина, так і констатація лінії мислення звичайної людини: «І не дивно, що ото всьо не питають, бо, як звикло, молоді – недосвідчені. Перечитали в книжках та й думають, що Бог знає, як красний лад. А як би оно в житті виглядало, того не знають.» (Шептицький, А. 2007)

– *Тактика заперечення*: коли проповідник унеможливує для людини певний розвиток подій: «Ніхто зі смертельних людей не бачив ще Бога таким, яким Він є сам у собі. Бога ніхто не бачив ніде! (Йо. 1, 18).» (Шептицький, А. 2007)

– *Тактика ведення діалогу*: «Коли риби попросить, чи подасть змію, а коли яйця попросить, чи дасть скорпію? Коли ми, будучи злими, уміємо добрі дари давати нашим дітям, скільки ж більше Отець ваш Небесний подасть добра тим, хто проситиме в Нього! (Мт. 7,11).» (Шептицький, А. 2007)

– *Контрастивна тактика*: коли проповідник використовує контрарні антоніми, стилістичні та контекстуальні синоніми, лексичні повтори та паралельні синтаксичні конструкції: «Або чи то може бути хвиля, котра переминає без враження, коли в святий день Пасхи сам той великий учитель виходить на проповідальницю в нашій церкві і серед глибокої тишини забирає голос?» (Шептицький, А. 2007)

– *Стверджувальна тактика*: коли проповідник наголошує на тому, що без Божої волі нічого у світі не трапляється: «В Божих руках наша доля; без Божої волі і волос з голови не спаде. В Бозі наша надія і наша сила.» (Шептицький, А. 2007)

В окремих випадках академічний стиль риторики проповідника змушує його роз'яснювати певні аспекти послань для їх правильного розуміння слухачами. Пояснювальна стратегія є однією з ключових у релігійному дискурсі, оскільки завдання проповідника полягає у роз'ясненні та формуванні в аудиторії певної системи цінностей. (Pawlak M.,2018).

Проповідник найчастіше використовує стратегію пояснення для викладення основної мети прослуханого фрагмента Євангельського читання: «Слухайте, браття мої возлюблені, чи ж Бог не вибрав убогих цього світу і не учинив їх багатими в вірі і наслідниками царства, котре обіцяв тим, що Його люблять?» (Шептицький, А. 2007)

Причиново-наслідковий зв'язок між явищами або подіями характерний для пояснювальної стратегії: «Визнаючи владу установою від Бога, повинуються їй «зі страхом і трепе-

том, у простоті серця, як Христа, не про око (лише) служачи, щоб подобатися людям, але як слуги Христові, сповняючи волю Божу від серця, служачи з доброю волею, як Господу, а не людям!» (Еф. 6, 5-7)». Інколи проповідник прямо каже про неможливість пояснення подій чи усвідомлення релігійних догматів через обмеженість можливостей людської природи: «Був би конечно священиком, жадібним на гріш, а такий майже неможливо, щоб не став підлим наймитом, – не може бути священиком, а буде ремісником.» (Шептицький, А. 2007)

Пояснювальна стратегія також реалізується за такими схемами:

– *«Питання – відповідь»*: «Як же ж Ви думаєте, браття? Чи дістався той чоловік до Божого царства? Чи осягнув спасіння? Умер без святої сповіді, без священика, без «Маслосвяття» (Єлеопомазання), а гріхів мав без числа й міри!»; «Спільна молитва у важливіших хвилинах життя, перед подорожжю, перед початком якогось важливого діла – чи ж то не давній християнський звичай? Люди, котрі вірять, без Божої ласки не можуть нічого доброго зробити.» (Шептицький, А. 2007)

– *«Пояснення + цитата з Писання»*: «Знаю, що до тих, які мають в собі любов, відносяться слова Христа Спасителя: «Нагорода буде ваша велика, і будете синами Вишнього!» (Лк. 6, 35); «Любов є жертволюбива, солодка, згідлива, довго терпить і милосердиться. «Любов... не завидує й не чваниться;.. не є користолубна,.. не задумує зла, не тішиться неправдою, а тішиться правдою. Все зносить (і) всьому вірить;.. все любить й не підозріває;.. всього надіється (і) все перетерпить». (1 Кор. 13, 4-7);» (Шептицький, А. 2007)

– Послання відрізняються застосуванням бінарних опозицій, які є найбільш зрозумілими для релігійної аудиторії. Бінарна опозиція понять «Добро – Зло» пронизує весь дискурс церковно-релігійної комунікації (Перебийніс, 2000). У всіх посланнях реалізується цей базовий принцип, побудований на різних варіантах бінарних опозицій, на зразок: істина / брехня; правда / неправда; свої / чужі; життя / смерть / воскресіння; земля / небо; святий / грішний; чистий / нечистий; від Бога / від Диявола та ін. Це зумовлює різку поляризацію персонажів оповідань, їх якостей. Наприклад: «Дальше дає священик християнське життя, коли відпускає гріх у святій сповіді, бо гріх – це смерть душі, а розрешення в святій сповіді вертає чоловікові Божу ласку, то є життя.» (Шептицький, А. 2007)

Кількісне відношення тактик пояснювальної стратегії

Для кількісного аналізу були зібрані дані з різних пастирських послань, проаналізовано частотність використання кожної з тактик пояснювальної стратегії та побудовано діаграму, яка демонструє їх співвідношення.

Оцінювальна стратегія та тактики впливу

Оцінювальна стратегія виконує важливу роль у пастирських посланнях, оскільки метою будь-якого зразка релігійного дискурсу є оцінка певних явищ, представлення власної шкали життєвих цінностей та орієнтирів, необхідних для спасіння душі. Оцінювальна дискурсивна стратегія реалізується у вигляді двох тактик: тактики негативної та позитивної оцінки подій і поведінки. Ці обидві тактики спрямовані на формування у реципієнтів певного сценарію соціальної взаємодії, що схвалюється релігійним суспільством. У реалізації комунікативної стратегії оцінки проповідник виступає як авторитетна особа, як агент релігійного дискурсу, який має право на схвалення або осуд будь-яких дій соціуму. Проповідник дає свою оцінку способом розв'язання проблеми, пояснюючи ситуацію, характеризуючи її. При цьому він показує помилки, неможливість правильно вирішити ситуацію і пропонує єдино правильне з погляду християнства розв'язання проблеми (Pawlak M., 2018).

Оцінювальна дискурсивна стратегія часто реалізується за допомогою контрастивної тактики. Проповідник вдається до контрастивного опису небесного та земного, святості та гріха, життя та смерті, раю та пекла: «Я би хотів обтерти всі сльози з очей тих, що плачуть; потішити кожного, що сумує; скріпити кожного, що

слабий; уздоровити.» Тактика порівняння використовується для компаративного зіставлення норм, традицій сьогодення та минулих століть: «Тепер настали, мої милі браття, такі часи, що ми, християни, мусимо голосно і одверто признаватися до науки Ісуса Христа! Бо чимраз більше на світі таких людей, що Христа відрікаються». Проповідник також указує на те, що подібні перешкоди виникали і у святих, але контрастує різницю між мужністю, терпеливістю, християнським смиренням останніх та негідними вчинками людей нині: «А Свята Марія Єгипетська, коли зі своїх тяжких гріхів на вернула до Господа Бога, покинула світ і людей і, щоб ліпше покутувати, замешкала в дикій пустині, де проживала вже аж до самої смерті, серед молитов та самобичувань, серед голоду й холоду, живлячись самими тільки корінцями!.. І кожний із нас має перед Господом Богом обов'язок покутувати, т[о] зн[ачить] сплачувати ці довги.»

У межах оцінювальної стратегії тактику порівняння використовують частіше (80%), ніж контрастивну тактику (20%). Це свідчить про те, що проповідники надають перевагу порівнянню, оскільки воно дозволяє слухачам більш чітко бачити відмінності між бажаною і небажаною поведінкою, що сприяє кращому розумінню і засвоєнню релігійних цінностей.

Кількісне відношення загальних стратегій

Аналіз реалізації загальних стратегій встановив ключові функції стратегій, основні тактики їх реалізації, а також лексичні прийоми, синтаксичні схеми, до яких традиційно звертається проповідник. Сім загальних стратегій

Рис. 1. Кількісне відношення тактик пояснювальної стратегії

реалізуються у пастирських посланнях Андрея Шептицького за допомогою відповідних тактик: пояснення, узагальнення, опису запланованих дій, прохання дозволу, заборони, апеляції (до Бога, сакральних текстів, емоційного досвіду, власного досвіду проповідника, норми, узагальнених даних, історичних фактів тощо), критики, ведення діалогу, звертання, заклику, викликання емоційних переживань, читання думок, повтору, нагадування, уточнення, паралелізації, ідентифікації, прямого та непрямого спонування, наведення прикладу, зближення, умовляння, застереження, несхвалення, заклику до оцінки, констатації.

Таким чином, статистичний аналіз виявив, що стратегії нарації, інформування та оцінювання є найбільш частотними та ефективними у пастирських посланнях Андрея Шептицького. Використання різних тактик у межах цих стратегій дозволяє проповідникам досягати високого рівня комунікаційного впливу, забезпечуючи глибоке розуміння релігійних текстів та сприяючи формуванню у слухачів певних релігійних цінностей та поведінкових моделей. Це підкреслює важливість застосування кількісних методів для аналізу еволюції мовленнєвого стилю та його впливу на релігійну комунікацію.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Дослідження статистичного підходу до вивчення еволюції мовленнєвого стилю та його впливу на релігійну комунікацію виявило кілька важливих аспектів. Аналіз пастирських послань Андрея Шептицького показав, що інформувальні, стверджувальні та оцінювальні

стратегії є найбільш частотними та ефективними у релігійному дискурсі. Використання різних тактик у межах цих стратегій, таких як пояснення, апеляція до сакральних текстів, апеляція до досвіду, порівняння та контрастування, дозволяє проповідникам досягати високого рівня комунікаційного впливу, забезпечуючи глибоке розуміння релігійних текстів та сприяючи формуванню у слухачів певних релігійних цінностей та поведінкових моделей.

Виявлено, що тактика пояснення є найбільш ефективною в інформувальній стратегії, що підкреслює важливість зрозумілого та доступного викладу релігійних принципів для аудиторії. Стверджувальна стратегія, яка використовує апеляцію до досвіду пастви, людського досвіду та власного досвіду проповідника, є важливою для підкріплення релігійних догматів та створення довіри між проповідником та слухачами. Оцінювальна стратегія, що часто реалізується через порівняння та контрастування, допомагає слухачам чітко бачити відмінності між бажаною і небажаною поведінкою, що сприяє кращому розумінню і засвоєнню релігійних цінностей.

Подальші дослідження у цьому науковому напрямку можуть зосередитися на більш детальному аналізі впливу еволюції мовленнєвого стилю на сприйняття релігійних текстів різними соціальними групами, а також на вивченні культурних та історичних контекстів, які впливають на ці зміни. Також перспективним є застосування кількісних методів до аналізу сучасних релігійних текстів з метою визначення ефективності різних комунікаційних стратегій у сучасному контексті. Це

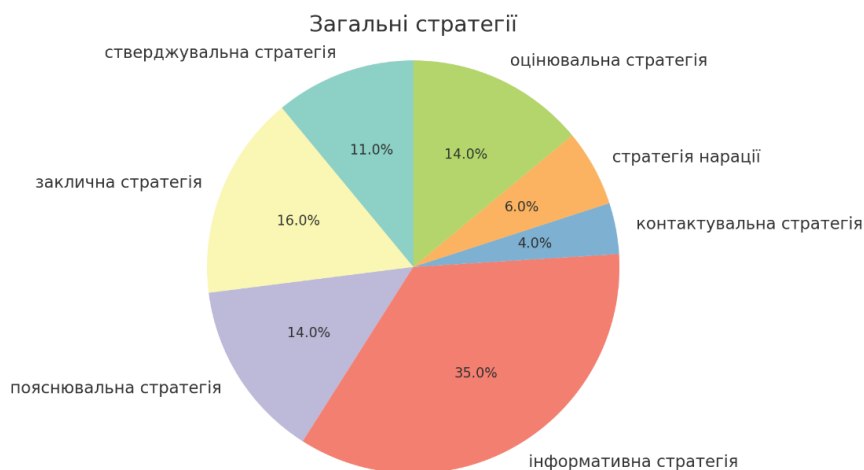

Рис. 2. Кількісне відношення загальних стратегій

дозволить не тільки краще зрозуміти історичні процеси еволюції мовленнєвого стилю, але й вдосконалити сучасні практики проповіду-

вання та виховання, підвищуючи ефективність релігійної комунікації та зміцнюючи зв'язок з аудиторією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтман Г. Мода та істина в лінгвістиці. Проблеми квантитативної лінгвістики. Чернівці: Рута, 2005. С. 3-11.
2. Перебийніс В. С. Математична лінгвістика. Українська мова: Енциклопедія. редкол.: В. М. Русанівський та ін. Київ: Українська енциклопедія, 2000. С. 302-287.
3. Пасічник, В. В., Щербина, Ю. М., Висоцька, В. А., Шестакевич, Т. В.. Математична лінгвістика. [Книга 1. Квантитативна лінгвістика] : [Навчальний посібник]. Львів: «Повий світ -2000», 2012. 359 с.
4. Петрушкевич М. Релігійні комунікації як об'єкт впливу масової культури: український контекст : автореф. дис. ... д-ра філософії в галузі філософії : 09.00.11. Острого, 2019. 22 с. URL: https://www.oa.edu.ua/doc/dis/petruchkevich_avto.pdf (дата звернення: 25.05.2024).
5. Шептицький А. Пастирські послання 1899 – 1918. Митрополит Андрей Шептицький. pp. Т. 1. Львів: АРТОС, 2007. с. 1014.
6. Dubiel M., Halvey M. Conversational strategies : impact on search performance in a goal-oriented task - CORE. CORE – Aggregating the world's open access research papers. URL: https://core.ac.uk/outputs/288395503/?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1 (date of access: 06.06.2024).
7. Leather N. Religious Language and Critical Discourse Analysis: Ideology and Identity in Christian Discourse Today (Religions and Discourse, V. 5). USA: Peter Lang Pub Inc, 2010. 319 с.
8. Pawlak M. Investigating the use of speaking strategies in the performance of two communicative tasks: The importance of communicative goal. *Studies in Second Language Learning and Teaching*, 2018, 8(2): 269-291.
9. Sinclair, J, Coulthard M. "Towards an analysis of discourse." *Advances in spoken discourse analysis*. Routledge, 2013. 1-34.
10. Chimombo M., Roseberry R. L. *The power of discourse: An introduction to discourse analysis*. Routledge, 2013.

REFERENCES

1. Altman, G. (2005). Moda ta istina v lnhvistytsi [Fashion and truth in linguistics]. Problemy kvantytatyvnoi lnhvistyky, 3-11. Chernivtsi: Ruta [in Ukrainian].
2. Perebyinis, V. S. (2000). Matematychna lnhvistyka [Mathematical linguistics]. *Ukrainska mova: Entsyklopediia* (V. M. Rusanivskiy et al., Eds.). Kyiv: Ukrainska entsyklopediia, 302-287 [in Ukrainian].
3. Pasichnyk, V. V., Shcherbyna, Yu. M., Vysotska, V. A., & Shestakevych, T. V. (2012). Mathematical linguistics. [Book 1. Quantitative linguistics]: [Textbook]. Lviv: "Novy Svit-2000", 359 p. [in Ukrainian].
4. Petrushkevych, M. (2019). Relihiini komunikatsii yak ob'iekt vplyvu masovoi kultury: ukrainskyi kontekst: avtoref. dys. ... d-ra filosofii v haluzi filosofii: 09.00.11 [Religious communications as an object of influence of mass culture: Ukrainian context: Abstract of the dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in Philosophy: 09.00.11]. Ostroh. URL: https://www.oa.edu.ua/doc/dis/petruchkevich_avto.pdf (data zvernennia: 25.05.2024) [in Ukrainian].
5. Sheptytskyi, A. (2007). Pastyrski poslannia 1899 – 1918 [Pastoral messages 1899 – 1918]. Mytropolyt Andrii Sheptytskyi (Vol. 1, p. 1014). Lviv: ARTOS [in Ukrainian].
6. Dubiel, M., & Halvey, M. (2020). *Conversational strategies : impact on search performance in a goal-oriented task - CORE*. CORE – Aggregating the world's open access research papers. https://core.ac.uk/outputs/288395503/?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1
7. Leather, N. (2010). Religious Language and Critical Discourse Analysis: Ideology and Identity in Christian Discourse Today (Religions and Discourse, Vol. 5). USA: Peter Lang Pub Inc.
8. Pawlak, M. (2018). Investigating the use of speaking strategies in the performance of two communicative tasks: The importance of communicative goal. *Studies in Second Language Learning and Teaching*, 8(2), 269-291.
9. Chimombo, M., & Roseberry, R. L. (2013). *The power of discourse: An introduction to discourse analysis*. Routledge.
10. Sinclair, J., & Coulthard, M. (2013). Towards an analysis of discourse. In *Advances in spoken discourse analysis* (pp. 1-34). Routledge.

STATISTICAL STUDY OF THE EVOLUTION OF SPEECH STYLE IN RELIGIOUS COMMUNICATION

Hulyk Yurii Volodymyrovych

Postgraduate Student at the Department of Applied Linguistics

Lviv Polytechnic National University

30, Stepan Bandera Str, Lviv, Ukraine

A statistical approach to studying the evolution of the speech style of religious texts and its impact on religious communication reveals key aspects that influence the effectiveness of preaching and understanding religious principles. Research on the pastoral letters of Andrey Sheptytsky has shown that the most effective strategies are informative, assertive, and evaluative. The informative strategy, which includes tactics of explanation and appeals to sacred texts, facilitates a clear presentation of religious doctrines. The assertive strategy uses appeals to the congregation's experience and the preacher's personal experience to reinforce religious dogmas and build trust. The evaluative strategy, implemented through comparison and contrast, helps listeners better understand the differences between desirable and undesirable behaviors. Quantitative analysis revealed that the tactic of explanation is the most frequently used, underscoring its importance for effective communication. The use of these strategies allows preachers to achieve a high level of communicative impact, ensuring a deep understanding of religious texts and promoting the formation of certain religious values and behavioral models among listeners. Further research may focus on studying the cultural and historical contexts that influence the evolution of speech style, as well as analyzing contemporary religious texts to determine the effectiveness of communication strategies in the modern context.

Keywords: *statistical approach, language style evolution, religious communication, pastoral letters, explanatory strategy, evaluative strategy, Andrey Sheptytsky, quantitative analysis, religious discourse.*

УДК 82:1; УДК 821.161.2'06

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-15.4>

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРИ, АДРЕСОВАНОЇ ДИТЯЧІЙ ТА ЮНАЦЬКІЙ АУДИТОРІЯМ

Дев'ятко Наталія Володимирівна

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР

вул. Володимира Антоновича 70, Дніпро, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-0162-1194>

Стаття присвячена питанням визначення жанрово-стильових особливостей літератури, адресованої дитячій та юнацькій аудиторіям. Однією з головних робочих гіпотез є те, що завдяки підсвідомому асоціюванню себе з персонажами, читач переймає моделі поведінки та світоглядні коди. Сучасна література має потенціал формувати такий тип світогляду, який успішно протистоїть тоталітаризму. Тривалий час панувала думка, що твори для дітей та юнацтва є «простими» та «однотипними», і тому не потребують окремого наукового осмислення. Щоб спростувати цю хибну думку, у статті були визначені загальні тенденції розвитку сучасної літератури для дитячої та юнацької аудиторії; досліджені жанрові, тематичні, стильові, аудиторні, ідеологічні особливості творів, адресованих підліткової аудиторії; описані актуальні образи головних героїв у сучасних творах для дитячої та юнацької аудиторії; визначена специфіка ініціальної функції літератури для підлітків та юнацтва. Головними глобальними тенденціями у літературі є збільшення психологічної глибини, кінематографічність, лаконічність, створення психологічно реалістичних образів життєствердного типу. Наявний світоглядний конфлікт між сучасною літературою з новітніми міфологічними структурами та постмодернізмом. В останній третині ХХ століття у літературі для дітей фіксується відмова від прямої дидактичності, читач отримує можливість робити самостійні висновки з прочитаного. У творах для дітей та юнацтва збалансовано присутні пригоди, психологія і філософія. Важливе місце у творах займають комунікативні моделі між особистостями та соціумом. У сучасній літературі для юної аудиторії поєднуються простота викладу і серйозність тематики і проблематики. Головні персонажі дитячої літератури стають особистостями, хоча раніше вони просто виконували свої ролі або були представниками якоїсь соціальної групи. Для підліткової літератури базовою стає ініціальна функція. Окрема увага у сучасній літературі приділяється антагоністам, яких автори змальовують максимально психологічно достовірно. Якісна сучасна література у ненав'язливий спосіб навчає боротися зі злом та несправедливістю, знаходити шлях до успіху, дружити, долати проблеми і суперечності, відкривати свої таланти і реалізовувати себе в улюбленій справі.

Ключові слова: сучасна українська література, література для дітей та юнацтва, світогляд, світоглядний код, антитоталітаризм.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

Твори, адресовані дитячій та юнацькій аудиторії, мають великий вплив на формування світогляду молодого покоління. Завдяки підсвідомому асоціюванню з персонажами, читач переймає моделі поведінки та світоглядні установки. У сучасному світі національна ідентичність та надбання життєствердного світогляду є надзвичайно важливими, оскільки саме цей тип світогляду успішно протистоїть тоталітаризму і не дає людині набути імперських світоглядних кодів. Саме тому від того, якою буде література для дітей та юнацтва, які ідеї стануть домінуючими, надалі залежить проект майбутнього і життя суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В Україні психологічні особливості сучас-

них творів, написаних для юної аудиторії, вже ставали предметом наукових розвідок. Проте наразі кількість таких робіт недостатня, щоб повністю осмислити сучасний літературний процес, оскільки тривалий час твори для юної аудиторії мало цікавили українських літературознавців. Помилково вважалося, що такі твори – «прості», «однотипні», тому не потребують окремого наукового осмислення. Л. Чебан так описує цей науковий стереотип, на базі якого сформувався упередження щодо такого типу літератури: «Характерними особливостями творів для дітей вважають лінійну побудову розповіді, прозорість і наочність причинно-наслідкових зв'язків, поверхове психологічне розкриття персонажів та їх чітку категоризацію (позитивні – негативні)» (Чебан, 2021, с. 25).

Важливо зазначити, що дослідження літератури має свою національну, регіональну і цивілізаційну специфіку. Через це найкраще актуальні тенденції будуть відображатися саме у роботах вітчизняних вчених. Серед дослідників української літератури для дітей та юнацтва щонайперше треба назвати Г. Атрошенко, У. Баран (Гнідець / Вовк), Н. Богданець-Білокаленко, І. Бойцун, Т. Качак, В. Кизилу, Н. Марченко, Л. Мацевко-Бекерську, Л. Овдійчук, Е. Огар, О. Папушу, О. Романенко, О. Січка, О. Слижук, О. Стужук, Л. Чебан, С. Хороб.

Метою статті є визначення жанрово-стильових особливостей сучасної української літератури, адресованої дитячій та юнацькій аудиторіям.

Для досягнення цієї мети потрібно: визначити загальні тенденції розвитку сучасної літератури для дитячої та юнацької аудиторії; дослідити жанрові, тематичні, стильові, аудиторні, ідеологічні особливості творів, адресованих підлітковій аудиторії; описати актуальні образи головних героїв у сучасних творах для дитячої та юнацької аудиторії; визначити специфіку ініціальної функції літератури для підлітків та юнацтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Література, адресована дитячій та юнацькій аудиторії, суттєво відрізняється від літератури для дорослої аудиторії, що зумовлене особливостями сприйняття тексту у відповідному віці. Ще один аспект, який має бути обов'язково врахований, це еволюційний рух літератури у контексті текстових змін у всій палітрі особливостей твору (сюжет, герої, стилістика, психологізм тощо), що також суттєво впливатиме як на оцінку сучасних творів у літературознавстві, так і на розуміння їхнього виховного і світоглядного потенціалу впливу на аудиторію. У цьому пункті також важливе усвідомлення, як загальні світові тенденції впливають на літературу для дітей та юнацтва і яку мають реалізацію в їхніх текстах. Без розуміння цих аспектів адекватне прочитання сучасних творів не є можливим.

На світовому рівні нині відстежуються дві тенденції. По-перше, з часом література змінюється, щоб краще відповідати на виклики часу. Наприклад, якісна жанрова література ХХІ ст. більш динамічна, кінематографічна, лаконічна в описах, має глибші драматичні конфлікти, автори приділяють більше уваги психологічним аспектам і важливим деталям, ніж література минулих періодів. Особливо це стосується літератури для дітей та юнацтва, яка зазнала на сучасному історичному етапі найбільших змін.

По-друге, образи героїв і самі тексти повинні бути життєствердного типу, щоб мати позитивний виховний вплив на читачів, а це автоматично відмежовує постмодерні і сюрреалістичні твори від всієї іншої сучасної літератури.

Питання постмодерну та його світоглядного впливу на літературу підняте не випадково, оскільки у літературознавстві цей феномен часто має виключно позитивне змалювання, і йому, на мою думку, помилково приписуються всі суттєві психологічні і смислові зміни у літературі. При цьому, зазвичай, істинний світоглядний вплив постмодерну на суспільство через мистецтво не аналізується. Навіть ігрове начало, притаманне всьому дитинству, прочитується крізь постмодерну призму, набуваючи самоцінних «правил гри», які подаються як новація і благо. Подібне можна бачити у роботі В. Винника. Серед базових рис сучасної дитячої літератури дослідник визначає такі: «запозичення сюжетів та образів; незмінність світобудови та правил гри; казково-міфологічна, фантастична модель часопростору; інтертекстуальність; максимальна увага до рис цільової аудиторії; вміщення національних та інтернаціональних ідей у твір; інноваційність; фантазійність; художня реальність, позбавлена ідилій» (Винник, 2011, с. 198). У поданому переліку чітко спостерігається ідеологічний диктат постмодерну і світоглядна маніпуляція, коли постмодерн легітимізується як єдиний «правильний» вектор розвитку. Подібний збір «типових рис» сучасності частково запозичений у викривленому вигляді, а частково притаманний нечисельним творам постмодерного типу і не стосується інших сучасних творів.

Глобальна тенденція до спрощення і шаблонізації та стереотипізації мистецтва є серйозною загрозою для цивілізації, оскільки послаблює творчий потенціал людства і робить маніпуляції значно простішими. Людина з нерозвинутою психікою і, як наслідок, із вузьким емоційним спектром, відсутньою емпатією, не розвинена особистість, позбавлена гармонійності, підсвідомо тяжіє до тоталітарного світоустрою як в особистому бутті, так і на державних рівнях, коли найбільш актуальними стають моделі приниження, самоприниження та агресії, відповідальність за власне життя добровільно вручається в руки «вождю», а сама людина стає «гвинтиком» в антилюдській системі. Тому література для юної аудиторії на сьогоднішньому етапі покликана, зокрема, унеможливити становлення новітніх тоталітарних держав. Базовим є те, що формування таких світоглядних утворень можливо зупинити

виключно завдяки системному розвитку вільних гармонійних особистостей.

Кожна національна література має свої історичні особливості розвитку, зумовлені викликами часу, еволюційністю, подоланням загроз з минулого. Для української літератури подібними загрозами є постколоніальність, неяскість національного у його життєствердному прояві, стереотипізація національного та світоглядне повернення до тоталітаризму під впливом колишньої «метрополії». Література, а особливо твори для юної аудиторії, надзвичайно чутлива до викликів часу, на які прагне відповісти першою, готуючи читачів до подолання наявних світоглядних проблем в реальному житті. Тому у справді якісній літературі на світоглядному, а іноді й на структурному рівнях, будуть наявні авторські відповіді на актуальні історичні виклики. При цьому жанрова приналежність не матиме значення, але впливатиме на форму подачі світоглядної інформації та поведінкових моделей, оскільки ці процеси будуть зумовлені жанровим антуражем.

В. Кизилова, провідна дослідниця сучасної української літератури для дітей та юнацтва, не даремно акцентує увагу на тому, що національна неповторність може виявлятися як у фольклорних витоках, так і «в актуалізації національної історії й відтворенні сучасності, у символічному віддзеркаленні вітчизняних суспільно-політичних і культурних реалій» (Кизилова, 2013, с. 106). Водночас глобалізація сприяє жанровому, стильовому і тематичному синкретизму у сучасній літературі для юної аудиторії. У. Баран / Гнідець відкрито проголошує анти-тоталітарні ідеї як такі, що формують сучасну літературу для дітей та юнацтва, яка допомагає юному читачеві у пошуках ідентичності. Важливим є те, що дослідниця не лише описує еволюційну парадигму для відповідного сегменту літератури від давніх фольклорних текстів, але і вказує, що комплексне вирішення накопичених суспільством світоглядних проблем «стало реальним лише в умовах комунікативної кризи постмодерного світу, яка зумовила пошук самості у процесі глобалізації проблеми ідентичності» (Гнідець, 2010, с. 73-74). А отже чітко зафіксувала у вітчизняному літературознавстві існування світоглядної кризи, спричиненої саме постмодерною світоглядною ідеологією.

Визначаючи традиційні функції дитячої літератури, Т. Качак розвиває бачення виховної та освітньої функцій, конкретизуючи вплив творів, адресованих юній аудиторії: «Виховувати кращі моральні якості дитини, сприяти форму-

ванню цілісної, всесторонньо розвинутої особистості – мета дитячої книжки» (Качак, 2013, с. 10). Цей потужний вплив художнього твору на світогляд юного читача може бути використаний у різний спосіб – як для розвитку вільної особистості, так і для погашення її творчих енергій і подальшого ідеологічного виховання як одного з «гвинтиків» тоталітарної системи, що неодноразово відбувалося в історії.

У цьому контексті важливою є наступна глобальна зміна – світовою тенденцією літератури для дітей, а особливо для підліткової аудиторії та юнацтва, є відмова від прямої дидактичності. Акцент на авторитет автора-дорослого, який є оповідачем, уже не дає потрібного ефекту, і в деяких випадках може працювати навпаки – на відторгнення і підсвідоме відсторонення. Це глобальна тенденція останньої третини ХХ ст. у літературі для дітей та юнацтва призвела до того, що навіть авторський текст у сучасних творах часто є варіантом контекстного осмислення ситуації самим персонажем, а не питомо авторським текстом, як це було раніше. Сам же автор неначе «прихований» за своїми персонажами, як це можна було раніше бачити виключно у літературі для дорослої аудиторії, якій дозволялося мислити самостійно і навіть не погоджуватися з автором. Тепер таке право має і юний читач, отримуючи його саме у підлітковому віці. Л. Чебан вказує на те, що сучасні автори все частіше «залишають простір для того, щоб читач самостійно робив висновки з прочитаного, вони виявляють більшу довіру до нього» (Чебан, 2021, с. 26); а весь прописаний автором дидактичний вплив має «навчати так, щоб дитина цього навіть не помітила» (Скориця, Шарова, 2021, с. 81). Таким чином, у першу чергу від якості і реалістичності змалювання психологічно складних персонажів, які стають для читача провідниками у світ твору, залежить реалізація авторських ідей та їхнє розуміння аудиторією.

Ідучи за світовою традицією аудиторного поділу, С. Альвстад визначає дитячу літературу як адресовану читачам віком до 16 років, і наголошує, що ці твори не можуть бути суто розважальними, у них реалізуються освітня і виховна мета (Альвстад, 2010). Читачів 11-15 років «починають цікавити внутрішній світ персонажів, мотиви пошуку себе, самостійності та самореалізації, психологічні переживання типових та знайомих проблем» (Качак, 2019, с. 6). Підліткам 13-16 років найбільше підходить пригодницька література, оскільки саме з її героями підліткам найпростіше асоціювати себе (Скориця, 2021, с. 84); а Л. Чебан

взагалі наголошує на важливості ідентифікації читача з персонажем, що є типовим процесом під час актів емоційного читання (Чебан, 2021, с. 24-25).

Можна бачити й більш розгалужений поділ аудиторних інтересів, що зумовлюють тематику творів: 12-13 років – входження у підлітковий вік, розвиток самосвідомості, самостійного мислення, свідоме зацікавлення різножанровою художньою літературою, зокрема, фантастикою; 14-15 років – здатність до самооцінки, активна соціалізація, пошук моральних ідеалів і цінностей, формування власної системи літературних вподобань; 16-17 років – юнацький період, коли сформована відповідна база знань, визначені пріоритети, суспільні і творчі інтереси, отже найбільшу цікавість становлять твори, в яких розглядаються проблеми міжособистісного спілкування, місця і ролі людини в соціумі, шляхи досягнення успіху, загальнолюдські цінності (Вернигора, 2019, с. 116). Щоправда, видається сумнівним, що перелічені в останньому пункті зацікавлення притаманні виключно старшокласникам. Більш вірогідно, що все це можна знайти й у творах, адресованих дещо молодшим підліткам, надалі ж сюжети і психологічні образи героїв лише ускладнюються. Важливим у літературі для юної аудиторії є поєднання простоти викладу і серйозності тематики і проблематики.

Д. Нідей визначає основоположними для підліткової літератури такі характерні риси: головним героєм є протагоніст-підліток, біля якого перебуває обмежена кількість інших персонажів його ж віку, змальовується здебільшого підлітковий соціум, а дорослі персонажі показані крізь призму підліткового світобачення; наявні кілька паралельних сюжетних ліній, позитивний фінал; часто оповідь йде від першої особи, а текст має формат повісті (Нідей, 2011). Фіксує наявність великої кількості повістей (або повістевих циклів), написаних для підлітків, і В. Кизилова, що, на її думку, зумовлене пошуком форми, яка оптимально сприймається аудиторією (Кизилова, 2013). Проте подібне обмеження форми притаманне здебільшого реалістичній літературі, де в центрі сюжету стоїть подія, яка і спричиняє базовий драматичний конфлікт, тому, щойно він буде вирішений, історія завершується. Для фантастичних творів подібна сюжетна будова не є базовою, оскільки будь-яка фантастика змальовує світ (магічний, як у фентезі; чи майбутнього, як у науковій фантастиці), а формат повісті не дає достатнього обсягу і для психологічного розкриття персонажів, і для побудови світу зі своїми законами, і

для розвитку пригодницького сюжету, що часто має сюжетні розгалуження, і для показу протилежної, антагоністичної сторони.

До переліку названих ключових особливостей творів для юної аудиторії Т. Качак додає динамічність сюжетного розвитку подій і своєрідну мову твору, яка вирізняється «багатством, точністю та емоціональністю» (Качак, 2013, с. 7); наголошує на обов'язковості тематичного спектру, а саме: дорослішання, становлення особистості, соціалізація, екзистенція, шкільне життя дитини; психологічні проблеми самотності, комплексування; спілкування з ровесниками і батьками, складні взаємини у колективі; комунікація з «іншим» і зі світом загалом (Качак, 2013, с. 15). І хоча ці характеристики досліджуються здебільшого у реалістичних творах, але названі теми не менш важливі і для фантастичної літератури, адресованої юній аудиторії.

Сучасна книга для юної аудиторії стає змістовно іншою, оскільки її читачі «здебільшого очікують від книги серйозного ставлення, серйозних розмов на близькі їхньому соціуму теми, які насправді мало чим відрізняються від «дорослих» (Гнідець, 2013, с. 47). У цьому контексті важливе усвідомлення, що дорослий – психологічно складна особистість, яка має право не бути «ідеальною». Подібна «ідеальність», «правильність» тривалий час вимагалася від творів, адресованих усій юній аудиторії, і навіть у тоталітарний ідеологічний спосіб «прищеплювалася» читачам. Тепер же діти отримали вільне право бути собою. Це має суттєвий вплив на юних читачів та суспільство в цілому, оскільки актуалізує анти тоталітарні поведінкові і світоглядні моделі, що є вкрай актуальним для пострадянського простору. Багатство комунікативних моделей, та й взагалі повноцінна реалізація комунікативної функції, допомагає юному читачеві «краще зрозуміти себе, навчає висловлювати свої думки та почуття» (Кизилова, 2009, с. 239). За певних умов література для юної аудиторії здатна вказувати на недоліки дорослого світу і вирішувати соціально-психологічні проблеми, що є неможливим за панування світоглядної парадигми, коли дитина мала підлаштовуватися під «дорослий» світ і аж ніяк не ставити під сумнів його правила. Природна серйозність, реалізована засобами сучасної літератури для дітей та юнацтва з урахуванням психологічних вікових особливостей читачів, легітимізує у таких творах проблеми морального вибору, цінності і різноманітність проявів людського життя, складних почуттів, ефективної комуні-

кації з «іншим». І навіть практикує заглиблення у філософські проблеми. Усе це категорично суперечить намаганням звести літературу для дітей та юнацтва виключно до розваги.

Також дуже важливою є естетика творів для юної аудиторії, оскільки тип цієї естетики надалі визначає силу світогляду, вектор його формування і потенціал захисту від маніпулятивних впливів. Зазвичай, не використовуючи філософію для узагальнення, термінологічно цю життєствердну естетику визначають по-різному. Найчастіше як формування художнього смаку та утвердження етичних та естетичних норм. Або формулюється метафорично: література для дітей, «беззаперечно, має пізнавальну суть, але ще й повинна володіти значною естетичною міццю і бути своєрідним арсеналом краси, брати діяльну участь у формуванні художніх смаків та уподобань, усього естетичного світу, розвивати мовленнєву культуру, збагачувати інтелект, розширювати творчі можливості читача» (Атрошенко, 202, с. 35). Проте суть залишається незмінною, мова йде про життєствердну естетику як світоглядну основу.

Стилістика творів впливає на формування канону змалювання образів головних героїв. Особливістю сприйняття персонажів, що найкраще фіксується для підліткової аудиторії, є те, що для читача персонаж так само реальний, як і людина з нашої дійсності. Усі вчинки персонажа оцінюються за тими самими критеріями, як і в реальному житті, незалежно від жанру і форми твору, а пережите разом із таким провідником стає цінним життєвим досвідом для читача. Тому набуті під час читання моделі за своєю цінністю і змістовністю зовсім не відрізняються від світоглядних і поведінкових моделей, отриманих у переживанні подій власного реального життя поза читанням. Імовірно, що саме цією особливістю сприйняття зумовлене те, що зазвичай у сучасних творах, написаних для підліткової аудиторії, головними героями стають підлітки, психологічно подібні до читачів цих книг. Саме тому з часом цей сегмент літератури зазнає чи не найбільших змін, порівняно з книгами для інших аудиторій, бо суттєво змінюється світогляд самих читачів, й автори мають обов'язково це враховувати. Щоб бути впливовою, книга, адресована юній аудиторії, має розмовляти зі своїм читачем однією символічною мовою, відтворювати реалії поточного часу, а класична художня література «не дає сучасному підліткови «архетипу» ровесника» (Копчук, 1985). Продовжуючи цю думку, можна припустити, що класика працюватиме на варіа-

тивне підсилення світоглядних і поведінкових моделей, спочатку осягнутих читачами підлітково-юнацького віку у сучасних книгах. Творів для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку це уточнення не стосується, оскільки чим молодша аудиторія, тим простішими є казково-міфічні формули, покладені в їхню основу, що сприяє схематичності.

Визначаючи аудиторні особливості підліткової літератури, Дж. Грін пише, що підліткова література – це «література, написана для підлітків з урахуванням їхнього когнітивного, фізичного, емоційного та мовного розвитку. До підліткової літератури також часто зараховують літературу, яка була написана для дорослих, але ввійшла в коло підліткового читання. Головним героєм підліткової літератури зазвичай є підліток, а теми та сюжети відображають його досвід, інтереси, проблеми та погляд на світ» (Грін, 2005, с. 11). Це є причиною, чому у літературі для цієї аудиторії соціум показується з юнацької точки зору. Можна говорити про певний підлітково-юнацький центризм, оскільки читачеві пропонується бачити світ твору через призму світобачення головного героя-підлітка, на якому сфокусована авторська увага. Цей принцип змалювання головних героїв можемо в різній мірі бачити в усіх сучасних творах для підліткової аудиторії. Іноді доходить до того, що дорослі персонажі не змальовуються без присутності поряд героя-підлітка, виконують свої функції, зумовлені сюжетом, проте їхні вчинки не мають достатнього психологічного осмислення, чи навіть дорослі протиставляються світу підлітків у своїх діях чи потенційній бездіяльності. Щоправда, порушення останнього правила побудови сюжету значно розширює аудиторію твору та робить його глибшим для сприйняття всіма читачами.

Дуже важливо, що сучасний головний герой підліткової твору є психологічно складною особистістю. Цей герой «не завжди є позитивним персонажем» (Кизилова, 2009, с. 239), або не є повністю позитивним, що раніше часто було взагалі неможливим у літературі для дітей. Яскравий прояв особистого має природну психологічну реалізацію: «Психологічна й емоційна характеристика персонажів стає більш глибокою та багатогранною. Протягом розгортання сюжету герої часто змінюються, їхні образи еволюціонують або навпаки – деградує, що трапляється вкрай рідко» (Кизилова, 2009, с. 239-240). Останнє уточнення є дуже важливим, бо разом із головними героями читач проходить дуже важливу психологічну ініціацію, а деградаційні процеси образів у цьому віці

часто ще не можуть бути сприйняті адекватно й матимуть травматичний ефект. Тому подібне психологічне ускладнення образів можна спостерігати вже у літературі для дорослих, де читач за певної потреби застосовує досвід емоційного відмежування від персонажа та проходить свої ініціації у дещо інший спосіб.

Герої сучасного твору для підлітків завжди діють, вчатьса самостійності та відповідальності за свій вибір, не покладаються на дорослих у кризових ситуаціях. Ця істотна зміна у сприйнятті персонажа-підлітка спостерігається в усіх знакових творах для дітей та юнацтва, написаних у ХХ ст., та є обов'язковою психологічною особливістю для сучасних творів, адресованих цій аудиторії. Природно, що подібна системна ініціація читачів за допомогою таких персонажів суттєво змінює психологічний портрет покоління, що згодом проявиться і на суспільному рівні. Це також пояснює, чому в радянській літературі, з якою ми досі маємо світоглядний зв'язок, головним героям у творах для дітей та юнацтва часто взагалі відмовлялося у психологічній самостійності. Єдиний тип творів, де світова тенденція самостійності мала можливість хоч трохи розкритися, – це чарівні казки, чий вплив на аудиторію на той час не усвідомлювався ідеологами.

Зважаючи на особливості саме підліткової літератури, можна вивести важливу зміну, яка має як ідейно-структурний, так і методологічний характер. Виховна функція, про яку традиційно йшла мова під час дослідження впливу творів для дітей, трансформується в ініціальну. Нині ініціальна функція у творах, адресованих підлітковій аудиторії, є базовою. Без неї твір стає суто розважальним і не має ніякого світоглядно-виховного впливу. Тому, як мінімум, головні герої твору повинні мати серйозний психологічний розвиток. І чим більше таких психологічних ліній є у тексті, тим сильнішим буде ініціальний потенціал твору.

К. Армстронг пояснює суть ініціації: під час цього процесу переживання є настільки сильними і глибокими, що психіка підлітка зазнає непоправних змін (Армстронг, 2005, с. 16). Світоглядний міф, у чиєму полі опиняється людина, потребує повного занурення у текст твору (що й відбувається за рахунок підсвідомого асоціювання читача з обрамленням персонажем-провідником), а також великих енергетичних витрат, що створює ефект катарсису і зумовлює глибинні зміни у психіці. У міфі знаходиться священне знання, тому його відтворюють лише в ритуалізованій ситуації, відокремленій від повсякденного життя, опанувати його глибинний смисл

можна лише у контексті духовної та психологічної трансформації (Армстронг, 2005, с. 16). Читання ж успішно створює «ритуалізовану» ситуацію, відокремлену від повсякдення.

Якщо за давніх часів ініціація супроводжувалася ритуалами у реальному житті, то надалі її роль стало виконувати мистецтво, а особливо література, яка має достатню сюжетно-психологічну складність і підпорядковується міфологічній логіці (за М. Еліаде). Як показує практика, найкраще ці процеси відбуваються за допомогою масової літератури в її пригодницькому варіанті, що відображає квестову природу ініціації, а також у чарівній казці, яка по суті має ту саму структуру, що й міф, але у дещо спрощеній формі. Наслідуючи казку та пригодницьку літературу у цих особливостях, інші жанри також отримують власний ініціальний потенціал. Особливо яскраво це наразі проявляється у фантастичних творах, які мають додаткові можливості створення ситуації, відокремленої від побутової реальності.

Хоча ініціальна функція як літератури для підлітків, так і літератури взагалі є мало вивченою (традиційно ініціальна функція спрощувалася до виховної), про неї частково пишуть І. Бойцун, Н. Дев'ятко, Н. Зборовська, Т. Качак, М. Ніконова. Ініціація напряму пов'язана з колективним несвідомим та його архетипами. Досліджуючи літературні процеси, Н. Зборовська показує, що ініціальне випробування може відбуватися не у контексті прямої загрози життю (хоча цей сюжетний хід також буде часто використовуватися), але насамперед у межах особистості героя, яка містить темні і світлі сторони і має знайти між ними гармонію, бо інакше постраждає цілісність особистості. Ці процеси відбуваються у повній відповідності до міфологічних законів: «Зустріч із Тінню (за Юнгом) має важливе духовне значення, оскільки вона провокує психічний розвиток людини. Ця несвідома сутність, яка з погляду ортодоксальної християнської релігійності є джерелом зла, у Юнга постала значущим феноменом: вороже зіткнення свідомості з Тінню – умова повноцінної психотерапії, що повинно привести до порозуміння між конфліктуєчими сторонами» (Зборовська, 2003, с. 136).

«Тінь» може на світоглядному рівні втілюватися в образі антагоніста, що додає літературному тексту міфологічності та збільшує його ініціальний потенціал. Наразі мінімальне осмислення цього питання у вітчизняному науковому просторі наявне у контексті дослідження вище названих жанрів – пригодницької прози і чарівних казок. При цьому казка дає

найзрозуміліший варіант ініціації через комунікацію з «Тінню», втілений в образі антагоніста. Зокрема, про це пише І. Бойцун, досліджуючи повість В. Нестайка «В Країні Сонячних Зайчиків»: «Автор уводить в ініціальний простір образ пана Морока, у двобої з яким Веснянка не лише відчуває себе частиною спільноти, а й потрібним у боротьбі із підступними силами зла» (Бойцун, 2009). Ось цей важливий соціальний контекст, на мою думку, і зумовив розширення функції сучасної дитячої літератури, яка трансформується «від дидактичної і виховної до емоційно-комунікативної» (Кизилова, 2009, с. 240).

Реалізуючи у тексті твору свої закони, світоглядний міф через ініціацію впливає на особистість читача. Саме прожитий міф дає людині можливість повністю досягнути свою особистість і «стати людиною», а це потребує долання певних ризиків: «Неможливо бути героєм, якщо ви не готові відмовитися від усього; немає сходження на висоту без попереднього сходження в темряву; немає нового життя без тієї чи іншої форми смерті. Протягом життя ми всі потрапляємо в ситуації, в яких стикаємося віч-на-віч з невідомим, і міф про героя показує нам, як нам поводитися» (Армстронг, 2005, с. 17). Переживання випробувань разом із героями твору дає читачам можливість проходження ініціального сценарію, і чим складніший цей шлях, тим вищим буде отриманий рівень ініціації.

Насамперед через казку (як найпростіший варіант сучасного втілення) світоглядний міф на архетипному рівні дає можливість читачеві стати учасником боротьби між Добром і Злом, Порядком і Хаосом, Життям і Смертю. Цей архетипний ряд не є простим, оскільки в кожний із цих архетипів вписується особистість, через вчинки якої вони й актуалізуються. Принципово важливою є активність людини та її вибір. Про цю відмінність пише В. Дудурич, визначаючи роль людини у міфі: чи буде вона «іграшкою в руках долі, чи як незламний герой, на шляху до здійснення своєї долі» (Дудурич, 2018, с. 25). Щоправда, В. Дудурич сумнівається у можливостях здійснення своїх прадавніх функцій сучасним міфом, називає його «анти-міфом», «адже його наповненість – це порожнеча, адже те що він в собі несе, це не живе творіння, а «мертві копії» світу, який розділений та розібраний на окремі механізми, скласти котрі майже ніколи не під силу» (Дудурич, 2018, с. 24). Імовірно, що подібне трактування міфу, з одного боку, відображає особливості технологічного міфу, який використовується щонайперше у маніпуляціях і тоталітарними ідеологі-

ями; а з іншого, описує варіант постмодерного міфу з його справді «порожніми» структурами.

Так само, як і казка, фентезі закорінене у світоглядному міфі. О. Романенко вважає, що «казка-міф» має «складні протожанрові структури, які стали джерелом для багатьох творів масової літератури і, водночас, найбільший вплив справили на становлення фентезі, наукової фантастики та її численних жанрових трансформацій» (Романенко, 2014, с. 321). Ці ж структури описують час і простір, що мають високий рівень сакралізації, сакрально позначають діяльність, надають комунікативні і поведінкові моделі на індивідуальному і колективному рівнях, пояснюють закони світобудови, сприяють цілісності світоглядних уявлень. У варіанті втілення цих законів на рівні художнього твору можна бачити реалізацію не лише психологічних і соціальних моделей та феноменів через дії героїв, але й чітку реалістичність змалювання подій та емоційних контекстів незалежно від того, належить твір до реалістичної чи до фантастичної мистецької парадигми.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досліджуючи реалізації названих характеристик у сучасних творах та узагальнюючи наявні моделі, можна систематизувати базові характеристики творів, адресованих насамперед підлітковій та юнацькій аудиторіям: гармонійне поєднання форми та змісту; кілька сюжетних ліній; складна сюжетна структура (для романів); сюжетна динаміка; пригонницька складова; емоційно чітка і виразна мова; психологічна глибина і достовірність; наявність великого спектру комунікативних і поведінкових моделей; відповіді на ключові психологічні проблеми та ситуації, важливі у підлітковому віці; змалювання стосунків із рідними, близькими, друзями з тенденцією до гармонізації; головні герої одного віку з базовою читацькою аудиторією; показ світу з точки зору підлітка; базовий змалюваний соціум є типовим оточенням підлітка; часто присутні варіанти «шкільної тематики» як звичного середовища перебування аудиторії; у творі присутня мінімум одна яскраво виражена ініціальна лінія; наявність чітких світоглядних орієнтирів та системи цінностей; архетипна актуалізація понять Добра і Зла; естетика життя, його природна цінність; світоглядний плюралізм; актуалізація ідей справедливості і цінності свободи; важливість життєвого та морального вибору, відповідальність за власні вчинки; естетика почуттів (особливо відчутих вперше, таких як симпатія і кохання, дружба); позитивний фінал; стратегічні формули успіху, який досягається завдяки

розвитку особистості та активним позитивним діям; наявність «іншого», комунікація з ним; достовірно і не шаблонно психологічно прописані антагоністи; антиімперськість та антиталітаризм (особливо важливо для пострадянського простору).

Твори, адресовані юній аудиторії, перебувають у постійному розвитку своєї жанрової системи і наразі мають найбільший потенціал для відповіді на виклики часу, особливо у контек-

сті боротьби з тоталітаризмом та імперською ідеологією. Реалізація цього потенціалу зумовлюється закоріненістю цього типу літератури у природному світоглядному міфі, що створює простір для психологічної ініціації і сприяє формуванню життєствердного світогляду. Продовження дослідження літератури, адресованої юній аудиторії, буде найбільш ефективним, якщо врахувати жанрові розгалуження та актуальні світоглядні конфлікти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атрошенко Г. Атрибути семантичного простору художнього тексту : поетикальні домінанти та лінгвостилістичні характеристики сучасної дитячої літератури. *Українська література в загальноєвропейському контексті* : монографія / за ред. Т. Шарової та А. Землянської. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2020. С. 35–53.
2. Бойцун І. Дзеркало як код ініціального обряду в текстовій площині казки. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2009. Вип. 20. С. 308–315.
3. Видавнича діяльність в умовах розвитку новітніх технологій : вивчення запитів фахівців : монографія / за заг. ред. Г. Горбенко ; упоряд., наук. ред. Н. Вернигора ; Київ : Інститут журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка, 2019. 272 с. – URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29401/1/I_Afanasiiev_Monogr%202019.pdf (дата звернення : 2024.05.20).
4. Винник В. Дитяча література: до проблеми бінарності текстів. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2011. Вип. 60. С. 197–199.
5. Гнідець У. Ідентичність комунікативного простору в романі «Чорнильне серце» Корнелії Функе. *Слово і час*. 2010. № 4. С. 73–77.
6. Гнідець У. Література. Діти. Час : Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Вип. 4. Рівне : Дятлик М., 2013. 308 с.
7. Грін Дж. Досить Катрін. Київ : КМБУКС, 2005. 279 с.
8. Дев'ятко Н. Пізнавальна, розважальна та ініціальна функції сучасної казки. *Філологічні й педагогічні студії у вітчизняній та зарубіжній науці XXI сторіччя* : матеріали міжнародної науково-практичної онлайн конференції. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ : ПП АВІАЗ, 2020. С. 105–109.
9. Дудурич В. Місце феномену «фентезі» у процесі формування особистості. *Філософська антропологія і філософія культури*. 2018. № 11 (384). С. 23–27.
10. Зборовська Н. Психологія і літературознавство : Посібник. Київ : Академвидав, 2003. 392 с.
11. Качак Т. Дитина-читач і специфіка реценції як оптика дослідження літератури для дітей та юнацтва. *Окриленість словом* : збірник наукових праць. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. С. 247–256.
12. Качак Т. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти : збірник науково-методичних статей. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2013. 132 с.
13. Кизилова В. Дитяча література : стан, проблеми, перспективи. *Актуальні проблеми слов'янської філології* : міжвуз. зб. наук. ст. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2009. Вип. XX : Лінгвістика і літературознавство. С. 237–241.
14. Кизилова В. Художня специфіка української прози для дітей та юнацтва другої половини XX століття : монографія. Луганськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2013. 400 с.
15. Копчук А. Виховання читацьких інтересів учнів. Київ : «Знання», 1985. 48 с.
16. Ніконова М. Ініціальна функція підліткової літератури. 2011. URL : <http://knyhobachennia.net/index.php?article=418> (дата звернення : 2024.05.20).
17. Романенко О. Жанрові моделі масової літератури : походження, напрями еволюції та типологія. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2014. Вип. 60 (1). С. 315–322.
18. Скориця Д., Шарова Т. Специфіка сучасної української дитячої літератури. *Українські студії в європейському контексті*. 2021. № 4. С. 79–86.
19. Чебан Л. Стратегії перекладу сучасної англійської прози у світлі теорії оповіді (на матеріалі українського перекладу О. Мокровольського повісті Н. Геймана «Coraline»). 2021. – URL : https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/2798/Cheban_bak.pdf (дата звернення : 2024.05.20).
20. Alvstad C. Ambiguity Translated for Children : Andersen's "Den standhaftige Tinsoldat" as a Case in Point. Oslo : John Benjamins Publishing Company, 2010. P. 222–248.

21. Armstrong K. A short history of myth. Edinburgh : Canongate Books Ltd, 2005. URL : [https://ia601900.us.archive.org/22/items/KarenArmstrongAShortHistoryOfMyth/Karen Armstrong A Short History of Myth.pdf](https://ia601900.us.archive.org/22/items/KarenArmstrongAShortHistoryOfMyth/Karen%20Armstrong%20A%20Short%20History%20of%20Myth.pdf) (last accessed : 2024.05.20).

22. Niday D. Young Adult Literature. Ames : Iowa State University, 2011.

REFERENCES

1. Atroshenko, H. (2020). Atrybuty semantynohoho prostoru khudozhnoho tekstu : poetykalni dominanty ta linhvostylistychni kharakterystyky suchasnoyi dytyachoyi literatury [Attributes of the semantic space of an artistic text: poetic dominants and linguistic stylistic characteristics of modern children's literature]. *Ukrayinska literatura v zahalnoyevropeyskomu konteksti* : monohrafiya / edit. Sharova, T & Zemlyanska, A. Melitopol : FOP Odnoroh, T. V. 35–53. [in Ukrainian].

2. Boytsun, I. (2009). Dzerkalo yak kod initsialnoho obryadu v tekstoviy ploshchyni kazky [The mirror as a code of the initiation rite in the textual plane of the fairy tale]. *Aktualni problemy slovyanskoyi filolohiyi*, 20, 308–315. [in Ukrainian].

3. Horbenko, H (ed.) & Vernyhora, N (ed.). (2019). Vydavnycha diyalnist v umovakh rozvytku novitnikh tekhnolohiy : vyvchennya zapytiv fakhivtsiv [Publishing activity in the conditions of the development of the latest technologies : study of the requests of specialists] : monohrafiya. Kyiv : Instytut zhurnalistyky Kyivskoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka – URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/29401/1/I_Afanasiev_Monogr%202019.pdf [in Ukrainian].

4. Vynnyk, V. (2011). Dytyacha literatura: do problemy binarnosti tekstiv [Children's literature: to the problem of the binary nature of texts]. *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu. Filolohichni nauky*, 60, 197–199. [in Ukrainian].

5. Hnidets, U. (2010). Identychnist komunikatyvnoho prostoru v romani «Chornylne sertse» Korneliyi Funke [The identity of the communicative space in the novel “Inky Heart” by Cornelia Funke]. *Slovo i chas*, 4, 73–77. [in Ukrainian].

6. Hnidets, U. (2013). Literatura. Dity. Chas : Visnyk Tsentru doslidzhennya literatury dlya ditey ta yunatstva [Literature. Children. Chas : Bulletin of the Center for the Study of Literature for Children and Youth]. Vyp. 4. Rivne : Dyatlyk, M. [in Ukrainian].

7. Grin, Dzh. (2005). Dosyt Katrin [Enough Kathryn]. Kyiv : KMBUKS. [in Ukrainian].

8. Devyatko, N. (2020). Piznavalna, rozvazhalna ta initsialna funktsiyyi suchasnoyi kazky [Cognitive, entertaining and initial functions of a modern fairy tale]. *Filolohichni y pedahohichni studiyi u vitchyznyaniy ta zarubizhniy nauki XXI storichchya* : materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi onlayn konferentsiyi. Kyivskyy natsionalnyy universytet imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv : PP AVIAZ. 105–109. [in Ukrainian].

9. Dudurych, V. (2018). Mistse fenomenu «fentezi» u protsesi formuvannya osobystosti [The place of the “fantasy” phenomenon in the process of personality formation]. *Filosofska antropolohiya i filosofiya kultury*, 11 (384), 23–27. [in Ukrainian].

10. Zborovska, N. (2003). Psykhoanaliz i literaturoznavstvo [Psychoanalysis and literary studies] : Posibnyk. Kyiv : Akademvydav. [in Ukrainian].

11. Kachak, T. (2019). Dytyna-chytach i spetsyfika retseptsiyyi yak optyka doslidzhennya literatury dlya ditey ta yunatstva [The child-reader and the specificity of reception as the optics of researching literature for children and youth]. *Okrylenist slovom* : zbirnyk naukovykh prats. Ivano-Frankivsk : Misto NV. 247–256. [in Ukrainian].

12. Kachak, T. (2013). Literatura dlya ditey i dytyache chytannya u konteksti suchasnoyi literaturnoyi osvity [Children's literature and children's reading in the context of modern literary education] : zbirnyk naukovo-metodychnykh statey. Ivano-Frankivsk : Tipovit. [in Ukrainian].

13. Kyzlyova, V. (2009). Dytyacha literatura : stan, problemy, perspektyvy [Children's literature: state, problems, prospects]. *Aktualni problemy slovyanskoyi filolohiyi* : mizhvuz. zb. nauk. st. Donetsk : TOV «Yuho-Vostok, Ltd». Vyp. XX : Linhvistyka i literaturoznavstvo. 237–241. [in Ukrainian].

14. Kyzlyova, V. (2013). Khudozhna spetsyfika ukrayinskoyi prozy dlya ditey ta yunatstva druhoyi polovyny KHKH stolittya [Artistic specificity of Ukrainian prose for children and youth of the second half of the 20th century] : monohrafiya. Luhansk : Vyd-vo DZ «Luhanskyy natsionalnyy universytet imeni Tarasa Shevchenka». [in Ukrainian].

15. Kopchuk, A. (1985). Vykhovannya chytatskykh interesiv uchniv [Education of students' reading interests]. Kyiv : «Znannya». [in Ukrainian].

16. Nikonova, M. (2011). Initsialna funktsiyya pidlitkovoyi literatury [The initial function of teenage literature]. URL : <http://knyhobachennia.net/index.php?article=418> [in Ukrainian].

17. Romanenko, O. (2014). Zhanrovi modeli masovoyi literatury : pokhodzhennya, napryamy evolyutsiyyi ta typolohiya [Genre models of mass literature : origin, directions of evolution and typology]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filolohichna*, 60 (1), 315–322. [in Ukrainian].

18. Skorytsya, D. & Sharova, T. (2021). Spetsyfika suchasnoyi ukrayinskoyi dytyachoyi literatury [Specificity of modern Ukrainian children's literature]. *Ukrayinski studiyi v yevropeyskomu konteksti*, 4, 79–86. [in Ukrainian].

19. Cheban, L. (2021). Stratehiyi perekladu suchasnoyi anhlomovnoyi prozy u svitli teorii opovidi (na materi-ali ukrayins'koho perekladu O. Mokrovolskoho povisti N. Geymana «Coraline») [Strategies of translation of modern English-language prose in the light of narrative theory (based on the Ukrainian translation of O. Mokrovolskyi's novel by N. Gaiman "Coraline")]. – URL : https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/2798/Cheban_bak.pdf [in Ukrainian].

20. Alvstad, C. (2010). Ambiguity Translated for Children : Andersen's "Den standhaftige Tinsoldat" as a Case in Point. Oslo : John Benjamins Publishing Company. 222–248. (in English).

21. Armstrong, K. (2005). A short history of myth. Edinburgh : Canongate Books Ltd. URL : [https://ia601900.us.archive.org/22/items/KarenArmstrongAShortHistoryOfMyth/Karen Armstrong A Short History of Myth.pdf](https://ia601900.us.archive.org/22/items/KarenArmstrongAShortHistoryOfMyth/Karen%20Armstrong%20A%20Short%20History%20of%20Myth.pdf) (in English).

22. Niday, D. (2011). Young Adult Literature. Ames : Iowa State University. (in English).

THE GENRE-STYLE FEATURES OF LITERATURE ADDRESSED TO CHILDREN AND YOUTH AUDIENCES

Deviatko Nataliia Volodymyrivna

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Philosophy

*Communal institution of higher education "Dnipro academy of continuing education"
of Dnipropetrovsk regional council"*

70, Volodymyra Antonovicha Str., Dnipro, Ukraine

The article is devoted to the issues of defining the genre and stylistic features of literature addressed to children's and youth audiences. One of the main working hypotheses is that thanks to the subconscious association of oneself with the characters, the reader adopts behavioral patterns and worldview codes. The modern literature has the potential to form such a worldview that successfully opposes totalitarianism. For a long time, there was an opinion that texts for children and youth are "simple" and "of the same type", and therefore do not need a separate scientific understanding. To refute this misconception, the article I identified the general trends in the development of modern literature for children and youth audiences; researched genre, thematic, stylistic, audience, ideological features of texts addressed to a teenage audience; described current images of the main characters in modern texts for children and youth audiences; defined the specifics of the initial function of literature for teenagers and youth. Now the main global trends in literature are an increase in psychological depth, cinematography, brevity, and the creation of psychologically realistic life-affirming characters. There is an ideological conflict between modern literature with the latest mythological structures and postmodernism. In the last third of the 20th century, the rejection of direct didacticism was recorded in the children's literature. The reader gets the opportunity to draw independent conclusions from what he has read. Adventures, psychology and philosophy are balanced in texts for children and youth. An important place in the books is occupied by communicative models between individuals and society. The main characters of children's literature become personalities, although previously they simply performed their roles or were representatives of some social group. In the modern literature for a young audience, the simplicity of the presentation and the seriousness of the subject matter are combined. For juvenile literature, the initial function becomes basic. Special attention in the modern literature is paid to antagonists, whom the authors portray as psychologically as possible. High-quality modern literature in an unobtrusive way teaches how to fight evil and injustice, find a way to success, make friends, overcome problems and contradictions, discover your talents and realize yourself in your favorite business.

Keywords: *modern Ukrainian literature, literature for children and youth, worldview, worldview code, anti-totalitarianism.*

УДК 811.133.1'42:659.4

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-15.5>

СЕМІОТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СПІЛЬНОТ

Девос Анастасія Олександрівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

вул. Бульварно-Кудрявська 12, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-3635-1091>

Статтю присвячено вивченню семіотичних особливостей сучасної соціальної реклами європейських спільнот. Безперечно, у сучасному інформаційному суспільстві семіотика виступає важливою характеристикою інформації. До прикладу, реклама є інформативним феноменом, що містить заздалегідь сплановане дуже конкретне повідомлення, яке має бути максимально простим і зрозумілим для потенційного реципієнта. Інформація, яка сприймається візуально, зазвичай викликає в адресата більшу довіру, зорові символи потенційно переконливіші, ніж словесні. Сучасний рекламний дискурс становить креалізований текст, у якому вербальні знаки взаємодіють з іконічними, створюючи одну цілісну систему, яка має на меті ефективний вплив на потенційну цільову аудиторію. Саме тому метою цієї статті є проаналізувати цю взаємодію і дослідити функції візуального образу в рекламі на конкретних прикладах. Корпус аналізованих рекламних повідомлень було поділено на три групи за наступними критеріями: наявність лише текстових символів у рекламному повідомленні; наявність лише зображення (візуального образу); наявність зображення, що супроводжується текстовим повідомленням. Під час нашого аналізу соціальної реклами було встановлено, що група рекламних повідомлень, які містять або тільки текст або тільки картинку є відносно нечисленною. Оскільки у такому випадку це має бути надзвичайно потужний слоган або шок-зображення, які здатні самостійно здійснити весь необхідний вплив на потенційного реципієнта. Взнявши за основу класифікацію, розроблену французькими дослідниками «Групи μ», ми виділили такі функції зображення у рекламі: ілюстративна, доповнювальна, деталізувальна / аспектуалізувальна, наративна та символіко-риторична. Проведений семіотичний аналіз сучасної соціальної реклами продемонстрував, що текстовий компонент реклами є так само важливим, як і візуальний. За допомогою візуального образу можна цілісніше та багатогранніше передати сутність реклами, аніж самими лише мовними засобами, оскільки зображення зазвичай чинить сильніший емоційний вплив на людську психіку. Однак часто одного зображення недостатньо, щоб повністю розкрити суть рекламного повідомлення, і тоді текстовий компонент стає невід'ємною частиною самої реклами.

Ключові слова: рекламний дискурс, рекламне зображення, слоган, соціальна реклама, семіотика, семіотична модель.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності.

Сучасна соціальна реклама займає вагоме місце у житті кожної людини. Дуже часто ми піддаємося її впливу, не звертаючи на це свідомої уваги та не помічаючи її присутності. Соціальні рекламні постери оточують нас у комунальних установах, на зупинках громадського транспорту, у закладах харчування та просто на біл-бордах на вулицях. У залежності від епохи, періоду та соціальної кризи, яку переживає суспільство, її кількість і тематика може значно варіюватися. Саме тому, на нашу думку, соціальна реклама посідає важливе місце у парадигмі лінгвістичних досліджень, оскільки її вплив та ефективність зокрема вимірюється вдало подібними вербальними, а також і невербальними засобами, а дослідження семіотичних особливостей реклами (взаємодії вербальних

знаків з іконічними) постає як ніколи актуальним у наш час.

З точки зору лінгвістики, дослідженням реклами у різних аспектах займалися такі українські та зарубіжні дослідники як Д.С. Розенталь, М.М. Кохтев, Є.Г. Рябцева, О.А. Дмитрієв, О.М. Дорофєєва, Т.М. Лівшиць, Н.В. Паршук (проаналізували стилістичні та прагматичні аспекти реклами); Р. Аткинсон, У. Джеймс, А.Р. Лурія, Е. Плессі (займалися дослідженням психології сприйняття й інтерпретації рекламного тексту); В.Л. Музикант, Є.В. Ромат, І.А. Морозова, Р.І. Мокшинцев, А. Міллер, М.І. Старолетов, Д. Огілві, О.В. Медведева (зосередилися на рекламному дискурсі); О.В. Дмитрук, В.В. Зірка, С.Г. Кара Мурза, М.Ю. Кочкін, А.С. Плохінова, Л.І. Рюмшина, Г. Шиллер (аналізували маніпулятивну гру в рекламі тощо).

Варто відзначити, що реклама, зокрема рекламний дискурс, є мультимодальною сферою комунікації, де кожен вербальний і іконічний знак має потужний вплив та значення. Особливу увагу хочемо зосередити на визначенні поняття рекламного слогану, який зазвичай являє собою коротке повідомлення, яке легко запам'ятовується і завдяки своїй мелодійності, ритму та рими швидко привертає увагу потенційної аудиторії.

У сучасній лінгвістиці існує багато спроб визначення поняття рекламного слогану. Загалом, науковці сходяться на думці, що слоган – це коротка фраза, яка стисло передає основну ціль рекламного повідомлення, його пропозицію.

На думку Д. Огілві, слоган є інструментом, що допомагає викласти основну тему та ідею, які, на переконання компанії, мають асоціюватися з певним товаром чи назвою. До того ж, він повинен бути коротким, що сприятиме легшому запам'ятовуванню (Ogilvy, 2013, p. 53).

Отже, реклама є особливим видом повідомлення, що передбачає поєднання вербальних та невербальних засобів передачі інформації. Реклама побудована на семіотиці (на кодах, на знакових системах). Варто зауважити, що лінгвісти Ч. Огден та А. Річардс є розробниками семіотичної моделі, яку використовують у рекламній психології (Ogden & Richards, 1923, p. 149).

Розробником концепції семіотики як науки про знаки та символи став американський філософ Ч. Пірс, який обґрунтував основні її поняття (знак, об'єкт, інтерпретант) та презентував систему знаків (знаки-іденти, іконічні знаки, знаки-символи) (Belucci, 2020).

За У. Еко, семіотику можна поділити на кілька дисциплін: власне семіотику (теорію знакових систем) і семіологію (науку, предметом вивчення якої є функціонування знаків в інформаційному суспільстві) (Eco, 1979).

Рекламне повідомлення є зазвичай комбінацією кількох структурних елементів: вербального, візуального й іноді аудіального. Це все має досить потужний сугестивний вплив на потенційну аудиторію. Отже, є абсолютно логічним, що вдале поєднання різноманітних знакових систем у рекламному слогані має вплив на формування певних цінностей, переконань, стереотипів у суспільстві (Соловйова, 2021, с. 37).

Окрім цього сучасні дослідники підкреслюють тісний зв'язок реклами і соціокультурних цінностей. До прикладу теорія соціокультурних репрезентацій, розроблена польським соціологом Сержем Московічі, дуже влучно

проекується на дослідження цінностей та стереотипів, використаних у рекламі. З одного боку, при створенні реклами рекламисти мають обов'язково брати до уваги специфічну культурну детермінацію певних семіотичних знаків, з іншого боку – влучно підібрані загальновідомі культурні символи можуть сприяти ефективності впливу того чи іншого рекламного повідомлення.

Однак, багато дослідників дотримуються думки, що простота виступає одним з ключових принципів при створенні рекламного повідомлення, оскільки це підвищує ймовірність правильного сприйняття реклами реципієнтом, а у випадку соціальної реклами – може сприяти зміні його поведінкової моделі. Отже, семіотика реклами має обов'язково брати до уваги соціальні умови, у яких формується та існує той чи той об'єкт реклами (Акаймова, 2011, с. 6).

Проаналізувавши численні приклади соціальної реклами сучасних європейських спільнот, ми дійшли висновку, що зазвичай рекламне повідомлення містить вербальний текст, який влучно доповнено візуальним образом. Зокрема, за твердженням Є.Є. Анісімової, іконічні засоби креолізованого тексту поряд із вербальними відтворюють картину світу, шкалу цінностей, естетичні ідеали нації. Дослідниця наводить докладний перелік функцій зображень креолізованого тексту реклами, виділяючи його основні (*атракативна, інформативна, експресивна, естетична*) й другорядні функції (*символічна* (вираження абстрактних понять та ідей), *ілюстративна* (відтворення вербальної інформації у вигляді наочних, таких, що чуттєво сприймаються, образів), *аргументувальна* (наочне підтвердження вербальної інформації)).

Інформація, яка сприймається візуально, викликає в адресата більшу довіру, зорові символи викликають менший супротив у людей, і вони потенційно переконливіші, ніж словесні.

Дослідники реклами Є. Ромат та Д. Сендеров виділяють наступні функції зображення у рекламному повідомленні: *атракативна* (привертання уваги), *презентувальна* (розповідає про зміст реклами, демонструє її предмет та цільову аудиторію, а також різні деталі, пов'язані з ними), *організувальна* (забезпечує гармонію композиції реклами, а також акцентує та зв'язує частини текстової інформації), *інтерпретувальна* (роз'яснює важку та незрозумілу інформацію, найчастіше за допомогою різних графіків та діаграм), *трансформувальна* (вказує на непряме/імпліцитне значення), *декоративна/естетична* (робить рекламу привабливою для сприйняття) (Ромат, 1995).

Французькі дослідники «Групи μ » класифікують функції зображення наступним чином: *ілюстративна, доповнювальна, деталізувальна або аспектуалізувальна, наративна та символіко-риторична* (Edeline, 1992, p. 178–179).

Під час нашого аналізу соціальної реклами також було встановлено, що існує група рекламних повідомлень, які містять або тільки текст або тільки картинку. У такому випадку це має бути надзвичайно потужний слоган або шок-зображення, які здатні самостійно здійснити весь необхідний вплив на потенційного реципієнта.

Наведемо декілька прикладів семіотичного аналізу сучасної європейської реклами.

Рис. 1 [10]

Реклама проти торгівлі людьми та проституції, створена урядом Люксембургу, має дуже креативний та водночас шокуючий характер. На рисунку 1 зображено оголену жінку, «упаковану» у класичне пакування європейських супермаркетів – пластикну тару під вакуумом. Це шок-зображення доповнено слоганом: «*Se payer une personne prostituée c'est financer le commerce d'êtres humains*» – «*Оплатити послуги людини, яка займається проституцією, це фінансувати торгівлю людьми*».

Таким чином творці цього рекламного повідомлення намагаються звернути нашу увагу на масштаби та жахливість цієї проблеми, а також застерегти від можливого здійснення такої помилки. У даному випадку зображення виконує ілюстративну та інтерпретувальну функції.

Іншим цікавим прикладом соціальної реклами є реклама захисту навколишнього середовища, створена міжнародною неуря-

довою організацією WWF. На рисунку 2 ми бачимо звичайні паперові серветки для рук, але нашу увагу привертає особлива форма пластикового тримача для серветок та колір самих серветок, який є зеленим як колір природи і якого далі стає все менше і менше. Це зображення також доповнено слоганом «*Save paper – save the planet*» – «*Збережи папір – врятуй планету*». Ця реклама має превентивний характер, а саме зображення у цьому випадку виконує наративне та символіко-риторичну функції. Іншим цікавим прикладом соціальної реклами захисту навколишнього середовища є реклама зображена на рисунку 3. На рекламному постері ми бачимо бджолу, яка опилює квітку. На перший погляд не дуже зрозуміло про що саме ця реклама. Пояснення надається за допомогою тексту: «*Love it or lose it. Time is running out to protect our food systems. Act now*» – «*Люби це або втрачай. Час для захисту наших харчових систем закінчується. Дійте зараз*».

Рис. 2 [11]

Рис. 3 [12]

Також цікавим прикладом соціальної реклами, присвяченої захисту навколишнього середовища, є реклама зображена на рисунку 4. Ми бачимо людину, яка тримає в руці мертву черепашку на фоні якоїсь прозорої плівки. У цьому прикладі рекламного повідомлення слоган також виконує тлумачну функцію,

оскільки саме завдяки слогану стає повністю зрозуміло суть самого рекламного зображення: «*Plastic bags kill. Keep our oceans clean*» – «*Пластикові пакети вбивають. Зберігайте наші океани чистими*».

Рис. 4 [13]

Рис. 5 [14]

Іншим цікавим прикладом соціальної реклами, яка закликає не сідати за кермо у нетверезому стані, є реклама представлена на рисунку 5. Тут в першу чергу нашу увагу привертає кольорова гама, а саме поєднання червоного та чорного кольорів. Також ми бачимо людину, яка символічно летить у прірву, яку метафорично представлено келихом пива. Така потужна візуалізація доповнюється слоганом «*When you drink you can't think. Don't drive drunk*» – «*Коли ви п'єте, ви не можете думати. Не сідайте за кермо п'яним*». У цьому прикладі зображення відіграє ілюстративну та символіко-риторичну функції.

Рис. 6 [15]

Рис. 7 [16]

Іншим цікавим прикладом соціальної реклами, який також використовує червоно-чорно кольорову гама, є соціальна реклама створена косметичною фірмою L'Oréal Paris (рисунком 6). Творці цього рекламного повідомлення зобразили символ жіночності «маленьку чорну сукню» на червоному фоні, який на нашу думку символізує колір крові, насилля. Така візуалізація дуже доречно доповнюється слоганом «*Dein Outfit kann nichts dafür. Belästigung ist niemals deine Schuld*» – «*Твоє вбрання не може допомогти. Переслідування ніколи не є вашою провиною*». У цьому прикладі простежується алюзія перекладання провини за згвалтування на саму жертву, яка своїм зовнішнім виглядом ніби спровокувала гвалтівника.

Рекламне повідомлення на рисунку 7 також присвячено темі насилля над жінками, створене британською неурядовою благодійною організацією захисту прав жінок Women's Aid.

На рекламному постері представлено закритавлене обличчя скривдженої жінки, з величезним синцем під оком. Це шокуюче зображення супроводжується слоганом: «*If you see it you can change it. Don't turn the blind eye*» – «*Якщо ви бачите це, ви можете це змінити. Не закривайте очі*». Автори рекламного повідомлення дуже вправно обіграли вираз «*the blind eye*» – «*сліпе око*», приховано натякаючи на око скривдженої жінки, жертви. У цьому випадку зображення виконує не тільки ілюстративну, а ще й символіко-риторичну функцію.

Рис. 8 [17]

Рис. 9 [17]

Не менш важливою є категорія соціальної реклами, присвяченої захисту прав людей-інвалідів, яку представлено на рисунках 8 та 9. Тут ми бачимо дуже потужну візуалізацію, а саме людину у візку, яка не має можливості

безбар'єрно пересуватися. На рисунку 8 жінка не може проїхати на дорогу, оскільки виїзд з будинку заблоковано автомобілем, який припарковано у забороненому місці. А на рисунку 9 хлопець у візку намагається заїхати у ліфт, який переповнено людьми, які без жодних труднощів могли б скористатися звичайними сходами. Такі візуальні образи доповнено слоганами «*Don't let your convenience get in her way*» – «*Нехай ваша зручність не встане у неї на шляху*» та «*To you it's the easy way. To him it's the only way*» – «*Для вас це легкий шлях. Для нього це єдиний шлях*». У цих двох прикладах зображення виконує основну наративну функцію, а текст скоріш є доповненням, трактуванням зображеного.

Рис. 10 [18]

Рис. 11 [19]

Соціальна реклама, присвячена темі сміття та сортування відходів, є надзвичайно поши-

реною у сучасному суспільстві споживання. Кожного року люди викидають численні тони сміття, які жакливо забруднюють нашу планету і пришвидшують процес глобального потепління. Французькі рекламодавці дуже вправно обіграли цю тему у своїх рекламних повідомленнях. Наприклад, на рисунку 10 ми бачимо смітник, шлях до якого прокладено через відому дитячу гру «у класики». Це зображення доповнюється слоганом: «*Sauter le pas. Ma solution pour éviter les déchets sur nos trottoirs*» – «Зроби рішучий стрибок. Моє рішення, щоб уникнути сміття на наших тротуарах». Зображуючи на рекламному постері дитячу гру, рекламодавці приховано натякують, що навіть дитина розуміє важливість викидання сміття у смітник, а не просто десь на дорозі. У цьому прикладі зображення виконує деталізувальну та символіко-риторичну функції.

Рекламне повідомлення, представлене на рисунку 11, виконано у приємній біло-блакитно-синій кольоровій палітрі, яка одразу кидається в очі. Зображення, як на цьому постері відсутнє, однак нашу увагу одразу привертає літера «і» зображена у вигляді пластикової пляшки. Така оригінальна візуалізація є час-

тиною слогану: «*Si je trie, j'ai tout compris*» – «Якщо я сортую, я все розумію». Цей слоган є дуже простим, містить риму та є легким для запам'ятовування. У даному вигляді літера «і», представлена пляшкою, є алюзією на сортування пластику, а саме пластикових пляшок, які ми споживаємо у величезних масштабах. Така візуалізація виконує деталізувальну функцію та гармонійно доповнює сам слоган.

Отже, проаналізувавши численні приклади повідомлень сучасної європейської соціальної реклами, ми дійшли висновку, що текстовий компонент реклами є так само важливим, як і візуальний. За допомогою візуального образу можна цілісніше та багатогранніше передати сутність реклами, аніж самими лише мовними засобами, оскільки зображення зазвичай чинить сильніший емоційний вплив на людську психіку. Однак часто одного зображення недостатньо, щоб повністю розкрити суть рекламного повідомлення, і тоді текстовий компонент стає невід'ємною частиною самої реклами. Семіотика соціальної реклами є надзвичайно цікавою та перспективною галуззю лінгвістичних досліджень, яка потребує подальших наукових розвідок у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акаймова А. В. Семіотична модель комунікації реклами. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. Вип. 45. К., 2011.
2. Соловійова Ю. Є., Шапран М. А. Семіотичний аналіз соціальної реклами проти порушення швидкісного ліміту водія. 2021. С. 37.
3. Ромат Є. Реклама у системі маркетингу. Харків: Студцентр, 1995. 229 с.
4. Bellucci, F. Charles S. Peirce. Selected Writings on Semiotics, 1894–1912. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2020, p. 10.
5. Dyer G. Advertising as Communication. L.: Routledge, 1995, p. 140.
6. Edeline F. Traité du signe visuel: pour une rhétorique de l'image / F. Edeline, J. Klinkenberg, P. Minguet. – Paris: Groupe μ (Liège). Seuil, 1992, p. 500.
7. Eco U. A theory of semiotics. Bloomington: Indiana University Press, 1979, p. 99.
8. Ogden C.K., Richards I.A. The Meaning of Meaning, 1923.
9. Ogilvy D. Confessions of an Advertising Man (1988 ed.). London, England: Southbank Publishing, 2013, p. 180.
10. 33 Powerful and Creative Public Interest Ads [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.boredpanda.com/creative-ambient-public-interest-ads/>
11. WWF: Save Paper, Save The Planet. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://seanblake96.wordpress.com/2017/10/25/task-1-2-5-thats-not-a-football/>
12. Worldwildlife. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldwildlife.org/pages/public-service-advertisements-psa>
13. Digitalsynopsis. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://digitalsynopsis.com/inspiration/60-public-service-announcements-social-issue-ads/>
14. Drunk Driving PSA. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pinterest.com/pin/drunk-driving-psa--4855512092626978/>
15. L'Oréal Paris. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.styleupyourlife.at/loreal-setzt-sich-mit-der-kampagne-niemals-deine-schuld-ein>
16. Women's aid. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.womensaid.org.uk/information-support/downloads-and-resources/posters-and-leaflets/>

17. Disabled Peoples Association. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/DisabledPeoplesAssociation/>
18. Cap'Com. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cap-com.org/actualit%C3%A9s/le-havre-passe-au-nudge-pour-ameliorer-la-proprete-de-ses-espaces-publics>
19. Conseil général de Mayenne. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pinterest.com/pin/1900024820251592/>

REFERENCES

1. Akaiomova, A.V. (2011). Semiotychna model komunikatsii reklamy [Semiotic model of advertising communication]. Kyiv, Gilea: Scientific herald. Collection of scientific papers. Issue 45. [In Ukrainian]
2. Soloviova, Yu.Ye., Shapran M.A. (2021). Semiotychnyi analiz sotsialnoi reklamy proty porushennia shvydkisnoho limitu vodiiamy [Semiotic analysis of social advertising against speeding by drivers]. P. 37. [In Ukrainian]
3. Romat, Ye. (1995). Reklama u systemi marketynhu [Advertising in the marketing system]. Kharkiv: Student Center. p. 229. [In Ukrainian]
4. Bellucci, F. (2020). Charles S. Peirce. Selected Writings on Semiotics, 1894–1912. Berlin/Boston: Walter de Gruyter. p. 10.
5. Dyer, G. (1995) Advertising as Communication. L.: Routledge. p. 140.
6. Edeline, F. (1992). Traité du signe visuel: pour une rhétorique de l'image / F. Edeline, J. Klinkenberg, P. Minguet. – Paris: Groupe µ (Liège). Seuil. p. 500.
7. Eco, U. (1979). A theory of semiotics. Bloomington: Indiana University Press. p. 99.
8. Ogden, C.K., Richards, I.A. (1923) The Meaning of Meaning.
9. Ogilvy, D. (2013). Confessions of an Advertising Man (1988 ed.). London, England: Southbank Publishing. p. 180.
10. 33 Powerful and Creative Public Interest Ads [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.boredpanda.com/creative-ambient-public-interest-ads/>
11. WWF: Save Paper, Save The Planet. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://seanblake96.wordpress.com/2017/10/25/task-1-2-5-thats-not-a-football/>
12. Worldwildlife. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldwildlife.org/pages/public-service-advertisements-psa>
13. Digitalsynopsis. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://digitalsynopsis.com/inspiration/60-public-service-announcements-social-issue-ads/>
14. Drunk Driving PSA. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
15. <https://www.pinterest.com/pin/drunk-driving-psa--4855512092626978/>
16. L'Oréal Paris. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.styleupyourlife.at/loreal-setzt-sich-mit-der-kampagne-niemals-deine-schuld-ein>
17. Women's aid. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.womensaid.org.uk/information-support/downloads-and-resources/posters-and-leaflets/>
18. Disabled Peoples Association. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/DisabledPeoplesAssociation/>
19. Cap'Com. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cap-com.org/actualit%C3%A9s/le-havre-passe-au-nudge-pour-ameliorer-la-proprete-de-ses-espaces-publics>
20. Conseil général de Mayenne. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pinterest.com/pin/1900024820251592/>

SEMIOTIC FEATURES OF MODERN SOCIAL ADVERTISING OF EUROPEAN COMMUNITIES

Devos Anastasiia Oleksandrivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Romance Philology

and Comparative and Typological Linguistics

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

12, Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine

The article is devoted to the study of semiotic features of modern social advertising in European communities. Undoubtedly, in the modern information society, semiotics is an important characteristic of information. For example,

advertising is an informative phenomenon that contains a pre-planned, very specific message that should be as simple and clear as possible for the potential recipient. Information that is perceived visually usually inspires more trust in the addressee; visual symbols are potentially more convincing than verbal ones. Contemporary advertising discourse is a visualized text in which verbal signs interact with iconic ones, creating a single holistic system aimed at effective influence on the potential target audience. That is why the purpose of this article is to analyse this interaction and explore the functions of visual image in advertising using specific examples. The corpus of analysed advertisements was divided into three groups according to the following criteria: the presence of only text characters in the advertisement; the presence of only an image (visual image); the presence of an image accompanied by a text message. In the course of our analysis of social advertising, it was found that the group of advertising messages containing either only text or only a picture is relatively small. In this case, it must be an extremely powerful slogan or shock image that can independently make all the necessary impact on the potential recipient. Based on the classification developed by the French researchers of the "Group μ ", we distinguish the following functions of images in advertising: illustrative, supplementary, detailing/aspectualizing, narrative, and symbolic-rhetorical. The semiotic analysis of modern social advertising has shown that the textual component of advertising is as important as the visual one. A visual image can convey the essence of an advertisement in a more holistic and multifaceted way than language alone, as images usually have a stronger emotional impact on the human psyche. However, often an image alone is not enough to fully reveal the essence of an advertising message, and then the text component becomes an integral part of the advertisement itself.

Keywords: advertising discourse, advertising image, slogan, social advertising, semiotics, semiotic model.

UDC 811.111'25:004(043.3)

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-15.6>

PECULIARITIES OF TRANSLATING ENGLISH TEXTS ON INFORMATION TECHNOLOGY: STRATEGIES FOR REPRODUCING NEOLOGISMS

Dobrovolska Svitlana Romanivna

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies
Lviv State University of Life Safety
35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2389-4890>*

Opyr Mariana Bohdanivna

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Lviv National Environmental University
1, V. Velykoho Str., Dubliany, Lviv region, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-0233-7227>*

Panchyshyn Svitlana Bohdanivna

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
Lviv National Environmental University
1, V. Velykoho Str., Dubliany, Lviv region, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9444-4232>*

The progressive domain of information technology demands an adequate translation of specialized texts written in English. This necessity arises from the fact that a significant number of computer terms are new, referred to as neologisms, and belong to an untranslatable lexicon. This means that they lack regular equivalents in the Ukrainian language, yet this does not render their translation impossible. The study of neologisms and their translation is identified as a particularly relevant and important task in contemporary linguistics. The specificity of translating neologisms lies in the fact that these words often lack counterparts in the target language, requiring translators to determine how to convey their meanings and nuances in another language. This can be a challenging task, as neologisms may possess unique semantics and contextual usage. Translators need to find effective strategies and methods for rendering new words and expressions from one language into another while preserving their semantics and structure. This task demands not only a deep understanding of the source language by the translator but also openness to innovation and creativity in the translation process. To preserve the authenticity of neologisms during translation, it is important to consider their context and employ creative approaches to find suitable equivalents. Translators must be sensitive to shifts in semantics and connotations to accurately convey the innovative meanings of words in the new language. Furthermore, the use of explanatory inserts or terminological explanations can aid the target audience's understanding of new terms. Special emphasis should be placed on the collaboration between translators and experts in cutting-edge technology and science to guarantee translations' precision and scholarly rigor. This collaboration presents an opportunity to creatively enhance linguistic tools, facilitating their seamless integration into a new linguistic context, thereby transforming the challenge of translating neologisms into a chance for creative advancement.

Keywords: *neologisms, translation methods and techniques, descriptive translation, calquing, transcription, abbreviation, acronyms, transcoding.*

Problem statement and justification of its relevance. The advancement of science, society, and technical knowledge in specific fields leads to the emergence of numerous realities and concepts that require specific designations, resulting in the creation of neologisms to denote these new concepts. The emergence of such terms poses significant challenges during translation, as these

words have not yet been recorded in dictionaries. The appearance and functioning of neologisms indicate that a language is alive and evolving, embodying the human desire to express the richness of knowledge and reflect civilization's process. The emergence of new vocabulary in contemporary English demonstrates an active process of lexical enrichment. This article broadly addresses the

problem of the formation and translation of English neologisms in the field of information technology and innovation. This issue is pressing, as new objects and processes are constantly being created in technology, necessitating new names to fill lexical gaps. The chosen topic is **relevant** because there is a need to convey the meanings of English neologisms within the information technology sector into the Ukrainian language. Additionally, it is essential to identify and classify scientific ideas on the peculiarities of translating neologisms in English texts.

The **objective** of this article is to identify the challenges that arise when translating English neologisms within English texts in the field of modern information technology into Ukrainian. To achieve this goal, the following **tasks** need to be addressed:

- to examine and investigate the existing types of neologisms and their formation.
- to determine the specific usage of neologisms in the English language.
- to conduct a study on the use of neologisms in the language of information technology.
- to explore all methods and peculiarities of translating English neologisms in texts related to information technology.
- to identify the difficulties and peculiarities of translating neologisms in the chosen field and demonstrate ways to overcome the challenges encountered when translating these units into Ukrainian.

The **subject** of the study is the specificity of translating English neologisms in information technology into Ukrainian.

The **object** of the study is neologisms in English texts in the field of information technology.

The **theoretical significance** of the research is in uncovering all existing possibilities for identifying the main methods of augmenting the lexical composition of a language and detecting trends in lexical development that are most characteristic of Ukrainian and English at the current stage of their evolution.

The **practical significance** involves the potential application of neologisms in scientific research in the fields of information technology, modern Ukrainian and English languages, stylistics, and in the compilation of dictionaries of neologisms for teaching courses on the language of information technology and translation practice.

Analysis of scientific research and publications. Many linguists, including Yu. Zatsnyi, V. Nechyporenko, V. Hladka, Z. Tsyhankova, O. Panchenko (Panchenko, 2020), K. Kovalenko, and O. Dziubina (Dziubina, 2014, P. 17-23), have

studied and continue to study the main methods of enriching the lexical composition of modern English, highlighting the importance of this issue in linguistics. This emphasizes the relevance of the topic of vocabulary enrichment in English from both theoretical and practical perspectives. According to L. Verba (Verba, 2003), the most common method of forming English neologisms is word compounding. However, the specificity of the field of information technology and innovation lies in the rapid communication and convenience of word usage, leading to the frequent occurrence of acronyms and terms formed through telescoping among neologisms.

Presentating the main research material. It is well known that language is constantly changing and developing, with its vocabulary being the most dynamic component of the linguistic system. A vivid indication of this linguistic dynamism is the emergence of new words, which enrich the lexical system. Today, the English language, like many other languages worldwide, is experiencing a so-called "neological boom." The colossal influx of new words and the necessity of documenting them, especially in the domain of information technology, have led to the creation of a new branch of lexicology – neology, the study of neologisms. Every year, 800 new words appear in the English language, which is several times more than in other languages. Consequently, dictionaries lag somewhat in recording these neologisms. This presents a complex task for linguists, as, in addition to documenting new words, they must also study them.

Researching translation methods for neologisms in the field of information technology is particularly relevant due to the rapid development of this sector and is characterized by certain important features. The fast-paced growth of technology leads to the continuous creation of new objects and processes, which require new terms to fill lexical gaps. This makes the study of neologisms and their translation not only necessary but also urgent:

a) the process of analyzing IT terms is complicated because of the large number of neologisms and the heterogeneity of terminology (professional jargon, argot, slang);

b) the terminology of the IT sector in its word formation adheres to the rules of the Ukrainian language. Specifically, common methods of term formation include affixation, non-affixation, and lexical-semantic methods;

c) IT discourse is characterized by the use of means of linguistic expression;

d) the particular development of IT technologies in English-speaking countries, most notably in the

USA is one of the reasons for the large number of English borrowings (Bohachyk, 2015).

Several translation methods are employed for translating English IT terms. Four main methods are identified: transcoding, calquing, descriptive translation, and equivalent translation.

Transcoding of neologisms is applied in translation when the target language lacks a corresponding concept and translational equivalent, and it is not possible to find a word in the target language that accurately conveys the concept's meaning and adheres to terminological norms (Kyvliuk, 2017).

Transcription and transliteration are not often used in their pure form. Transcription with elements of transliteration may be employed. Transliteration/transcription is used to translate English terms such as "*Alpha*" – "*Альфа*," "*monitor*" – "*монітор*," "*click*" – "*клік*," and so on. Examples of pure transcription include terms like "*code*" – "*код*," "*file*" – "*файл*," "*interface*" – "*інтерфейс*." Examples of transliteration are less common: "*script*" – "*скрипт*," "*server*" – "*сервер*," and so on. For adequate translation of terminology represented by a single word, it is necessary to consider that consonant doubling between vowel letters is not rendered. For instance, "*account*" is rendered as "*акаунт*." Notably, the letter "r" at the end of a word is rendered as the sound [r], regardless of whether it is pronounced in the original English word, as in "*server*" – "*сервер*." The letter [x] in Ukrainian is represented by the letters "к" and "с," for example, "*syntax*" – "*синтаксис*."

The advantage of transliteration and transcription among translation methods lies in their reliability. Transcoding, in this context, conveys only the phonetic form of the word, particularly useful when translating unfamiliar or poorly understood concepts. The meaning of such a term is understood through context, thus avoiding the interpretation of its specific characteristics in the target language. Today, this translation model is widely employed in translating English IT terms. Transliteration and transcription are highly productive translation methods that enrich both standard and slang vocabularies, for example, "*user*" is rendered as "*юзер*" (Yenikieieva, 2001). When transliteration and transcription are used, the translation of individual word combinations often occurs through calquing and explication.

Adapted transcoding is a translation method that involves not only transcoding but also its transformation to convey it in a different form, driven not by the organization of information in the original but by the specific task of interlingual communication (Hrytskova, 2013, P. 104). Adapted

transcoding aims to transform the information contained in the original text into a specified form. Terms such as "*profile*" and "*viewer*" are translated using adapted transcoding, resulting in "*профіль*" and "*в'ювер*," respectively. A notable feature of using this translation method in Ukrainian is the softening at the end of the word, which is not present in the English word, as seen in "*модуль*" (*module*). Another characteristic of adaptive transcoding is the presence of gender-specific endings in the target language, as observed in "*модифікація*" (*modification*).

When translating English texts in the IT discourse, complete semantic calques are used, such as "*disk storage*" – "*дискова пам'ять*" and "*image recognition*" – "*розпізнання зображення*," as well as partial semantic calques, such as "*cyber world*" – "*кіберсвіт*." Calques are prone to assimilation, and in some cases, they are classified as translation loans. Calquing is most frequently employed in the translation of term phrases. Occasionally, in the process of translating IT terms, calquing and transcription are used simultaneously, for example: "*file system*" – "*файлова система*." Calquing is used to translate the names of technological standards, software products, and names of computer equipment, such as corporations – *AMD, Microsoft, Intel*, etc. For instance, the name *Microsoft* is used more frequently than others in IT discourse. As a result, it is often transcribed in Cyrillic in journalism – *Майкрософт*.

Calquing is a translation technique that is applied not only in the translation of compound words but also in translating one of the components of a composite term. Calquing is frequently used when translating complex terms that have been created using common words. Transcription and calquing are often employed simultaneously during translation, for example, "*composite key*" – "*композитний ключ*," and "*file system*" – "*файлова система*." In these cases, the Ukrainian equivalents of English IT terms are created by selecting the primary dictionary equivalents for each term component. Calquing is justified when translating compound terms whose components are already established in the target language's terminology system and are readily understood by specialists (Yenikieieva, 2001, P. 54-59). An additional advantage of calquing is the brevity of the resulting term and its correspondence to the source word. Calquing can be used when the translated term does not violate norms of usage and word compatibility (Kyvliuk, 2017, P. 25).

In situations where a phrase is created from terms that are not commonly used in a specific IT

field in the target language and needs explanation, a descriptive translation is used (Karaban, 2002, p. 178). This involves replacing a word from the source language with a phrase that explains the term.

Explication is a highly productive method for translating IT terms, as the rapid development of this field helps many terms find appropriate equivalents and become established in the target language (Karaban, 2002, P. 180). Explication is used to translate multi-component phrases.

The productivity of explication in translating English terms into Ukrainian is explained by the differences in the ways words and phrases are formed in the two languages.

In English terminology, multi-component prepositionless phrases are predominant, which are not typical of the Ukrainian language and create certain difficulties during translation (Karaban, 2002, P. 181). Such difficulties are often resolved by using calquing with a change in the components of the phrase: *BIOS (Basic Input/Output System) – базова система введення-виведення, DPB (Disk Parameter Block) – блок параметрів диска*. Among the advantages of calquing over explication is that explication tends to be wordy, whereas in calquing, each part of the phrase in the source language corresponds to one element in the target language phrase, thereby fulfilling the condition of the linguistic economy (Kyvliuk, 2017, P. 36). Sometimes descriptive translation is used together with calquing, for example, *MS-DOS – дискова операційна система фірми Microsoft*.

To properly use the descriptive method of translation, it is necessary to have a good understanding of the subject area of the text being translated to accurately convey the concept's meaning: *schema statements – SQL вирази управління схемою даних, bigint – ціле число великого діапазону*.

When the meaning of an English term fully corresponds to the Ukrainian equivalent, this method is considered **equivalent**. This translation method is quite common when translating English IT terms, although, in reality, the Ukrainian language does not have a large number of analogs in this field. For example, *"desktop" – "робочий стіл," "notepad" – "записна книжка."* Equivalence is the communicative equality by which a text is transformed into a translation. Equivalence involves conveying the content of the text in translation, viewed as information that includes the stylistic, figurative, and aesthetic functions of lexical units (Kyvliuk, 2017, P. 112). Equivalence is one of the most important tasks for a translator, reflecting the most complete transmission of the

text's content, and true correspondence between the original and the translation is very important. Equivalence also depends on the origin of the source text and its reflection in the target language.

Compound terms are often used in the form of abbreviations/acronyms, many of which are commonly used in IT discourse. **Abbreviations**, as a word formation method, are among the most productive in contemporary English, which can be explained by the accelerated pace of life and the desire to economize on linguistic means. Acronyms are a characteristic feature of IT discourse. The use of abbreviations is possible when the recipient shares a common thesaurus with the author. In IT discourse, the widespread use of acronyms is driven by the large number of compound terms, whose abbreviation is necessary to save space, for example, *RAM – Random Access Memory*.

If translators encounter a term they are unsure about, it is important to check whether it belongs to the category of non-translatable terms. The next step is to determine whether there is an existing translation for this term. If a translation already exists, it should be used regardless of the model by which it was created. The denotative model of translation described above does not attempt to change the norms of translating IT discourse terms but merely to describe them. Only if the term does not yet have an established translation equivalent the translator can independently choose a translation method. Preference should be given to semantic equivalents that ensure an adequate conveyance of the term's visual-logical meaning (Diakova, Kyiak, Kudelko, 2000, P. 98). Compared to transcription, the equivalent method of translation allows for a better understanding of the translated term by ordinary Ukrainian speakers. When translating compound terms, it is preferable to choose elements with Ukrainian, rather than borrowed, bases (Karaban, 2002, P. 260). The issue of standardizing the translation of IT discourse terms is related to the creation of adequate glossaries of translation equivalents to be used in Translation Memory systems. Terms should be translated consistently and unambiguously, which is possible with the proper use of a well-formulated translation model.

Conclusions and directions for future research. The translation of terminology is a crucial task in translation studies, as terms represent a rapidly evolving lexicon enriched with new words. Translating IT terms requires a solid understanding of the computer science field. Various methods can be employed to translate IT terms: calquing, descriptive translation, equivalent translation, and transcoding, whereas calquing is the predominant method for translating English terms.

Calquing is frequently used for translating complex terms. This method is justified for translating phrases whose components already have an established place in the terminology of the target language and are understood by specialists.

When there is no suitable equivalent term in the target language and no word can adequately convey the meaning, transcoding is applied. Transcoding is a translation method where the phonetic and/or visual form of a word from one language is rendered using the alphabet of another language.

When compound terms consist of elements that are not frequently used in the professional field

but require translation, a descriptive translation is employed. This translation transformation replaces a word from the source language with a phrase that explains the term. Descriptive translation is a highly productive method for translating computer terms because the rapid development of the field often means that ready equivalents are not always available in the target language.

Equivalent translation corresponds to the concept of communicative equality. Equivalence is a method of conveying the meaning of a term from the original language in the way that the text retains the functions of the lexical units while preserving the information content.

BIBLIOGRAPHY

1. Богачик М. С. Особливості словотворення англійської комп'ютерної термінології. *Наукові записки нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. Філологічна: зб. наук. пр.* Рівне, 2015. Вип. 52. С. 42-44.
2. Верба Л.Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. Вінниця: Нова книга, 2003. 160 с.
3. Грицькова Н. В. Проблеми перекладу технічних текстів комп'ютерної тематики. *Вісник Дніпропетровського ун-ту. Сер. Мовознавство.* Донецьк, 2013. Вип. 19 (1), т. 21, С. 101-106.
4. Дзюбіна О. І. Особливості утворення та функціонування семантичних неологізмів англійської мови в сфері інтернет-комунікації. *Записки з романо-германської філології.* 2014. Вип. 2 (33). С. 17-23.
5. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти: монографія. Київ: КМ Academia, 2000. 218 с.
6. Єнікєєва Є. М. Особливості перекладу комп'ютерних термінів на українську мову. *Вісник СумДУ.* Суми, 2001. №5 (26). С. 54-59.
7. Карабан В. І. Граматичні труднощі лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова книга, 2002. 407 с.
8. Кивлюк В. О. Модель перекладу англійських комп'ютерних термінів на українську мову. *Освітній дискурс* : зб. наук. пр. Київ: Гілея, 2017. Вип. 1. С. 145-154.
9. Панченко О. До питання про переклад неологізмів. URL: https://www.philol. vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/4_2020/part_2/29.pdf (дата звернення: 22.09.2023).

REFERENCES

1. Bohachyk, M.S. (2015). Osoblyvosti slovotvorennia anhliiskoi kompiuternoї terminolohii. [Peculiarities of word formation of English computer terminology]. *Naukovi zapysky nats. Un-tu "Ostrozka akademiia". Ser. Filolohichna: nauk. pr.*, 52, 42-44. [in Ukrainian].
2. Verba, L.H. (2003). *Porivnialna leksykolohiia anhliiskoi ta ukraïnskoi mov.* [Comparative lexicology of English and Ukrainian]. Vinnytsia: Nova knyha. [in Ukrainian].
3. Hrytskova, N.V. (2013). Problemy perekladu tekhnichnykh tekstiv kompiuternoї tematyky. [Problems of translating technical texts in computer topic]. *Visnyk Dnipropetrovskoho un-tu. Ser. Movoznavstvo. Donetsk*, 19(1), 21, 101-106. [in Ukrainian].
4. Dziubina, O.I. Osoblyvosti utvorennia ta funktsionuvannia semantychnykh neolohizmiv anhliiskoi movy v sferi internet-komunikatsii. [Peculiarities of formation and performance of English semantic neologisms in the field of Internet communication]. *Zapysky z romano-hermanskoї filolohii*, 2 (33), 17-23. [in Ukrainian].
5. Diakov, A.S., Kyiak, T.R., Kudelko, Z.B. (2000). *Osnovy terminotvorennia: semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty: monohrafiia.* [Fundamentals of term formation: semantic and sociolinguistic aspects: monograph]. Kyiv: KM Academia. [in Ukrainian].
6. Yenikieieva, Ye.M. (2001). Osoblyvosti perekladu kompiuternykh terminiv na ukraïnsku movu. [Peculiarities of translating computer terms into Ukrainian]. *Visnyk SumDU.* Sumy, 5 (26), 54-59. [in Ukrainian].
7. Karaban, V.I. (2002). Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy. Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoї literatury. [Grammar difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems. Translation of English scientific and technical literature]. Vinnytsia: Nova knyha. [in Ukrainian].
8. Kyvliuk, V.O. (2017). Model perekladu anhliiskyykh kompiuternykh terminiv na ukraïnsku movu. [Model of English computer term translation into Ukrainian]. *Osvitnii dyskurs: zb. nauk.pr.* Kyiv: Hileia, 1, 145-154. [in Ukrainian].

9. Panchenko, O. Do pyannia pro pereklad neolohizmiv. [On the issue of neologisms translation]. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/4_2020/part_2/29.pdf. (Accessed September 22, 2023). [in Ukrainian].

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕКСТІВ З ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ

Добровольська Світлана Романівна

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна*

Опир Мар'яна Богданівна

*старший викладач кафедри іноземних мов
Львівського національного університету природокористування
вул. В. Великого, 1, Дубляни, Львівська область, Україна*

Панчишин Світлана Богданівна

*старший викладач кафедри іноземних мов
Львівського національного університету природокористування
вул. В. Великого, 1, Дубляни, Львівська область, Україна*

Прогресуюча сфера інформаційних технологій диктує потребу адекватного перекладу фахових текстів, написаних на англійській мові. Це необхідно для перекладу інструкцій, літератури, інтерфейсу програмних продуктів. Складність перекладу текстів ІТ галузі полягає в тому, що велика кількість комп'ютерних термінів є новими, їх ми називаємо неологізмами, і належить до безеквівалентної лексики, це означає, що вони не мають регулярних відповідностей в українській мові, але це не зумовлює неможливість їх перекладу. Дослідження неологізмів та їхнього перекладу в сучасному мовознавстві визначається як особливо актуальне та важливе завдання. Специфіка перекладу неологізмів полягає у тому, що ці слова часто не мають аналогів у цільовій мові, і перекладачам доводиться вирішувати, як передати їхнє значення та відтінки в іншій мові. Це може бути складним завданням, оскільки неологізми можуть мати унікальну семантику та контекстуальне вживання. Перекладачі повинні знайти ефективні стратегії та методи для передачі нових слів та виразів з однієї мови в іншу, зберігаючи при цьому їхню семантику та структуру. Це завдання вимагає від перекладача не лише глибокого розуміння мови-джерела, але і відкритості до інновацій та креативності в процесі перекладу. У зусиллях збереження автентичності неологізмів під час перекладу, важливо враховувати їхній контекст та використовувати творчі підходи для знаходження адекватних еквівалентів. Перекладачі повинні виявити чутливість до змін у семантиці та конотаціях, щоб вірно відтворити інноваційний зміст слів у новій мові. Крім того, використання пояснювальних вставок чи термінологічних пояснень може сприяти кращому розумінню нового терміну читачами цільової аудиторії. Особлива увага повинна бути приділена співпраці між перекладачами та експертами в області новітніх технологій та науки для забезпечення точності та наукової обґрунтованості перекладів. Це дозволить зробити процес перекладу неологізмів не лише викликом, але й можливістю творчого вдосконалення мовних засобів та сприяти їхньому плавному впровадженню в новий лінгвістичний контекст.

Ключові слова: *неологізми, засоби та способи перекладу, описовий переклад, калькування, транскрибування, скорочення, аббревіатури, транскодування, експліція.*

УДК 811'161.2'373.7

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-15.7>

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ СОМАТИЗМОМ «ГОЛОВА» У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Ковба Марія Миколаївна

студентка 4 курсу, спеціальності «035 Філологія»

*Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна*

Чернявська Антоніна Вікторівна

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства

*Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна*

У статті досліджено питання аналізу національно-культурної особливості семантики фразеологічних виразів, які містять соматичний елемент «голова». Дослідження здійснюється через призму зіставлення фразеологічних одиниць української та англійської мов, урахуваючи фразеологічні одиниці. Як людина сприймає навколишнє середовище через інформацію органів чуття, так орган людського тіла «голова» виконує ключові функції у цьому процесі та є органом в якому відбувається мислення. Фразеологічні одиниці з вказаним компонентом аналізуються та визначаються їхні конотаційні відмінки та відмінності в обох мовах для встановлення їхнього місця в мовній картині світу як українців так і англійців. Зокрема, досліджується значення та вживання таких фразеологічних одиниць, а також їх зв'язок із фізичним, психічним та поведінковим станом людини у культурному контексті. Для аналізу була використана вибірка з різних фразеологічних та тлумачних словників. Фразеологічні одиниці із соматичним компонентом «голова» відрізняються виразністю, стилістичним різноманіттям та різними граматичними конструкціями як в українській, так і в англійській мові. Були встановлені ключові конотації фразеологічних висловів, які вражають ментальний контекст націй у відображенні світового сприйняття через мовний аспект, а також виявлено спільні та відмінні елементи у досліджуваних мовах.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, українська мова, англійська мова, соматизм «голова»

Постановка проблеми. Фразеологізми завжди служили виразними та живописними усталеними зворотами, що відтворювали фольклор, традиції та звичаї народу, а також свідчили про події з історії та побуту цього народу. Сучасні наукові парадигми підтверджують, що фразеологія є безмежним джерелом, яке постійно поповнює лексичний арсенал мови. Розуміння фразеологічних одиниць суттєво спрощує тлумачення літературних і публіцистичних текстів, а їх вдале використання збагачує мовлення, роблячи його більш виразним та насиченим. Ідіоматичні вирази доповнюють опис життя та світу, надаючи мові інформативного характеру. Тема дослідження соматичних фразеологізмів (тобто висловів, що містять назви частин тіла людини або їх органів) становить складність у їх розумінні та перекладі через велику культурну та ідіоматичну специфіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше фразеологічні одиниці (далі – ФО) були

вивчені зарубіжними авторами: А.П. Коуві, У.Вайнрайхом та іншими. Проблемами вивчення фразеологічних одиниць, як вітчизняних, так і зарубіжних, займалися, наприклад, Д. Ганич, Р. Зорівчак, І. Олійник, Л. Сміт, О. Смирницький, М. Кочерган, Ю. Карпенко, І. Голубовська, Л. Даниленко, В. Кононенко, В. Мідер, К. Мізін, В. Мокієнко, Л.П. Сміт, Л. Скрипник, О. Ткаченко, О. Тищенко, В. Ужченко та інші.

Фрази виражають дуже конкретні об'єкти, наприклад, атрибути (властивості) людини, її реальні дії та емоції. Характерною ознакою фразеологічної одиниці є те, що вона не називає початкову назву поняття чи предмета, а перетворює та перейменовує його значення. Дослідники вважають фразеологізми ознакою мови й культури. О.М.Галинська розглядає фразеологічні одиниці як спеціальні мовні символи для збереження та передачі культурної інформації. (Галинська, 2011, с. 72)

Фразеологізми відносяться до категорії мовних знаків, які є результатом семантичного

поєднання слів як самостійних мовних одиниць. Різниця між окремим словом і фразеологічною одиницею визначається за допомогою таких понять, як порівняна стійкість компонентів ФО, специфічне значення незалежне від контексту, структурно-семантичні особливості, належність до різних рівнів мови та здебільшого експресивно-оцінна функція фразеологізму, тощо.

Д. Айдачич проводить порівняльний аналіз сербських та українських фразеологічних виразів, що містять компоненти «голова» та «частини голови», такі як обличчя, ніс, шия, очі, рот, язик, щока, вуха. Він приходить до висновку, що незважаючи на різницю у фразеологічних структурах мов, у сербських та українських фразеологічних виразах з компонентами голова та частини голови спостерігається схожість як у формі, так і в значеннях, що може пояснюватися близькістю слов'янських мов (Айдачич, 2014, с. 11).

Частини тіла несуть не лише пряме значення, вони також мають символічне навантаження. Людське тіло є формою її існування, яке відображає не лише матеріальність і фізичність, але й відноситься до сфер емоцій та почуттів.

Постановка завдання. Актуальність дослідження фразеологізмів із соматичним компонентом в зіставному аспекті обумовлена необхідністю з'ясувати механізми утворення фразеологізмів, визначити особливості вживання соматизмів з компонентом «голова» в структурі фразеологізмів англійської та української мов, а також провести їх зіставний аналіз. **Метою статті** є проведення зіставного аналізу мовних особливостей фразеологізмів із соматичним компонентом «голова» в сучасній англійській та українській мовах, що дозволить нам простежити спільні та відмінні за семантикою фразеологізми розглянутих мов.

Для досягнення визначеної мети необхідно вирішити наступні конкретні завдання: – розглянути значення та важливість фразеологічних виразів як об'єкта для проведення зіставних лінгвістичних досліджень;

- дослідити лінгвокультурні особливості фразеологізмів із компонентом «голова / head»;

- проаналізувати спільні та відмінні риси у соматичних фразеологізмах із компонентом «голова / head» та особливості його відтворення (на матеріалі української та англійської мов).

Методика дослідження соматичних фразеологізмів має комплексний характер, адже включає в себе низку відповідних методів, як-от: метод суцільної вибірки використовується в роботі для відбору фразеологічних одиниць із

соматичними компонентом «голова / head» із фразеологічних словників; описовий метод; елементи зіставного аналізу – для встановлення спільних та відмінних рис семантики ФО із досліджуваним соматизмом.

Матеріалом дослідження є вибірка ФО з соматизмом «голова» зі Словника Української мови за ред. Білодіда (далі – СУМ) та Мовно-інформаційного порталу «Словники України online» (далі – СУ). Англійські фразеологізми вибрано з онлайн словників Collins, Cambridge та Oxford University Press (далі – CLD, CMD, OD відповідно).

В. Хмара порівнює фразеологічні вирази, в яких зустрічаються соматичні компоненти, такі як «волосся» «ніс», «нога», «плече», «коліно», «язик», у лінгвокультурах східних та західних слов'ян (Хмара, 2016, с. 467). Частини тіла мають не лише пряме значення, вони також несуть символічне навантаження. Тіло людини є способом існування індивідуальності, яке відображає не лише матеріальну та фізичну складову, але також належить до сфери емоцій та почуттів.

Виклад основного матеріалу. Фразеологічні вирази, які використовують соматичні терміни для опису голови, очей, носа, вух та рота, залишаються одними з найцікавіших об'єктів дослідження в різних мовах. Голова, як частина людського або тваринного тіла, містить мозок, що є найвищим відділом центральної нервової системи. Ця анатомічна структура відіграє ключову роль у функціонуванні організму і впливає на процес мислення. Соматичний компонент «голова» у фразеологізмах відображає розум або його відсутність, а також може відтворювати психоемоційний стан, переваги у різних ситуаціях, почуття, розуміння або нерозуміння, настрій, занепокоєння, вирішення проблем, ризики, небезпеку та особливості культурного контексту. Мовознавці розрізняють соматичні вирази з позитивними та негативними відтінками значень. Соматичні фразеологізми можуть мати пряме тлумачення, пов'язане з фізіологічними функціями людського тіла, «*hardhead*» (CMD) – «*твердолобий*», «*soft in the head*» (CLD) – «*розм'якшення в голові*».

Фразеологічні вирази з головною частиною та її складовими мають кілька характеристик. Оскільки голова є частиною тіла, яка взаємодіє з психічними і емоційними аспектами через сприйняття та вираження, тож вона є центром відчуттів смаку, зору, нюху і слуху.

Голова може символізувати владу, особу, інтелект або навіть життя. Таким чином, у фразеологічних висловах втрата голови або зобра-

ження людини без голови має різні інтерпретації, наприклад англійський вираз «*Falling head over heels (in love)*» (CLD) та українське «*утратити голову*» (СУМ), що означає закохатися. Якщо розглянути англійський фразеологізм «*lose the head*» (CMD) то він має значення «*терпець увірвався*». Слід зазначити, що український фразеологізм є розлогішим із певними варіативними елементами: **втрачати (зубити, тратити) / втратити (зубити, стратити) голову** (СУ), який побутує в мові на позначення 1. нездатності обдуманно, розсудливо діяти поводитися, здебільшого у складній життєвій ситуації) або ж 2. безтямно закохуватися в когонебудь.

У ФО втілюється концепція голови, як замкнутого простору з оболонкою та отворами, через які можуть проникати думки та інші нематеріальні явища. Це походить з того, що уявлення та думка про голову як простір виникло в давнину, коли люди не мали наукових знань щодо будови мозку та функціонування психіки.

У фразеологічних висловах з соматичними компонентами, що відображають концепцію голови, можна виокремити різні групи. Перша група включає фразеологізми, де голова розглядається як контейнер, що містить у собі думки та інші психічні явища. Наприклад: укр.: *в голову лізе, в голові крутиться, в голові не вариться, голова дірява, вітер в голову б'є, без клепок в голові* (СУМ). Англ.: *to wrap one's head around something* – зрозуміти щось складне або незвичайне; *to get one's head around something* (CLD) – зрозуміти щось, яке викликає труднощі; *to keep a clear head* (CLD) – залишатися розсудливим у стресовій ситуації; *to have a head for something* (CLD) – бути здатним розуміти та запам'ятовувати складні речі або процеси.

Друга група ФО асоціюється з уявленням про голову як центр пізнання інформації, місце, де відбувається обробка даних. Наприклад: «голова не вміє», «голова не знає», «голова болить від перенавантаження». Однак у англійській мові у більшості випадків для вираження цієї групи фразеологізмів використовується слово "mind". Наприклад: «*to be of two minds*» (CLD) – бути не впевненим в своїх рішеннях; «*to change one's mind*» (CLD) – змінювати своє рішення або думки про щось; «*to cross one's mind*» (CLD) – спадати на думку.

Третя група фразеологізмів відображає уявлення про голову, як центр почуттів та емоцій. Наприклад, такі вирази, як «*голова гуде*» або «*голова кружлялась від радості*» (СУ).

Дослідження соматичних фразеологізмів сприяє кращому розумінню ментальних уяв-

лень народу про свій мовний організм та його роботу, а також дозволяє вивчити лінгвокультурні особливості певної мови.

О. Левченко описує модель, яка вказує на наявність «чогось незвичайного в голові» (Левченко, 2005, с. 112). Позбавлення від об'єкта, на який не має місця в голові, призводить до відновлення здатності до чіткого мислення та адекватної поведінки. Інша людина також може впливати на здатність мислити адекватно, розсудливо й логічно, що визначає значення укр. фразеологізму, *замакітрити голову кому* (СУМ), *(затуманити) замутити голову кому* (СУМ), *надурити голову кому* (СУМ). Компонент значення «легковажність» прослідковується в українській фразеологічній одиниці *в голову (в думку) не брати чого* (СУМ) – намагатися не думати або не турбуватися про щось, але його також можна використовувати у формі наказового способу «*не бери в голову!* (до голови)» у значенні поради «Не турбуйся!»

Згідно з визначенням словника української мови в 11-ти томах, лексема «голова» позначає (СУМ): 1) частина тіла людини або тварини, що містить мозок, є вищою частиною центральної нервової системи; 2) орган мислення; мозок; 3) особи, які керують нарадами, конференціями тощо; 4) керівники установ, об'єднань, організацій та їх підрозділів; 5) у складі офіційного титулу глави держави, глави уряду чи вищого державного органу; 6) головне, головне в чомусь; 7) авторитетна особа; головний у якійсь справі; 8) перші ряди, передня частина чогось, що рухається; 9) продукт харчування у вигляді кулі, тощо.

Враховуючи значення «голови» зі словника можна виокремити основне конотативне значення соматизму: розсудливість і розум або їх відсутність. Безперечно, саме тому ця лексема є найбільш частою серед інших досліджуваних соматизмів.

Таким чином фразеологізми із соматичним компонентом «голова»/ «head» можна характеризувати за наступними тематично-семантичними групами: • фізичний стан • портрет • розумова діяльність • дії та вчинки людини • діяльність, соціальний стан • характер, почуття, настрої.

«Голова», як фізичний стан:

В обох фразеологіях на позначення головного болю уживають такі ФО: *голова розвалюється (лопається)* (СУ), позначає, що хтось потерпає від сильного головного болю, *болить голова* (СУМ), *headache* (CLD) – так у розмовному мовленні говорять не лише про фізичний біль, а й про проблему, яка непокоїть. Фразео-

логізм *Голова пухне* (розпухає, репається, розколюється, тріщить) (СУ) позначає, що хтось постійно зосереджений на здійсненні чогось, чи напружено думає про щось. *Голова туманіє* (туманиться, чманіє) (СУ) хтось втрачає чіткість мислення чи здатність сприймати від хвилювання, сильного болю чи голоду. *Голову туманити* (СУ) – інтригувати, обманювати, говорити щось малозрозуміле; запаморочувати.

Про неприємні відчуття обидва народи уживають відповідне: *голова морочиться, дзвенить в голові* (СУ), *ring in your ears/head* (CLD).

Фразеологізм, що побутує в укр. мові *бити / ударити в голову* (СУ) значить «викликати стан запаморочення, сп'яніння», як і англ. еквівалент *to knock something on the head* (CLD), який має додаткове значення – зупинити щось.

В обох лінгвокультурах побутують ФО на позначення (не)згоди, як-от: *кивати головою* (СУ), *to shake one's head* (CLD) «засуджувати поведінку не схвалювати вчинків», й антонімічні вирази: *to nod one's head* (CMD) «погоджуватись», а *не схилити голови* (СУ) може позначати як *неповагу* так і те, що хтось не здається, не підкоряється.

Про успіх чи перевагу когось обидва народи уживають ФО: *вирости на голову* [СУ], *to make head* (OD), *бути на голову вищим* (СУ), *be/stand head and shoulders above somebody/something* (OD).

Втрачати голову (СУ), *to lose one's head* (OD) може позначати стан закоханості чи як і *вітер у голові віє* (СУ) – легковажності.

Голова впала з плечей, голова злетіла (СУ) уживається на позначення покарання, а англ. ФО *bite / snap somebody's head off* (OD) значить «кричати на когось безпідставно, карати».

Про стан *рішучості*, фіксації на чомусь в обох мовах трапляються такі ФО: *вбити собі в голову* (СУ), *get / take sth into one's head* (CLD).

Про стан *небезпеки* чи *загрози* в обох лінгвокультурах побутують вирази: *висіти / нависати над головою* (СУ), *be hanging over someone's head* (CLD). Якщо людина має де жити, як англословці так і українці уживають фразеологізм: *мати дах над головою* (СУ), *a roof over your head* (CMD).

Битися головою об стіни, битися головою в мур (СУ), *be banging your head against a brick wall* (CMD) значать «даремно докладати зусилля, щоб запобігти чомусь небажаному, перебуваючи в стані розпачу».

«Голова», як розумова діяльність :

Як в англійській так і в українській мовах побутує низка ФО, де аналізований соматизм означає розум: *мати голову, голова є* (СУ) –

хтось розумно, розсудливо міркує; *head for sth* (CLD) – бути тямущим. Про здібну, обдаровану людину кажуть: *золота голова* (СУ); *мати голову на плечах* (СУ) *have a good head on your shoulders* (OD), *голова на плечах (на в'язах)* (СУ) позначає що хтось розумний, тямущий, а *мати голову для чогось* (СУ) *have a head for something* (OD), *голова варить* (СУ) – бути розумним, кмітливим. Подібне значення мають ФО: *have your head screwed on (the right way)* (OD) – бути розумним та укр. *голова не пологою (не соломою, не клоччям) набита* (СУ) свідчить, що у когось є розум, *(have) an old head on young shoulders* (OD) – бути розумнішим за свої роки.

Щодо процесу мислення, в обох лінгвокультурах побутують ФО *думати головою* (СУ), *use your head* (OD), крім цього, люди слушно підмітили, що *думка (гадка) западає (лізе, приходить) / запала (вліза, прийшла) в голову (до голови)* (СУ), *stick in your head/mind* (OD) – застрягти в голові (пам'яті), *думки (гадки, думи) снуються в голові* (СУ) – хтось напружено про щось думає, часто неприємне чи тривожне. *Ламати собі голову* (СУМ) – напружено думати, *брати / взяти / забрати (собі) в голову* (СУ), *задумуватись над чимсь*, пор з англ. *get your head round something* (OD) – 1. розуміти чи приймати щось, 2. міркуючи, вирішувати що-небудь, надумувати; *take / get it into your head (that...)* (OD) – спасти на думку, *take it into your head to do something* (OD) – запало в голову, подібне укр. *вбивати / вбити в голову* (СУ) 1. частим повторенням, нагадуванням чи биттям примушувати когось щось запам'ятати / засвоїти, 2. настирливо переконувати когось; а коли йдеться про те, щоб невідступно/вперто дотримуватись певних думок, переконань, намірів, уживаємо фразеологізм *вбивати / вбити собі в голову* (СУ).

Про ретельний мисленнєвий процес в обох фразеологіях натрапляємо на таке: *брати / взяти голову в руки* (СУ) – уважно задуматись над чимсь, зосередитись на чомусь, *scratch your head (over something)* (OD) – добре над чимось думати, *вбгати /убгати в голову* (СУ) – усвідомити, сприйняти, засвоїти, зрозуміти чи запам'ятати щось. Жартівливий вислів *у голові подлубати* (СУ) – теж означає розміркувати, обдумати. Антонімічний вираз *і в голову (в думку) собі не брати* (СУ) значить «не думати, й не здогадуватись про щось» та *і в голову (в думку) не приходить / не прийде* (СУ) – зовсім не думається, не гадається (про щось неймовірне).

Фразеологізм, що позначає процес пригадування й може мати антонімічне значення *вер-*

тяться (крутиться) в голові (СУ) може уживатись для позначення 1. чогось, що постійно виникає у свідомості / уяві когось чи навпаки 2. неможливість пригадати щось. Постійно пам'ятати щось, не забувати вербалізовано у ФО *тримати (держати) в голові (в умі) (СУМ)*, а *держати розум в голові (СУ)* означає бути розважливим, контролювати свої вчинки. *З голови (СУ)*, *off the top of your head [СУ]* – по пам'яті, без підготовки чи в англійській мові – робити щось не подумавши, вгадувати, говорити навмання.

Багатозначна ФО *Сушити / висушити [собі] голову (мозок) (СУ)* має значення 1. «напружено розмірковувати над розв'язанням проблем», 2. «турбувати, хвилювати, невідступно з'являється у свідомості» (про думки) та, як наслідок, 3. «виснажувати, послаблюючи здатність чітко мислити і ясно розуміти». *Думки (гадки, думи) снують в голові (СУ)* – хтось напружено щось обмірковує, *думка (дума) не виходить з голови (СУ)* – хтось постійно про когось думає, *думка зізвонком (колом) стримить (стирчить, сидить) у голові (СУ)* – хтось увесь час думає про щось.

Важкість збагнути щось вербалізовано у ФО: *Голови (розуму, ума) не прикласти (СУ)* – не можна збагнути, знайти причину чогось, *be over sb's head (CLD)* – не розуміти чогось, *go over sb's head* – бути вище чийогось розуміння, а *наче посвітлішало в голові (СУ)* – хто-небудь став краще розуміти, сприймати щось. *Не береться голови (СУ)*, *не вкладається в голові (СУ)* – важко щось збагнути / усвідомити, *can't make head nor/or tail of something* – не розуміти чогось цілковито.

Лише в англійській лінгвокультурі побутує ФО *have eyes in the back of your head (CLD)* – добре щось помічати, усе усвідомлювати, *put our/your/their heads together (CLD)* – думати над чимось разом пор з укр. паремією: *одна голова добре, а дві краще (СУМ)*.

Зневажливий вираз *втовкти (втовкмачити) / втовкмачувати в голову (в довбешку, в макітру), втелючити в голову (СУ)* означає переконати / запевнити когось чи частим повторенням домогтися щоб хтось щось засвоїв. Протилежне значення має ще один емфатичний український фразеологізм *вбивати / вибити (вигнати) дур (дуроці) дурість з голови (СУ)*, який значить «впливати на кого-небудь суворими заходами з метою відучити від чогось поганого чи осудливого».

Про процес забування українці уживають ФО *вилетіти (вивітритися) / вилітати (вивітрюватися) з голови (з пам'яті) (СУ)*, англійці

в цьому контексті уживають слово «розум»: *to slip one's mind (CMD)* чи доклавши вольових зусиль *викинути / викидати з голови (з пам'яті, думок) (СУ)*, *витрусити з голови (з памороків) (СУ)* – забути чи перестати думати про когось/щось. А *голова дірява (СУ)* позначає, що хтось безпам'ятний, забудькуватий.

Фразеологізм зі зневажливим забарвленням *Кат його голову знає (СУ)* позначає, що щось невідомо, незрозуміло.

Доречно зазначити англ. ФО *have your head/nose in a book (CMD)*, що значить читати, навчатись.

Нестача розуму:

Про брак розумових здібностей в обох мовах побутують ФО: *без голови, безголовий (СУМ)*, *headless (CLD)* нерозумний, некітливий, *cabbagehead (CMD)* – дурнувата особа, *капустяна (куряча) голова (СУ)*, *boneheaded (OD)* – дурна чи вперта людина, *голова з вухами (СУ)* – уживається про некітливу людину, що не здатна швидко здогадатись.

Властивість діяти нерозумно відображено в таких ідіомах зіставляваних мов: *втрачати (губити, тратити) / втратити (згубити, стратити) голову (СУ)*, *to lose one's head (CLD)*, які означають стати нездатним обдумано, розсудливо діяти у складній ситуації чи безрозсудно закохатись. А ФО *голову треба перевірити (СУ)*, *need (to have) your head examined (CLD)* висловлюють підозру, що хтось нерозсудливий, розумово нездоровий. *Кидатися / кинутися сторч головою (СУ)* – діяти нерозсудливо, а *хоч кіл (кілок) на голові теши (СУ)* характеризує нерозумну і вперту людину.

Для обох аналізованих мов характерними є ФО з соматизмом, які позначають божевілья чи стан під дією алкоголю: *без клепки в голові (СУ)*, *out of/off your head (OD)*. Проте в українській мові прослідковуємо більше різноманіття щодо компонентного складу фразеологізму, як-от: *без (третьої / сьомої) клепки в голові (СУ)* хтось дурний, розумово відсталий, обмежений, недоумкуватий, *без тямки (тямки, без тямку) в голові (СУ)* – (нічого не усвідомлюючи, несамовито), *нема (немає, не було, не вистачає, бракує) (однієї / третьої / десятої) клепки у голові (СУ)* – хто-небудь розумово обмежений, ненормальний, *вітер у голові віє/свище/грає (СУ)* пор. з англ. *soft in the head (CLD)* – розм'якшення в голові, *muddle headed – каша в голові (СУМ)*, *Ще мак росте/ цвіте / сходить у голові (СУ)* – хтось молодий, недосвідчений, нерозумний. Досліджуваний соматизм характеризується локативною ознакою в обох мовах.

Про когось, хто збожеволів чи утратив здат-

ність чітко мислити, українці кажуть *в голові кебета догори дригом стала* (СУ), як і ФО з негатором *Без царя (царка) в голові* (СУ) позначає розумово обмежену, недалекоу, безрозсудну людину; *не мати гаразду в голові* (СУ) нерозумно, безрозсудно діяти; *Дур заходить / зайшов у голову* (СУ) – хтось відхиляється від норм поведінки, безглуздо поводить.

Концепт легковажності вербалізовано в укр. ФО *вітер у голові (грає / віє / свище / посвистує)* (СУ), *багато вітру в голові* (СУ), *з вітерцем у голові* (СУ), *зайчики в голові стрибають* (СУ) – хто-небудь несерйозно поводить чи є розумово обмеженим. *Горобці цвірінькають у голові (макітрі)* (СУ), *жуки у голові* (СУ), *з кіндратиком у голові* (СУ), *шпака у голові мати* (СУ) – так говорять про когось недоумкуватого чи психічно хворого. Досліджуваний соматизм має локативну ознаку в цих контекстах.

Джмелі гудуть у голові (СУ) описує, що хтось перебуває у стані сп'яніння. *Вивітрити хміль з голови* (СУ) значить протверезити, або спонукати когось реально сприймати й оцінювати дійсність, не вигадувати нездійсненого.

«Голова», як людська діяльність:

ФО, що побутують в обох лінгвокультурах: *хапатися за голову, bring something to a head / come to a head* (OD) – бути змушеним швидко діяти, а *битися головою об стіну(и)* (СУ), *Bang (or knock) your head against a brick wall* (CLD) позначають стан відчаю, неможливості щось змінити.

Доносити з силою якусь думку до когось фразеологічно вербалізовано таким чином: *вбивати в голову* (СУ), *drum something into somebody's head* (CMD).

Англ. ідіома *hit the nail on the head* (CMD) значить «зробити щось якнайкраще; влучно сказати». В той же час укр. подібний за формою вислів *хоч кіл на голові теши* (СУ) позначає стан байдужості, як і наступні фразеологізми: *і в голову не брати / не класти, викинути з голови* (СУ), *not bother yourself/your head with/about something* (CLD) – не перейматися.

ФО *голову гризти / прогризти голову, голову гризти та гризти* (СУМ) значать – набридати комусь розмовами, вимагати щось; турбувати, непокоїти когось; а про стан відчаю говорять: *рвати на голові волосся* (СУ).

Концепт «примусу» фразеологічно вербалізовано в ідіомі *сідати (вилазити) / сісти (вилізти) на голову* (СУ) – цілком підкоряти когось своїй волі. Ванглійській фразеології побутує *hold/put a gun to somebody's head* (OD) – змушувати когось щось робити. *На головах ходити* (СУ) – чинити безлад, дуже бешкетувати.

Фразеологізований вираз біблійного походження *і волосина (волос) не впаде (не спаде) з голови* (СУ), *not harm/touch a hair of somebody's head* (OD) – не завдавати фізичної шкоди, з кимось нічого не трапиться.

ФО, які утілюють концепт відповідальності: *відповідати головою за когось, щось* (СУ), *be on someone's (own) head* (CMD) значать «брати на себе повну відповідальність за когось, щось» аж до готовності поплатитись життям; *put/lay your head/neck on the block* (OD); *важити головою (життям)* (СУ) – наражати когось на смертельну небезпеку. В цих контекстах досліджуваний соматизм має значення «життя». *Не зносити голови* (СУ) бути жорстоко покараним чи убитим. Знижений укр. вислів *відірвати голову* (СУ) значить когось суворо покарати чи навіть знищити.

ФО *Голову за голову* (СУ) пор. з Біблійними виразами *зуб за зуб* (СУ); *tit for tat* (CMD) вербалізують старозавітний концепт «помсти» й означають обов'язкову відплату тим самим за заподіяну кривду.

Мати дах над головою (СУ), *have a roof over your head* (CMD), *голову (свою) прихилити* (СУ) знайти притулок, пристановище, влаштуватись десь. Антонімічний фразеологізм *Не мати де голову прихилити* (СУ) значить «бути самотнім».

«Голова», як міра і ступінь:

Фразеологізми, що побутують в обох мовах *вище голови* (СУ), *above someone's head* (CMD) крім прямого значення мають конотацію «за межами чийогось розуміння».

Укр. вислови *аж у голову, аж голова загула* (СУ) уживаються з дієсловом ударитися й мають конотацію «дуже сильно». Англ. ФО *one's head off* (CLD) значить – несамовито, без кінця, надзвичайно, відчайдушно, на весь голос.

В межах укр. вислову *думка лізе до голови*, досліджуваний соматизм має денотативне значення, тоді як вираз *до голови* (СУ) значить «цілком, повністю, без залишку», а англ. *to come to a head* (OD) – дійти до критичної точки, досягнути апогею.

З ніг на голову, поставити на голову (СУ), *turn (something) on its head, stand (something) on its head* (OD) значать «представити щось в цілковито новому світлі, поміняти уявлення про щось кардинально»; *перевертати головою вниз, перевернути з ніг на голову* (СУ) – різко змінювати щось, робити зовсім протилежне, *поринутти / пірнутти з головою* (СУ) – цілком віддатись чому-небудь. Значення *повноти* вербалізують й наступні ФО: *з (від) голови аж до ніг (до стін)* (СУ), *from head to foot/toe* (OD) –

повністю, цілком, дуже чи у всьому (у думках, у вчинках). *Міряти очима з ніг до голови* (СУ) – оглядати оцінюючи; *Мороз пройшов від голови до п'ят*(СУ) моторошно, неприємно, страшно; *з головою* (СУ), *head first* (OD), *зануритись з головою*, *поринути / пірнути з головою* (СУ) – означають «цілковито» віддатись чому-небудь, *head first (foremost)* (OD) – стрімко, необачно, необдуманно.

Head over heels (CLD) – догори дригом, *be head and (over) ears (be over head and ears) (in debt, love, work, etc.)* (OD) – в боргах, з головою занурився в роботу чи закохався; *з ніг до голови* (СУ), *head over heels in love* (CLD) – сильно бути закоханим.

Англ. ідіома *a head start* (CLD) – означає перевагу. Пор. з укр. *на голову вищий, виростати / вирости на голову* (СУ) набувати значних переваг порівняно з іншими.

В межах англ. виразу *a/per head* (CLD) – на кожну людину, досліджуваний соматизм уживається на позначення людини, індивіда; *через чийсь голову over someone's head* (CLD) – робити щось обійшовши іншу людину; *on one's (own) head* (CLD) – під чийсь відповідальність, на свій власний ризик.

Як укр. так і англ. паремії: *одна голова добре, а дві краще* (СУМ), *two heads are better than one* (CLD) вербалізують концепт успіху, якого можна досягти завдяки єдності й об'єднанню сил та в їхніх межах реалізується протиставлення *одиночність :: множинність*.

Компаратив *аж очі з голови вилазять (лізуть)* (СУ) значить, що комусь дуже важко, хтось надмірно натужується, через силу щось робить.

Укр. паремія *Курці ніде (немає де) голови простромити* (СУМ) позначає обмаль місця й фразеологічно вербалізує концепт «тісноти».

В головах (СУ), *at the head of* (CLD) – в тій частині ліжка, куди лягають головою.

Вислови з досліджуваним соматизмом, що притаманні лише англійській лінгвокультурі *heads or tails?* (CLD) – орел чи решка; *heads I win, tails you lose (heads I win, (and) tails you lose)* (CLD) значать «я у виграві за будь-яких обставин».

Рух та дія:

Концепт *руху в певному напрямі* вербалізовано в межах англ. фразових дієслів *head for* (CLD) – прямувати кудись, *head off* (CLD) – відвертати, запобігати, *head back/down/towards* (CLD) – прямувати назад/ по / до, *to head* (CLD) – очолювати, бути попереду, а ФО *go head to head (with somebody)* (OD) – мати справу з кимось рішуче.

ФО *Голова обертом, голова пішла кругом, голова пішла обертом, голова пішла ходом, голова ходить кругом, голова крутиться (морочиться, паморочиться, макітриться) / закрутилася (заморочилась, запаморочилась, замакітрилася)* (СУ), *your head is spinning / make your head spin* (OD) позначають стан, за якого все наче хитається, або значать, що хтось приголомшений чи розгублений через численні справи чи сильні враження і на здатен діяти. *Аж у голові морочиться* (СУ) – коли у когось виникає стан запаморочення від сильної дії чи впливу; *аж у голову (у п'яти) б'є* (СУМ), зі сл. міцний, у значенні «дуже, занадто різкий», пор. з англ. *go to somebody's head*(CMD) – вдарити в голову (про алкоголь / успіх).

Концепт *здоров'я* вербалізовано у ФО *I голови не підвести* (СУ) стати фізично знесиленим, кволим, нездоровим. *Опустити голову*(СУ), *keep/get your head down* (CLD) залишатись непоміченим, особливо у важкій чи небезпечній ситуації.

Англ. фразеологізм *bite (snap) someone's head off* (CMD) означає «говорити різко чи зі злістю з кимось, критикувати»; *heads will roll (for something)* (CMD) – когось буде покарано за щось, *I'll knock your block/head off!* (CMD) – уживається як погроза в неофіційному мовленні, *голова покотилася з плеч, голова злетіла (впала) з плечей/пліч/плеч* (СУ) вербалізує що хтось загинув, а ФО *голова з плечей (з пліч)* (СУ) позначає загрозливе становище / смерть; *голова полягла* (СУМ) *голова лягла (покотилася)* (СУ) значить що хтось загинув, а *голова на плечах (на в'язах)* (СУ) позначає протилежне, що хтось ще живий, *голова ціла (на плечах)* (СУ) – хтось не загинув (у бою).

Голова розвалюється, голова ходить ходором, голова ходить обертом (СУМ), *in over your head* (CMD) – робити щось, що важко дається; *аж шкура на голові болить* (СУМ) – дуже страждати (від думок).

Англ. фразеологізм *keep your (one's) head above water* (CLD) уживається як в прямому значенні «триматись на поверхні на плаву» та у переносному – бути фінансово на плаву, справлятися з труднощами.

Спробу примирити ворогуючі сторони фразеологічно вербалізовано в межах англ. вислову: *bang/knock your/their heads together; bang (or knock) people's heads together* (OD) – суворо висварити когось, намагаючись зупинити суперечку, а ідіома *knock something on the head* (CMD) значить «відхилити щось».

Намагання уникнути проблем знайшло відображення у ФО обох мов: *ховати голову в*

nisok bury/hide your head in the sand (CLD) – не визнавати проблеми.

Укр. фразеологізм *прихилити голову* уживається на позначення сну, тоді як подібний за формою вираження англ. варіант *get your head down* (CMD) має значення – наполегливо працювати.

Коли виникає чи трапляється щось неприємне, англомовці уживають фразеологізм *raise/rear its ugly head* (CMD), де атрибут «ugly / потворний» уживається в поєднанні з досліджуваним соматизмом, українці уживають фразеологізм *падати / впасти на голову* (СУ) коли труднощі чи випробування несподівано з'являються внаслідок важких обставин; *Як сніг / дощ (з ясного неба) на голову* (СУ) – раптово трапитись.

Гладити / погладити по голівці (голови) (СУ) означає «хвалити, заохочувати чи потурати й залишати без покарання», а *знімати / зняти голову*(СУ) – суворо карати когось.

Впливати на прийняття рішення чи нав'язування своєї думки фразеологічно вербалізовані в таких виразах: *мати свій розум у голові* (СУ) – діяти незалежно від інших, приймати самостійні рішення. Англ. ФО *give somebody ideas / put ideas into somebody's head* (OD) значить нав'язувати свою точку зору комусь, а антонімічний вислів *give somebody their head* (CLD) – дозволити комусь діяти на свій розсуд, тоді як *stand/turn something on its head* (CMD) – змінити чинює думку, подібний укр. несхвальний фразеологізм *баламутити голову (голови)* (СУ), що має пейоративне забарвлення, означає 1. зваблювати, спокушати; 2. підбурювати на погані вчинки, бунтувати.

Летіти / полетіти (сторчачка) сторч головою (СУ) мчати, поспішати, швидко бігти, йти чи падати.

Давати / дати голову (руку) на відруб / на відсік, давати голову собі відрубати(СУ) – щось переконливо стверджувати чи з повною відповідальністю ручатись за когось. *Підставляти голову (під кулю / обух)*(СУ) ризикувати бути вбитим, ставити себе під загрозу.

Концепт *небезпеки* реалізується у ФО: *чорні хмари збираються (нависли) над головою* (СУ) – комусь загрожує біда. *Усі шишки летять / падають на голову* (СУ) – хтось змушений відповідати за провини інших.

Зав'язати голову, покрити голову (СУ) вийти заміж чи вступити в шлюб. Концепт «долі» вербалізовано у ФО *втопити голову / голівоньку (долю)* (СУ) – знівечити, занапастити собі чи комусь життя (нещасливим шлюбом). *Встромити голову в петлю* (СУ) означає «з власної

вини опинитись в скрутному чи загрозливому становищі, або повіситись».

Почуття та настрої:

Про стан спокою в обох мовах побутують фразеологізми: *keep your head* (CMD) / *keep a clear / cool head* (OD) – зберігати спокій у важкій ситуації *pull your head (scone / skull) in* (CLD) – сидіти тихо, не втручатись у чужі справи, часто уживається в наказовому стані.

ФО *гаряча голова* (СУМ), *hot-headed* (OD) зображають запальну, гарячу, нерозважливу людину, а *бідна голова* (СУ), *голова пухне* (СУМ), *a thick head* (OD) – так говорять про стан занепокоєння, заклопотаності, коли від перенапруження болить голова. *Охолодити (остудити) голову* (СУМ) вгамувати запал, збавити силу вияву почуттів.

Український фразеологізм *на головах ходити* (СУ), *трохи на головах не ходити* (СУ), означає «бути необмеженим у своїй владі; дуже бешкетувати, чинити безладдя», тоді як подібний за формою вираження англійський еквівалент *do something standing on your head* (OD) означає «робити щось легко, не задумуючись». В британському розмовному ужитку знаходимо ФО *do someone's head in* (OD) що значить «дратувати, спантеличувати чи засмучуватись когось».

Про стан впевненості, гідності в обох лінгвокультурах натрапляємо на подібні фразеологізми: *високо тримати голову* (СУ), *hold up one's head, hold one's head high* (OD). Фразеологізми *Вишати / повісити голову* (СУ), *hang (down) one's head* (CMD) – зневіритись, журитись, бути у відчаї, *аж рвати (дерти, скубти) на голові (на собі) волосся (чуба), губити голову, втрачати голову* (СУ), *lose your head* (OD) означають «втратити спокій у важкій ситуації» й уживаються на позначення стану фрустрації, розчарування в обох мовах. В укр. мові побутує ФО *братися (хапатися / вхопитися) за голову* (СУ) що значить дуже переживати / шкодувати, та в якому фразеологічно вербалізується концепт «відчаю/ розпачу».

Укр. компаратив *аж дур голови береться* (СУ) вербалізує стан, коли хто-небудь перебуває в стані розгубленості, розпачу, приголомшення через важкі клопоти, турботи (СУ), а компаративна фразеологічна одиниця *аж за голову взятися* (СУ) уживається для висловлення сильного переживання, здивування, туги чи розпачу. *Кров ударяє (бухає) в голову (до голови)* (СУ) – хтось у стані сильного хвилювання, збудження.

Про стан, коли комусь стає неприємно чи погано українці уживають компаратив *аж очі з голови вилазять (лізуть)* (СУ). Доречно при-

гадати й фразеологізм *бідна голова (голівонька)* (СУ) що уживається для вираження 1. відчаю, розпачу або 2. для вираження співчуття чим-небудь переживанням.

А для вираження сильного незадоволення, прикрасі з приводу небажаної появи когось уживають ФО *де взявся на нашу голову* (СУ).

Концепт «вини» простежується в межах укр. фразеологізму *валити з хворої голови на здорову* (СУ) у значенні «звинувачувати невинного, перекладати провину на когось». *Посилати громи і блискавки на голову* (СУ) – із гнівом про когось говорити. Коли ж людині самій соромно, чи вона знітилась від страху, то українці уживають ФО *вбирати (втягувати) / ввібрати (втягти, втягнути) голову в плечі* (СУ). *Вилити (лити) / вилити помії на голову, стидом повивати голову* (СУ) – означає ганьбити / заплямувати когось, звинувачуючи в чомусь осудливому. *Посипати голову попелом* (СУ) – картати себе, журитися, впадати в розпач.

Концепт «гордість, пиха» фразеологічно вербалізований в таких ФО *запаморочити голову* (СУ), *go to your head* (CMD) – пишатись чимось, та в синонімічних фразеологізмах *високо нести (тримати) голову* (СУ), *hold your head high / hold up your head* (OD) – не соромитись, поводитись гордо, впевнено та з почуттям власної гідності. Англ. вираз *to turn heads* (CLD) – привертати увагу, викликати захоплення, змушувати на себе озирнутись, тоді як *задирати голову* (СУ), *дерти голову (вгору)* (СУ), *turn someone's head* (OD) – ставати марнославним, зарозумілим, самодовольним. Трапляються й антонімічні пари в обох зіставлюваних мовах, як-от: *get your head down* (OD), *опустити голову, понурити голову* (СУ), *hang your head (in shame)* (CMD) – соромитись; *on your (own) head be it* (OD) – нести відповідальність за щось, бути на чийсь совісті.

Як українці так і англомовці про стан замріяності, безтурботності говорять: *головою в хмарах витати* (СУ), *have your head in the clouds* (OD).

Концепт сміху втілений у ФО *laugh your head off* (OD) та *laugh / shout / scream your head off* (CMD) – голосно сміятись, з усієї сили, така фразеологічна конструкція нам не трапилась в укр. мові.

Коли серце / почуття керують розумом втілено в англ. фразеологізмі *let your heart rule your head* (OD) – дати волю почуттям.

Компаратив, який трапляється лише в англ. мові, *like a bear with a sore head* (OD) – означає, що хтось в поганому настрої.

Фразове дієслово *do your head in* (CLD) як і англ. фразеологізм *mess with somebody's head* (OD) значать «дратувати когось, засмучувати», а *bite (or snap) someone's head off* (CLD) – відповідати комусь категорично, зі злістю. Подібні сталі словосполучення з досліджуваним соматизмом нами в укр. мові не виявлено.

Концепт обману вербалізовано у фразеологізмі *дурити голову* (СУ).

Висновки і пропозиції. На основі проведених досліджень було виявлено, що фразеологізми з включенням соматичних елементів в українській та англійській мовах відрізняються у своїй лексико-семантичній структурі та інтерпретації через вплив культурних та історичних факторів. Також було відзначено значення контекстуального вживання таких фразеологізмів та виклики, що виникають при їх перекладі з однієї мови на іншу. Результати дослідження підтвердили, що семантика соматичної лексики спрямована на образне відтворення людини та її діяльності. Компоненти з соматизмом «голова» можна класифікувати за кількома категоріями: розумові здібності, емоції та настрої, рух і активність, вимір і ступінь чогось, людська діяльність, фізичний стан та характер. Виявлені спільні семантичні складники значення аналізованого соматизму в зіставлюваних мовах. Отримані висновки можуть бути використані для подальших досліджень у сфері зіставного мовознавства, лінгвокультурології та перекладознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айдачич Д. В. Сербські та українські фразеологізми із компонентом голова та частини голови у порівняльному аспекті. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 50 (1). С. 3-12. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_50\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_50(1)_3)
2. Галинська О. М. Фразеологізми як знаки культурної інформації. Проблеми зіставної семантики. Вип. 10. Ч. 2. К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. С. 72-76.
3. Левченко О. П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: монографія. : дис. ... д-ра філол. наук. Львів, 2005. 353 с.
4. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/>
5. Словники України on-line. Український лінгвістичний портал. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

6. Хмара В. В. Соматичні фразеологічні одиниці з компонентом нога в східнослов'янських та західногерманських мовах. *Studia Linguistica*: Київ, 2016. С. 464-473. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/28060/1/noга.pdf>.
7. Cambridge Dictionary. English Dictionary, Translations & Thesaurus. Cambridge University Press, 2024. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
8. Collins Online English Dictionary. Definitions, Thesaurus and Translations. 2024. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>
9. OxfordAdvancedLearner'sDictionary. OxfordUniversityPress. 2024. URL: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com>

REFERENCES

1. Aidachych, D. (2014). Serbski ta ukrainski frazeolohizmy iz komponentom holova ta chastyny holovy u porivnialnomu aspekti. [Serbian and Ukr phraseologisms with the component head and parts of the head in the comparative aspect]. *Linguistic and conceptual pictures of the world*, 50 (1), 3-12. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_50\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2014_50(1)_3) [in Ukrainian]
2. Cambridge Dictionary. (2024). English Dictionary, Translations & Thesaurus. Cambridge University Press. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
3. Collins Online English Dictionary. (2024). Definitions, Thesaurus and Translations. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>
4. Galynska, O. (2011). Frazeolohizmy yak znaky kulturnoi informatsii. [Phraseologisms as signs of cultural information]. *Problemy zistavnoi semantyky*. 10(2). Kyiv: KNLU Publishing Center, 72-76. [in Ukrainian]
5. Bilodid, I. (1970-1980). Slovyk ukrainskoi movy: v 11 tt. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols]. *Instytut movoznavstva*. Kyiv: Naukova Dumka. URL: <http://sum.in.ua/> [in Ukrainian]
6. Slovyky Ukrainy on-line. [Dictionaries of Ukraine on-line]. *Ukrainskyi linhvistychnyi portal*. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>.
7. Khmara, V. (2016). Somatychni frazeolohichni odynytsi z komponentom «noha» v skhidnoslovianskykh ta zakhidnohermanskykh movakh. [Somatic phraseological units with the component «leg» in East Slavic and West Germanic languages]. *Studia Linguistica*: Kyiv. 464-473. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/28060/1/noга.pdf>. [in Ukrainian]
8. Levchenko, O. (2005). Frazeolohichna symvolika: linhvokulturolohichni aspekt: monohrafiia. : dys. ... d-ra filol. nauk [Phraseological symbolism: linguistic and cultural aspect: monograph: PhD thesis]. Lviv, 353. [in Ukrainian]
9. Oxford Advanced Learner's Dictionary. (2024). Oxford University Press. URL: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com>

LINGUISTIC AND CULTURAL PECULIARITIES OF PHRASEOLOGISMS WITH SOMATISM "HEAD" IN THE CONTRASTIVE ASPECT (BASED ON THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES)

Kovba Mariia Mykolaivna

4th year student, specialty "035 Philology"

Lviv State University of Life Safety

35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine

Cherniavska Antonina Viktorivna

Lecturer at the Foreign Languages and Translation Studies Department

Lviv State University of Life Safety

35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine

The article is devoted to the analysis of the national-cultural semantics of phraseological units that include the somatic component "head". The research is carried out contrastively for the Ukrainian and English languages, taking into account phraseological units. Just as a person perceives the environment through the information of the senses, so the human body organ "head" performs key functions in this process, and is the organ in which thinking takes place. The phraseological units with the specified component are analyzed and their connotations and differences in both languages are determined in order to establish their place in the linguistic picture of the world of both Ukrainians and English speakers. In particular, the meaning and use of such phraseological units, as well as their connection with the physical, mental and behavioral state of a person in a cultural context, are investigated. A selection from various phraseological and explanatory dictionaries was used for the analysis. Phraseological units with the somatic component "head" differ

in expressiveness, stylistic diversity, and different grammatical constructions both in the Ukrainian and in the English languages. The principal connotative meanings of such phraseological units, which contain the mental code of nations through the linguistic picture of the world, were determined, and common and distinctive elements in the studied languages were also revealed.

Keywords: "head", phraseological unit, Ukrainian language, English language, somatism.

УДК 81"35

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-15.8>

DECONSTRUCTING TRADITIONAL TEXT GRAPHICS: NOVEL APPROACHES TO TEXTUAL VISUALIZATION IN POSTMODERN LITERARY TEXT

Koliasa Olena Vasylyvna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of English Language and Translation

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

24, Ivan Franko Str., Drohobych, Lviv region, Ukraine

Associate Professor at the Philology Department

Odesa Maritime University

34, Mechnikova Str., Odesa, Ukraine

This study explores the innovative approaches to textual visualization in postmodern literary texts, focusing on how authors deconstruct traditional text graphics to create new modes of meaning and reader engagement. The research investigates the mechanisms and effects of graphic deconstruction techniques employed by postmodern writers, examining their impact on narrative structure, readability, and textual interpretation. The study analyzes a corpus of postmodern literary works, identifying and categorizing various graphic techniques such as unconventional paragraph division, excessive capitalization, extra-intervalisation, and the integration of heterogeneous textual elements. These techniques are examined within the framework of deconstructionist principles, drawing on the works of contemporary scholars in the field of linguistics and literary studies. Key findings reveal that postmodern authors frequently employ graphic devices to challenge readers' expectations and create multiple layers of meaning. Techniques such as occasional paragraph division are used to create effects of "cinematic narrative" or to visually transform prose into poetry-like structures. The excessive use of capitalization and extra-intervalisation, combined with the intrusion of "alien" texts, results in a graphically heterogeneous and rhizomatic textual fabric that defies linear predictability. The research also examines the use of figurative lines and images within texts, demonstrating how these elements contribute to the visualization of key themes and character traits. Additionally, the study explores the phenomenon of punctuation-free text organization as a manifestation of the stream-of-consciousness technique, reflecting the chaotic nature of thought processes. The implications of these graphic innovations are significant, as they redefine the relationship between author, text, and reader. By creating graphic chaos and semantic ambiguity, postmodern texts often require readers to become active co-creators of meaning, engaging in what has been termed "multidirectional reading".

Keywords: *graphics, linguographics, language play, pragmatics, deconstruction, textual visualization, post-modern, literary text.*

The statement of the problem. This study examines how postmodern literary texts deconstruct traditional text graphics and employ novel approaches to textual visualization. It investigates the ways in which authors manipulate typographic elements, layout, and visual structures to challenge conventional reading practices, create multiple layers of meaning, and engage readers in new forms of textual interpretation. The research aims to analyze the mechanisms and effects of these graphic innovations in postmodern literature, exploring their impact on narrative structure, reader engagement, and the overall aesthetic and semantic experience of the text.

The aim of the research is to investigate and analyze the innovative approaches to textual visualization in postmodern literary texts, focusing on how these techniques deconstruct traditional text

graphics and create new modes of meaning and reader engagement.

The object of the research is postmodern literary texts that employ unconventional graphic techniques and visual structures.

The subject of the research is the mechanisms and effects of graphic deconstruction and textual visualization in postmodern literature, including typographic manipulations, layout alterations, and integration of visual elements.

The objectives of the research: to identify and categorize the various graphic techniques used by postmodern authors to deconstruct traditional text presentation; to analyze the impact of these graphic innovations on narrative structure, readability, and textual interpretation; to examine how unconventional text graphics in postmodern literature challenge readers' expectations and create new forms of engagement with the text; to explore the

relationship between graphic deconstruction and the broader themes and philosophies of postmodern literature; to investigate the role of visual elements (such as figurative lines, images, and spatial arrangements) in creating multiple layers of meaning within postmodern texts; to assess how the manipulation of typographic elements (such as capitalization, font styles, and spacing) contributes to the overall aesthetic and semantic experience of postmodern literary works.

Presentation of the main research material.

Mechanism of textual visualization that deconstructs typical graphic image of the text

It is a well-known fact that the graphic image of any text is genre-specific. Thus, we can visually recognise not only works of fiction of various literary genres (plays, poems, prose), but also works of non-fiction (scientific, educational). N. Kondratenko calls the orientation of a literary text towards visual perception *textual visualisation*. An example of textual visualisation is the curly line in the text fragment below. It conveys a double meaning: graphic (the direction of movement of the orangutan's body) and linguistic - the sound (crack) accompanying the dying orangutan (Koliassa, 2015; Babelyuk et al., 2021).

From battle, the Prince replied. "Cannot it wait?" "For how long?" asked the Count.

C
R
A
C
K

*The orangutan fell like a rag doll. "Now, what is all this," the Prince replied, **stepping past the dead beast**, mounting the ladder out of the pit (Goldman, 1973, GPB, p. 9).*

In this textual fragment, deconstruction of the text is realised using the principle of 'double semiotics'. Here, different sign systems are combined in a playful way: graphic and linguistic. This superimposition of one sign system (extra-intervalisation and curly line) on another (linguistic system) causes the reader's attention to switch, makes it difficult to graphically perceive the text as a whole and leads to the effect of 'one-upmanship' in general. However, it is only the coexistence and interaction of these systems, rather than their separate perception, and the conscious setting of the author and reader for language play and entertainment while reading the text that makes it possible to visualise the comic situation of the orangutan's body falling and its sudden death while *stepping past the dead beast*.

As the analysis of the factual material has shown, the violation of the usual rules of graphic

organisation of a postmodern text makes it more visible and expressive, and expands the expressive capabilities of traditional graphic means, in particular *paragraph division*. Based on research in linguistics, we can state that a page of prose fiction statistically contains more new lines than non-fiction text, since it is the indentation from a new line as a graphic device that is used to a greater extent to design character lines: 'a page of a fiction text is on average 65% of its maximum volume filled with graphic signs, and a page of a scientific text - 82%' (Kolegaeva, 2019).

Within the framework of this graphostylistic mechanism of postmodern text deconstruction, among the most common graphic means we find *occasional paragraph division*, which, unlike the traditional one, due to its spontaneous, unpredictable nature, worsens the readability of the text by destroying its typical graphic image and habitual visual perception. Under such conditions, the spatial organisation of the text is no longer linear, but is placed in two planes simultaneously: in the plane of graphic symbols and in the plane of space free from them (Koliassa, 2014):

Long ago

there was a strange deception:

a wolf dressed in frills,

a kind of transvestite.

But I get ahead of my story.

In the beginning

there was just little Red Riding Hood,

so called because her grandmother

made her a red cape

and she was never without it.

It was her Linus blanket,

besides it was red, as red as the Swiss flag,

yes it was red, as red as chicken blood.

But more than she loved her riding hood

she loved her grandmother who lived

far from the city in the big wood (Sexton, 1996, SRRH, p.70).

The occasional paragraph division in this text fragment from the cycle "Transformations" is aimed at a playful visual perception of the prose text as poetry/poem. In such a graphic game, the reader needs to organise the textual reality and identify important semantic elements, since intonation, pauses, and logical emphasis are no longer relevant in this case.

In other textual fragments, artificial, stylistically unmotivated paragraphing creates the effect of "cinematic narrative". For example:

Vizzini was napping when he got there. He had been drinking wine and dozed off. Fezzik dropped to his knees and put his hands in prayer position. "Vizzini I'm sorry," he began.

*Vizzini napped on.
Fezzik shook him gently.
Vizzini did not wake.
Not so gently this time.
Nothing.*

"Oh I see, you're dead," Fezzik said. He stood up. "He's dead, Vizzini is," he said softly (Goldman, 1973, GPB).

Here, the occasional paragraph division seems absurd at first. But later it becomes obvious that the separation of each action is necessary *Vizzini napped on. Fezzik shook him gently. Vizzini did not wake. Not so gently this time. Nothing.* indicates their sequence and the pauses between them, which are perceived in slow motion, sequentially, like the frames in a film. The sequence of actions is marked by the absence of object and attributive extenders, as well as by the violation of the traditional graphic image of a prose art text, which takes the form of a poem through a graphic image in a column (Koliasa, 2015).

Excessive use of capitalisation and extra-intervalisation, along with unmotivated breaks in the main narrative by 'alien' texts of scientific style (excerpts from works on literary studies, psychology, and individual figurative lines) make the textual fabric graphically heterogeneous, rhizomatic, and linearly unpredictable. For example, the description of the heroine's shower stall is interrupted by a textual fragment belonging to a different stylistic register, namely, a scholarly account of the second generation of English Romantics, which is followed by a paragraph about the disciplines taught at the non-existent Beaver College:

It is not Snow White that I would be being unfaithful to, but the shower. Only a collection of white porcelain and shiny metal, at bottom.

THE SECOND GENERATION OF ENGLISH ROMANTICS INHERITED THE PROBLEMS OF THE FIRST, BUT COMPLICATED BY THE EVILS OF INDUSTRIALISM AND POLITICAL REPRESSION. ULTIMATELY THEY FOUND AN ANSWER NOT IN SOCIETY BUT IN VARIOUS FORMS OF INDEPENDENCE FROM SOCIETY:

HEROISM

ART

SPIRITUAL TRANSCENDENCE

BEAVER COLLEGE is where she got her education. She studied Modern Woman, Her Privileges and Responsibilities: the nature and nurture of women and what they stand for; in evolution and in history, including householding, upbringing, peace-keeping, healing and devotion, and how these contribute to the rehumanizing of today's world (Barthelme, 1996b, BSW).

This illogical combination of textual fragments that are completely different in content and style is a manifestation of *stylistic grotesque*, which results in a sudden convergence of heterogeneous elements, resulting in an illogical unity. The stylistic grotesque creates the effect of oddity due to its unusualness and violation of textual cohesion and coherence. And although the reader tries to find at least some connections between stylistically heterogeneous textual fragments, he or she never finds any logical explanation for such a strange coexistence. In addition, there is also a *compositional retardation*, which consists in the author's purposeful flirting with the reader and his deliberate disorientation regarding the future development of the plot.

As the analysis of the illustrative material has shown, the usual graphic image of the text can be broken not only by stylistically heterogeneous text fragments, but also by figurative lines, which is a manifestation of the 'imagism' technique, where 'images are not just a decoration, but the very essence of an intuitive language that resembles sculpture rather than music and is addressed more to sight than to hearing. For example:

EBONY
EQUANIMITY
ASTONISHMENT
TRIUMPH
VAT
DAX
BLAGUE

(Barthelme, 1996b, BSW, p. 101)

The above text fragment breaks the textual fabric of the analysed postmodern text and is initially perceived as an absurd accumulation of random lexical units with no semantic connections between them, i.e. as a pseudo-figurative poem. A deeper semiotic analysis of the text reveals that its graphic form resembles a bust of a woman. In such a playful way, the author visualises the image of the heroine verbally described and offers the reader-viewer a graphic duplicate of the verbal image.

Therefore, the destruction of the textual fabric by this figurative poem is intended to visualise and emphasise the key features of the heroine: her sexuality and excessive preoccupation with her body shape. It is worth noting that the sexual image of Snow White is also reflected on the covers of several editions (see Figs. 1; 2), where the picture and verbal presentation of the plot complement each other and concentrate on the transformed main idea of the famous fairy tale 'Snow White and the Seven Dwarfs'.

For example, the image of a dark-haired naked woman and seven male hands stretched out to her from behind a shower screen (Fig. 1) reproduce a grotesquely absurd storyline: a woman named Snow White lives with seven men at the same time and takes turns having sex with them in the shower.

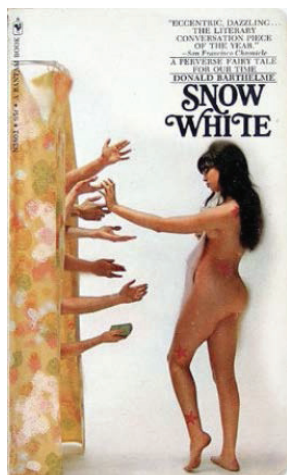

Fig. 1. Book cover Barthelme D. Snow White

Fig 2. Book cover Barthelme D. Snow White

The other cover (see Figure 2) depicts a naked female figure in the shower, whose distinguishing feature is moles, which are strangely placed in a single line on the heroine's body. However, as the picture shows, they are more like female erogenous zones than unnaturally arranged specks in a single line. Therefore, it seems quite reasonable to us that the conclusion of the researcher of British postmodern polycode prose text that the cover of a modern book, combining the title and the image, 'most fully defines the combinatorics of visual and graphic techniques, which in this case are in semantic relations of identity.

Within the framework of traditional stylistics, graphic means mark text fragments that are external, "alien" to the author's text. Usually, they are used

to demonstrate the greater or lesser informational significance of a particular text fragment, and to graphically distinguish compositional elements. However, the excessive use of traditional graphic means at the graphic level creates graphic chaos, impedes their readability. For example:

(1) We are getting pretty damned sick of the whole thing and our equanimity is leaking away and finding those tiny Chairman Mao poems in the baby food isn't helping one bit, I can tell you that.

THE PSYCHOLOGY OF SNOW WHITE: IN THE AREA OF FEARS, SHE FEARS

MIRRORS

APPLES

POISONED COMBS

IN addition to washing the buildings, we make baby food, Chinese baby food (Barthelme, 1996 b, BSW, p. 23).

(2) *Then she rinsed the inside of the oven with a cloth wrung out in clear water and dried it with paper towels. Then, "piano care."*

WHAT SNOW WHITE REMEMBERS:

THE HUNTSMAN

THE FOREST

THE STEAMING KNIFE

"I WAS fair once," Jane said. "I was fairest of them all. Men came from miles around simply to be in my power. But those days are gone..." (Barthelme, 1996b, BSW, p. 45).

In the above text fragments (1), (2), the convergence of graphic means of traditional style, such as capitalisation, boldface, italics, lack of punctuation, extra spacing and occasional paragraphing, creates graphic chaos - an excessive, absurd accumulation of text visualisation tools that only complicate its perception and impair readability. The words highlighted in the general textual fabric by means of occasional paragraphing: MIRRORS, APPLES, POISONED COMBS, THE HUNTSMAN, THE FOREST, THE STEAMING KNIFE are not related to each other in terms of meaning and, together with the text statements, THE PSYCHOLOGY OF SNOW WHITE: IN THE AREA OF FEARS, SHE FEARS; WHAT SNOW WHITE REMEMBERS: destroy the typical graphic image of the text and serve as a parody of a psychological pseudo-test based on Freud's method, which in this case is perceived as absurd.

However, during a deeper stylistic analysis, we come to the conclusion that the analysed text fragments are a kind of game of the author with the reader by means of game graphemics. The selected textual units MIRRORS, APPLES, POISONED COMBS; THE HUNTSMAN, THE FOREST, THE STEAMING KNIFE are organised in such a

way that both in form and content they serve as a plot quest of the famous fairy tale by the Grimm brothers “Snow White and the Seven Dwarfs”.

With the help of graphic means the author once again reminds the reader of the plot milestones of the famous fairy tale MIRRORS, APPLES, POISONED COMBS, THE HUNTSMAN, THE FOREST, while offering him/her a false version (THE STEAMING KNIFE), and the reader has to decide for himself/herself where and what punctuation marks should be put, what meaning the text will acquire (Koliassa, 2015).

In addition, in this case, the means of game graphemics level out other linguistic levels: by combining individual highlighted words and trying to imagine them as a certain sign system, the reader abstracts from the usual semiotics of the text, which fades into the background.

Postmodern writers, including D. Barthelme, R. Coover, and R. Barth, widely use the stream-of-consciousness technique to recreate the psychodynamic state of a character, which reflects the process of chaotic thinking in a literary text. In postmodern poetry, stream of consciousness is a technique of postmodern text creation, and its graphic marker is the complete or partial absence of punctuation. It should be noted that if punctuation is not caused by extra-textual factors related to the lack of relevant knowledge of the author or publisher, then it is legitimate to speak of a deliberate punctuation-free text organisation:

*the hinder portion scalding house good eating
Curve B in addition to the usual baths ablutions
military police sumptuousness of the washroom
risking misstatements kept distances iris to iris
queen of holes damp, hairy legs not of anger
chanting and shouting konk sense of ‘mold’ on the
‘muff’ sense of ‘talk’ on the ‘surface’ konk all sorts
of chemical girl who delivered the letter give it a
bone plummy bare legs saturated in every belief and
ignorance rational living private client bad bosom
uncertain workmen mutton-tugger obedience to
the rules of the logical system Lord Muck hot tears
harmonica rascal (Barthelme, 1996a, BA, p. 61).*

It should be noted that the non-punctuation organisation is the key principle of its construction. Usually, punctuation marks graphically mark the transition from one complete thought to another. However, here they do not work, and the graphic diffusion created in this way only emphasises the complete semantic incompatibility of the sentences and the absurdity of the graphic continuum without beginning and end as a manifestation of spontaneous writing, a special postmodern literary form that is intended to convey complex associations of the author's subjective reality. By

the way, the founder of this technique in postmodern poetics is D. Kerouac (2017), who explained the peculiarities of his method in his book “Essentials of Spontaneous Prose”: “*One should avoid searching for words and imposing structures, instead allowing them to emerge spontaneously as the author tries to keep up with his thoughts.*”

In view of this, we consider it quite reasonable to assert that in the complete absence of punctuation marks, the role of the reader is actualised, who, taking an active part in this graphic language game, becomes a co-author of the text: he or she needs not only to understand the author's intention, but also to find among the semantic ambiguity the option that corresponds to his or her worldview. This interaction between author, text, and reader leads to “multidirectional reading”, and the reader finds himself in a situation of constant choice of possible interpretations of the work. At a deeper level, we see here a key phenomenon of postmodern poetics - the phenomenon of the “death of the author” according to R. Barthes (Tejera, 2022).

Conclusion. The investigation into the deconstruction of traditional text graphics and novel approaches to textual visualization in postmodern literary texts has revealed several significant findings and implications for the field of literary studies and visual communication.

First, the study has demonstrated that postmodern authors employ a wide range of graphic techniques to challenge conventional reading practices and create new modes of meaning. These techniques, including occasional paragraph division, excessive capitalization, extra-intervalisation, and the integration of heterogeneous textual elements, serve to disrupt the typical graphic image of texts and create a more visually expressive and semantically complex narrative structure.

The research has shown that these graphic innovations go beyond mere aesthetic experimentation. They function as integral components of the postmodern literary toolkit, enabling authors to convey complex ideas, emotions, and psychological states that might be difficult to express through traditional narrative means alone. For instance, the use of occasional paragraph division to create a “cinematic narrative” effect or the transformation of prose into poetry-like structures through graphic manipulation demonstrates the power of visual elements to enhance and expand the expressive capabilities of text.

Moreover, the study has highlighted the significant role of the reader in engaging with these deconstructed texts. The creation of graphic chaos

and semantic ambiguity often requires readers to become active co-creators of meaning, engaging in what has been termed "multidirectional readings". This shift in the author-reader relationship aligns with broader postmodern concepts such as the "death of the author" and the emphasis on reader-response in literary interpretation.

The research has also shed light on the use of figurative lines and images within texts as a means of visualizing key themes and character traits. This integration of visual elements with textual content represents a blurring of boundaries between different modes of communication, reflecting the postmodern tendency towards hybridity and intertextuality.

The examination of punctuation-free text organization as a manifestation of the stream-of-consciousness technique has provided insights into how graphic elements can be used to represent complex psychological processes and subjective experiences.

These findings have significant implications for our understanding of postmodern literature and its relationship to visual culture. They suggest that the visual aspects of texts are not merely supplementary but can be central to the construction of meaning and the reader's experience. This research thus contributes to bridging the gap between literary studies and visual communication, offering new perspectives on how texts can be read and interpreted.

REFERENCES

1. Babelyuk, O., Koliasa, O., Smaglie, V. (2021). Language means of revealing postmodern ludic absurd in English literary text. *Wisdom*. №. 4 (20). С. 166-179.
2. Barthelme, D. (1996a). *Alice. The Sixty Stories*. N. Y., 387 p.
3. Barthelme, D. (1996b). *Snow White*. New York: Simon & Schuster, 187 p.
4. Goldman, W. (1973). *The Princess Bride*. U.S., 493 p. (GPB)
5. Kerouac, J. (Ed.). (2017). *Essentials of spontaneous prose*. In *On Bohemia* (pp. 618–619). Routledge.
6. Kolegaeva, I. M. (2019). Pictorial and verbal texts: Coexistence, transformation, cooperation. In *TRADITIONS AND INNOVATIONS IN TEACHING PHILOLOGICAL DISCIPLINES* (pp. 125–141). Liha-Pres.
7. Koliasa, O. V. (2014). *Mekhanizmy tvorennia ihrovoho absurdu v postmodernistskomu khudozhnomu teksti*. [Mechanisms of ludic absurd creation in postmodern belle-lettre text]. *Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo) : [zb. nauk. prats]. Drohobych, Vyp. 3. S. 107-115. [in Ukrainian]*.
8. Koliasa, O. V. (2015). *Stylistychni ta kohnityvno-semantychni mekhanizmy tvorennia ihrovoho absurdu v anhlo-movnomu fenteziinomu opovidanni: dys*. [Stylistic and cognitive stylistic mechanisms of ludic absurd creation in English postmodern fantasy story]. *Drohobyt'skyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Ivana Franka. Drohobych. [in Ukrainian]*.
9. Kondratenko, N. V. (2012). *Syntaksys ukrainskoho modernistskoho i postmodernistskoho khudozhnoho dyskursu: monohrafiia*. [Syntax of Ukrainian modern and postmodern belle-lettre discourse]. K.: Vydavn. dim Dmytra Buraho, 328 s. [in Ukrainian].
10. Sexton, A. *Red Riding Hood. Transformations*. U.S., 1996. 128 p. (SRRH)
11. Tejera. (2022). *Semiotics: From Peirce to Barthes. A conceptual introduction to the study of communication, interpretation and expression*. Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004451513>

BIBLIOGRAPHY

1. Коляса О. В. Механізми творення ігрового абсурду в постмодерністському художньому тексті. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : [зб. наук. праць]. Дрогобич, 2014. Вип. 3. С. 107-115.*
2. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу : монографія / Н. В. Кондратенко ; за ред. К. Г. Городенської. – К. : Видавн. дім Дмитра Бураго, 2012. 328 с.
3. Коляса О. В. Стилiстичнi та когнiтивнo-семантичнi механiзми творення iгрового абсурду в англomовнoму фентезійнoму оповiданнi : дис. Дрогобицький державний педагогiчний унiверситет iменi Iвана Франка. Дрогобич, 2015, 2015.
4. Babelyuk O., Koliasa O., Smaglie V. Language means of revealing postmodern ludic absurd in English literary text. *Wisdom*. №. 4 (20), 2021, С. 166-179.
5. Barthelme D. *Alice. The Sixty Stories*. N. Y., 1996a. 387 p.
6. Barthelme D. *Snow White*. New York: Simon & Schuster, 1996b, 187 p.
7. Goldman W. *The Princess Bride*. U.S., 1973. 493 p. (GPB)
8. Kerouac J. (Ed.). *Essentials of spontaneous prose*. In *On Bohemia* (pp. 618–619). Routledge, 2017.

9. Kolegaeva I. M. Pictorial and verbal texts: Coexistence, transformation, cooperation. In *TRADITIONS AND INNOVATIONS IN TEACHING PHILOLOGICAL DISCIPLINES* (pp. 125–141). Liha-Pres, 2019.
10. Sexton A. *Red Riding Hood. Transformations*. U.S., 1996. 128 p. (SRRH)
11. Tejera. *Semiotics: From Peirce to Barthes. A conceptual introduction to the study of communication, interpretation and expression*. Brill, 2022. <https://doi.org/10.1163/9789004451513>

ДЕКОНСТРУКЦІЯ ТРАДИЦІЙНОЇ ТЕКСТОВОЇ ГРАФІКИ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ТЕКСТУ В ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Коляса Олена Василівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської мови та перекладу

Дрогобицького державного педагогічного університету

імені Івана Франка

вул. Івана Франка 24, Дрогобич, Львівська область, Україна

доцент кафедри Філологія

Одеського національного морського університету

вул. Мечникова 34, Одеса, Україна

Це дослідження вивчає інноваційні підходи до візуалізації тексту в постмодерністських літературних текстах, зосереджуючись на тому, як автори деконструють традиційну текстову графіку для створення нових смислів та залучення читача. Дослідження вивчає механізми та ефекти графічної деконструкції, яку застосовують постмодерністські письменники, досліджуючи їх вплив на наративну структуру, читабельність та інтерпретацію тексту. У дослідженні проаналізовано корпус постмодерністських літературних творів, виявлено та класифіковано різні графічні прийоми, такі як нетрадиційний поділ на абзаци, надмірна капіталізація, екстра-інтервалізація та інтеграція гетерогенних текстових елементів. Ці прийоми розглядаються в рамках деконструктивістських принципів, спираючись на праці сучасних дослідників у галузі лінгвістики та літературознавства. Основні висновки показують, що постмодерністські автори часто використовують графічні засоби, щоб кинути виклик читацьким очікуванням і створити багатошаровість смислів. Такі прийоми, як випадковий поділ абзацив, використовуються для створення ефекту «кінематографічної оповіді» або для візуального перетворення прози на структуру, схожі на поезію. Надмірне використання капіталізації та екстра-інтервалізації у поєднанні з вторгненням «чужих» текстів призводить до створення графічно неоднорідної та ризоматичної текстової тканини, яка не піддається лінійній передбачуваності. У дослідженні також розглядається використання фігурних ліній та зображень у текстах, демонструючи, як ці елементи сприяють візуалізації ключових тем і рис характеру. Крім того, у дослідженні розглядається феномен безпунктуаційної організації тексту як прояв техніки «потoku свідомості», що відображає хаотичність мисленневих процесів. Наслідки цих графічних інновацій є значимими, оскільки вони переосмислюють відносини між автором, текстом і читачем. Створюючи графічний хаос і семантичну неоднозначність, постмодерністські тексти часто вимагають від читача стати активним співтворцем сенсу, долучаючись до так званого «багатовекторного читання».

Ключові слова: *графіка, лінгвографія, мовна гра, прагматика, деконструкція, текстова візуалізація, постмодерн, художній текст.*

УДК 821.113.5-312.1.09"20":159.922.7

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-15.9>

ІМАНЕНТНА ЯКІСТЬ ДИТИНИ У ФОРМУВАННІ МЕТАМОДЕРНОГО ГОРИЗОНТУ У РОМАНІ Ю. ГОРДЕРА «ДОНЬКА ДИРЕКТОРА ЦИРКУ»

Кохан Роксоляна Андріївна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів,

доцент кафедри міжкультурної комунікації та перекладу

Львівського національного університету імені Івана Франка

вул. Університетська, 1, Львів, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8639-9486>

Образ людини в літературі метамодернізму становить актуальний дослідницький дискурс. Усвідомлення сучасної літературної та культурної динаміки можливе, насамперед, шляхом лінійного простежування трансформацій образу людини в художній площині літературного твору. Поєднання класичних і експериментальних художніх практик та інструментів, апелювання до досвіду попередніх літературних епох, використання традиційних ознак структурування сюжету та композиційних властивостей твору – література метамодернізму представляє перспективне поле для означення та введення в літературознавчий дискурс онтологічних концептів, особливо цінних та актуальних на сучасному етапі розвитку гуманітаристики. Аналіз сучасних літературознавчих досліджень центрує наукові прагнення довкола феноменів, поетикальна реалізація яких не тільки відображає складний синтез оприявлених метамодерном дихотомій та смислових єдностей – раціональності та інтуїції, індивідуальності та спільності тощо – але й формує образ людини сучасної культурної реальності, задаючи вектор подальшим дослідженням у царині гуманітаристики. Аналіз смислових параметрів літературного твору здійснений на матеріалі роману сучасного норвезького письменника Юстейна Гордера, а саме символічний для пізнання статусу метамодерної естетики феномен – дитинство та шляхи його художнього моделювання – зокрема, на основі поетологічних та смислових рис-маркерів новітнього літературного процесу: гра смислів, протиставлення-єдність серйозного та комічного, синтаксично-значеннєві експерименти, моделювання рецептивного горизонту читача як втілення авторської інтенції тощо. Детальне вивчення поетологічних властивостей метамодерного прозового твору дає можливість окреслити широкий спектр онтологічних питань, реалізованих у художньому полотні роману.

Ключові слова: сучасна література, феномен дитинства, комічне, рецепція, метамодернізм.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Існування та пізнання особистості як ключовий показник функціонування людства в традиційних його контурах визначається натепер діагональною комп'ютера, швидкістю інтернету та цифровими компетенціями. Формування образу світу в свідомості людини безпосередньо пов'язане із когнітивними схемами та їх свідомою рефлексією, будучи «простором існування людини, запорукою її психологічного комфорту та впевненості, що досягається відповідним рівнем пізнання та спілкування» (Кремень, Ільїн, 2022, с. 79-80). Таким чином, частково усталений, хоч із постійними трансформаціями та видозмінами, образ світу в свідомості сучасної людини демонструє нові виміри та аспекти. Епоха Метамодерну проявляє відкритість до експериментальної різноманітності та супротив стереотипам. Відтак, і людина виявляється синтезом протилежностей: раціональна й інтуїтивна, аналітична й емоційна, гостро індивіду-

алістична й схильна до співпереживання. Образ homo digitalis перестає бути статичним і одномірним на користь динамічності, багатогранності, постійним змінам, відкритості до нових ідей, досвідів і перспектив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання художнього статусу метамодерних творів у масштабній парадигмі сучасного літературного процесу становить об'єкт наукового інтересу українських та зарубіжних дослідників. Запропоновані Т. Вермюленом, Р. ван ден Аккером (Vermeulen, Van den Akker, 2010) художньо-естетичні маркери сучасної філософської епохи знаходять своє практичне продовження у розвідках С. Абрамсона (Abramson, 2015), Р. Ешельмана (Eshelman, 2008), М. Заварзаде (Zavarzadeh, 1975), Л. Тернера (Turner, 2011), Л. Хатчеон (Hutcheon, 2002), Х. Фрайнахта (Фрайнахт, 2017), А. Фурлані (Furlani, 2002), Т. Юсефа (Yousef, 2017), О. Бандровської, Т. Бовсунівської, Н. Гайдук, Т. Гребенюк (Гребенюк, 2018), О. Губернатор (Губернатор,

2023), Л. Мацевко-Бекерської (Мацевко-Бекерська, 2023), В. Мірошниченка, В. Пахаренка (Пахаренко, 2021), С. Чернишової та ін.

Задекларувавшись в експериментальному дослідницькому статусі, література метамодернізму працює із глибинними механізмами інтелектуальної гнучкості та особистісної креативності. Зважаючи на те, що важливим чинником чи, радше, основою художнього осмислення є образ світу, зазначимо, що відображений у свідомості сучасної людини образ світу постає комплексним і динамічним конструктором, зітканим із різноманітних переконань, цінностей, переживань і уявлень. Водночас цілком залежна від нових знань, досвіду та суспільних змін ця відкрита до трансформацій матриця відображає складність онтологічних ідей, що, своєю чергою, відображають складність і різноманіття сучасності. З огляду на поточний стан гуманітаристики в контексті Метамодерну, а саме – становлення традицій та вироблення / «припасування» доречних методологій – особливо актуальним видається дослідження поетикальних рис втілення метамодерних настанов у художньому творі.

Мета і завдання статті. У контексті розгляду метамодерної літератури як своєрідного дзеркала естетичних старань епохи слід взяти до уваги чітко виокремлену рису сьогодення – принципове незаперечення засвоєних упродовж попередніх періодів традицій та здобутих досвідів (Vermeulen, Van den Akker, 2010) Окрім того, варто пригадати, що розвиток та функціонування науки зараз відбувається під гаслом Лінди Хатчеон «Все завершено» (Hutcheon, 2002). Відтак, розпочинаючи (аналізуючи) новий етап / період після завершення попереднього, вважаємо за доречне розглянути концептуальне значення дитинства як вихідної точки / старту / початку для розбудови художнього простору сучасного літературного твору.

Образ дитини в історії філософії та культури демонструє складний та неоднозначний шлях трансформації. В різних культурах і епохах сприйняття дитинства і зображення дитини зазнавали значних змін, відображаючи культурні, соціальні та філософські тенденції часу. Дитинство як період невинності і незнання, а дитина як безпорадна, але чиста душевно істота в давні часи, середньовічне уявлення про дитинство як період гріховності, що потребує виправлення вихованням та релігійним навчанням, дитина як носій потенціалу і майбутнє суспільства у просвітницькій світоглядній перспективі – зрештою, сучасні контексти образу

дитинства відтворюють мінливість культурних і соціальних настанов.

Сучасний норвезький письменник-філософ Юстейн Гордер у своїй філософській та художній системах ключе місце відводить постаті дитини та сутності дитинства у процесі «кристалізації» (становлення) онтологічно значимих категорій. Написаний 1991 року «Світ Софії. Роман про історію філософії» репрезентує глибинну розвідку філософських істин та буттєвих систем у формі художнього твору. Прикметним при цьому є те, що роман зовнішньо обрамлений як розповідь про дівчинку, яка одного дня отримує таємничий лист із одним-єдиним запитанням «Хто ти є?». Дуже доречно видається ідея Ю. Гордера розпочати знайомство із світом, його таємницями та загадками, власне, у дитячому віці – тоді, коли всі запитання ставляться для того, аби знайти відповідь, коли здивування є справжнім, а погляд, як і душа – відкритим.

Виклад основного матеріалу дослідження. У літературі Метамодерну дитинство вважаємо іманентною структурою, природньо властивою епосі, що задекларувала свою естетичну «невинність» та художню експериментальність. Цікавим для поетологічного аналізу бачимо роман Юстейна Гордера «Донька директора цирку». Роман, написаний 2001 року, вже у своїй назві декларує концептуальне ядро розповіді, підсилюючи дохудожнє емоційне навантаження візуальними елементами: обкладинки перекладів роману, як і оригінального видання, майстерно зображують закладений у назві зміст, готуючи підсвідоме поле естетичних очікувань потенційного реципієнта.

Герой роману – химерний «неписьменник»-норвежець Петтер, який (непогано) заробляє на життя художніми ідеями та синопсисами для написання романів. Перше знайомство читача із протагоністом розкриває сутність метамодерного «Я»: «Мозок закипає. Я переповнений сотень нових ідей. Вони безупинно накочуються одні за одними. Напевно, можливо якось контролювати думки, але навряд чи можливо зовсім не думати. <...> Мені важко розмежовувати ті думки. <...> Перш ніж я встигну зреагувати на одну надзвичайну ідею, її уже перегнала інша, ще краща, але й вона настільки нетривка у своїй сутності, що я змушений відчайдушно рятувати її від навали нових ідей... У моїй голові знову бринять голоси. Я відчуваю, як її заповонюють невгамовних душ, які використовують клітини мого мозку, аби потеревенити між собою» (Гордер, 2016, с. 9). «Я» Метамодерну фонтанує цікавими задумками, що свідчить про гнучкість особистості, без якої співіснування зі / у світі

навіть чи можливе. При цьому слід наголосити на особливій якості ідей, думок, переживань – вони цілком нетривкі у своїй сутності.

Герой потребує душевного спокою, не щоб знайти дорогу, шлях до себе (метамодерне «Я» є підкреслено цілісним – нехай і в множинності властивих собі дихотомій), а щоб «умістити рій невгамовних душ», що сновигають одна поза одною, у своїй голові. Зауважимо, що не йдеться про примирення із суспільством, оточенням тощо – йдеться про існування в собі / для себе / зі собою. У цьому контексті актуалізується головна настанова Метамоделю на зараз – збереження власної суб'єктності. Розглядаючи відмінності пост- та метамодерного дивідів, О. Манюков стверджує, що «у метамодерному розумінні (трансін)дивід – це людина, яка усвідомлює свою внутрішню ділимість, знає про багатшаровість свого «Я» і здатна (ре)інтегрувати тілесність та духовність, щоб не зламатися під натиском змін, які постійно модифікують її суб'єктності, в той час, як «постмодерний дивід радше є концептуальним персонажем, сутністю, яка проявляється поза індивідом і дробиться на потоки інформації» (Манюков, 2022, с. 29).

Разом з цим погодимося із міркуванням про властиву метамодерній перспективі трансперсональність, згідно з якою «попри наявність відмінних властивостей поведінки у різних організмів у них не можна виокремити базові «сутності» чи «Я», які б існували самі по собі, і з цього витікає, що їхня поведінка формується крізь взаємодію з безліччю чинників, заданих «не-локально» (Манюков, 2022, с. 30). У художньому вияві Ю. Гордера також зреалізована трансперсональна символічність Метамоделю: кілька годин тому, проснувшись, Петтер формулює, на свій погляд, «найадекватніше визначення буття» (Гордер, 2016, с. 9). І його він продасть за гроші: цікавою видається співмірність приватного та загального – те, що проростає із душі та з глибин свідомості (визначення буття, вочевидь, не математична формула, якою можна послуговуватися за потреби), може вмиг стати джерелом заробітку?: «Я переконаний, що його можна буде обміняти на добрий обід. А якщо пощастить продати мій афоризм комусь, хто вже здобув собі поважне ім'я, то він, імовірно, увійде до наступного накладу «Крилатих висловів» (Гордер, 2016, с. 9-10). Така незрозуміла взаємозаперечна сутність зображеної особистості формує, однак, цілісний образ метамодерного протагоніста. Ю. Шабанова говорить про метамодерн як шанс «на набуття сенсу через цілісність» (Шабанова,

2019, с. 19). Ознака довершеної самості протагоніста-розповідача – співжиття з маленьким, метр заввишки, вбраним у зелений фетровий капелюх, чоловічком. Він-бо і став спонукою до написання мемуарів. Тут реципієнт задається додатковими питаннями щодо значення чоловічка як сюжетного стержня твору чи, радше, оповідного інструменту авторського стилю – така-собі лакуна для відступів, ремарок, припущень, риторичних тверджень чи запитань. Попередні суб'єктивні настанови щодо сприймання композиції формуються також на основі заданих автором у зачині роману координат, а саме оформлення та насичення художніх мемуарів героя, який наполягає на їх непринциповій достовірності: «Я пишу, щоб збагнути самого себе, тому писатиму якнайщиріше» (Гордер, 2016, с. 12), при цьому – жодних завуальованих загравань з читачем: «Це зовсім не означає, що я прагну дотримуватися достовірності» (Гордер, 2016, с. 12). Автор запрошує читача «вплутатися» в комунікацію: «Сумне це відчуття – гортати старого щоденника» (Гордер, 2016, с. 10). Майстер художнього психологізму Ю. Гордер – не запитує, а стверджує, тим самим спонукаючи реципієнта до дискусії, емоційно активуючи його свідомість. Щодо композиційного рішення, то зачин оформлений спогадами, що становить своєрідний емоційний тиск на читача, адже той, хто готовий поділитися власними спогадами, (імпліцитно) зазіхає на приватну сферу «співрозмовника». Тим паче спогад сягає / сягатиме не нейтрального пласту життя чи становлення героя, а його приватності – коханої жінки.

О. Манюков розглядає трансперсональну цілісність метамодерної людини у гнучкому трансфері власних «Я» та міжособистісних контактуваннях з «Я» інших (див.: Манюков, 2022). Така глибинна суб'єктність демонструє (не)здатність до балансу між несвідомими мотивами та суспільною якістю людської особистості. Ключовим у формуванні художнього образу героя роману вважаємо детально описану постать маленького Петтера (розділ «Маленький Петтер Павук»). «Гадаю, я мав щасливе дитинство» (Гордер, 2016, с. 14) – припускає сам розповідач, налаштовуючи належним чином рецептивну структуру читацького сприйняття. Однак розповідь про «асоціальну поведінку Петтера» (Гордер, 2016, с. 14) не лише заплутує попередньо сформовані очікування / сподівання читача, але й дає можливість протагоністу-оповідачу вибірково «переключати» форми розповіді (з першої на третю особу однини): однозначно свідомий вибір

оформлення нарративу рецептивно ускладнює смисловий простір роману: очевидним було б, якби Петтер (під)свідомо дистанціювався від свого «іншого» / «другого» / «не того» «Я», однак така сюжетна й викладава лінійність не простежується.

Особливий, «проблемний» зі садочку хлопчик Петтер – моделюючи постать дитини-героя роману Юстейн Гордер вдається до буденно оформлених значущих ознак, властивих метамодерному «Я», задаючи координати для подальшого розгортання сюжету та його сприймання: «Багато дітей люблять спостерігати за кошениятами, канарейками або хом'ячками. Я теж люблю, але спостерігати за живими дітьми значно цікавіше. Бо ж я ними керував, я визначав, що їм робити чи казати. Однак цього не знали ні вони, ні тітонька-вихователька» (Гордер, 2016, с. 14). Схильність вкладати власні думки в голову іншим, при цьому не претендуючи на власну «видимість» / значимість. Ще одним атрибутом роману є композиційний прийом «історії в історії», розгортання якої неочікувано запущене не особливо значущою в текстуальному масштабі ремаркою про зустрічі з батьком лише кожну другу неділю та спільні походи до цирку: обожнюючи цирк та маючи добру уяву, Петтер сам придумував цирк. І тут в горизонт сподівань читача входить Петтер Павук – той, чия недитяча свідомість породила «королеву трапеції» Паніну Маніну – колись дівчинку без батьків, потім майстерну циркачку, яка разом із визнанням здобула тата, і вже потім – прикуту до інвалідного візка продавчиню незвичайної цукрової вати в цирку. Так само і поява у домі та житті Петтера Метра – маленького чоловічка з ціпком в руці – відбулася тоді, коли звідти поїхав батько: «Я уявляв собі, що в країні сновидінь його, можливо, комусь бракує. Хтозна, може, чоловічок також покинув дружину та дітей, або ж його за негідну поведінку вигнали з казки, де він почувався вдома. Цілком імовірно, що він швендяв туди й сюди, з однієї реальності до іншої. Цікаво, чи повертався маленький чоловічок до країни снів, доки я спав? Я б не здивувався, бо й сам потрапляв уві сні до тієї країни. Дивувало інше: як міг чоловічок вештатися нашим помешканням у білий день» (Гордер, 2016, с. 28-29), і відтоді суцільна свідомість дитини помножилася на різновекторні буттєві прояви. І от раптом вже, на перший погляд, звикла до дорослої історії дитини рецептивна свідомість читача (метамодерний нарратив прагне до рецептивного «непримирення» із художнім простором твору) раптово натикається на «закулісся» щойно емоційно пережитого: «А

тоді я розплакався і плакав, певно, аж годину. Мама, як завжди, мене втішала. Та плакав я не через те, що історія була сумною. Мене лякали власні фантазії. А ще я боявся маленького чоловічка з бамбуковим ціпком» (Гордер, 2016, с. 18). Розвиток міні-сюжету в загальному сюжеті роману триває паралельно, однак є з ним взаємопов'язаним, оскільки не лише доповнює смислове поле романної матриці, але і сприяє онтологічним нашаруванням когнітивної структури.

Образ дитини із особливою уявою та непересічним інтелектом, (переважно) складною поведінкою та подальшою долею є наскрізним у творах Юстейна Гордера. Загалом література метамодернізму прагне до глибинного художнього аналізу когнітивних якостей та механізмів, що визначають та впливають на буттєвий статус сучасної людини. Химерні телефонні витівки, дивні вчинки, непередбачувана реакція, приятелювання з незнайомцями, зрештою, занепокоєння близьких та знайомих – балансує на межі комічного, проектує смішні мірко-сюжети та вдаючись до текстуально-візуальних смислотвірних експериментів, подібну особистісну модель дитини творить американський автор-метамодерніст Джонатан Сафран Фоер у романі «Страшенно голосно та неймовірно близько». Як і Оскар Шелл, Петтер є типовою постаттю метамодерного самітника-спостерігача: «Мені завжди було цікавіше наодинці зі собою. Нудився я рідко і щоразу в товаристві своїх однолітків <...> Сидячи у вітальні чи на кухні, навіть пальцем не ворухнувши, я оживляв величні битви між індіанцями та білими, завжди стаючи на бік індіанців <...> Самотність і туга – дві частини однієї цілості» (Гордер, 2016, с. 19-20).

Свідомість змодельованого автором образу героя становить властиву метамодерному мисленню гнучку матрицю світосприйняття. «Ми часто, дивлячись сні, думаємо, ніби все відбувається насправді, але знаємо, що бачимо реальність, коли не спимо. Я вигадав собі теорію, ніби чоловічок з ціпком спить собі десь у країні снів і дійсність йому лише сниться» (Гордер, 2016, с. 31-32) – метамодерний баланс (особливо в гаданій опозиції «серйозне-комічне») в художньому вимірі роману проявляється як дитяча спроба пояснити незрозуміле, аби змогти його сприйняти. Відтак, задля досягнення цього балансу автор вдається до художньої концептуалізації значення сну для створення логічних референцій з витвореною смисловою рамкою твору. Актуалізована в міркуваннях М. Заварзаде осмислена межовість

реальності та вигадки (Zavarzadeh, 1975) метамодернізму художньо реалізовується в романному полотні Ю. Гордера: «Я завжди легко відмежовував фантазію від реальності, яку колись пам'ятав. Оце зовсім інше. Я завжди знав різницю між тим, що спостерігав у реальності, і тим, що мені примарилося. Але з часом ставало дедалі важче відмежовувати дійсність від вигадки. Пам'ять не відводить окремих комірок для того, що бачив і чув, і для того, що нафантазував. Вона одна і для зафіксованих у минулому відчуттів, і для виснуваних колись фантазій. Переплетені між собою у чудову цілісність спогади й називаються пам'яттю» (Гордер, 2016, с. 18-19). Заміщення очевидної реальності у свідомості «Я» героя відбувається через суб'єктивування набутого досвіду, оформленого у фантазії.

Подальший пошук екзистенційного балансу, розпочатий міркуваннями героя-підлітка, автор актуалізує у ставленні і дорослого героя Метамодерну до себе, своєї суті та її прояву: «Іноді відчуваєш себе якимсь очищеним після розмови з дитиною або після перегляду комедій Гольберга чи Мольєра. Так само цікаво спілкуватися з марнославцями; вони довірливі, немов діти, і я заздрю саме цій простодушності. Вони живуть з надією надолужити згаяне, ніби не все ще пропало. Однак ми – тлін. Навіщо намарно пнутися зі шкіри й виліплювати себе, творити» (Гордер, 2016, с. 51). Послідовний у смисловій схемі розбудованого викладу, автор-метамодерніст вдається до когнітивно-емоційних експериментів із лінійним сприйняттям читача, насичуючи сюжет твору різномасштабними оповідними деталями з неприховано важливим значенням.

Особливим смислотвірним чинником художньої моделі – і з перспективи втілення авторського задуму, і в рецептивному контексті – є персонажна структура твору. Вона «водночас конкретизує історію (основа нарративу), спрямовує виклад, наперед формує аксіологічне тло рецепції та максимально і підкреслено інтенційно зумовлює інтерпретацію. Особливої ролі система персонажів набуває з позиції жанрологічного аналізу роману, адже стає можливим багатопланове поєднання різних характеристик для створення цілісного образу художнього твору» (Кохан, 2020, с. 182). Детально репрезентовані характери роману задають етичну парадигму його сприймання. Самотній Петтер, буттєвий статус якого автор метафоризує коротким сюжетом про похід із батьком в Геологічний музей та «шматочок бурштину, в якому мільйони років тому застиг павучок»

(Гордер, 2016, с. 33). Петтер Павук – маленький і хитрий, доволі асоціальний, хлопчик знаходить себе спершу в шкільному мікросуспільстві, а потім і в дорослому: його павутина заколисує однокласників, охочих списати домашнє завдання, заворожує дівчат, спраглих нових знайомств, огортає псевдо-колег-письменників, засоромлених браком власних ідей, зрештою, майстерно вплутує у власні обійми жінок – і ту, котру вартувало б, і ту, яка, прийшовши на світ завдяки йому, стане його кінцем.

Цікавим у парадигмі метамодерного світо- та самосприймання вважаємо авторське рішення та способи реалізації «емоцієфону» персонажів роману. Важливим є емоційне насичення особистісної системи, реалізоване із витриманням монтажного характеру нарації. Важкі стосунки з матю, яка попри очікування (закорінені в процесі формування рецептивної читацької моделі) не стає для сина дзеркалом його самоті – не реалізуються в передбачуваній лінійності, адже саме ця жінка, через яку син, ймовірно, втратив шанс мати «традиційну» сім'ю, не став ані художником, ані письменником, назавжди стане водночас першопричиною та «знечуленням» душевних болів та страждань героя. «Мама більше мене не бачить...Хто ж мене тепер бачить?» (Гордер, 2016, с. 53) – чи справді бачила мама сина, коли він супроводжував її на вистави, коли приносив їй напої з бару, коли слухав сімейні сварки? Змодельована Ю. Гордером художня система не передбачає смислових заперечень – насичений численними запитаннями сюжет роману, провокування читача до подальших неоднозначних міркувань емоційною владою твору зводяться, врешті, до визнання його монополії. Межування художнього світу роману та філософських онтологічних вимірів Метамодерну призводить до роздумів, наскільки «видимою» є людина в спішному та багатолико-анонімному світі та наскільки особистісним є / може бути самітний буттєвий простір людини. З одного боку, Петтер любить бути наодинці зі собою, зі своїми фантазіями та приватністю, з другого – самість є цінною, коли поряд резонує небайдужа душа, здатна віддзеркалити цю самість. Після відходу матері, яка спричинилася до розриву в їхній сім'ї, нівелюється потреба спілкуватися з батьком. Знову-таки, видається, що більшість дій та рішень індивіда у суспільстві реалізуються за театральнo-сценічним принципом: коли не стало однієї з трьох вершин химерного трикутника, коли довготривала вистава втратила одного з головних персонажів – подальші алгоритми та сюжети стають непотрібними.

Концептуальне сюжетне рішення щодо дитинства як «відправної точки» для розгортання історії, актуалізує, на наш погляд, насамперед, феномен екзистенційної (не)послідовності, навіть якщо несвідомо, все ж рецептивно простежуваної впродовж художньої розповіді. Неамбіційність щодо власних авторських прав на сюжети, афоризми, історії, відповідно, і слави, а, відтак, і наслідків зіграла з Петтером доленосний дивовижний жарт – єдина в житті кохана жінка – Марія – покине його та вирушить в Стокгольм, однак спершу прийде до Петтера з букетом жовтих троянд і неймовірним проханням – подарувати їй дитину: жінка хоче мати від нього дитину, проте не хоче його. Вони ніколи більше не побачаться, він навіть не знатиме імені дитини, лише – стать. Геніально-хитромудрий план, що перевершив навіть особливо буйну уяву Петтера, однак саме ця домовленість колись призведе до страшної драми для всіх її учасників. Цікавим і символічним у метамодерному значенні виглядає символ жовтих квітів – для Петтера та Марії вони, з одного боку, теж маркуватимуть розлуку, з іншого – стануть початком нової історії, нехай нарізно, однак вони воз'єднують дві долі навіки: «То було дуже миле дитинча. Мені здавалося, вона не була схожа ні на мене, ані на Марію, скоріш на мою маму – такі ж високі вилиці й широко розставлені очі. Я уявляв собі, ніби мама народилася знову, і це я дав їй новий шанс на життя <...> Востаннє я бачився з Марією та дівчам теплого червневого вечора 1975 року» (Гордер, 2016, с. 84). Інтуїтивне бажання метамодерного «Я» знайти опору для короткотривалого «перезавантаження» – у спогадах, ідеях, знаках та символах окреслює етичне прагнення сучасної свідомості до (бодай) внутрішньої самореалізації. Примітно, що читач не здогадується про конкретне художнє втілення глибоко емоційно насиченої історії, однак налаштувавши власну рецепцію на задані автором координати, інтуїтивно передбачає її розгортання, однак, властиво для естетики Метамодерну, в точно неочікуваному напрямі.

Спільним та невинуватим знаменником для художніх рішень письменника, як було згадано, слугує, беззаперечно, схильність до вибору / «призначення» протагоністом роману-розповіді дитини. Образ дитини у Гордеровому вимірі актуалізує започатковану Жан-Жаком Руссо ідею про особливу якість дитинства у становленні людської особистості. Не етап на шляху формування дорослої (читати – довшеної емоційно, освіченої, зрілої, досвідченої, сформованої) свідомості, а цілком самодостатній, причому особливо важливий прояв існування людської особистості, сповнений буттєвої значимості / доленосності, а, відтак, відповідальності за подальше крокування сходинками само-буттєвості. Насамперед, вкладаючи дорослі міркування в уста дитини, автор сміливо зачіпає найсокровенніші конструкти людської свідомості (Кохан, 2020). Окрім того, центрований довкола постаті дитини сюжет моделює емоційний горизонт суб'єктивного сприймання читача, дозволяючи, таким чином, авторові розривати / розкривати оповідну структуру в будь-якому із векторів (навіть найбільш експериментальному) – попередньо спроектована свідомість реципієнта поглине кожен з них. Таким чином, можемо говорити, очевидно, про авторську продуктивно-рецептивну художню монополію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Поетологічний аналіз метамодерністичних маркерів у художній площині сучасного літературного твору видається вагомим чинником для формування та смислового наповнення естетичної парадигми Метамодерну як теоретичної та методологічної основ сучасної гуманітаристики. Застосування класичних та новітніх (зокрема, експериментальних) методологій та наукова реалізація міждисциплінарного підходу в літературознавстві дають можливість доповнити науковий дискурс з огляду на тривання якісно нової епохи, зосередженої на тривожній, розгубленій, але зорієнтованій на позитивне світопереживання людині Метамодерну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гребенюк Т. В. Свобода в літературі метамодерного світу: український вимір. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 78. С. 160-164. URL: <http://surl.li/mtxzp>
2. Губернатор О. І. Метамодернізм як нова парадигма сучасних культурних практик. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал*, 2023. № 1. С. 109–114.
3. Гордер Ю. Більшість із нас вірить, що ми є частиною великої таємниці. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/print/84/45/52218/>
4. Гордер Ю. *Донька директора цирку*. Львів : Літопис, 2016. 212 с.
5. Гордер Ю. *Світ Софії : роман про історію філософії*. Львів : Літопис, 1997. 577 с.

6. Кохан Р. «Як воно: отримати в подарунок увесь світ?» Поетологічне розгадування РАДІСНОЇ головоломки : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 320 с.
7. Кремень В., Ільїн В. Образ світу і людини в парадигмі дигітальної культури: психолінгвістичний аналіз. *Psycholinguistics*. 2022. 31(2). с. 78-94.
8. Манюков О. Розуміння людської дивідуюальності в політичному метамодернізмі. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. 2022. Вип. 66. С. 27-37. URL: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2022-66-3>
9. Мацевко-Бекерська Л. В. «Віра, довіра, діалог, щирість»: рецептивний горизонт роману Марка Леві «Усе, що не було сказано». *Закарпатські філологічні студії*. Одеса: Гельветика, 2023. С. 208–216. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.36>
10. Пахаренко В. Метамодернізм як художній напрям. *Українська мова та література*. 2021. № 7-8. С. 56-68. URL: <http://surl.li/mtymc>
11. Фрайнахт Х. The Listening Society. 2017. URL: <https://biggggidea.com/practices/metamodernizm-pidkorennya-terminu/>
12. Шабанова Ю. О. Осциляція як вимір філософії метамодерну. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2019. № 2(2). С. 13-22.
13. Abramson, S. Ten Basic Principles of Metamodernism. The blog. *The Huffington Post*. 2015. URL: http://www.huffingtonpost.com/seth-abramson/ten-key-principles-inmet_b_7143202.html.
14. Eshelman, R. Performatism or the End of Postmodernism. The Davies Group Publishers, 2008. 288 p.
15. Furlani, A. Guy Davenport : Postmodern and After. *Contemporary Literature*. 2002. Vol. 43. No. 4. P. 709–735.
16. Hutcheon, L. The Politics of Postmodernism. New York/London: Routledge, 2002. 232 p.
17. Turner, L. Metamodernist Manifesto. 2011. URL: <http://www.metamodernism.org/>.
18. Van den Akker, R., Gibbons A., Vermeulen, T. Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth After Postmodernism. Rowman & Littlefield International, 2017. 260 p.
19. Vermeulen, T., Van den Akker, R. Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*. 2010. Vol. 2. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.3402/jac.v2i0.5677>.
20. Yousef, T. Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique. *International Journal of Language and Literature*. 2017. Vol. 5(1), pp. 33–43.
21. Zavarzadeh, M. The Apocalyptic Fact and the Eclipse of Fiction in Recent American Prose Narratives. *Journal of American Studies*. Vol. 9. 1975. Pp. 69–83. doi:10.1017/S002187580001015X

REFERENCES

1. Grebeniuk, T. (2018). Svoboda v literaturi metamodernoho svitu: ukrainskyi vymir [Freedom in the Metamodern World Fiction: the Ukrainian Dimension]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia «Filolohiia» [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Philology"]*. Vyp. 78. S. 160-164. URL: <http://surl.li/mtxzp> [in Ukrainian]
2. Hubernator, O. (2023). Metamodernizm yak nova paradyhma suchasnykh kulturnykh praktyk [Metamodernism as a New Paradigm of Modern Cultural Practices]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv : nauk. zhurnal [National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal]*. № 1. S. 109–114 [in Ukrainian]
3. Gorder, J. (2012). Bilshist iz nas viryt, shcho my ye chastynoiu velykoi taiemnytsi [Most of us believe that we are part of a great mystery]. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/print/84/45/52218/> [in Ukrainian]
4. Gorder, J. (2016). Donka dyrektora tsyrku [The ringmaster's daughter]. Lviv: Litopys. 212 s. [in Ukrainian]
5. Gorder, J. (1997). Svit Sofii: roman pro istoriiu filosofii [Sophie's World]. Lviv: Litopys. 577 s. [in Ukrainian]
6. Kokhan, R. (2020). «Iak vono: otrymaty v podarunok uves svit?» Poetolohichne rozghaduvannia RADISNOI holovolomky [How does it feel to receive the whole world as a gift? A poetological solution to the Joyful Puzzle]. Odessa: Helvetyka. 320 s. [in Ukrainian]
7. Kremen V., Ilyin V. (2022) Obraz svitu i liudyny v paradyhmi dyhitalnoi kultury: psykholinhvistychnyi analiz [The Image of the World and Human in the Paradigm of Digital Culture: Psycholinguistic Analysis]. *Psycholinguistics*. 31(2). s. 78-94 [in Ukrainian]
8. Maniukov, O. (2022). Rozuminnia liudskoi dyvidualnosti v politychnomu metamodernizmi [Understanding of human dividuality in political metamodernism]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia «Filosofiiia. Filosofski perepytii» [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Philosophy. Philosophical peripeteias"]*. Vyp. 66. S. 27-37. URL: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2022-66-3> [in Ukrainian]
9. Matsevko-Bekerska, L. (2023). «Vira, dovira, dialoh, shchyrist»: retseptyvnyi horyzont romanu Marka Levi «Use, shcho ne bulo skazano» [“Faith, trust, dialogue, sincerity”: The receptive horizon of Mark Levy’s novel “Everything that

was not said”]. *Transcarpathian philological studies [Zakarpatski filolohichni studii]*. Odesa: Helvetyka. S. 208–216. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.2.36> [in Ukrainian]

10. Pakharenko, V. (2021). Metamodernizm yak khudozhnii napriam [Metamodernism as an artistic movement]. *Ukrainska mova ta literatura [Ukrainian language and literature]*. № 7-8. S. 56-68. URL: <http://surl.li/mtymc> [in Ukrainian]

11. Freinacht, H. (2017). The Listening Society. URL: <https://biggggidea.com/practices/metamodernizm-pidkorennya-terminu/> [in Ukrainian]

12. Shabanova, J. (2019). Ostsylatsiia yak vymir filosofii metamodernu [Ossillation as Determination of Metamodern Philosophy]. *Epistemolohichni doslidzhennia v filosofii, sotsialnykh i politychnykh naukakh [Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences]*. № 2(2). S. 13-22. [in Ukrainian]

13. Abramson, S. (2015). Ten Basic Principles of Metamodernism. The blog. *The Huffington Post*. URL: http://www.huffingtonpost.com/seth-abramson/ten-key-principles-inmet_b_7143202.html. [in English]

14. Eshelman, R. (2008). *Performatism or the End of Postmodernism*. The Davies Group Publishers. 288 p. [in English]

15. Furlani, A. (2002). Guy Davenport : Postmodern and After. *Contemporary Literature*. Vol. 43. No. 4. P. 709–735 [in English]

16. Hutcheon, L. (2002). *The Politics of Postmodernism*. New York/London: Routledge. 232 p. [in English]

17. Turner, L. (2011). *Metamodernist Manifesto*. URL: <http://www.metamodernism.org/> [in English]

18. Van den Akker, R., Gibbons A., Vermeulen, T. (2017). *Metamodernism: Historicity, Affect, and Depth After Postmodernism*. Rowman & Littlefield International. 260 p. [in English]

19. Vermeulen, T., Van den Akker, R. (2010). Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*. Vol. 2. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.3402/jac.v2i0.5677> [in English]

20. Yousef, T. (2017). Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique. *International Journal of Language and Literature*. Vol. 5(1), pp. 33–43 [in English]

21. Zavarzadeh, M. (1975). The Apocalyptic Fact and the Eclipse of Fiction in Recent American Prose Narratives. *Journal of American Studies*. Vol. 9. Pp. 69–83. doi:10.1017/S002187580001015X [in English]

THE IMMANENT QUALITY OF THE CHILD IN THE FORMATION OF THE METAMODERN HORIZON IN J. GAARDER'S *THE RINGMASTER'S DAUGHTER*

Kokhan Roksoliana Andriivna

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Natural Sciences,

Associate Professor at the Department of Intercultural Communication and Translation

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine

The image of the human being in the literature of metamodernism is a relevant research discourse. Awareness of contemporary literary and cultural dynamics is possible, first of all, by linearly tracing the transformations of the human image in the artistic plane of a literary work. Combining classical and experimental artistic practices and tools, appealing to the experience of previous literary epochs, using traditional signs of plot structuring and compositional properties of a work, the literature of metamodernism represents a promising field for defining and introducing into literary discourse ontological concepts that are especially valuable and relevant at the present stage of development of the humanities. The analysis of modern literary studies centers scientific aspirations around phenomena whose poetic realization not only reflects a complex synthesis of dichotomies and semantic unities revealed by the Metamodern, such as rationality and intuition, individuality and community, etc., but also forms the image of a person in the contemporary cultural reality, setting the vector for further research in the field of humanities. The analysis of the semantic parameters of a literary work is based on the novel by the contemporary Norwegian writer Justin Gorder, namely, the phenomenon of childhood, which is symbolic for understanding the status of metamodern aesthetics, and the ways of its artistic modeling, in particular, on the basis of poetological and semantic features-markers of the modern literary process: play of meanings, opposition-unity of serious and comic, syntactic and semantic experiments, modeling of the reader's receptive horizon as an embodiment of the author's intention, etc. A detailed study of the poetological properties of a metamodern prose work makes it possible to outline a wide range of ontological issues realized in the novel's artistic canvas.

Keywords: *modern literature, phenomenon of childhood, comic, reception, metamodernism.*

УДК 82-3

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-15.10>

ФОРМУВАННЯ АНТИВОЄННОГО СВІТОГЛЯДУ БЕРТИ ФОН ЗУТТНЕР

Лопушанська Ірина Ігорівна

аспірантка

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
вул. Івана Франка 24, Дрогобич, Львівська область, Україна

Стаття присвячена дослідженню особливостей антивоєнного світогляду Берти фон Зуттнер, що пронизує всю її літературну творчість і пацифістську діяльність. Проаналізовано специфіку формування антивоєнних поглядів письменниці крізь призму історичних та суспільно-політичних подій у Європі XIX століття. Висвітлено політичні настрої, що панували в Австро-Угорській монархії у другій половині XIX століття. У статті наголошено, зокрема, на національних і соціальних проблемах, які поставили під сумнів панівну консервативну систему монархії. У контексті європейських революцій 1848 року виникають поняття лібералізму та демократії, прихильником яких стала Берта фон Зуттнер. Крім вищезгаданих факторів, зосереджено увагу на її наукових поглядах та моральній позиції. Основним джерелом у дослідженні світобачення письменниці є її ранні теоретико-філософські праці, в яких знаходять відображення ідеї гуманізму й просвітництва, віра в прогресивне вдосконалення людини. На матеріалі художньої і мемуарної літератури встановлено, що головним чинником формування пацифістських поглядів Берти фон Зуттнер були прогрес та еволюція, в основу яких покладено вчення Ч. Дарвіна. На підставі дослідження з'ясовано виникнення концепту «благородної людини» – особистості, здатної до самовдосконалення, і, як результат, – формування теорії абсурдності війни, пов'язаної виключно з розвитком моральних цінностей людства.

Ключові слова: Берта фон Зуттнер, пацифістський рух, теорія еволюції, «Геть зброю!», війна, мир, «Епоха машин», світогляд.

Проблема й актуальність її дослідження.

До когорти найвидатніших жінок австрійської і, без перебільшення, європейської історії належить Берта фон Зуттнер (Bertha von Suttner, 1843–1914), провідна постать пацифістського руху в Європі кінця XIX – початку XX століття, енергійна громадсько-політична діячка, письменниця і публіцистка, перша жінка-лауреатка Нобелівської премії миру. Всупереч тенденціям свого часу вона активно впроваджувала ідеї миру у світовій спільноті, а вся її літературна творчість і пацифістська діяльність мали яскраво виражений антивоєнний зміст.

Вивченню життєвого і творчого шляху Берти фон Зуттнер присвячено чимало ґрунтовних досліджень, передусім німецькою мовою. З-поміж таких треба виокремити зокрема праці Брігітте Гаманн «Bertha von Suttner: ein Leben für den Frieden» («Берта фон Зуттнер: життя задля миру», 2002) та «Bertha von Suttner: Kämpferin für den Frieden» («Берта фон Зуттнер: борець за мир», 2013), Беатрікс Кемпф «Bertha von Suttner: Schriftstellerin – Politikerin – Pazifistin» («Берта фон Зуттнер: письменниця, політикиня, пацифістка», 1987), Марії Еніхльмайр «Abenteurerin Bertha von Suttner. Die unbekanntenen Georgien-Jahre 1876 bis 1885» («Авантюристка Берта фон Зуттнер: невідомі роки у Грузії (1876–1885)», розлогу післямову Зіґрід і Гельмута Бок «Bertha

von Suttner – Arbeit für den Frieden» (Берта фон Зуттнер – праця задля миру) у виданні роману «Die Waffen nieder! Eine Lebensgeschichte» (2006) та ін. (Cohen, 2005; Kleberger, 1985; Müller-Kampel, 2005; Brinker-Gabler, 1982).

В українській літературознавчій, політологічній чи соціологічній науці про Берту фон Зуттнер написано дуже мало. Варто згадати чи не першу і, мабуть, єдину з минулих десятиліть українськомовну публікацію про письменницю з-під пера відомого критика Остапа Грицай (Грицай, 1929), присвячену здебільшого аналізу й оцінці її роману «Геть зброю!». Неабияка увага на творчості письменниці була зосереджена під час Міжнародної конференції «Галичина періоду Першої світової війни у літературі, мистецтві та історії» (Дрогобич, 6–9 квітня 2014 р.), за матеріалами якої був виданий збірник наукових праць у видавничій серії Австрійської бібліотеки в Дрогобичі «Компаративні дослідження австрійсько-українських літературних, мовних та культурних контактів» (Oschust 2015: 86–94; Лопушанський 2015: 298–301).

На лаконічну інформацію про Берту фон Зуттнер, головно біографічного характеру, можна натрапити також в інтернет-ресурсах.

З огляду на такі прогалини у вітчизняній науці проблема дослідження художньої спадщини австрійської письменниці та її пацифіст-

ської діяльності є надзвичайно актуальною, особливо на тлі багатьох мілітаризованих міждержавних конфліктів і гібридних війн у сучасному світі.

Мета і завдання статті. Аналіз специфіки як пацифістської, так і літературної діяльності Берти фон Зуттнер неможливий, якщо не простежити впливи на формування її антивоєнного світогляду через призму історичного, політичного та соціального розвитку Австрійської, пізніше Австро-Угорської монархії XIX століття. До уваги потрібно брати не тільки вищезгадані фактори, але й наукові погляди і моральну позицію письменниці, без яких характеристика концептуальних ознак її пацифістського світогляду була б неповною.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним вектором творчого шляху австрійської письменниці Берти фон Зуттнер була пацифістська праця, що знайшла вираження не тільки в громадсько-політичній діяльності, а й у художній, публіцистичній і філософсько-критичній літературі. Її переконливі антивоєнні заклики захоплювали, проте «мирна Берта»¹ (Kempf 1987: 9) зазнавала й глузливих насмішок з боку прихильників теорії війни як форми творення історії людства, заснування імперій зокрема.

Шлях легковажної молододі графині Берти Кінски до літературного визнання і провідної ролі у боротьбі за мир відображає соціальну та культурну дійсність Дунайської монархії на рубежі століть. Усупереч тенденціям свого часу Берта фон Зуттнер була незвичайною жінкою – космополіткою, феміністкою, прихильницею лібералізму, абсолютною противницею консервативного духу епохи, національного фанатизму і ксенофобії, що усвідомлювала руйнівну силу цих ідеологій.

Зі сторінок «Мемуарів» (Suttner, 2013), написаних письменницею 1909 року, дізнаємося, що ревною прихильницею пацифізму вона стала у віці понад 40 років, уже після написання відомого антивоєнного роману «Геть зброю!» (1889). Поява твору в старій Австрії цісаря Франца Йозефа, де мілітарні кола мали вирішальний вплив на урядові справи, а країна витрачала великі кошти на утримання армії та військової пропаганди, була проявом неабиякої відваги.

З огляду на пацифістську діяльність Берти фон Зуттнер (Лопушанська 2018: 27–38) цікавим є її походження та виховання. Батько письменниці, Франц де Паула Йозеф граф Кінски фон Вхініц і Теттау (Franz de Paula Joseph Kinsky von Wchinitz und Tettau, 1768–1843), який помер

до її народження у віці 75 років, був фельдмаршалом-лейтенантом зі знатного староавстрійського роду Кінски (Schels, 1828; Wurzbach, 1864), що належав у колишній цісарській Австрії до найбагатшого і найвпливовішого т. зв. «вищого» або «класового» дворянства (нім. Hochadel). Мати Берти, Софі Вільгельміне (Sophie Wilhelmine, geb. von Körner, 1815–1884, одружена в 1834 році)², не була представницею вищого дворянського роду; родина Кінски дистанціювалася від неї, а матері та дочці доступ до аристократичного суспільства був обмежений. Цей життєвий досвід Берта фон Зуттнер використає згодом у романі «Епоха машин» («Das Maschinenzeitalter»³, 1889), порушуючи питання класової нерівності.

Будучи прихильницею теорії еволюції британського науковця Чарльза Дарвіна, Берта фон Зуттнер характеризує філософію дарвінізму – «визнання шляхом успадкування накопичених переваг і прогресивного облагороджування» (Suttner 1889: 258) – як цілком аристократичну (*die Anerkennung durch Vererbung gehäufte Vorzüge und fortschreitender Veredlung – die war durchweg eine aristokratische*). За її переконаннями, критерії приналежності до дворянського рангу вичерпали себе, і певна кількість дворянських предків не може бути мірилом дворянського титулу. Поняття «аристократія» уже не визначається коронами чи гербами, тут мова йде про шляхетність душі і чисте сумління – як ознаку повної людяності (Suttner 1889: 258); вона завдячує своєму панівному становищу у суспільстві не лише успадкованим титулам, але й культурному вдосконаленню для досягнення вищої мети – змінити світ (Enichlmair 2005: 19–20).

Неважко здогадатися, що покоління знатного роду генералів і фельдмаршалів виховувалися у суворих мілітаристських традиціях. Батько письменниці, як уже йшлося вище, помер ще до її народження, а її законним опікуном став його товариш граф Фрідріх Карл Фюрстенберг (Friedrich Karl Johann Fürstenberg, 1774–1856), також військовий, капітан варту при дворі австрійського імператора. Він брав участь у воєнних походах генерала Радецького і часто розповідав маленькій Берті про славу австрійської армії як складової всесвітнього порядку. Ці розповіді, а відтак і захоплення військовими традиціями та подвигами, мабуть, добре закарбувалися у пам'яті майбутньої письменниці, про що свідчать, зрештою, уже перші сторінки роману «Die Waffen nieder!» («Геть зброю!», 1889):

Für Gelehrte, Dichter, Länderentdecker hatte ich wohl einige Hochachtung, aber

eigentliche Bewunderung flößten mir nur die Schlachtengewinner ein. Das waren ja die vorzüglichen Träger der Geschichte, die Lenker der Länderschicksale; die waren doch an Wichtigkeit, an Erhabenheit – an Göttlichkeit beinahe – über alles andere Volk so erhaben wie Alpen- und Himalayagipfel über Gräser und Blümchen des Tals (Suttner 2006: 6).

До вчених, поетів і тих, що відкривали нові світи, я почувала деяку пошану, але справжній подив розбуджували в мене тільки переможці битв. Це ж були справжні носії історії, керманічі долі народів; своєю важливістю, величавістю та майже божественністю, вони перевищували всіх інших у народі так, як вершини Альп та Гімалаїв перевищують трави і квітки долини.

Роман у певний спосіб описує патріотичну систему виховання мужнього і войовничого покоління в Австрійській імперії. «Чи є краща смерть, ніж смерть на полі честі, чи є щось шляхетніше за безсмертя героя?» (Suttner 2006: 7), – запитувала письменниця. Такі заклики можна було прочитати у шкільних підручниках, такі розповіді про героїчні події і вчинки належали до системи патріотичного виховання і мали б гартувати дух майбутніх захисників батьківщини.

З іншого боку, виховання графині було далеке від військових традицій. Батькова родина розірвала відносини з Бертою, і тому не мала ніякого впливу на формування її світогляду. Мати Берти, яка на момент її народження уже була вдовою, невдовзі переїхала до Брно, де родина проживала до 1856 року. Берта фон Зуттнер відрізнялася від своїх ровесниць, передусім через захоплення науковою та філософською літературою. Ще у молоді роки предметом її зацікавлення стали історичні та природознавчі праці британських науковців Ч. Дарвіна, Е. Гекеля, Г. Сперсера та Г. Т. Бакла тощо. На відміну від прихильників воєнних доктрин, потенціал нової епохи вона вбачала не в технічному прогресі, а саме в еволюції людства, в «облагороджуванні» людини (Erichlmaier 2007: 65–70).

Свідками формування антивоєнних поглядів Берти фон Зуттнер, цілком суперечливих в Австрійській імперії XIX століття, виступають власні спогади, пов'язані з враженнями від тогочасних воєнних подій. «Мемуари», написані письменницею 1909 року, містять записи зі щоденників у переплетенні з рефлексіями щодо (анти)воєнної тематики, порівняннями зі зрілими поглядами пацифістки Зуттнер та начебто виправдовуваннями за свої частково безглузді міркування. У дитячі та юні роки вона пережи-

ває національні повстання народів Дунайської монархії, буржуазно-демократичні революції в Європі 1848–1849 років, війну 1859 року П'ємонта та Франції проти Австрії (в італійській історіографії відома як «Друга війна за незалежність»), війну 1864 року між Данією та коаліцією Пруссії й Австрії за Шлезвіг-Гольштайн, пізніше франко-пруську війну 1870–1871 років.

Слово «революція» Берта почувала ще п'ятирічною дівчинкою. Як і в будь-якої іншої дитини воно не викликало жодних емоцій, так і залишившись неусвідомленим, пов'язаним лише з тиснявою великого натовпу на головній площі міста та певною настороженістю. Подібні емоції викликала й італійська війна за незалежність 1859 року, де австрійські війська зазнали поразки. Почуття неусвідомленості тепер замінила апатія:

Und es war doch der Sommer 1859, d. h. die Schlachten von Magenta und Solferino wurden geschlagen. Österreich, unser Vaterland, erlitt Niederlagen. Man hörte von großen blutigen Kämpfen. Aber ich weiß es genau: das Ereignis war mir damals so gleichgültig, so wenig vorhanden, wie es mir heute gleichgültig wäre zu erfahren, daß in einer westindischen Insel, deren Namen ich nie gehört hätte, ein Vulkan ausgebrochen sei. Ein Elementarereignis in großer Entfernung – das war mir der Krieg in Italien (Suttner 2013: 35–36).

Було це влітку 1859 року, коли відбулися битви під Маджентою і Сольферіно. Австрія, наша батьківщина, зазнала поразки. Розповідали про великі кровопролитні бої. Однак я знаю точно: ця подія була для мене тоді такою байдужою, такою незначною, як було б мені байдуже сьогодні дізнатися про виверження вулкану на якомусь західноіндійському острові, назви якого я ніколи не чула. Звичайна подія на великій відстані – такою була для мене війна в Італії.

Тоді вже юною дівчиною Берта переглядала на сторінках газет світлини кривавих битв, поранених солдатів, але, оскільки на війні не було нікого з рідних людей, вони не викликали в неї ніяких почуттів жаху чи огиди перед звірствами та стражданнями. На той час війни сприймалися, на думку письменниці, як щось неминуче, як явище, в якому твориться історія людства, як рушійна сила історичних подій, таких як заснування імперій, врегулювання конфліктів тощо (Suttner 2013: 36). Берта фон Зуттнер не була винятком: війни як незаперечне явище порівнювала з листям на дереві чи морськими хвилями, без яких світ не може існувати. Палка прихильниця пацифізму вважала

смерті неминучими і не могла допустити навіть думки, що їх можна було б уникнути.

Подібні почуття викликали у Берти фон Зуттнер й подальші воєнні події. Австро-пруська війна 1866 року, здавалося, могла б стати початком зародження пацифістських ідей. Проте нічого не закарбувалося в її пам'яті, – забулося як щось зовсім неважливе. Найголовнішим було настання миру після закінчення війни, без роздумів над перемогою чи поразкою батьківщини, масштабами лиха й кількістю полеглих на полі бою.

Nichts von alldem ist meinem Gedächtnis eingeprägt geblieben – ein Beweis, daß es mir gründlich gleichgültig war. Ich kann es heute nicht begreifen, daß ich so stumpfsinnig sein konnte. Auch abgesehen von meinen zukünftigen, so heftigen pazifistischen Gesinnungen, die damals in der Dreiundzwanzigjährigen schon hätten schlummern und bei diesem Anlaß hätten geweckt werden sollen, müßte doch auch, von den landläufigen Gesichtspunkten her, ein so gewaltiges Ereignis mich doch erregt, mit irgendwelchen Gefühlen mich erfüllt haben, sei es patriotische Begeisterung oder menschlich erschütternde Anteilnahme, oder doch nur Angst und Furcht – aber nichts, nichts (Suttner 2013: 58).

Нічого з цього не залишилося в моїй пам'яті – це доказ того, що я була зовсім байдужою. Сьогодні я не можу зрозуміти, як я могла бути такою дурною. Незважаючи на мої майбутні бурхливі пацифістські почуття, які могли б уже таїтися у віці двадцяти трьох років і мали б прокинутися за цих обставин, то така, із загальноприйнятої точки зору, потужна подія мала б сколихнути мене, сповнити якимись почуттями – чи то патріотичним ентузіазмом, чи по-людськи шокуючим співчуттям, чи просто страхом і тривогою – але нічого, нічого.

1876 року, відразу після таємного одруження з Артуром Гундакаром фон Зуттнер, подружжя втекло до Грузії, де мешкало дев'ять років. Це був час матеріальної скрути, невдач, частково вимушеної літературної діяльності, зумовленої непростими життєвими обставинами. Тема війни і миру в діяльності Берти фон Зуттнер висувається на перший план уже після повернення Зуттнерів з Кавказу 1885 року, проте «кавказький» період письменниці став поштовхом до становлення пацифістського світогляду. 1877 року у місті Кутаїсі їх застала російсько-османська війна. У балканських провінціях з християнським населенням, передусім у Болгарії, спалахнули повстання проти османського панування, потім сербо-османська війна, а в квітні 1877 року Російська імперія, стаючи

на захист православних християн на Балканах, оголосила війну турецькій владі. Молоде подружжя Зуттнерів не мало страху перед війною та, зокрема, прямою загрозою вторгнення турків у місто. За винятком деяких гірських народів, які прагнули визволення від російського ярма, кавказька земля внаслідок тривалої русифікації виявилася лояльною до Російської імперії, і багато грузинських добровольців приєдналися до російського війська, щоб «звільнити слов'янських братів» (Suttner 2013: 103). Хоча пізніше Берта фон Зуттнер, посилаючись у «Мемуарах» на працю Льва Толстого «Християнство і патріотизм» (1893–1894), наводить свої роздуми про таку раптову «любов» росіян до братніх слов'янських народів напередодні війни, яка принесла сотні тисяч невинних жертв, і вкотре наголошує на можливості її уникнення.

Як і більшість місцевих жителів, Зуттнери були прихильниками царського уряду і долучилися до діяльності Червоного хреста для допомоги військовим. Перебуваючи у центрі подій, вони ніби відчували себе частиною важливого історичного моменту. Однак тут Берта фон Зуттнер починає розглядати війну з іншого боку – не як загальне, колективне явище, а зосереджує увагу на окремих людських долях. У той час пораненими солдатами і цивільними опікувалися набагато більше, ніж раніше, і саме цей фактор важливості кожного людського життя був ключовим у заснуванні 1863 року Анрі Дюнаном (фр. Henri Dunant) Червоного хреста.

Вагомий вплив на формування антивоєнного світогляду Берти фон Зуттнер мали теорії еволюції людини та ліберальні політичні настрої в Європі. Впродовж майже 10-літнього перебування у Грузії вона виробила власну наукову концепцію, яка стала вирішальною у її пацифістській діяльності.

Австрійська імперія XIX століття була абсолютною монархією з необмеженою владою імператора, в якій панівну верству представляли аристократи, бюрократи і капіталісти. Вже тоді постійні національні конфлікти були неминучими, а після заснування 1867 року Австро-Угорщини ситуація в національній політиці значно загострилася великим зубожінням населення внаслідок підвищення податків, які йшли на військову справу. Соціальні проблеми призвели до революцій, які 1848 року сколихнули всю Європу та поставили під сумнів панівну консервативну систему. У контексті європейських революцій виникають поняття лібералізму та демократії, які, щоправда, не вписува-

лися у політичний устрій тисячолітньої імперії. За визначенням Штефана Цвайга, –

Österreich war ein alter Staat, von einem greisen Kaiser beherrscht, von alten Ministern regiert, ein Staat, der ohne Ambition einzig hoffte, sich durch Abwehr aller radikalen Veränderungen im europäischen Raume unversehrt zu erhalten (Zweig 1996: 50–51).

Австрія була старою державою, якою правив старий імператор і керували старі міністри, державою, яка, чинячи опір усім радикальним змінам в європейському просторі, не мала жодних амбіцій і прагнула лише зберегти себе недоторканою.

Тодішній канцлер князь Меттерніх, відомий реакційною політикою, побоювався, що ідеї лібералізму призведуть до розпаду монархії, і, як наслідок, Європи.

За своїми політичними поглядами Берта фон Зуттнер була прихильницею лібералізму у поєднанні з гуманістичним і пацифістським світоглядом. Проте подружжя Зуттнерів ніколи не були членами якоїсь політичної партії. У своїй праці «Інтелектуальні течії в Австрії 1867–1918 років» австрійський дослідник культури Альберт Фукс назвав її «трохи проникливішою» (Fuchs 1996: 259) лібералкою, ніж її австрійські однодумці, а саму ідеологію охарактеризував так:

Als Erben der Aufklärung sind sie in ihrer Mehrheit Rationalisten, d.h. sie glauben, dass Erkenntnisprobleme [...] mit wissenschaftlichen Methoden – und nicht etwa durch Intuition – gelöst werden können. Als Erben der klassischen Nationalökonomie erklären sie, dass materieller Reichtum ein Gut, Armut ein Übel ist. Privateigentum an den Produktionsmitteln scheint ihnen die einzig mögliche Basis der zivilisierten Gesellschaft. Sie nehmen in ihrer Mehrheit an, dass der Gang der Weltgeschichte dem Menschengeschlecht bisher Fortschritte gebracht hat und das noch weiter tun wird. sie bejahen im Prinzip den Gedanken der Humanität, den Gedanken der Freiheit (Fuchs 1996: 10–11).

Як спадкоємці Просвітництва, вони в своїй більшості раціоналісти, тобто вважають, що проблеми пізнання [...] можна розв'язати науковими методами, а не за допомогою інтуїції. Як спадкоємці класичної економіки, розцінюють матеріальне багатство як добре, а бідність як погане. Приватна власність на засоби виробництва видається їм єдиною можливою основою цивілізованого суспільства. Більшість з них припускають, що хід світової історії приніс людству прогрес до цього часу і буде робити це надалі. Вони утверджують ідею гуманізму, ідею свободи...

На погляди Зуттнер мали значний вплив ідеї Просвітництва, в центрі якого перебувала розумна і вільна особистість. Досягнення миру як найвищої мети, за її переконаннями, було можливе тільки завдяки саморозвитку людини. Найважливішим фактором історичного процесу письменниця вважала не економічні інтереси суспільства, а моральне прозріння людства.

З огляду на те, що австрійська політика 80–90-х років XIX століття, а особливо ліберальна політична сила, не вбачала в озброєнні Великих держав небезпеки і рухалася у протилежному напрямку, ніж пацифістський, можна стверджувати, що Берта фон Зуттнер практично «не володіла політичним інстинктом» (Fuchs 1996: 260). Підтримка рухів за мир капіталістами та представниками уряду, яка, зрештою, не надто сприяла їхній популяризації, слугувала радше «обхідним маневром» (Fuchs 1996: 260) для того, щоб протидіяти настроям занепаду.

Характерною ознакою пацифістського руху є прояв ідей космополітизму, основну з яких – створення світової держави – висувала також Берта фон Зуттнер. Свої уявлення про ідеал світового громадянства вона висвітлює у романі «Світське життя» («High Life», 1886):

Leute, die viel gereist sind, mehrere Sprachen kennen und in diesen Sprachen viel gelesen und auf diese Weise sich das Beste von dem Geiste und dem Wesen der verschiedenen Nationen angeeignet haben, streifen ihre nationalen Fehler auch in den äußeren Merkmalen ab. Sie sind als Engländer nicht steif, als Deutsche nicht schwerfällig, als Franzosen nicht oberflächlich und eitel, als Italiener nicht komödiantisch und als Amerikaner nicht vulgär. Sie bieten den nach allen Seiten hin veredelten Typus einer neu erstehenden Nation, die sich einst die Welt erobern muss: Die Nation der Weltbürger (Suttner 1906: 140–141).

Люди, які багато подорожували, знають багато мов і багато читали цими мовами, засвоюючи в такий спосіб найкраще з духовності і сутності різних націй, позбуваються своїх національних вад навіть у зовнішніх рисах. Як наприклад, англійці не манірні, німці – не повільні, французи – не поверхові і марнославні, італійці – не комедійні, американці – не вульгарні. Вони пропонують в усіх проявах обгороджений тип новоствореної нації, що одного дня має завоювати світ – нації громадян світу.

Прогрес та еволюція є наступною складовою формування пацифістських поглядів Берти фон Зуттнер, чи, точніше кажучи, їхньою основою. Одкровенням для неї ще в дитячі роки стали праці вчених-еволюціоністів Ч. Дарвіна і

Т. Бакла. «Історія цивілізації» останнього про зв'язок законів еволюції з історичними процесами викликала неабиякий резонанс у 60–70-х роках XIX століття. Під час еміграції у Грузії подружжя Зуттнерів мало час на роздуми та інтелектуальні дискусії, і тут «розвинулася філософія життя, світобачення, якого ми за інших умов існування й одне без іншого ніколи б не досягли» (Suttner 2013: 154). Основи нового вчення набули для Зуттнер значно глибшого значення, і з нашаруванням особистого досвіду лягли в основу власної наукової концепції. Згідно з її теорією, людина розвивається і самовдосконалюється доти, доки не позбудеться усіх своїх негативних рис, тоді з ідеальних якостей і постає «благородна людина» (у своїх працях авторка використовує поняття «Edelmensch»). Нові можливості, які приніс з собою технічний прогрес, вона пов'язувала виключно з розвитком моральних цінностей людства.

Берта фон Зуттнер не могла не розуміти того факту, що з будь-яким прогресом, інноваціями й розвитком збройної техніки зокрема, зростає й загроза для всього людства. За словами критиків, незнання цього свідчило про наївність та цілковиту жіночу неосвіченість, проте Зуттнер, сповнена глибоким оптимізмом, беззаперечно вірила в те, що «вічне буття є водночас вічним облагороджуванням» (Suttner 1907: 69), і самодостатня особистість, яка постійно прагне вдосконалюватися, не зможе завдати шкоди іншим. Виходячи з цих міркувань, сформувався така теорія: коли народи досягатимуть благородні цілі благородними методами, війни в майбутньому стануть непотрібними, або навіть абсурдними.

У розумінні теорії еволюції письменницею присутній культурологічний аспект: під час написання циклу статей про Грузію вона робить висновок, що різні культури перебувають на різному рівні розвитку. Грузинське суспільство, що стоїть на нижчому рівні розвитку (Enichlmair 2005: 116–130), за допомогою наукового прогресу має пройти шлях до вищої ланки європейців, хоча, останніх вона також не відносила до «благородних», передбачаючи ще довгий шлях до досягнення ними ідеальних якостей.

Дарвіністичне вчення лягло в основу світобачення Берти фон Зуттнер, а тема прогресу та еволюції людства пронизує майже всю її літературну спадщину. Проблематика протиставлення війни й миру, зокрема роззброєння як природний і логічний наслідок загального й постійного прогресу, вперше простежується у праці «Інвентар душі» («Inventarium einer Seele»,

1883, під псевдонімом В. Oulot). Тут авторка полемізує із судженням, що війна закладена в людській природі, наголошуючи на хибному розумінні термінів «війна» і «боротьба», а боротися потрібно – «проти недуг, водопілля, лавин, бідності, божевілля, диких тварин і диких людей» (Suttner 1907: 120) – іншими, «благородними» знаряддями, аніж зброя. Так само і в наступній критичній праці «Епоха машин» Зуттнер розглядає причини війни, динаміку розвитку воєн та світового озброєння, які зводить до принципу влади: доки люди прагнутимуть влади над іншими, доти триватимуть війни (Brinker-Gabler 1982: 22).

Висновки. У контексті формування антивоєнного світогляду Берти фон Зуттнер мали значення такі аспекти, як виховання, оточення, життєві обставини, суспільно-політичні події XIX століття. Її ранні теоретичні праці є ключем до розуміння світомислення письменниці, в них знаходять відображення ідеї гуманізму й просвітництва, вони свідчать про віру в прогресивне вдосконалення людини. Водночас знаменують початок дослідження нею проблематики війни та миру. Про власне пацифістську діяльність Зуттнер можемо говорити після написання антивоєнного роману «Геть зброю!», що дав могутній сигнал до активізації європейського руху за мир. Його успіх вирішив подальшу долю письменниці, а характерною ознакою її публіцистичних і художніх праць стає пропаганда еволюції, демократії і миру.

Примітки

¹Так Берту фон Зуттнер глузливо називали її ідеологічні супротивники.

²Софі Вільгельміна була дещо екстравагантною жінкою. Як азартний гравець вона змарнувала свої статки в казино Вісбадена та Бад-Гомбурга. Щоб вийти з фінансової скрути, Берта влаштувалася гувернанткою при дворі барона фон Зуттнера і відповідала за виховання чотирьох дочок.

³Цикл лекцій «Das Maschinenzeitalter. Zukunftsvorlesungen über unsere Zeit» публікувався двічі (1889, 1891) під назвою «Das Maschinenalter» та під псевдонімом Jemand, тому що «упередження щодо жіночої здатності мислити» здавалися їй, Берті фон Зуттнер, занадто великими і через те книга «просто залишилася б непрочитаною тими, для кого вона насправді була призначена». Третє видання (1899) вийшло у світ під іменем Берти фон Зуттнер. Варто зазначити, що у «Мемуарах» авторка використовує назву «Das Maschinenzeitalter».

ЛІТЕРАТУРА

1. Берта Зуттнер. *Альманах визначних подій*. URL: <https://calendate.com.ua/person/1984> (20.03.2024).
2. Видатні жінки Австрії: Берта фон Зуттнер. Національна бібліотека імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/4645> (21.03.2024).
3. Грицай О. Про БERTУ Зуттнер та її роман «Die Waffen nieder!» *Свобода*. 1929. С. 248–249. URL: <https://zbruc.eu/node/80501> (02.11.2023).
4. Лопушанська І. Паціфістська діяльність Берти фон Зуттнер та її роль в міжнародному русі за мир. *Компаративні дослідження австрійсько-українських літературних, мовних та культурних контактів: матеріали Міжнародного форуму "V Дні Австрії у Дрогобичі" (23–30 квітня 2017 р.) / упор., наук. ред. Я. Лопушанського та О. Радченка. Дрогобич – Грац: Посвіт, 2018. Т. 7. С. 27–38.*
5. Лопушанський Я. Пам'ять і літературні рефлексії Першої світової війни. *Науковий вісник ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*. Дрогобич, 2015. Вип. 3. С. 298–301.
6. Пласнік У. Життя задля миру. 100-річчя вручення Нобелівської премії миру Берті фон Зуттнер. URL: <https://www.wirtschaftsmuseum.at//media/pdf-archiv/bsukr.pdf> (22.03.2024).
7. Bernet C. Bertha von Suttner. *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Nordhausen: Bautz, 2005. Bd. 24. S. 1435–1471.
8. Bock H. Schreiben gegen die Katastrophe. Bertha von Suttner. *Brüche und Umbrüche. Frauen, Literatur und soziale Bewegungen* / Hrsg. von Margrid Bircken, Marianne Lüdecke und Helmut Peitsch. Potsdam: Univ.-Verlag, 2010. S. 89–121.
9. Bock S., Bock H. Bertha von Suttner – Arbeit für den Frieden. *Suttner, Bertha von: Die Waffen nieder! Eine Lebensgeschichte*. 2. Aufl. Husum: Verlag der Nation, 2006. S. 405–458.
10. Brinker-Gabler G. Kämpferin für den Frieden: Bertha von Suttner. *Lebenserinnerungen, Reden und Schriften*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1982. 222 S.
11. Enichlmair M. Abenteurerin Bertha von Suttner. *Die unbekanntenen Georgien-Jahre 1876 bis 1885*. Wien: Roesner Verlag, 2005. 164 S.
12. Friede-Fortschritt-Frauen: Friedensnobelpreisträgerin Bertha von Suttner auf Schloss Harmannsdorf / Hrsg. Internationaler Bertha-von-Suttner-Verein. Wien – Berlin: LIT, 2007. 256 S.
13. Fuchs A. Geistige Strömungen in Österreich 1867–1918. Mit einem Essay von Friedrich Heer. Wien: Löcker Verlag, 1996. 320 S.
14. «Geradeweil Sie eine Frau sind...»: Erkundungen über Bertha von Suttner, die unbekanntene Friedensnobelpreisträgerin / Hrsg. von L. R. Cohen. Wien: Braumüller, 2005. 232 S.
15. Hamann B. Bertha von Suttner: ein Leben für den Frieden. München: Piper Verlag, 2002. 560 S.
16. Hamann B. Bertha von Suttner: Kämpferin für den Frieden / Bildausw. u. Red. von Georg Hamann. Wien: Brandstätter, 2013. 320 S.
17. Kempf B. Bertha von Suttner: Schriftstellerin – Politikerin – Pazifistin. München: Wilhelm Heyne Verlag, 1987. 251 S.
18. Kleberger I. Die Vision vom Frieden – Bertha von Suttner. Berlin: Erika Klopp Verlag, 1985. 214 S.
19. «Krieg ist der Mord auf Kommando». Bürgerliche und anarchistische Friedenskonzepte. Bertha von Suttner und Pierre Ramus / Hrsg. von B. Müller-Kampel. Nettersheim: Verlag Graswurzelrevolution, 2005. 288 S.
20. Oschust I. Frieden und Krieg im Roman "Die Waffen nieder!" von Bertha von Suttner. *Komparatistische Forschungen zu österreichisch-ukrainischen Literatur-, Sprach- und Kulturbeziehungen* / Hrsg. von J. Lopuschanskyj und O. Radchenko. Drohobytsh: Poswit, 2015. Bd. 3. S. 86–94.
21. Shels J. B. Biographie des k. k. österreichischen Feldzeugmeisters und Oberdirektors der k. k. Militär-Akademie zu Wiener-Neustadt Grafen Franz Kinsky. Wien, 1828. 56 S.
22. Streeruwitz M. Über Bertha von Suttner. *Autorinnen feiern Autorinnen*. Wien: Mandelbaum Verlag, 2014. 64 S.
23. Suttner B. v. [Pseud. Jemand]. *Das Maschinenalter. Zukunftsvorlesungen über unsere Zeit*. Zürich: Verlags-Magazin, 1889. 297 S.
24. Suttner B. v. *Die Waffen nieder! Eine Lebensgeschichte* / Hrsg. und mit einem Nachwort von Sigrid und Helmut Bock. Husum: Verlag der Nation, 2006. 487 S.
25. Suttner B. v. *High Life. Gesammelte Schriften*. Dresden: E. Piersons Verlag, 1906. Bd. 1. 357 S.
26. Suttner B. v. *Inventarium einer Seele. Bertha von Suttners Werke in Volksausgaben*. Dresden: E. Piersons Verlag, 1907. 375 S.
27. Suttner B. v. *Memoiren*. Hamburg: SEVERUS Verlag, 2013. 532 S.
28. Wurzbach C. v. Kinsky von Wchinitz und Tettau Franz Joseph Graf. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*. Wien: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1864. 11. Teil. S. 275–303.
29. Zweig S. *Die Welt von gestern. Erinnerungen eines Europäers*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 1996.

REFERENCES

1. Berta Zuttner [Bertha Suttner]. *Almanakh vyznachnykh podii*. URL: <https://calendate.com.ua/person/1984> (Accessed: 20.03.2024) [in Ukrainian].
2. Vydatni zhinky Avstrii: Bertha von Suttner [Outstanding women of Austria: Bertha von Suttner]. Natsionalna biblioteka imeni V.I. Vernadskoho. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/4645> (Accessed: 21.03.2024) [in Ukrainian].
3. Hrutsai, O. (1929). Pro Bertu von Zuttner ta yii roman «Die Waffen nieder!» [About Bertha von Suttner and her novel «Die Waffen nieder!»]. *Svoboda*, 248–249. URL: <https://zbruc.eu/node/80501> (Accessed: 02.11.2023) [in Ukrainian].
4. Lopushanska, I. (2018). Pazyfistska diialnist Berty fon Zuttner ta yii rol v mizhnarodnomu rusi za myr [Bertha von Suttner's pacifist activity and her role in the international peace movement]. *Komparatyvni doslidzhennia avstriisko-ukrainskykh literaturnykh, movnykh ta kulturnykh kontaktiv: materialy Mizhnarodnoho forumu «V Dni Avstrii u Drohobychi» (23 – 30 kvitnia 2017 r.) / upor., nauk. red. Ya. Lopushanskoho ta O. Radchenka. Drohobych – Grats: Posvit*, 7, 27–38 [in Ukrainian].
5. Lopushanskyi, Ya. (2015). Pamiat i literaturni refleksii Pershoi svitovoi viiny [Memory and literary reflections of the First World War]. *Naukovyi visnyk DDPU imeni Ivana Franka. Serii «Filolohichni nauky». Movoznavstvo. Drohobych*, 3, 298–301. [in Ukrainian].
6. Plasnik, U. Zhyttia zadlia myru. 100-richchia vruchennia Nobelivskoi premii myru Berti fon Zuttner [Life for peace. 100th anniversary of the awarding of the Nobel Peace Prize to Bertha von Suttner]. URL: <https://www.wirtschaftsmuseum.at/media/pdf-archiv/bsukr.pdf> (22.03.2024). [in Ukrainian].
7. Bernet, C. (2005). Bertha von Suttner. *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Nordhausen: Bautz, 24, 1435–1471.
8. Bock, H. (2010). Schreiben gegen die Katastrophe. Bertha von Suttner. *Brüche und Umbrüche. Frauen, Literatur und soziale Bewegungen / Hrsg. von Margrid Bircken, Marianne Lüdecke und Helmut Peitsch*. Potsdam: Univ.-Verlag, 89–121.
9. Bock, S.; Bock, H. (2006). Bertha von Suttner – Arbeit für den Frieden. *Suttner, Bertha von: Die Waffen nieder! Eine Lebensgeschichte*. 2. Aufl. Husum: Verlag der Nation, 405–458.
10. Brinker-Gabler, G. (1982). Kämpferin für den Frieden: Bertha von Suttner. Lebenserinnerungen, Reden und Schriften. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 222 S.
11. Enichlmair, M. (2005). Abenteurerin Bertha von Suttner. Die unbekanntenen Georgien-Jahre 1876 bis 1885. Wien: Roesner Verlag, 164 S.
12. Friede-Fortschritt-Frauen: Friedensnobelpreisträgerin Bertha von Suttner auf Schloss Harmannsdorf / Hrsg. Internationaler Bertha-von-Suttner-Verein. Wien – Berlin: LIT, 2007. 256 S.
13. Fuchs, A. (1996). Geistige Strömungen in Österreich 1867–1918. Mit einem Essay von Friedrich Heer. Wien: Löcker Verlag, 320 S.
14. «Geradeweil Sie eine Frau sind...»: Erkundungen über Bertha von Suttner, die unbekanntene Friedensnobelpreisträgerin / Hrsg. von L. R. Cohen. Wien: Braumüller, 2005. 232 S.
15. Hamann, B. (2002). Bertha von Suttner: ein Leben für den Frieden. München: Piper Verlag, 560 S.
16. Hamann, B. (2013). Bertha von Suttner: Kämpferin für den Frieden / Bildausw. u. Red. von Georg Hamann. Wien: Brandstätter, 320 S.
17. Kempf, B. (1987). Bertha von Suttner: Schriftstellerin – Politikerin – Pazifistin. München: Wilhelm Heyne Verlag, 251 S.
18. Kleberger, I. (1985). Die Vision vom Frieden – Bertha von Suttner. Berlin: Erika Klopp Verlag, 214 S.
19. «Krieg ist der Mord auf Kommando». Bürgerliche und anarchistische Friedenskonzepte. Bertha von Suttner und Pierre Ramus / Hrsg. von B. Müller-Kampel. Nettersheim: Verlag Graswurzelrevolution, 2005. 288 S.
20. Oschust, I. (2015). Frieden und Krieg im Roman "Die Waffen nieder!" von Bertha von Suttner. *Komparatistische Forschungen zu österreichisch-ukrainischen Literatur-, Sprach- und Kulturbeziehungen / Hrsg. von J. Lopuschanskyj und O. Radchenko. Drohobych: Posvit*, 3, 86–94.
21. Shels, J. B. (1828). Biographie des k. k. österreichischen Feldzeugmeisters und Oberdirektors der k. k. Militär-Akademie zu Wiener-Neustadt Grafen Franz Kinsky. Wien, 56 S.
22. Streeruwitz, M. (2014). Über Bertha von Suttner. Autorinnen feiern Autorinnen. Wien: Mandelbaum Verlag, 64 S.
23. Suttner, B. v. [Pseud. Jemand]. (1889). Das Maschinenalter. Zukunftsvorlesungen über unsere Zeit. Zürich: Verlags-Magazin, 297 S.
24. Suttner, B. v. (2006). Die Waffen nieder! Eine Lebensgeschichte / Hrsg. und mit einem Nachwort von Sigrid und Helmut Bock. Husum: Verlag der Nation, 487 S.
25. Suttner, B. v. (1906). High Life. *Gesammelte Schriften*. Dresden: E. Piersons Verlag, 1, 357 S.
26. Suttner, B. v. (1907). Inventarium einer Seele. *Bertha von Suttners Werke in Volksausgaben*. Dresden: E. Piersons Verlag, 375 S.

27. Suttner, B. v. (2013). Memoiren. Hamburg: SEVERUS Verlag, 532 S.
28. Wurzbach, C. v. (1864). Kinsky von Wehinitz und Tettau Franz Joseph Graf, in: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich. Wien: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 11, 275–303.
29. Zweig, S. (1996). Die Welt von gestern. Erinnerungen eines Europäers. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.

THE FORMATION OF ANTI-WAR WORLDVIEW OF BERTHA VON SUTTNER

Lopushanska Iryna Ihorivna

Postgraduate student

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

24, Ivan Franko Str., Drohobych, Lviv region, Ukraine

The article focuses on the study of the peculiarities characterizing Berta von Suttner's anti-war ideology, which pervades her entire literary work and pacifist activity. It analyzes the specifics of the formation of the writer's anti-war views within the contextual framework historical and socio-political dynamics in the 19th century, particularly focusing on the prevailing political mood in the Austro-Hungarian monarchy during the latter half of the 19th century. Emphasis is placed on the national and social problems that cast doubt on the dominant conservative system of the monarchy. In the context of the European revolutions of 1848, the concepts of liberalism and democracy emerge, which Berta von Suttner fervently supported. In addition to the aforementioned factors, attention is directed towards her scientific views and moral position. The main source in the study of the writer's worldview is her early theoretical and philosophical works, which reflect the ideas of humanism and enlightenment, as well as faith in the progressive improvement of a person. Based on the material of literary works, encompassing both fiction and memoirs, it has been elucidated that the main factor in the formation of Bertha von Suttner's pacifist views stemmed from notions of progress and evolution, deeply rooted in the doctrines of Charles Darwin. Through the research, the emergence of the concept of the "noble person" as a figure capable of self-improvement – and, as a result, the formation of the theory of the absurdity of war, solely connected with the development of humanity's moral values, have been clarified.

Keywords: *Bertha von Suttner, pacifist movement, "Lay Down Your Arms!", war, peace, "The Machine Age", worldview.*

УДК 821.133.1-31.09"20"М.Леві

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-15.11>

ХУДОЖНІЙ НАРАТИВ МАРКА ЛЕВІ: СТРАТЕГІЇ «ЗАНУРЕННЯ» В «АТМОСФЕРУ»

Мацевко-Бекерська Лідія Василівна

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри світової літератури

Львівського національного університету імені Івана Франка

вул. Університетська, 1, Львів, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-4626-5904>

У статті досліджені окремі аспекти нарративної стратегії романів Марка Леві «Між небом і землею» та «Зустрітися знову». В призмі метамодернізму розглянуті два ключові поетологічні поняття – «атмосфера» і «занурення», а також показані стильові прийоми для репрезентації цих понять у художньому нарративі обох творів. Простежена трансформація фокусу зображення й осмислення «структури почуттів», що становить осердя метамодерністичної методології. До понятійно-термінологічного апарату додані концепти, запропоновані у дослідженнях Г.Бьоме та Ш.Гельмрайха. На матеріалі романів показана нарративна стратегія організації не лише безпосередньо художнього викладу, але й рецепції історії, що ґрунтується на довірі завдяки зануренню в драматичну атмосферу майже неймовірних (з точки зору мімітичної логіки) подій та ситуацій. Простежені окремі елементи оприявлення гетеродігетичного наратора як чинника об'єктивізації викладу. Показані співвідношення текстів наратора і персонажа для конкретизації маркерів художнього світу, а також проаналізовані засоби, що безпосередньо втілюють «занурення» свідомості читача у фікційну реальність, що, своєю чергою, розщеплена на кілька пластів та реалізується нараторами двох типів (гомо- і гетеро-). У статті показані поетикальні особливості втілення Метамодерну як настрою сучасної доби. Поняття «атмосфери» конкретизується як на рівні інтенційного контексту, так і на рівні текстуральних рішень, а також показані форми співпричетності читача у здійсненні та сприйманні цієї атмосфери. Фікційна атмосфера втрачає віднайдені, подана у форматі дзеркального перипетії кардинальної зміни долі персонажів. Головна увага зосереджена на поняттях «атмосфера» та «занурення» як базових для авторської нарративної стратегії в дискурсі метамодернізму.

Ключові слова: Метамодерн, метамодернізм, нарративна стратегія, «атмосфера», «занурення».

Постановка проблеми. Методологія метамодернізму в сучасному літературознавстві набуває активного поширення і засвідчує домінування особливого настрою (який передусе безпосередній концептуалізація) – у рамках базових постулатів дослідники «вписують» дедалі більше понять, що жодним чином не суперечать уже наявним, зміна аналітичного фокусу примножує калейдоскоп інтерпретацій, а почасти химерні сплетіння рефлексій зрештою розбудовують парадигматику «нової естетики». Позаяк достеменно маркувати точку відліку для поетикальної репрезентації Метамодерну складно (і навряд, чи аж надто важливо), маємо можливість про(пере)чит(а)(ува)ти літературні твори кінця ХХ – початку ХХІ ст. з урахуванням тенденції формування метамодернізму як однієї із актуальних методологічних практик новітнього літературознавства. Зокрема, наша увага зосереджена на художньо-стильових рішеннях французького прозаїка Марка Леві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невипадково в пошуку опори для окреслення

поетологічних параметрів метамодернізму як дослідницької методології, найбільш придатної для поетикальних студій над художніми здобутками літератури від заключної третини ХХ століття дотепер, звертаємося до статті М. Заварзаде «Апокаліптичний факт і затьмарення вимислу в новітніх американських прозових нарративах» (1975), у якій автор уперше зголосив актуальність зміни аналітичного ракурсу в сприйманні сучасних текстів: «Сучасна американська експериментальна художня література, реагуючи на фіктивну поведінку нових реалій технологічної культури, рухається від інтерпретаційного модерністського роману, в якому белетрист інтерпретував «людський стан» в рамках всеосяжної приватної метафізики, до метамодерністського нарративу з нульовим ступенем інтерпретації. Недовіра до епістемологічного авторитету белетриста викликана, головним чином, тиском надзвичайних реалій сучасної Америки, які роблять усі інтерпретації «реальності» довільними, а отже, водночас точними й абсурдними» (Zavarzadeh, 1975).

І далі дослідник конкретизував свою пропозицію: «Те, що раніше майже повсюдно впізнавалося як вигадане та асоційоване з придуманою ілюзією реальності у вигаданому романі стало повсякденною реальністю, що живе на міжнародному, національному та індивідуальному рівнях. Спостереження за видимою поверхнею цієї нової втілюючої реальності схоже на входження у фантастичний світ фантастики. <...> В екстремальних ситуаціях, таких як Освенцим, Хіросіма реальність була більш фантастичною, дикою та неймовірно неймовірною, ніж вигадана вигадка. Однак через постійні потрясіння та триваючу кризу цінностей останнім часом наше загальне оточення перетворилося на розширену «екстремальну ситуацію». Казкова реальність, яка охоплює та охоплює сучасну свідомість, щоденно проявляється не лише в публічних подіях та висловлюваннях, а й у самому зоровому та слуховому середовищі, яке нас оточує. Схоже, нас поглинає технологічна реальність, яка кидає виклик моральному розумінню людини та підкоряється машинно створеним вказівкам щодо дій» (Zavarzadeh, 1975). Тут, принагідно, відзначимо, що контекст «неймовірно неймовірної реальності» значно примножився трагедіями другої половини ХХ століття – першої третини ХХІ століття (Чорнобильська аварія 1986 року, терористична атака 9/11, Велика визвольна війна України з 2014 року донині, численні кровопролитні конфлікти у всіх кутках планети). Поступово від концептуалізації екстремальності як важливого прояву загрози людському існуванню й стрімкої технологізації як одного із її дієвих інструментів аналітичний дискурс примножується новими, не менш переконливими, ідеями щодо пізнання літературно-художнього явища в його фономенологічних, емоційно-ціннісних та смислових горизонтах. Скажімо, О. Бандровська окреслює методологічну рамку сучасного літературознавчого дискурсу і пропонує поміркувати, «чи є достатнім аргументувати, що Постмодерн формується в період появи Інтернету, безпрецедентного зростання обсягу інформації та цифрових засобів її поширення, а Метамодерн є реакцією на тотальну доступність Інтернету і на швидкість розповсюдження інформації?» (Бандровська, 2021), акцентуючи, з одного боку, на низці термінологічних позначень для посилення переживання надтехнологізації новітньої гуманітаристики (діджімодернізм А. Кірбі, автомодернізм Р. Семюелса, альтермодернізм Н. Бурріо, перформатизм Р. Ешельмана, метамодернізм Т. Вермюлена і Р. ван ден Аккера), а з другого боку, привер-

таючи увагу до таких важливих аспектів новітнього літературознавчого процесу, як «повернення до гуманізму» (С.Тулміна), «структура почуття» (Р.Вільямса), новорозуміння «романтичного повороту» Шлегеля у трактуванні Т. Вермюлена та Р. ван ден Аккера (зокрема, метамодерна рефлексія над ключовим принципом романтизму: «завжди – у становленні, ніколи – в досконалості») (Бандровська, 2021). Відзначена у статті М. Заварзаде зміна кутів зору (переформатування реальностей та їхнього відображення) втілюється у формуванні нових методологічних принципів у сучасному літературознавстві: «Загалом інтелектуальною метою метамодерністського мистецтва можна вважати переорієнтацію в царині художніх принципів відтворення реальності. Якщо постмодерністи постулюють хаотично фрагментовану і семіотизовану реальність, то метамодерністи, на наш погляд, скеровують зусилля на відновлення ієрархічних структур реальності, ураховуючи її характеристики складної системи, здатної до самоорганізації. Тобто на зміну постмодерністському принципу деконструкції приходять метамодерністська інтенція реконструкції “досвіду повсякденного життя” та створення “ефектів реальності”» (Бандровська, 2021). Натепер науково-методологічний простір активно приростає різноаспектними студіями, у яких вияскравлюються ті чи інші маркери втілення метамодерного переживання – в призмі філософії та культурології (праці С. Абрамсона, Т. Вермюлена, Р. ван ден Аккера, Л. Тернера, Е. Гіббонс, Д. Гьорца, Т. Юсефа, Г. Денбера, О. Губернатор); з позицій антропології та соціології (роботи Г. Бьоме, Ш. Гельмрайха); безпосередньо поетологічні дослідження (статті О. Бандровської, М. Борзової, С. Вардеванян, Т. Гребенюк, Р. Кохан, Ю. Мариненка, Л. Мірошніченко, В. Пахаренка, Г. Помилуйко-Недашківської, Г. Рикової, С. Чернишової, М. Шимчишин). Літературознавчі проєкти метамодернізму здебільшого зосереджені на окремих творах, на окремих проявах метамодерного світопереживання, а також на авторських стильових рішеннях в ословленні «структури почуття» як домінуючої ознаки «нової естетики»: від якнайширших узагальнень (приміром, В. Пахаренко подає розлогу концептуаліцію метамодернізму в сучасному літературознавстві, Т. Гребенюк вивчає концепти свободи в призмі метамодернізму, С. Чернишова досліджує проблематику міграції з урахуванням нарративних досвідів сучасної світової літератури, Р.Кохан аналізує метамодерний нарратив у фокусі диджиталіза-

ції) до аналізу окремих літературно-художніх творів чи фрагментів поезики. Аналіз новітніх літературознавчих досліджень дає підстави погодитися із таким висновком: «Літературне втілення метамодерних рис, що принципово не прагнуть до програмності, засвідчують художню реалізацію заперечення сталості та лінійності розгортання мислення, екзистенції тощо, натомість, пропозицію безумовно прийняти пов'язаність всіх елементів людського буття» (Кохан, 2023, с. 206).

Постановка завдання. У концептуальному полі метамодернізму зауважуємо два поняття, що мають дослідницьку перспективу: «атмосфера» Г. Бьоме та «занурення» (або «імерсія») Ш. Гельмрайха. Романи сучасного французького письменника Марка Леві – «Між небом і землею» (фр. «Et si c'était vrai ...»; англ. «If Only It Were True»; укр. «А якщо це правда?», 1999) та «Зустрітися знову» (фр. «Vous revoir»; англ. «Finding You?», 2005) – відкривають значний простір як для переживання метамодерної атмосфери в її художній репрезентації, так і для суб'єктивованого занурення у подієво-когнітивний лабіринт, втілений у наративі.

Виклад основного матеріалу. Проза Марка Леві дає багатий матеріал для осмислення чи не всіх поетикальних засад метамодерного художнього світотворення, які вже запропоновані у новітніх філософських, культурологічних, літературознавчих дослідженнях. Аналізуючи романи французького письменника, маємо підстави пересвідчитися, що він «відгукнувся» на заклик Л. Тернера і відмовився від «цинічної нещирості» постмодернізму і показав, як саме можна «розкрити обійми науково-поетичному синтезу і просвітницькій наївності магічного реалізму» (Terner, 2011), також маємо нагоду побачити наратив «залучення та коливання» (Т. Юсеф) (Yousef, 2017), художню репрезентацію концептів, котрі запропонував Г. Дембер (гіперсаморефлексивність, подвійність обрамлення наративів, коливання між протилежностями, вигадливість, мінімалізм, епічність, прийом конструктивного пастишу, нова щирість, метамілість) (Demder, 2023). Т. Вермюлен і Р. ван ден Аккер у «Нотатках про метамодернізм» (2015), аналізуючи культурну ситуацію часу «після постмодернізму», характеризують метамодернізм як «структуру почуття» (Vermeulen, Akker, 2015) і висловлюють одну з ідей, котра набуває деталізації й трансформації: «Ми будемо називати цей дискурс – коливання між ентузіазмом модернізму і постмодерністською іронією – метамодернізмом» (Vermeulen, Akker,

2010). Пропозиції Г. Бьоме та Ш. Гельмрайха деталізують аналітичний контекст, адже розширюється простір примноження проєкцій художнього наративу в сенсі втілення метамодерного світовідчуття і світопереживання. Метамодерністичне «коливання» одночасно і увиразнюється, і звужується у формалізації наративу. «Занурення» (Ш. Гельмрайх; у Т. Юсефа – «залучення») в «атмосферу» (Г. Бьоме) моделює продуктивний аспект когнітивної наратології, позаяк особливі (почасти екстремальні) феномени внутрішнього життя персонажів визначально впливають на викладові стратегії, зреалізовані у романах Марка Леві. Емоційно-психологічні маркери «атмосфери» як інтенційно-рецептивної доміанти розгортаються в панораму «геомерії» (Ж. Женетт) художнього викладу, адже процес «занурення» відбувається у формі інтелектуального детективу в його метажанровій специфіці.

Один із теоретиків німецької екокритики Г. Бьоме відзначає, що «атмосфера – це стан, що складно артикулюється і виникає між об'єктом та суб'єктом за певних умов, проживається переважно емоційно й тілесно, заповнюючи простір певним тоном відчуттів» (Böhme, 2013), а також стверджує, що «атмосфера, як вона сприймається в середовищі, а також у речах чи людях, є центральною темою естетики. Вона досліджує зв'язок між якостями середовища і нашою чутливістю. Вона запитує, як певні, цілком об'єктивно визначені властивості середовища змінюють те, як ми відчуваємо себе в цьому середовищі» (Böhme, 2013). Тож концептуалізація «атмосфери» має добру перспективу в процесі формування метамодерністичної методології як більше чи менше деталізованої мови дискурсу – для розуміння Метамодерну як настрою, як домінантної емоції, як увиразнення пошуку гармонії та порозуміння. У романах Марка Леві створюється атмосфера, коли події, ситуації, миттєві стани сплітаються динамічно для посилення драматичного переживання, що апелює безпосередньо до чутливості читача. Не надто стрімкий (майже детективний) наратив обох романів – «Між небом і землею» та «Зустрітися знову» – можемо сприймати як дзеркальне продовження чи перепроживання майже тотожних історій. Особливістю цього процесу є специфічна когнітивна діяльність протагоністів, позаяк майстерно моделюються своєрідні світи – свідомого та несвідомого, що одночасно творять атмосферу наративу. Тут доречно дослідження поезики метамодерної атмосфери обох творів сфокусувати через одне із метамодерністичних

понять, яке пропонує Ш. Гельмрайх – «імерсія» (або «занурення»): «Замість того, щоб бачити з певної точки зору, я пропоную налаштуватися на оточення та обставини, які дозволяють відчувати резонанс, реверберацію, відлуння, коротше кажучи, присутність і дистанцію, на різних рівнях – від індивідуального до колективного» (Helmreich, 2007).

Когнітивні маркери художнього нарративу обох романів засвідчують можливість і перспективу для зародження та поширення, передусім, емоційного резонансу (що має перспективу і для реверберації), адже спочатку відбувається зупинка викладу історії Лорен із перенесенням історії у вторинну фікційну дійсність, коли розпочинається нарратив «душі Лорен» (роман «Між небом і землею»), а згодом – коли історія життя Артура кардинально змінюється і розпочинає інший пласт нарративу після того, як лікар знімає пов'язку з його очей («Зустрітися знову»). Маємо підстави вести мову про метажанрове утворення, що засвідчують основні поетикальні прикмети обох творів: проблемно-тематична спорідненість, фабульна тяглість, близькість художнього світу, ті самі персонажі, схожість композиційних елементів, інтригуюче розгортання перипетій (на основі динаміки подій у першому романі та на основі динаміки переживань у другому романі). Роман «Зустрітися знову» є емоційно-психологічним продовженням роману «Між небом та землею», адже рецептивна потреба тут переважає інтенційну доцільність. Конфлікт першого твору здобув логічну фіналізацію, історія вичерпно структурована в наративі. Водночас читачеві був потрібен розширений емоційний горизонт, позаяк діалог світів (Артур – Лорен і Артур – «інша» Лорен) здійснився, однак не завершився. Сміслові та символічні «лакуни» потребували заповнення, «місця недокреслення» не могли залишатися в дискурсі «мовчання тексту». Відкритий фінал у наративі першого роману залишає читача у стані когнітивної розгубленості. Тому одна із метамодерністичних ознак – подвійність обрамлення нарративу – тут втілюється переконливо й цілісно. Така зустрічна нарація сприяє зануренню читача в атмосферу переплетення долі двох чужих і незнайомих людей, які пережили період зближення, зазнали чимало випробувань, однак залишилися чужими і незнайомими. Другому романові належало гармонізувати когнітивну активність читача, позаяк «текст-задоволення» на шляху до «тексту-насолоди» застановився на уявній середині цього шляху, коли ще не втрачена готовність читача до здійснення власних спо-

дівань, однак уже значно віддалене очікуване переживання емоційного катарсису.

Метамодерна відкритість до гармонії та «правильності» вирішення інтриги першого роману зумовлює здійснення нарративної стратегії як дзеркального нарративу. У першій частині (так умовно називаємо роман «Між небом та землею») молодий архітектор Артур мимоволі стає рятівником Лорен, лікарки-інтерна Меморіального госпітально Сан-Франциско. Жінка через дорожньо-транспортну пригоду опиняється в комі, причому виклад конкретизує поєднання часових рівнів історії, адже у цілком певний момент зупиняється первинна нарація і моделюється рецептивне передочікування вторинної: «З операційного блоку Лорен перевели до реабілітаційної палати. Бетті під'єднала кардіомоніторинг, електроенцефалограф й інтубаційну трубку апарата штучного дихання <...> Минуло півгодини, тож Бетті зателефонувала професору Фернштейну і зазначила, що Лорен більше не перебуває під анестезією. Фернштейн поцікавився її життєвими показниками, і медсестра підтвердила його очікування – ті лишаються стабільними. Вона попросила, щоб він підтвердив стратегію подальшої поведінки. – Відключайте апарат штучного дихання. А я скоро спускаюся. Він поклав слухавку. Бетті зайшла до палати й від'єднала трубку, щоб пацієнтка спробувала дихати самостійно. За кілька секунд медсестра витягла канюлю, звільнивши трахею. Вона відгорнула пасмо волосся Лорен з обличчя, поглянула на дівчину з ніжністю, а тоді вийшла, вимкнувши за собою світло. Палату осявало тільки зелене світло енцефалографа. Лінія досі лишалася рівною. На годиннику була двадцять перша година й панувала тиша. За годину сигнал осцилографа затремтів – спершу зовсім трохи. Раптом крайня точка здійнялася вгору, окресливши різкий пік, а потім із запаморочливою швидкістю опала, повернувшись до горизонтальної прямої. Не було нікого, хто міг би засвідчити цю аномалію. Так склалося, що Бетті повернулася до палати лише за годину після цього. Вона виміряла показники Лорен, розгорнула кілька сантиметрів паперу, на який виводилися показники апарата, зауважила аномальний пік, насупила брови й проглянула ще кілька сантиметрів. Побачивши подальше падіння графіка, Бетті кинула папірець, не загадуючись додатковими питаннями. Вона зняла слухавку настінного телефона і зв'язалася з Фернштейном. – Це я, пацієнтка перейшла в глибоку кому зі стабільними показниками. Що мені робити? – Знайдіть ліжко на п'ятому

поверсі. Дякую, Бетті. Фернштейн повісив слухавку» (Леві, 2020). Розлога цитата потрібна саме для того, щоб увиразнити перипетійний контекст, інтригуюче-динамічний розвиток сюжету (наратор акцентує, що «не було нікого, хто міг би засвідчити цю аномалію»), зародження деякої гострої суперечності (невипадково маємо позначення часу – «кілька секунд», «півгодини», «двадцять перша година», різкий пік осцилографа через годину і повернення медсестри ще через годину). Після детального опису життєвого простору Лорен, після низки деталей зображення простору лікарні, міста, вулиці тощо зауважуємо вкрай лаконічний виклад ключових моментів історії. Свідомість читача налаштована на сприймання деякого, особливо драматичного, фрагменту нарації – при цьому «сигнал осцилографа», що повернувся «до горизонтальної прямої», виконує роль маркера позитивного світосприймання і світопереживання. Цілком в дусі метамодерного настрою читач приймає запрошення на «Свято Великої Творчої Гри» (М. Зубрицька) і готується увійти в унісон з подальшими змінами вихідної ситуації. У створеній атмосфері має здійснитися занурення як чуттєве переживання присутності. Саме так відбувається знайомство головних героїв, коли у помешканні Артура «між вішаками ховалася жінка. Вона заплющила очі, вочевидь, поглинута ритмом мелодії, й клацала, притиснувши великий палець до вказівного. А ще – підспівувала» [4]. Не зупиняючись на зображенні всієї палітри емоцій, що супроводжували перші хвилини діалогу, наголосимо на важливості відтворення фізичних відчуттів: «Вона **взяла Артура за зап'ястя** і поцікавилася, чи **відчуває** він її **дотик**. Той роздратовано, але впевнено підтвердив, що **відчув**, коли вона до нього **доторкнулася**, а також що він її чудово **бачить і чує**. Уже вчетверте він запитав, хто вона така і що робить у шафі його ванної. Гостя повністю проігнорувала запитання і радісно повторила: **те, що він її бачить, чує і може торкнутися**, – «**дивовижно**» (позначення тексту моє. – Л. М.-Б.) (Леві, 2020). Зближення двох особистісних історій відбувається відчуттєво, а тому переконливо, що викликає довіру читача. Весь подальший виклад, майже детективні пригоди двох молодих людей, додавання елементів епістолярного роману – комплекс усіх важливих складових наративу лише посилює ефект неосентиментальних рефлексій. Максимальна відкритість і щирість у розвитку нової, спільної, історії переконливо свідчить про домінування метамодерного настрою.

Друга ж частина (так умовно називаємо роман «Зустрітися знову») – наратив постійного внутрішнього психологічного змагання обох персонажів. Тепер Артур стає пацієнтом лікарки, яку врятував, однак якій не може розповісти про частину її «іншого» життя. Лорен не пам'ятає нічого, що супроводжувало її перебування у стані коми, водночас інтуїтивно відчуває дивовижну близькість рятівника, ризикує шансом на блискучу кар'єру лікаря-хірурга, відважно руйнує медичні стереотипи – для вдячності, адже саме так вона вирішує віддячити тому, хто зберіг та оберіг її життя (у момент цілковитої безпорадності). Занурення в атмосферу нових особистісних взаємин відбувається так само – через низку фізично відчутних переживань: «У Бетті була добра **зорова пам'ять**. І **обличчя чоловіка здалося їй смутно знайомим**, незважаючи на пов'язку в нього **на очах**. <...> Лорен, яка вийшла з палати Марсії, **не могла промовити** жодного слова. Вона **взяла** з рук медсестри медичну карту і заглибилася у чатання звіту санітара. Потім **відвела Артура за руку** в палату номер 4, **відсунула** завісу боксу і **допомогла влягтися** на оглядовому ліжку. Як тільки він **витягнувся**, вона **почала знімати з його голови пов'язку**. – Поки **не розплющуйте очей**, – наказала вона йому. Від перших слів, промовлених заспокійливим тоном, у Артура **частіше забилося серце**. Вона **зняла з його очей марлю і припідняла йому повіки, щоби закрапати в очі** фізіологічний розчин. <...> Коли **зір** Артура **цілком відновився**, у нього ще **сильніше забилося серце**. <...> їхні обличчя були настільки близько, що **мало не торкалися губами**» (позначення тексту моє. – Л.М.-Б.) (Levy, 2005). Як бачимо, маркери фізичної відчутності втілюють наростання особливої емоційної напруги. Атмосфера набуває визначеності, читач переживає моменти вживання («занурення») у середовище та відповідну ситуацію. Він знає те саме, що знає Артур, однак його екстра-позиціонування потребує довіри нараторові, сподівання, що цього разу таки вдасться розгорнути історію «правильно» (з точки зору читача). І, звичайно, короткий діалог Лорен із подругою, Бетті, додає читачеві надії: «Коли я його оглядала, у мене виникла серйозна підозра, що це все-таки він. – Чому ти його не розпитала? – Яка б я була, якби заявила пацієнтові: «Ви, бува, не сиділи біля мого ліжка два тижні, поки я виходила з коми?» Бетті щиро засміялася» (Levy, 2005). Дзеркальна наративна стратегія набуває подальшої деталізації, приростаючи новими подробицями – викладу (як відображення етапів історії), рецепції (зобра-

ження змін емоцій та настрою) як «занурення» та інтерпретації як переживання «атмосфери».

Метамодерна довіра значною мірою досягається завдяки точному позначенню часу. Когнітивний ланцюжок синхронізує вторинну реальність наративу та психологічну реальність читача. Скажімо, текст роману «Між небом та землею» дає нам чимало часових маркерів (крім показаних вище, які документували процес переходу Лорен у стан коми): «Маленький будильник на нічному столику світлого дерева задзвонив щойно. Було пів на шосту, і кімнату заливало золотисте сяйво, за яким у Сан-Франциско безпомилково дізнаються про світанок» (Леві, 2020); «Стрілки годинника на каміні показували пів на третю» (Леві, 2020); «Я тебе покидаю на два дні» (Леві, 2020); «Філіп, стоячи на колінах і скоцюрбившись, тихо промовив: «Сьома година десята хвилина, померла» (Леві, 2020). Також чітко окреслена часова рамка всієї історії, причому час працює на творення атмосфери довіри (=психологічної присутності): роман складається з шістнадцяти розділів, із яких лише два мають назву: перший – «Літо 1996 року» та четвертий – «Зима 1996 року». Сміслова особистісно-пошукова активність буквализується через точну фіксацію тривалості перебування Лорен у стані «між небом та землею».

Своєрідний дзеркальний нарратив романів Марка Леві втілює драматичний шлях метамодерного поступу – назустріч. Поширені

дослідницькі вправи з префіксом «мета-» щоразу фокусуються на одночасності, спільності, близькості тощо у репрезентації «структури почуття». Читач занурюється в атмосферу обох творів не завжди комфортно з точки зору власної когнітивно-психологічної активності. «Чуже» сприймається через відтворення фізичного контакту, через відчуттєве зближення з іншим. Два романи здійснюються як нарративний калейдоскоп – свій / чужий проходять лабіринтами від страху і відторгнення до гармонії та духовної спорідненості / зрідненості. Гетеродієгетичний наратор виконує важливу роль – об'єктивації дискурсу, маркування його ознаками справжності – така стратегія викладу дала можливість змодельовати вторинну фікційну реальність зустрічі Артура з душею Лорен, усіх подальших подій. Дзеркальність метамодерного фокусу в структуруванні почуттів реалізується як у діалогії, так і в межах композиційної рамки кожного роману. «Між небом та землею» репрезентує історію Лорен, котра перебуває у стані коми, причому ця історія розгортається двома паралельними лініями: безпосередня нарація самої Лорен (якої не бачить ніхто, крім Артура) і як екстрадієгетичний виклад. Перша складова нарації – виразно емоційна, суб'єктивна, драматично напружена, друга максимально тяжіє до майже документальної точності, до міметичної репродукції. Два тексти одночасно репрезентують історію:

Текст персонажа	Текст наратора
«З цього часу я в комі. Ні, зачекайте, дозвольте пояснити» (Леві, 2020)	«Вона нічого не пам'ятала про аварію. Отямилася в палаті, після операції. Відчуття були найдивніші: вона чула все, що говорилося навколо, але не могла не поворушитися, ні заговорити» (Леві, 2020)
«Я помилялася, час ішов, а мені все не вдавалося отямитись» (Леві, 2020)	«Вона продовжувала все відчувати, але була нездатна спілкуватися з навколишнім світом. Вирішивши, що її паралізувало, вона пережила найбільший страх у своєму житті» (Леві, 2020)
«Ви не уявляєте, через що мені довелося пройти. Залишитись на все життя в'язнем свого тіла...» (Леві, 2020)	«Вона з усіх сил намагалася померти, але важко вчинити самогубство, коли не можеш ворухнути й пальцем. Мати сиділа біля її ліжка. Вона подумки благала маму задушити її подушкою» (Леві, 2020)

Отож, «мета автора – це не тільки передати досвід, але й, насамперед, передбачити ставлення до того досвіду, тому «ідентифікація» не є кінцем у собі, а тільки стратегія, завдяки якій автор збуджує уяву читача, що, звичайно, не заперечує того, що з'являється форма участі у тексті через читання: дехто втягується у текст настільки, що виникає відчуття, ніби не існує відстані між ним та описуваними подіями»

(Ізер, 2001). Мовою Метамодерну прочитуємо стратегію занурення в атмосферу, коли читач усіма сенсорними каналами сприймає світ літературного твору, зближується з емоційним досвідом персонажа / персонажів і рухається до пізнання смислу як репрезентації авторського задуму. У координатах Метамодерну функція та відповідальність «деякого споглядального розуму» (В. Шмід) значно розширюються, адже

читач потребує емоційної співучасті, міметичної збіжності, простору віднайдення позитивного, оптимістичного фіналу. Його маркером є «нормальність» як запорука психологічної рівноваги: у романі «Між небом і землею» із коми виходить Лорен (з активною допомогою Артура, який *знає*), у романі «Зустрітися знову» одужує Артур (під опікою Лорен, яка *здогадується, бо, вочевидь, також знає*). Ідея

«знання» і «здогадування» (у найрізномантніших модифікаціях) також може становити один із настроєвих концептів метамодерністичної естетики, позаяк істотно впливає на точку зору наратора та на цілісну стратегію викладу.

Зрештою, своєрідним входом / виходом у майже містичне джеркало художнього наративу двох романів можемо вважати фінал кожного твору:

«Між небом і землею»	«Зустрітися знову»
Артур промовляє до Лорен після того, як вона вийшла з коми: «Те, що я зараз розкажу вам, не просто уявити і неможливо припустити, але якщо ви погодитеся вислухати мою історію, якщо ви погодитеся поставитися до мене з довірою, тоді, можливо, нарешті, мені вдасться все пояснити, а це дуже важливо, тому що, не знаючи цього, ви – єдина людина у світі, з котрою я можу поділитися таємницею» (Леві, 2020)	Артур промовляє до Лорен після того, як вони удвох опинилися в будинку дитинства Артура, у тому місці, де були заховані таємниці: «Те, що я зараз розкажу вам, не просто уявити і неможливо припустити, але якщо ви хочете вислухати нашу історію, якщо ти хочеш мені довіряти, тоді, можливо, нарешті, ти повіриш мені, а це дуже важливо, тому що тепер я знаю, що ти – єдина людина у світі, з котрою я можу поділитися таємницею» (Levy, 2005)

Саме так, на нашу думку, збувається метамодерна радість нововідкриття смислу, адже дві тотожні фрази промовила та сама людина (Артур) тій самій людині (Лорен), однак Лорен щоразу чула це вперше. Розщеплення свідомостей, паралельне розгортання двох фабул одного сюжету, згромадження фізично відчутних подробиць наративу, посилена емоційність – значна палітра стильових прикмет характеризують викладову стратегію французького письменника в дискурсі переживання метамодерного настрою та формування мови метамодернізму. Внутрішні трансформації тексту і твору, цілісність яких досягається завдяки активності читача, своєрідно втілюють метафору Р. Барта: «текст – це не вияв розпаду твору, а навпаки, твір – то шлейф уявлюваного, що тягнеться за Текстом», а тому «текст у буквальному значенні завжди парадоксальний» (Барт, 2001). Завдяки гетеродієгетичному наратору конкретизується психологічна ситуація, коли пізнання смислових глибин твору здійснюється через уважне прочитання і розуміння оригінального плетива в тканині тексту: «твір, у ліпшому випадку, мало символічний, його символіка швидко зводиться на ніщо, тобто завмирає у нерухомості, тоді як Текст всуціль символічний: твір зрозумілий, усвідомлений, сприйнятий у всій повноті своєї символічної природи – це і є, власне, текст» (Барт, 2001). Тож саме наративна стратегія не лише забезпечує «оживлення» текстової нерухомості, але впорядковує символіку та множинність смислу цього тексту. Метамодерна атмосфера пізнається не так у результаті, як і у процесі фізично-емоційного занурення, адже «текст

безпосередньо пов'язаний із задоволенням, він є задоволенням без почування відчуженості» (Барт, 2001). «Занурення» є одним із важливих інструментів подолання психологічної та емоційної відчуженості.

Окремим питанням інтерпретації метамодерного наративу Марка Леві є режисерське рішення Марка Вотерса, здійснене у фільмі «Між небом і землею» (англ. «Just Like Heaven», 2005) в жанрі романтичної комедії з елементами фентезі. Відзначимо сюжетну збіжність обох творів, однак стильове рішення автора фільму є лише одним із можливих ракурсів сприймання і прочитання історії, що має значну перспективу в репрезентації посиленого драматизму.

Висновки. Приєднавшись до дослідницької експедиції, яку було здійснено із використанням тримісного підводного апарату «Елвін» для занурення на дно океану, Ш. Гельмрайх відзначав: «Мене цікавлять когнітивні, афективні та соціальні ефекти <...> перетворення, перетворення звуку з водного середовища в повітряне. Антропологія таких трансформованих відчуттів може прояснити умови, які уможливають занурення (і, як я стверджую, які створюють відчуття присутності як такі), незалежно від того, чи говорять люди про занурення у воду, звук чи середовище культури» (Helmreich, 2007). Суголосно міркує Г. Бьоме: «чуттєвість – це не просто констатація фактів, а радше емоційна та уява. Це легко сказати. Але з чого насправді складається наша чуттєвість? Вона не є антропологічним інваріантом, а визначається світом, в якому ми живемо, світом, в якому ми працюємо і подорожуємо. Сьогодні ми вже навіть не сприймаємо об'єкти, а лише сигнали» (Böhme,

2013). Художній світ прози Марка Леві дає багатий матеріал для пізнання атмосфери, для переживання нашої власної чуттєвості, а також для розпізнавання важливих сигналів, що забезпечують сприймання, відчуття, переживання середовища. Два романи Марка Леві емоційно й драматично маркують рецептивний, а згодом – інтерпретаційний – горизонти, де художній світ твору відчутно входить у свідомість і переживання читача, коли всі деталі нарративу сприяють моделюванню особистої причетності до перипетій фабули та цілісності життєвих історій ключових персонажів. Метамодерністична стратегія авторського стилю репрезентує переконливі свідчення того, яким чином відбуваються творення атмосфери, її художня репрезентація, а далі здійснюється занурення у настроєво-емоційний контекст розгортання й

деталізації когнітивного ланцюжка. Метафора занурення звершує наратив обох романів у поліграфічному оформленні (видання оригіналу). Метафора погляду втілює інтенційний дозвіл на занурення у власний (зумовлений читацьким досвідом) горизонт оцінок і ставлення. Неозора поверхня – моря чи океану (?) – за вікном чи дверима (?) – знову-таки читач всередині деякого замкненого простору і саме йому, читачеві, запропоновано визначити перспективу. Ракурс Метамодерну зумовлює невичерпну множинність рішень у сприйманні такого запрошення та готовності на нього відповісти. Подібно до «Елвіна», що забезпечував занурення експедиції, свідомість читача моделює той ланцюжок, який забезпечить занурення в атмосферу фікційної реальності прози сучасного французького письменника.

Рис. 1. Обкладинка роману М.Леві
«Et si c'était vrai ...»

Фото з відкритих джерел

Рис. 2. Обкладинка роману М.Леві
«Vous revoir»

Фото з відкритих джерел

ЛІТЕРАТУРА

1. Барт Р. Від твору до тексту. *Слово. Знак. Дискурс: антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів. Літопис. 2001. С. 491–496.
2. Бандровська О. Реальність як вигадка? Поняття «метамодернізм» і «метамодерн» в сучасному культурологічному і літературознавчому дискурсі. *Іноземна філологія.* 2021. Випуск 134. С.152–164.
3. Ізер В. Процес читання, феноменологічне наближення. *Слово. Знак. Дискурс: антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів. Літопис. 2001. С. 349–368.
4. Кохан Р. «Е-щирість» як поетологічна домінанта метамодерністичного смислотворення (на матеріалі роману Юстейна Гордера «Замок в Піренеях»). *Закарпатські філологічні студії.* 2023. Випуск 32. Том 1. С. 205–210.
5. Леві М. Між небом і землею. Харків. Клуб Сімейного Дозвілля. 2020.
6. Böhme G. Atmosphäre als Grundbegriff einer neuen Ästhetik. *Atmosphäre: Essays zur neuen Ästhetik.* Suhrkamp Verlag. 2013. P. 21–48.
7. Helmreich S. An anthropologist underwater: Immersive soundscapes, submarine cyborgs, and transductive ethnography. *American ethnologist.* 2007. Vol. 34. №. 4. P. 621–641.
8. Levy M. *Vous revoir.* 2005. URL: www.bnfa.fr.
9. Misunderstandings and clarifications. *Vermeulen, Timotheus, Akker, Robin van den. Notes on Metamodernism. Theory.* 2015. URL: <http://www.metamodernism.com/2015/06/03/misunderstandings-and-clarifications/>
10. Turner L. *Metamodernist Manifesto.* 2011. URL: <http://www.metamodernism.org/>.
11. Vermeulen T., Akker R. van den. Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture.* 2010. Vol. 2. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.3402/jac.v2i0.5677>
12. Why Metamodernism? Interview with Greg Dember. 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CZUDazo2kUQ>.

13. Yousef T. Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique. *International Journal of Language and Literature*. June 2017. Vol. 5. № 1. DOI: 10.15640/ijll.v5n1a5
14. Zavarzadeh Mas'ud. The Apocalyptic Fact and the Eclipse of Fiction in Recent American Prose Narratives. *Journal of American Studies*. 9. 1975. Pp. 69-83. DOI:10.1017/S002187580001015X

REFERENCES

1. Bart, R. (2001). Vid tvorü do tekstu [From work to text]. *Slovo. Znak. Dyskurs: antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* [The word. Sign. Discourse: an anthology of world literary and critical thought of the twentieth century]. Lviv. Litopys. S. 491–496. [in Ukrainian].
2. Bandrovskya, O. (2021). Realnist yak vyhadka? Poniattia «metamodernizm» i «metamodern» v suchasnomu kulturolohichnomu i literaturoznavchomu dyskursi [Reality as fiction? The concepts of “metamodernism” and “metamodern” in contemporary cultural and literary discourse]. *Inozemna filolohiia [Foreign Filology]*. Vyp. 134. S.152–164. [in Ukrainian].
3. Iser, W. (2001). Protses chytannia, fenomenolohichne nablyzhennia [The process of reading, a phenomenological approach]. *Slovo. Znak. Dyskurs: antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* [The word. Sign. Discourse: an anthology of world literary and critical thought of the twentieth century]. Lviv. Litopys. S. 349–368. [in Ukrainian].
4. Kokhan, R. (2023). «E-shchyryst» yak poetolohichna dominanta metamodernistychnoho smyslotvorennia (na materialy romanu Yusteina Gordera «Zamok v Pireneiakh») [«E-sincerity» as a poetological dominant of metamodernist sense-making (based on the novel *The castle in the Pyrenees* by Joostein Gaarder)]. *Zakarpatski filolohichni studii [Transcarpathian philological studies]*. Vyp. 32 (1). S. 205–210. [in Ukrainian].
5. Levy, M. (2020). Mizh nebom i zemleiu [If Only It Were True]. Kharkiv: Klub Simeinoho Dozvillia. [in Ukrainian].
6. Böhme, G. (2013). Atmosphäre als Grundbegriff einer neuen Ästhetik. *Atmosphäre: Essays zur neuen Ästhetik* [Atmosphere as the basic concept of a new aesthetic. *Atmosphere: Essays on the new aesthetics*]. Suhrkamp Verlag. P. 21–48. [in German].
7. Helmreich, S. (2007). An anthropologist underwater: Immersive soundscapes, submarine cyborgs, and transductive ethnography. *American ethnologist*. Vol. 34. №. 4. P. 621–641. [in English].
8. Levy, M. (2005). Vous revoir. URL: www.bnfa.fr [in French].
9. Misunderstandings and clarifications. *Vermeulen, Timotheus, Akker, Robin van den. Notes on Metamodernism. Theory*. 2015. URL: <http://www.metamodernism.com/2015/06/03/misunderstandings-and-clarifications/>.
10. Turner L. (2011). Metamodernist Manifesto. URL: <http://www.metamodernism.org/> [in English].
11. Vermeulen, T., Akker R. van den. (2010). Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*. Vol. 2. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.3402/jac.v2i0.5677> [in English].
12. Why Metamodernism? Interview with Greg Dember. 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CZUDazo2kUQ> [in English].
13. Yousef, T. (2017). Modernism, Postmodernism, and Metamodernism: A Critique. *International Journal of Language and Literature*. Vol. 5. № 1. DOI: 10.15640/ijll.v5n1a5 [in English].
14. Zavarzadeh, Mas'ud. (1975). The Apocalyptic Fact and the Eclipse of Fiction in Recent American Prose Narratives. *Journal of American Studies*. 9. Pp. 69-83. DOI:10.1017/S002187580001015X [in English].

MARK LEVY'S ARTISTIC NARRATIVE: STRATEGIES OF “IMMERSION” IN THE “ATMOSPHERE”

Matsevko-Bekerska Lidiia Vasylivna
*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of World Literature
Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine*

*The article examines certain aspects of the narrative strategy of Mark Levy's novels *Between Heaven and Earth* and *Meet Again*. Two key poetological concepts – “atmosphere” and “immersion” – are examined in the prism of metamodernism, and stylistic techniques for representing these concepts in the narrative of both works are shown. The author traces the transformation of the focus of the image and the comprehension of the “structure of feelings”, which is the core of the metamodernist methodology. The concepts proposed in the studies of G. Boehme and S. Helmreich are added to the conceptual and terminological apparatus. The material of the novels shows the narrative strategy of*

organising not only the artistic presentation, but also the reception of history, which is based on trust through immersion in the dramatic atmosphere of almost unbelievable (from the point of view of mimetic logic) events and situations. The author traces certain elements of the heterodegenerate narrator's manifestation as a factor of the presentation's objectification. The correlation of narrator and character texts is shown to specify the markers of the artistic world, and the means that safely mediate the "immersion" of the reader's consciousness in a fictional reality, which, in turn, is split into several layers and realised by narrators of two types (homo- and hetero-), are analysed. The article shows the poetic features of the embodiment of the Metamodern as a mood of the modern era. The notion of "atmosphere" is specified both at the level of intentional context and at the level of textual decisions, and the forms of the reader's involvement in the realisation and perception of this atmosphere are shown. The fictional atmosphere of loss and gain, presented in the format of a mirror narrative, models the psychological context of detailing the atmosphere of the reader's immersion in the dramatic vicissitudes of a radical change in the fate of the characters. The main attention is focused on the concepts of "atmosphere" and "immersion" as basic for the author's narrative strategy in the discourse of metamodernism.

Keywords: metamodern, metamodernism, narrative strategy, "atmosphere", "immersion".

УДК 81'255.4:821.111

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-15.12>

TRANSLINGUAL WRITING AND CONTEMPORARY UKRAINIAN LITERATURE THROUGH THE LENS OF ENGLISH TRANSLATION: LIMINAL CREATIVITY OF TANJA MALJARTSCHUK

Odrekhivska Iryna Mykolaivna

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Translation Studies and Contrastive Linguistics*

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine

Visiting Research Fellow, School of Slavonic and East European Studies

University College London

16, Taviton Str., London, England

<https://orcid.org/0000-0002-2568-8775>

The present paper explores the perspective of translingual writing within the global framing of contemporary Ukrainian literature, with a specific focus on the liminal creativity of Tanja Maljartschuk, who has been producing her creative fiction both in Ukrainian and German. The study suggests that translingual writers develop a new identity by establishing an interlingual dialogic space, that is a new habitus for their creative expression. The paper hence examines Maljartschuk's philosophy of translingual writing, focusing on her motivations and social underpinnings and how she frames this practice within the context of her bilingual identity. The article then argues that translating the works of Ukrainian authors, originally written in languages other than Ukrainian, into English provides a unique perspective on the concept of "global Ukrainian literature." To support these objectives, the paper analyzes the English translation of Maljartschuk's German-language award-winning Ukrainian short story, featured in the 2022 anthology "Love in Defiance of Pain: Ukrainian Stories." The paper posits that the editors of the anthology, through their careful selection of texts, aimed to present an inclusive and global image of present-day Ukrainian literature, reflecting diverse lingual pathways in Ukraine's literary landscape. It is indeed exemplified by the inclusion of two stories by Tanja Maljartschuk – one originally in Ukrainian and the other in German in the edition under analysis.

Keywords: *translingual writing, translation, Ukrainian literature, global literature, self-translation, editorial practice of translation.*

Introduction. Although the concept of translingual writing has gained prominence in world literature studies, particularly in influential works by Steven G. Kellman (1991; 2000; 2003; 2022), this phenomenon has only recently started to receive focused attention in research on Ukrainian literature. However, in Ukrainian literary history, there is a notable presence of translingual writers – individuals who wrote in multiple languages or in a language other than their primary one – thus demonstrating their ability to adopt a new linguistic identity. Certainly, this phenomenon in Ukraine can also be attributed to colonial power imbalances, which compelled writers to adopt the language of the imperial power, that is Russian. Nonetheless, examining the translingual perspective, particularly through contemporary writing, underscores the importance of exploring "global Ukrainian literature," or as framed by the Bloomsbury series, "Literatures as World Literature" ("Polish Liter-

ature as World Literature," "Bulgarian Literature as World Literature," etc., hence extending to "Ukrainian Literature as World Literature"), which centers on processes of mobility, cross-cultural exchange, and entanglements across languages, topics and domains. Indeed, it challenges the conventional perspective on national (mono-lingual) literatures.

In this scope, it is worth drawing attention to the anthology "Love in Defiance of Pain: Ukrainian Stories," released in 2022 under the editorship of Ali Kinsela, Zenia Tompkins along with Ross Ufberg, which samples stories in English translation for the global audience by some of the best Ukrainian writers. Among them is Tanja Maljartschuk, who primarily writes in Ukrainian but has been producing creative nonfiction in German since 2014. Her debut story in German, "Frösche im Meer," earned her the esteemed Ingeborg Bachmann Prize at the Festival of German-Language Literature in 2018,

and this German-language story is also represented in English translation in the aforementioned anthology. Tanja Maljartschuk can thus be characterized as a translanguaging writer, whose German texts are further translated, representing her as a Ukrainian author.

In view of this, the ultimate ambition of this study is to reflect on translanguaging writing within the broader context of contemporary Ukrainian literature, honing in on the distinct creative approach of Tanja Maljartschuk, who engages in the creation of imaginative narratives in both Ukrainian and German languages.

Analysis of recent research and publications. Mary Besemeres has suggested that every instance of translanguaging writing could be seen as a form of self-translation (Besemeres, 2002), where two languages form part of a personal linguistic repertoire. This has been further explored by Marja Sorvari in her analysis of Zinaida Lindén's novels in Swedish, which were later self-translated into Russian (Sorvari, 2018). In this regard, Steven Kellman distinguishes between "ambilingual translanguaging writers," who have produced significant works in multiple languages, and "those who have written in only a single language but one other than their native one, the monolingual translanguagers" (Kellman, 2000, p. 12). In the examination of German émigré writers who have ventured into English-language texts, Verena Jung articulates the concept of cultural mediation, examining the process of "self-translation back" – from English, the language of their host country, into their mother tongue, German (Jung, 2004, p. 532). She asserts that the role of a cultural mediator becomes evident in significant changes and restructurings made in the final German version (ibid).

On a more comprehensive note, the collective volume *"Switching Languages: Translanguaging Writers Reflect on Their Craft"* provides a multifaceted perspective on the experiences and creative processes of translanguaging writers, underscoring that "the aspirations and achievements of translanguaging authors have been almost as varied as the languages they linked" (Kellman, 2003, p. xvii). The most recent contribution to the theme is the 2021 *"Routledge Handbook of Literary Translanguaging"* that offers a thorough exploration of translanguaging literature, encompassing writers, traditions, and genres from Polish, Baltic, Balkan, German, French and various other language mediations (Kellman and Lvovich, 2022), yet it did not shed any light on the Ukrainian perspective, which conditions the relevance of this undertaking.

Formulation of the purpose and objectives of the article. The present paper explores the per-

spective of translanguaging writing within the global framing of contemporary Ukrainian literature, with a specific focus on the liminal creativity of Tanja Maljartschuk, who has been producing her creative fiction both in Ukrainian and German. The primary objectives of the paper lie in (1) the exploration of Maljartschuk's philosophy of translanguaging writing, focusing on her motivations and social underpinnings, and how she frames this practice within the context of her bilingual identity, as well as in (2) developing the argument that translating the works of Ukrainian authors, originally written in languages other than Ukrainian, into English provides a unique perspective on the concept of "global Ukrainian literature." To support these objectives, the paper analyzes the English translation of Maljartschuk's German-language award-winning Ukrainian short story, featured in the Anglophone translation within the 2022 anthology "Love in Defiance of Pain: Ukrainian Stories."

Presentation of the main research material. After moving to Vienna in 2011, Tanja Maljartschuk started writing in German, precisely during the events on the Maidan in 2014. In one of the interviews, she mentioned, "I felt the need to express my opinion from a Ukrainian perspective, because in the German-speaking space there was only one prevailing, pro-Russian opinion" (Maljartschuk, T. and A. Safarov, 2018; translation – I. Odrekhivska). In fact, she kept contributing short essays to the German newspaper "Frankfurter Allgemeine Zeitung", to the Austrian weekly "Falter", and later – to the website of the newspaper "Die Zeit". Her most recent publication is indeed a collection of these essays "Gleich geht die Geschichte weiter, wir atmen nur aus", written between 2014 and 2022 for the German media. Writing in the German language was an act of affirmation for Maljartschuk, positioning her as an active participant in a new culture, empowering her to challenge past narratives about her native country, Ukraine.

In this collection's review published in "Süddeutsche Zeitung", Gustav Seibt (2022) wrote, that the art of merging personal and general matters shines in this "small yet weighty book." This comment highlights Maljartschuk's artistic talent in crafting stories in German with eloquence and depth, as if she were writing in Ukrainian. As a matter of fact, she shared that it is much easier for her to write in German about personal matters than in her native language (Maljartschuk, T. and A. Safarov, 2018; translation – I. Odrekhivska):

"It even seems to me that I manage to express my thoughts more clearly and simply, using fewer words... It's strange, but I've never talked about this in Ukrainian before, so now it's hard for me

to find the right words. Imagine, I even mentally translate from German, although my thoughts actually go through Ukrainian [...] But to write a text in German, I really need a lot more time. That's true. I have to think not only about the content, but also about syntax, grammar, about what mistakes I might make. This noticeably slows down the process."

What is more, she stresses that writing in the adopted language creates a sense of distancing, allowing her to frame her thoughts in a more rational way:

"Language, obviously, is closely tied to certain traumas and fears, and when I write about them in a non-native language, a psychotherapeutic distance appears – it's not as painful, the causes and effects become clearer, and it's easier to laugh at myself [...] I wanted to try another language. And since German has become practically a second language, not native, but a second working language, it was not difficult to do so. German is simultaneously a convenient refuge for me. I can write some things only in Ukrainian, some only in German" (Maljartschuk, T. and A. Safarov, 2018; translation – I. Odrekhivska).

Reflecting on the poetics of displacement, Adrian Wanner states that translingual writing can be read as a means of self-exploration and as a dialogue between two selves of the writer located in different temporal, geographical, linguistic and cultural spaces (Wanner, 2018). The dynamic inner dialogue between her two linguo-geographical selves reflects the intricate layers of identity and memory, shaping Maljartschuk's unique voice. Furthermore, as a translingual writer, she develops a new identity by establishing an interlingual dialogic space that becomes a new habitus for her creative expression.

In "World Literature Today," Ali Kinsella's review of the English translation of Maljartschuk's novel "A Biography of a Chance Miracle" highlights Maljartschuk's original Ukrainian wryness and her "darkly humorous take on life and hope", noting that humor is more pronounced in the original language than in the English version of the novel (Kinsella, 2019). Yet, displaying the same wit, Tanja Maljartschuk penned her first German-language story, "Frösche im Meer", stating in one interview that she knew from the beginning what its title would be and what it would be about:

"The image in my mind – frogs living in an unnatural environment, in the sea, in salt water – resonated deeply with the story of the main character, a Ukrainian immigrant who has been living in a German-speaking city for 17 years without documents (he destroyed his passport

himself to avoid deportation if he got caught). Frau Grill, who is slowly losing her mind due to old age, is also like a frog in the sea. Their stories cannot have a happy ending" (Maljartschuk, T. and A. Safarov, 2018; translation – I. Odrekhivska).

Despite being written in German, the story features Ukrainian names for the main characters, who migrated to Austria as laborers. As the main character Petro tears up his Ukrainian passport, Maljartschuk poignantly conveys, "*Dann blieben ihm nur noch der Vorname und die Erinnerung*" / "Then all he had was a first name and a memory" (Kinsella, A., Tompkins, Z. and Ufberg, R., 2022). Using German as the language medium that "hosts" immigrants, Maljartschuk blurs the line between "we" and "they." The deixis in her writing indicates that Petro perceives himself as part of "this country" while still referring to other Ukrainians as "us": "*Gefängnisse in diesem Land sind voll mit uns, Petro, voll mit uns, wurde ihm gesagt*" / "The prisons in this country are full of us, Petro, full of us, he was told" (Kinsella, A., Tompkins, Z. and Ufberg, R., 2022).

Maljartschuk consistently evokes Ukrainian settings, such as the town of Bolekhiv and the Carpathian Mountains in her German narrative, symbolizing the absence of Petro's homeland. Intentionally, she references a specific historical moment in her story – the first gold medal in the Olympics for independent Ukraine, won by a sixteen-year-old figure skater Oksana Baiul (who later emigrated to the US). This moment serves as the final symbolic event for Petro at home before his escape and is one of the very few references that the author unveils in her text.

The end of the story, however, reaches a powerful climax with the concluding sentence: "*Der, der niemand ist, muss endlich heim*" / "The one who is no one must finally go home" (Kinsella, A., Tompkins, Z. and Ufberg, R., 2022). This line encapsulates the central theme of identity and belonging that runs throughout the narrative, reflecting the existential struggle of the protagonist, Petro, who, despite his efforts to assimilate and find a sense of belonging in his new land, remains haunted by his fragmented identity. The notion of being "no one" underscores the alienation and dislocation experienced by many immigrants, who often find themselves in a liminal space, neither fully accepted in the new country nor able to return to their old lives.

The editors of the English-language anthology of Ukrainian short stories "Love in Defiance of Pain" selected two writings from Tanja Maljartschuk for translation – her Ukrainian piece "Me and my sacred cow" (rendered by Oksana

Maksymchuk and Max Rosochinsky) and the German one "Frogs in the sea" (translated by Zenia Tompkins). They aimed to present an inclusive and global image of present-day Ukrainian literature, reflecting diverse lingual pathways in Ukraine's literary landscape. As Serhii Plokhly wrote, "this volume, from some of Ukraine's best contemporary writers, is an excellent introduction and gateway to Europe's most vibrant but as yet little-known literature" (Kinsella, A., Tompkins, Z. and Ufberg, R., 2022). It is the translingual writing that becomes one of the hallmarks of this edition: Oleg Sentsov's "Grandma" is also included in the translation from the Russian by Uilleam Blacker, as well as Stanislav Aseyec's "The Bell" in the version by Nina Murray and Zenia Tompkins. By integrating these works, the anthology underscores the multifaceted nature of Ukrainian literary expression, bridging linguistic and cultural divides.

Conclusions and prospects for further research. The present study has delved into translingual writing, one of the distinctive features of contemporary Ukrainian literature. The liminal creativity of Tanja Maljartschuk, who writes in both Ukrainian and German, has opened this field of exploration. The study argues that translingual

writers forge a new identity by constructing an interlingual dialogic space, which serves as a new habitus for their creative expression and self-translation. Moreover, the paper goes one step further by discussing the positioning of translingual writings of Ukrainian authors in the English rendition. Originally written in languages other than Ukrainian, these texts once translated into English provide a unique perspective on "global Ukrainian literature." For instance, the English translation of Maljartschuk's German-language award-winning Ukrainian short story featured in the 2022 anthology "Love in Defiance of Pain: Ukrainian Stories" alongside the publication of the English rendition of her another Ukrainian-language text repositions contemporary Ukrainian literature into the cross-cultural setting and presents diverse linguistic pathways in Ukraine's literary landscape.

This standpoint opens avenues for further explorations of the implications, specifically sociopolitical ones, of translingual writing in contemporary Ukrainian literature. This could involve examining other works by Ukrainian writers, such as Olena Stiazhkina, Oleg Sentsov and others, analyzing how their creative expressions shape cultural narratives in Ukraine.

REFERENCES

1. Besemeres, M. (2002). *Translating One's Self: Language and Selfhood in Cross-Cultural Autobiography*. Peter Lang Publishing Group, Oxford, UK.
2. Jung, V. (2004). Writing Germany in exile—the bilingual author as cultural mediator: Klaus Mann, Stefan Heym, Rudolf Arnheim and Hannah Arendt. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 25(5-6), 529-546.
3. Kellman, S. G. (Ed.). (2003). *Switching languages: Translingual writers reflect on their craft*. University of Nebraska Press.
4. Kellman, S. G., & Lvovich, N. (Eds.). (2022). *The Routledge Handbook of Literary Translingualism*. Routledge, Taylor & Francis Group.
5. Kellman, S. G. (2000). *The translingual imagination*. U of Nebraska Press.
6. Kellman, S. G. (1991). Translingualism and the literary imagination. *Criticism*, 33(4), 527-541.
7. Kinsella, A., Tompkins, Z., & Ufberg, R. (Eds.). (2022). *Love in Defiance of Pain: Ukrainian Stories*. Deep Vellum Publishing.
8. Kinsella, A. (2019). Tanja Maljartschuk A Biography of a Chance Miracle. *World Literature Today*, 93(2), 86-86.
9. Maljartschuk, T. and A. Safarov. (2018). Interview with Tanja Maljartschuk by Azad Safarov. "Je taki intymni rechi, pro yaki ya ne mozhu pysaty ukrainskoiu" ("There are such intimate things that I cannot write about in Ukrainian"). *Deutsche Welle* (DW Culture). URL: <https://www.dw.com/uk/таня-малярчук-є-такі-інтимні-речі-про-які-я-не-можу-писати-українською/a-44587641>
10. Matsuda, P. K. (2014). The lure of translingual writing. *Pmla*, 129(3), 478-483.
11. Sorvari, M. (2018). Altering language, transforming literature: translingualism and literary self-translation in Zin-aida Lindén's fiction. *Translation Studies*, 11(2), 158-171.
12. Wanner, A. (2018). The poetics of displacement: Self-translation among contemporary Russian-American poets. *Translation Studies*, 11(2), 122-138.

BIBLIOGRAPHY

1. Besemeres M. *Translating One's Self: Language and Selfhood in Cross-Cultural Autobiography*. Peter Lang Publishing Group, Oxford, 2002.

2. Jung V. Writing Germany in exile—the bilingual author as cultural mediator: Klaus Mann, Stefan Heym, Rudolf Arnheim and Hannah Arendt. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2004. № 25 (5-6). P. 529-546.
3. Kellman S. G. (Ed.). Switching languages: Translingual writers reflect on their craft. University of Nebraska Press, 2003.
4. Kellman S. G., Lvovich N. (Eds.). *The Routledge Handbook of Literary Translingualism*. Routledge, Taylor & Francis Group, 2022.
5. Kellman S. G. *The translingual imagination*. U of Nebraska Press, 2000.
6. Kellman S. G. Translingualism and the literary imagination. *Criticism*. 1991. № 33(4). P. 527-541.
7. Kinsella A., Tompkins Z., Ufberg R. (Eds.). *Love in Defiance of Pain: Ukrainian Stories*. Deep Vellum Publishing, 2022.
8. Kinsella, A. Tanja Maljartschuk A Biography of a Chance Miracle. *World Literature Today*. 2019. № 93 (2). P. 86-86.
9. Maljartschuk T., A. Safarov. Interview with Tanja Maljartschuk by Azad Safarov. “Іє такі інтимні речі, про які я не можу писати українською” (“There are such intimate things that I cannot write about in Ukrainian”). *Deutsche Welle* (DW Culture). URL: <https://www.dw.com/uk/таня-малярчук-є-такі-інтимні-речі-про-які-я-не-можу-писати-українською/a-44587641> (date of access: May 10, 2024).
10. Matsuda P. K. The lure of translingual writing. *Pmla*. 2014. № 129 (3). P. 478-483.
11. Sorvari M. Altering language, transforming literature: translingualism and literary self-translation in Zinaida Lindén’s fiction. *Translation Studies*. 2018. № 11 (2). P. 158-171.
12. Wanner A. The poetics of displacement: Self-translation among contemporary Russian-American poets. *Translation Studies*. 2018. № 11 (2). P. 122-138.

ТРАНСЛІНГВАЛЬНЕ ПИСЬМО ТА СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА КРІЗЬ ПРИЗМУ АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ: ЛІМІНАЛЬНІСТЬ ТВОРЧОСТІ ТАНІ МАЛЯРЧУК

Одрехівська Ірина Миколаївна

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики

імені Григорія Кочура

Львівського національного університету імені Івана Франка

вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна

наукова співробітниця Школи славістичних та східноєвропейських студій

Лондонського університету

вул. Тавітон 16, Лондон, Англія

У цій статті досліджено транслінгвальне письмо як новий динамічний вектор та концептуальне тло сучасної української літератури, зокрема – зацентровано лімінальність творчості Тані Малярчук, яка пише свої художні твори українською та німецькою мовами. Ця студія висуває твердження, що транслінгвальні письменники розвивають нову ідентичність, встановлюючи міжмовний діалогічний простір, який є новим габітусом для їхнього творчого самовираження. З огляду на це, в статті розглянуто філософію транслінгвального письма Тані Малярчук, зосереджуючи увагу на психологічних аспектах самоперекладу, мотивації і соціальних чинниках авторки, а також на тому, як вона вписує цю практику в контекст своєї двомовної ідентичності. У статті доведено, що переклад на англійську творів українських авторів, які написані не українською мовою, дає унікальний погляд на поняття “глобальної української літератури”. Для підтримки цього твердження у статті проаналізовано англійський переклад оповідання Тані Малярчук, що в оригіналі написане німецькою мовою та яке увійшло до антології “Любов всупереч болю: українські оповідання” (“Love in defiance of pain: Ukrainian stories”), що вийшла друком у 2022 році у видавництві Deep Vellum. У праці окреслено, що редактори антології, ретельно відбираючи тексти, прагнули представити інклюзивний та глобальний образ сучасної української літератури, що відображає різноманітні мовні шляхи в українському літературному ландшафті. Прикладом цього є включення до аналізованого англомовного видання перекладів двох оповідань Тані Малярчук – одного з української, а іншого – з німецької мов.

Ключові слова: транслінгвальне письмо, переклад, українська література, світова література, самопереклад, едітологія перекладу.

УДК 82-3

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-15.13>

CLIMATE FICTION AS PART OF GLOBAL LITERATURE: GENERIC AND NARRATIVE PERSPECTIVES (THE CASE STUDY OF MARGARET ATWOOD AND AMITAV GHOSH'S WORKS)

Pshoniak Valentyna

Postgraduate Student at the Department of world literature

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universitetska Str., Lviv, Ukraine

This study examines climate fiction ("cli-fi") as an emerging genre within global literature, focusing on the works of Margaret Atwood and Amitav Ghosh. It explores how contemporary authors address the urgent issue of climate change through narrative techniques and genre conventions. The research investigates the disconnect between the reality of the climate crisis and its representation in literature, analyzing the challenges writers face in portraying climate change and the potential impact of cli-fi on raising awareness and inspiring action. Using a generic and narrative perspective, the study examines Atwood's "The Year of the Flood" and Ghosh's "The Great Derangement" as case studies. It analyzes their approaches to character development, emotional resonance, and the integration of climate themes into storytelling. The research highlights how these authors blend genres and employ specific narrative strategies to convey the urgency of the climate crisis. The study argues that cli-fi plays a vital role in global literature by humanizing the impacts of climate change, encouraging reader engagement with complex environmental issues, and potentially influencing public discourse and policy. It concludes that cli-fi, as exemplified by Atwood and Ghosh's works, serves as both a reflection of contemporary anxieties and a call to action in addressing one of the most pressing challenges of our time. The aim of the article is to emphasize the importance of literature in inspiring action, changing mindsets, and fostering a deeper understanding of the implications of climate change as a social, cultural and global matter in question from generic and narrative perspectives. The topicality of the article lies in the fact that it underscores the need for writers to confront climate change as an inevitable subject-matter in their narratives. This is, to our minds, the most effective way literature can make the threats of climate change visceral and force readers to imagine the consequences.

Keywords: *climate fiction ("cli-fi"), narrative techniques, genre, climate change, crisis, global literature.*

Problem Statement. The climate crisis represents one of the most pressing challenges of our time, demanding urgent attention and action across various sectors of human activity, including contemporary literature in general and climate fiction ("cli-fi") (Hughes&Wheeler, 2013) in particular. Despite the overwhelming evidence of climate change and its impacts, recent literary fiction often neglects to engage with this complex critical issue. Such disconnection raises significant questions about the role of literature in addressing global crises, on the one hand, and the responsibilities of writers in portraying the realities of climate change, on the other.

Global literature has historically been a powerful medium for social commentary and reflection, yet climate change is frequently sidelined in favor of other themes. Amitav Ghosh (2023) highlights that Western literature tends to avoid serious engagement with climate change, relegating it to the realms of science fiction rather than integrating it into mainstream narratives: "*It is as though in the literary imagination climate change were somehow*

akin to extraterrestrials or interplanetary travel". This global phenomenon creates a feedback loop where the urgency of climate change fails to penetrate the literary imagination, leading to a lack of serious literary exploration of the topic (Mudler-Arantes, 2019).

The research emphasizes the the main goal and tasks of "cli-fi" to inspire protective actions, change mindsets, and foster a deeper understanding of the implications of climate change. It cites vivid examples of how literature has historically played a significant role in social movements, such as slavery, anti-colonial struggles, feminism, and argues that "cli-fi" can have a similar impact in the fight against climate change. The article also underscores the need for writers to used special narrative techniques to confront climate change in their narratives, as only such kind of literature can make the threats of climate change visceral and force readers to imagine to live through the consequences. By integrating climate change into mainstream narratives, climate literature can, for sure, help

raise awareness, inspire action, and influence policymakers.

The relevance of the research. The reluctance of writers to confront climate change in their fiction can be attributed to several factors. Many of them may feel that traditional narrative forms are inadequate for capturing the complexities and enormity of the climate crisis: *“I’m looking at how those writings represent and respond to the issues of climate change and the environmental or ecological breakdown but as well as how those books think about biodiversity, sustainable development, the rights of indigenous people and youth activism for climate change”*. (Pokorna, 2023).

The challenge lies not in a lack of awareness but rather in the struggle to find appropriate narrative techniques/ methods/approach/ structures /focus that can effectively convey the urgency and significance of climate issues. Johns Putra argues that *“climate change fiction names an important new category of contemporary literature and a remarkable recent literary and publishing phenomenon.”* This gap in representation climate change matters suggests a broader cultural failure to recognize climate change as a central theme worthy of exploration in serious literature (Johns-Putra, 2016).

The object of the article is contemporary climate literature as a social and cultural phenomenon and part of global literature, specifically different connections of contemporary literary fiction with the critical issues of climate change. It focuses on the disconnect between the reality of the climate crisis and its representation in climate literature.

The subject of the article is the social role of “cli-fi” in addressing the climate crisis. The article also examines the generic “cli-fi” literary landscape and the narrative strategies writers face in portraying the realities of climate change in their cli-fi narratives.

The aim of the article is to emphasize the importance of literature in inspiring action, changing mindsets, and fostering a deeper understanding of the implications of climate change as a social, cultural and global matter in question from generic and narrative perspectives.

The objectives of the article can be summarized as follows: to investigate the generic literary representation of climate change phenomenon in contemporary literature that addresses the climate crisis; to define the notion of cli-fi, its goals and main tasks as part of global literature; to examine the ways climate change is integrated into cli-fi narratives; to identify the climate themes in modern literary works; to demonstrate the potential of cli-fi

literature as a tool for raising awareness about climate change, showcasing how specific narrative techniques can evoke emotional responses and inspire action among readers.

The article also argues that despite the urgency of climate change, it is frequently sidelined in favor of other themes in contemporary fiction. **The topicality** of the article lies in the fact that it underscores the need for writers to confront climate change as an inevitable subject-matter in their narratives. This is, to our minds, the most effective way literature can make the threats of climate change visceral and force readers to imagine the consequences.

Presentation of the main material. Modern climate literature has seen a remarkable evolution in the depiction of characters grappling with the multifaceted crisis of climate change. This genre keenly encapsulates the human element in environmental upheaval, often focusing on emotional arcs and moral quandaries that resonate deeply with contemporary anxieties.

While speaking about the genre genesis of cli-fi, it is worth mentioning that though cli-fi has gained its popularity in recent years, its roots can be traced back to early environmental literature. Literary works of Rachel Carson *“Silent Spring”* (1962) and J.G. Ballard *“The Drowned World”* (1962) laid the foundation for this genre by addressing global ecological issues. However, as literary critics claim, it wasn’t until the late 20th and early 21st centuries that cli-fi truly began to take shape as a distinct genre.

Characters in these narratives are frequently painted with a complexity that mirrors the real world, rendering them multidimensional and profoundly relatable: *“The novels and stories that shape our understanding of climate crisis are a vital part of the larger discourse surrounding it. Storytelling is an inherently human way of making sense of the world, and this making sense, I propose, is captured particularly well in the fictional space offered by novels. In novels, past and present can be revisited, different futures can be imagined, and responses and experiences tried out. Hence, in a time of global climate crisis novels function as experimental spaces in which actual and imagined circumstances are played out.”* (Bracke, 2018, 7).

So under cli-fi, short for climate fiction, we understand a genre of speculative fiction that focuses on the effects of climate change on our planet and its inhabitants. Unlike traditional science fiction, cli-fi is deeply rooted in the real-world consequences of environmental degradation and explores the potential future scenarios resulting from climate change. This genre provides

a platform for authors to convey important environmental messages while engaging readers through compelling narratives.

M. Atwood's "The Year of the Flood" and A. Ghosh's "The Great Derangement" serve as exemplary texts that amplify the pressing global issue. In their literary works Margaret Atwood (2009) and Amitav Ghosh (2023) offer compelling character studies where the protagonists are caught in the throes of ecological disarray. Atwood's works, for instance, masterfully illustrate characters who are simultaneously victims and reluctant perpetrators of environmental degradation. Their inner turmoil is palpable as they wrestle with guilt, denial, and a burgeoning sense of responsibility:

I knew there were things wrong in the world, they were referred to, I'd seen them in the onscreen news. But the wrong things were wrong somewhere else. [...] Everybody knew. Nobody admitted to knowing. If other people began to discuss it, you tuned them out, because what they were saying was both so obvious and so unthinkable. We're using up the Earth. It's almost gone. (Atwood, YF, 2009, p. 282)

Besides, in Ghosh's oeuvre, characters often find themselves at the intersection of tradition and modernity, battling not just the external forces of climate change but also the cultural and existential shifts it precipitates. These individuals are often marked by a poignant sense of duty to preserve their disappearing worlds, juxtaposed with an overwhelming helplessness as they confront the enormity of environmental collapse. This dichotomy drives much of the emotional tension, making their journeys both heartbreaking and inspiring.

A noteworthy aspect is how these characters are portrayed in their relationships with others and their environment. They do not exist in isolation; their stories are interwoven with those of communities, exploring themes of collective guilt and shared responsibility. The moral dilemmas they face – whether to prioritize economic survival over environmental sustainability, or the gut-wrenching choice of leaving one's ancestral home for safer grounds – are painted with nuanced strokes that avoid didacticism. Instead, they invite readers to ponder their own positions and responsibilities in the unfolding climate narrative.

Moreover, emotional responses in modern cli-fi range from profound despair to cautious optimism. Characters often undergo a transformation, moving from ignorance or indifference to a state of heightened awareness and activism. This transition is rarely smooth; it's marked by skepticism, fear, and resistance, yet also by moments of epiphany

and solidarity. Such emotional depth ensures that these characters are not mere templates for didactic purposes but are instead fully-formed individuals whose struggles and triumphs echo the lived realities of many:

GARCIN: How about you? Aren't you afraid?

INEZ: What would be the use? There was some point in being afraid before, while one still had hope.

GARCIN: There's no more hope – but it's still 'before'. We haven't yet begun to suffer.

INEZ: That's so. Well? What's going to happen?

GARCIN: I don't know. I'm waiting. (Ghosh, 2023)

The dialogue between Garcin and Inez in Amitav Ghosh's novel "The Great Derangement: Climate Change and the Unthinkable" provides an insightful commentary on the human response to impending doom, which can be applied to the context of the climate crisis. The exchange highlights the futility of fear once hope is lost and the uncertainty of what lies ahead.

In the context of cli-fi, this passage resonates with the sense of resignation and anxiety that often accompanies the realization of the severity of the climate crisis. Many people, like Garcin, are aware of the looming threat but struggle to confront it, preferring to wait and see what unfolds. Inez's question, "What's going to happen?", encapsulates the uncertainty and dread that permeates much of climate fiction.

However, the passage also suggests a potential path forward. By acknowledging the reality of the situation and letting go of false hope, characters like Garcin and Inez can begin to confront the challenges head-on. In the context of the climate crisis, this may involve moving beyond denial and despair to take concrete actions to mitigate and adapt to the changing environment.

The genre analysis of literary works of cli-fi prove that can play a vital role in this process by helping readers confront their own fears and anxieties about the future. By depicting the human response to environmental catastrophe, writers of cli-fi can encourage readers to grapple with the difficult questions raised by the climate crisis and to consider their own role in shaping the future. This dialogue serves as a sobering reminder that the climate crisis is a reality that we must face, even if the outcome remains uncertain. By engaging with this reality through cli-fi, the readers can chart a path forward that is grounded in resilience, adaptation, and a commitment to a more sustainable future.

Conclusion. A generic and narrative approaches to cli-fi literary works prove that as a social and cultural phenomenon, as part of global literature it

plays a significant role in raising awareness about climate change and its potential consequences. By presenting realistic and often dystopian future scenarios, authors encourage readers to confront the urgent need for action to mitigate environmental damage. Special narrative techniques humanize the impacts of climate change by genre blending, adding personal stories into the broader context of environmental crises.

Margaret Atwood and Amitav Ghosh, are two literary luminaries, have engaged profoundly with the topic of climate change, weaving cli-fi narratives that underscore the urgent necessity for action. M. Atwood's "The Year of the Flood" and A. Ghosh's "The Great Derangement" serve as exemplary texts that amplify the pressing global issue. In Atwood's speculative fiction, the eco-apocalypse is not a distant specter but an immediate, palpable influence on human existence. Through her meticulous descriptions of the altered natural world and the characters' adaptation to it, Atwood artfully draws attention to the dire consequences of environmental neglect. For instance, the transformation of urban landscapes into inhospitable terrains populated by genetically engineered organisms evokes a visceral sense of unease and foreboding.

Similarly, Ghosh's "The Great Derangement" transcends the boundaries of conventional cli-fi narrative, genre blending: memoir, history, and essay. Ghosh critiques the literary establishment's failure to grapple with climate change, arguing that conventional realism is ill-equipped to capture the scale and complexity of this global phenomenon. The urgency in Ghosh's writing is palpable,

particularly in his recounting of extreme weather events that he terms as "freak occurrences". These events, described with journalistic precision, illustrate the escalating volatility of the natural world and its catastrophic repercussions on human societies.

Both authors excel in creating an immersive experience that forces readers to confront uncomfortable truths. Atwood's skillful use of dystopian elements and Ghosh's integration of factual reportage imbue their works with a sense of immediacy and relevancy. For instance, Atwood's depiction of a devastated landscape, where corporate greed and ecological disaster have dismantled societal structures, is a stark warning of where inaction could lead. Ghosh's exploration of how literary culture has thus far evaded the issue underscores the need for new narrative forms capable of conveying the scale of climate disruption.

Atwood and Ghosh compel their audiences to ponder the ethical imperatives intertwined with environmentalism. Their cli-fi literary works transcend mere storytelling, functioning instead as clarion calls for an awakened consciousness. Through vivid imagery, compelling characters, and poignant insights, both authors, to our minds, achieve a masterful portrayal of the climate crisis. They urge readers to see beyond their immediate surroundings and consider the broader, often devastating repercussions of human actions on the planet's ecosystems. By doing so, they not only highlight the proximity and severity of climate change but also galvanize a collective responsibility to seek solutions.

REFERENCES

1. Atwood, M. (2009). *The Year of the Flood*, London, Bloomsbury.
2. Bracke, A. (2018). *Climate Crisis and the 21st Century British Novel*, Bloomsbury Academic.
3. Ghosh, A. (2023). Speechless into the Future. Available at: <https://culturalrelations.ifa.de/en/focus/article/speechless-into-the-future/>
4. Ghosh, A. (2020). *The great derangement the great derangement: Climate change and the unthinkable*. Blackstone Publishing.
5. Hughes, R., & Wheeler, P. (2013). Eco-dystopias: Nature and the Dystopian Imagination. *Critical Survey*, 25(2), 1–6. <https://doi.org/10.3167/cs.2013.250201>
6. Johns-Putra, A. (2016). Climate change in literature and literary studies: From cli-fi, climate change theatre and ecopoetry to ecocriticism and climate change criticism. *Wiley Periodicals, Inc. Volume 7*, March/April, 262-282.
7. Pokorna, A. (2023). The Power of Literature in the Times of Climate Crisis. Available at: <https://ddrn.dk/12534/>

BIBLIOGRAPHY

1. Atwood M. *The Year of the Flood*, London, Bloomsbury, 2009.
2. Bracke A. *Climate Crisis and the 21st Century British Novel*, Bloomsbury Academic, 2018.
3. Ghosh A. *Speechless into the Future*, 2023. Available at: <https://culturalrelations.ifa.de/en/focus/article/speechless-into-the-future/>
4. Ghosh A. *The great derangement the great derangement: Climate change and the unthinkable*. Blackstone Publishing, 2020.

5. Hughes R., Wheeler P. Eco-dystopias: Nature and the Dystopian Imagination. *Critical Survey*, 25(2), 2013, 1–6. <https://doi.org/10.3167/cs.2013.250201>
6. Johns-Putra, A. Climate change in literature and literary studies: From cli-fi, climate change theatre and ecopoetry to ecocriticism and climate change criticism. Wiley Periodicals, Inc. Volume 7, March/April, 2016, p. 262-282.
7. Pokorna A. The Power of Literature in the Times of Climate Crisis, 2023. Available at: <https://ddrn.dk/12534/>

КЛІМАТИЧНА ПРОЗА ЯК ЧАСТИНА ГЛОБАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ЖАНРОВІ ТА НАРАТИВНІ ПЕРСПЕКТИВИ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ МАРГАРЕТ ЕТВУД ТА АМІТАВА ГОША)

Пшоняк Валентина

аспірантка кафедри світової літератури

Львівського національного університету імені Івана Франка

вул. Університетська 1, Львів, Україна

Статтю присвячено вивченню жанрових та наративних проявів мовної репрезентації зміни клімату в сучасній кліматичній літературі. Завдяки наративному аналізу творів Маргарет Атвуд та Амітава Гоша у статті висвітлено ключові наративні техніки, що використовуються цими письменниками для розкриття кліматичної тематики, виклики, з якими вони стикаються у процесі популяризації своїх ідей. Дослідження сфокусоване на нових напрацюваннях екокрітики у міждисциплінарному вимірі, щоб підкреслити важливість різноманітних наукових розвідок у сучасній кліматичній літературі. Аналізуючи конкретні твори видатних представників кліматичної літератури, у роботі доведено, що Маргарет Атвуд та Амітав Гош, ефективно інтегрують кліматичні зміни у свої наративи емоційного резонансу та інтеграції кліматичної тематики в оповідь та використовують специфічні наративні стратегії, щоб передати нагальність кліматичної кризи. Стаття має на меті підкреслити важливість літератури для натхнення до дії, зміни мислення та сприяння глибшому розумінню наслідків зміни клімату як соціальної, культурної та глобальної проблеми, що розглядається в загальній та наративній перспективах. Актуальність статті полягає в тому, що вона підкреслює необхідність для письменників протистояти зміні клімату як неминучій темі у своїх наративах. Це, на нашу думку, найефективніший спосіб, у який література може зробити загрози зміни клімату вісцералями і змусити читачів уявити їхні наслідки. Ідеологічною складовою дослідження є те, що воно показує як кліматична література закликає письменників знову взяти на себе зобов'язання протистояти кліматичним змінам у своїй творчості, підкреслюючи потенціал літератури надихати на дії та сприяти підвищенню екологічної свідомості. У роботі наголошено, що кліматична криза тільки продовжує загострюватися, а тому роль кліматичної літератури стає дедалі важливішою у формуванні культурних наративів та сприянні колективній реакції у реалізації цієї глобальної проблеми, зробивши зміну клімату центральною темою сучасного літературного дискурсу.

***Ключові слова:** кліматична фантастика (cli-fi), наративні техніки, жанр, зміна клімату, криза, світова література.*

UDC 801.7:811.111

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-15.14>

CONCEPTUAL ANALYSIS AS THE TOOL TO DISCOVER THE EMBODIED SPEAKER'S EXPERIENCE IN DISCOURSE

Skichko Anastasiia Serhiivna

Postgraduate Student

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

37, Beresteiskyi ave., Kyiv, Ukraine

University of Granada

Avenida del Hospicio Str., S/N, Granada, Spain

<https://orcid.org/0000-0003-4888-3159>

Demydenko Olha Pavlivna

Candidate of Pedagogic Sciences,

Associate Professor at the Department of Theory, Practice and Translation of English

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

37, Beresteiskyi ave., Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-0643-5510>

Cognitive linguistics, a multidisciplinary field, explores the interplay between semantic and conceptual structures to elucidate the fundamental processes governing language and cognition. This paper integrates seminal contributions from theorists such as Langacker, Jackendoff, Fillmore, Lakoff, and Johnson to offer a nuanced understanding of conceptualization dynamics. By navigating diverse theoretical frameworks, the paper delineates the divergent elements of semantic and conceptual structures. Jackendoff's tripartite model highlights the interdependence of phonological, syntactic, and conceptual axes, while Harras's insights into sensory grounding emphasize their role in linguistic comprehension. Addressing contemporary semantic challenges, the paper explores the nuanced nature of word meaning, utilizing Fillmore's "frame" concept to provide essential context for word sense interpretation within discourse. Methodological approaches to concept structure reconstruction, including Petersen's concept-decomposition techniques and Barsalou's frame-based model, are examined. The paper also delves into concept typology and structure, from Lakoff and Johnson's metaphorical and non-metaphorical concepts to Petersen's classification based on relationality and referential uniqueness. It discusses Minsky's frame-slot approach and explores Ukrainian scholars' contributions to concept classification, considering various factors. Through this holistic exploration, the paper offers a comprehensive framework for understanding the multifaceted nature of conceptualization, highlighting its role in shaping language and cognition across linguistic and cultural contexts.

Keywords: *Semantic, Conceptual structures, Language, Cognition, Word meaning, Frame concept.*

Statement of the Problem. The investigation into cognitive linguistics necessitates a thorough comprehension of the intricate interplay between semantic and conceptual structures. Despite the invaluable contributions from seminal theorists such as Langacker, Jackendoff, Fillmore, Lakoff, and Johnson, a discernible lacuna still needs to be discovered in our understanding of the divergent building elements underlying these structures. Moreover, contemporary semantic challenges, exemplified by the nuanced intricacies of word meaning and the reconstruction of concept structures, demand rigorous scholarly inquiry.

Furthermore, the classification and typology of concepts, intricately entwined with factors such as life environment, content, and modalities of representation, represent pivotal avenues for scholarly exploration within the purview of cognitive linguistics.

Analysis of Recent Research and Publications.

Recent scholarship in cognitive linguistics has cast a probing gaze upon various dimensions of semantic and conceptual structures, imbued with a sense of urgency owing to its contemporary relevance. Notable investigations have explored the tripartite model of the grammatical structure

of natural language, as propounded by Jackendoff, underscoring the intricate dependencies among phonological, syntactic, and conceptual axes. Additionally, scholarly endeavors have delved into the sensory grounding of conceptual structures, accentuating their indelible imprint upon linguistic comprehension. Concurrently, inquiries into the multifaceted terrain of word meaning have endeavored to decipher its intricate nuances, leveraging conceptual frameworks such as Fillmore's "frame" to unravel the contextual underpinnings operative within discourse. Methodological paradigms governing concept structure reconstruction, including Petersen's concept-decomposition techniques and Barsalou's frame-based model, have assumed center stage in contemporary discourse, underscored by their relevance and timeliness. Moreover, scholarly engagements with concept typology and structure have enriched our understanding of metaphorical and non-metaphorical conceptual categories and the taxonomic frameworks predicated upon relationality and referential uniqueness.

The Actuality of the Article. In today's rapidly evolving academic landscape, the study of cognitive linguistics is observed as particularly pertinent. The contemporary relevance of this field is underscored by its importance to various interdisciplinary domains, including psychology, neuroscience, and artificial intelligence. As societies become increasingly interconnected, the need to understand the intricate mechanisms underlying language and cognition becomes more pressing. Cognitive linguistics provides a robust framework for investigating these phenomena, offering insights into how humans conceptualize and communicate ideas.

Moreover, recent advancements in technology have spurred renewed interest in cognitive linguistics. With the advent of natural language processing and machine learning algorithms, there is a growing demand for a deeper understanding of how language is structured and processed by the human brain. This has led to an influx of research aimed at unraveling the complexities of semantic and conceptual structures and developing computational models that can replicate these processes.

Furthermore, the practical applications of cognitive linguistics cannot be overstated. From improving language education methods to enhancing human-computer interaction, insights gleaned from this field have far-reaching implications. As such, the contemporary relevance of cognitive linguistics lies in its theoretical contributions.

In light of these considerations, this article seeks to contribute to the ongoing discourse in cognitive linguistics by comprehensively analyzing recent research and publications. It aims to provide valuable insights that can further our understanding of language and cognition in the modern era by addressing key issues such as semantic challenges, concept typology, and methodological frameworks.

Task Statement. The task entails a scholarly endeavor of meticulous proportions within the domain of cognitive linguistics, fueled by its contemporary relevance. This involves a meticulous analysis of extant research and scholarly publications to discern gaps and delineate pathways for further exploration. Specifically, the primary task requires a detailed examination of the distinct foundational elements that support semantic and conceptual structures. Central to this endeavor is the scrutiny of methodological frameworks guiding concept structure reconstruction, alongside a nuanced appraisal of concept typology and structure. Through this rigorous academic pursuit, the aim is to furnish scholarly insights that advance the discourse in cognitive linguistics and deepen our comprehension of the intricacies characterizing human conceptualization processes, thereby addressing the urgent needs of the field.

Presentation of the Main Material. Cognitive structure is regarded as commensurate in terms of our constantly replenishing flow of various mental, linguistic, or nonlinguistic activities (Langacker, 1988, p. 50). The primary distinction between semantic and conceptual structures lies in their constituent elements. Semantic structure may be founded on linguistic expressions, while concept structure is universal and comprises numerous images, perceptions, concepts, and thoughts (Langacker, 1987, p. 88; Langacker, 1982, p. 30).

Jackendoff (1983; 1990; 1997) made a great contribution to the development of cognitive theory by discovering the grammatical structure of natural language. According to his assumptions, the grammatical structure is based on three primordial axes: phonological, syntactic, and conceptual, which are regulated by phonological, syntactic, and conceptual formation rules. The building element that unites these three structures is the corresponding rules (Jackendoff, 1997, p. 39). Figure 1 transmits the postulates of Jackendoff's theory about the grammatical structure of natural language.

Phonological and syntactic structures are independent and autonomous, while conceptual structures should be connected to all remaining perceptible and sensory modalities (Harras, 2000, p. 19). Currently, numerous investigations in

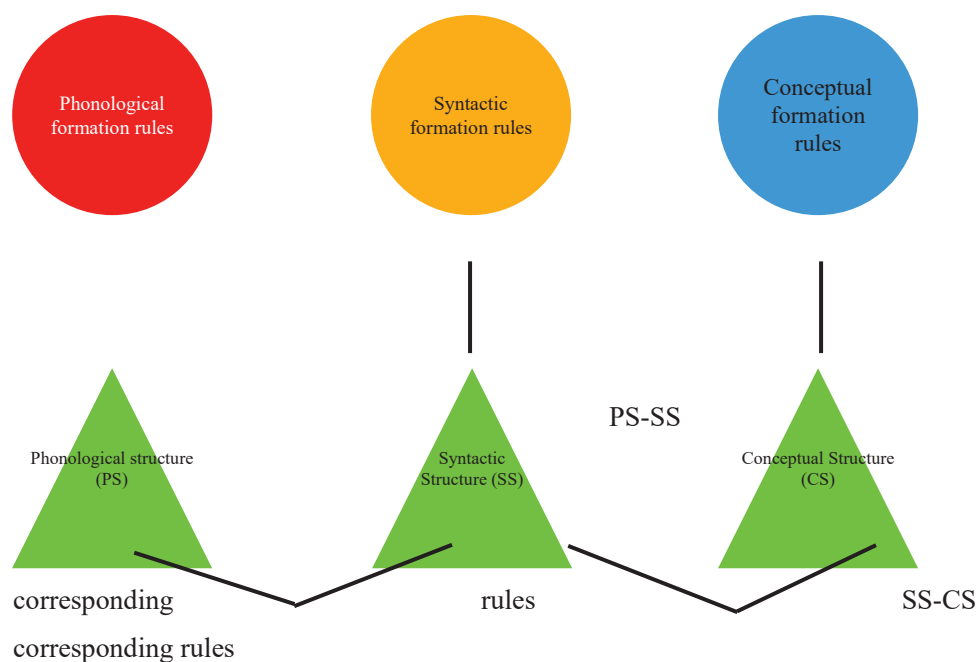

Figure 1. The grammatical structure of natural language.

the field of semantic science enable exploration of word meaning from various perspectives. However, the characteristics of word meaning could cause some sort of misunderstanding and difficulties in developing a functional and complex account. The most important one is the openness of the lexicon since the diversity of word meaning is conditioned by the diversity of individual experiences. For instance, it is necessary to refer to all constituent elements of the physical and social world to plunge deeper into the semantic structure of the researched unit. Finally, the second vivid issue regarding word meanings is its richness conditioned by the presence of various background information. Openness is built upon richness. Regarding the structure, openness does not restrict it in any case; it presupposes it (Gawron, 2008, p. 1-2).

The classical scholastic view on the linguistic sign opens prerequisites for developing the idea that it is mutually related to the concept of cognitive structures or any other types of complex units embodied in the external world (Harras, 2000, p. 13). The prominent semiotic triangle developed by Ogden and Richards proves that linguistic signs and concepts are directly interrelated. Meanwhile, these connections may also be indirect in the case of incorporated units within the external world defined by the concepts (Ogden & Richards, 1953).

The significant differences between conceptual composition and semantic form are increasingly preconditioned by the phenomenon of uncertainty of linguistic utterances (Bierwisch & Schreuder,

1992). Taking into account the theory of two-level semantics, concepts are projected from two perspectives:

- within the area of semantic form as the conceptual background of common lexical units;
- within the area of a conceptual structure due to which the authentic interpretation of a predetermined linguistic utterance is particularized (Harras, 2000, p. 17).

Generally, the word meaning within the sentence may acquire numerous shades of connotation regarding the neighboring utterances and the main idea of a text or discourse. Such peculiarities pose a substantial research problem; however, the conceptual background must be reconsidered in this case while dealing with the issue. In the fundamental Fillmore's studies, the notion of "frame" is viewed as an essential conceptual background for investigating the relevant word sense. Almost all types of concepts are possible to comprehend, discover, and analyze in terms of other concepts' backgrounds. In addition, each conceptual background is versatile and multilayered, and these traits allow us to discover another cluster of concepts jointly with clusters of words in all variants. Due to stable connections of words with the help of shared background, frames contribute to the formal principle for discovering the openness of the lexicon (Gawron, 2008, p. 1-4).

We adhere to the traditional Fillmore's interpretation of the frame as a crucial conceptual structure arranging the clear context for the interpretation of units. The interpretation may

be realized through different means and ways. The first one concerns the tight connection of the frame to the word meaning. Respectively, the second one is represented by the attachment of frames to the patterns of the facts exposed in the text. Accordingly, each frame provides specific backgrounds for every lexical items such as suffixes, word forms, and phrases (Fillmore, 1985, p. 232). Any individual expressions form the common ground for the appearance of the complex frame outstanding from the vocabulary domain. Consequently, the spectrum of words comprising everyday vocabulary represents a coherent and versatile framework of personal experience and world perception (Fillmore, 1985, p. 223).

Although connections between frames and lexical items are tight and interrelated, they do not form stable and fixed patterns. According to different communicative situations, these relations may be modified and supplemented. Such openness of the lexicon laid in the foundation of the frame units construes the premises of frame semantics. On these grounds, it also influences the process of construing concepts in terms of the backdrop of the same concepts chaotically and erratically. Additionally, the building of frames against their associated lexical combinations is the most appropriate approach to analyze these connections. Last but not least, there may arise some problems in construing the concepts since they could bump into the lexicon jointly with their associated frames. The best option is to deduce its structure out of existing frames to avoid these misunderstandings. To track the inner relations hidden inside the cognitive unit, it is needed to discover the frame and their associated lexical sets (Gawron, 2008, p. 6-7). To analyze these relations, lexical sets for frames closely related to the concept of MOTIVATION are observed.

In contemporary scientific discourse, cognitive linguists are considering two approaches for reconstructing concept structures. A novel concept-decomposition technique has been introduced by the German research group led by W. Petersen. Despite the cognitive adequacy and formal explicitness of the concept-decomposition

skeleton, their primary objective was to delve into the foundations of two essential characteristics: simplicity and rigidity simultaneously (Petersen, 2015, p. 46-47).

The key methodological framework for modeling this schema was inspired by Barsalou's research. His definition of frames is widely regarded as the most accurate and explicit among various cognitive and related sciences, aimed at uncovering its intricacies, origins, and distinct characteristics. Barsalou's scientific insight demonstrates that each concept consists of numerous frames recursively constructed from the object attributes and their values. Moreover, the structure of a single frame may encompass countless chains with constraints that define the values of attributes and establish internal connections among them. According to Barsalou, the frame structure is represented using labeled graphs. The central element in this framework is a node that denotes the specific category of objects or individual objects represented by the frame. Other essential elements are arcs that serve as supplementary components for linking nodes with each other. However, Barsalou's overall framework includes values, attributes, and the possessor of an attribute. The Figure 2 illustrates the structure of the frame according to Barsalou's model (Barsalou 1992a, 1992b).

Consequently, W. Petersen adopted Barsalou's approach as a key framework for frame modeling, supplementing it with her observations regarding attribute properties. Each type of attribute typically serves a specific function, facilitating the transfer of an existing value to a particular possessor. Likewise, the value may be expressed as a complex frame. W. Petersen describes frames as well-structured, rigid, and directed graphs composed of labeled nodes (types) and relevant arcs (attributes) (Petersen, 2015, p. 46-47). Frames reconstructed using this model can be further enhanced to accommodate cognitive typicality effects. Frames could be represented in the cortex through oscillatory neural networks, serving as natural exemplars (Petersen & Werning, 2007).

The second traditional approach toward concept modeling is the frame-slot developed by

Table 1

Lexical sets for the frames related to the concept of MOTIVATION.

WORDS	FRAME
Life, journey, means of transport	PATH
Persistence, inner force, powerless, human's thoughts, human's judgment	OBSTICLES
Money, car, clothes, jewellery	MATERIAL OBJECT
Happiness, sadness, excitement, despair	EMOTION

Figure 2. Barsalou's frame complex.

M. Minsky (Minsky, 1986, p.104). He states that frames represent the concept and are complex and multilayered units. Their structure coincides with the structure of the web and consists of subframes, slots, and subplots as essential linking elements. This method stands at the forefront of research discoveries of the Slavic linguistic school, including the Ukrainian one.

There are other insights concerning concept structures. For instance, R. Jackendoff believes three prerequisites exist for the concept foundation: the presence of the "core", differential characteristics, and prototypical conditions (Jackendoff, 1983, p. 121).

In the Ukrainian scientific circle, almost all scientists view the "field structure" of concepts consisting of complex multilayers such as ethnopsychological, linguocultural, and socio-discursive (Pryhodko, 2006, p. 213).

The peculiarities and properties of the human conceptual system play a key role in Cognitive Science. During the last decades, scientists have been trying to define the true nature of all its elements. The revolutionary approach towards its classification was portrayed by G. Lakoff and M. Johnson. According to their works, the conceptual system is multifaceted and multi-layered in character and metaphorically structured. Moreover, its background is formed with the help of two types of concepts: metaphorical and non-metaphorical.

The essence of metaphorical concepts may be discovered and formed regarding another adjacent concept and not only existing terms within its structure. Generally, it includes the conceptualization of "experience or objects of one kind" concerning "experience or object of a different kind". There are three main types of metaphorical concepts in language: orientational, ontological, and structural metaphors represented by a substantial amount of linguistic expressions.

The non-metaphorical concepts are represented in language as particular entities of human experience that are interpreted in their terms. Considering its framework, it is possible to differentiate three main units construing its foundation:

– Spatial orientations, concerning the placing of objects in space;

– Ontological concepts, forming as the result of obtained physical experience;

– Well-developed experiences and everyday activities (Lakoff & Johnson, 1980, p. 195).

Scientific interest in concept studies led to prominent discoveries in its typology, structure, and general peculiarities of functioning as a most significant cognitive unit. Löbner laid the foundation for the next concept classification, considering functional nouns from different angles and differentiating them in terms of referential uniqueness and relationality (Löbner, 1985). This theory was further developed by German scientist W. Petersen (Petersen, 2015) who took it as a base for the new concept categorization.

He is persuaded that Barsalou's approach considers frames as an exceptional means of construing individual conceptualization through functional concepts. Likewise, frame units form an important web consisting of functional assignments within the attributes. Generally, this contributes to the valid inner connections among frames and concepts. Functional concepts are regarded not as separated linguistic units or expressions but as cognitive patterns of representation, deeply embodied in the neuronal part of the brain. This specific type of concept is formed with the help of functional nouns as the main building elements. Respectively, functional nouns possess a particular core meaning for developing functional concepts. It must be mentioned that because of the absence of profound vocabulary related to scientific evolution, not all languages can describe functional concepts with the help of lexical expressions (Löbner, 2015, p.15-16).

In this specific research, Löbner differentiates another type of concept which is an individual one. In particular, individual nouns do not have enough traits in the structure to be relational, so they are unique. Individual concepts originate from the combination of functional nouns with a possessor identification of the individual concept class. Consequently, functional concepts regulate their referents in relation to possessors (Löbner, 2015, p.26).

W. Petersen developed the classification of concepts taking into account two main key postulates previously introduced by Löbner:

relationality and referential uniqueness. The non-relational conceptual subdomain includes sortal (SC) and individual (IC) concepts since they do not have any possessor argument in their foundation. However, these two types are not equal. Speaking about sortal concepts, they denote classical and well-known cognitive linguistic categories without any unique reference in contrast to the individual concepts. The relational conceptual subdomain counts proper relational (RC) and functional concepts (FC) due to the meaningful connections between referents and possessors. Specifically, the property of the functional concepts to create an exclusive mapping in the framework of referent and possessor makes their structure complex and particular referent individually referring (Petersen, 2015, p. 45-46). Figure 3 shows the classification of concepts developed by W. Petersen.

Almost all natural languages have all the necessary tools to implement this conceptual classification in real life. Moreover, the richness of vocabulary manages the realization of various concepts through multiple types of nouns. Speaking about English, those nouns that convey non-unique referential concepts (SC and RC) do not include the definite article in their structure. Likewise, nouns building relational concepts (RC and FC) may only exist in the core of possessive expressions. In such linguistic utterances, the role of the possessor could be formed syntactically, applying the possessive case, or analytically, by using the preposition "of". Meanwhile, it should be noted that each vocabulary within the language is unique and multifaceted. Hence, each of these units possesses a great variety of phrases with definite and possessional constructions (Petersen, 2015, p. 45-46).

	non-unique reference	unique reference
non-relational	<u>Sortal concept (SC)</u> : verb, wood person, house	<u>Individual concept (IC)</u> : sun, Mary, pope
relational	<u>Proper relational concept (RC)</u> : entrance, brother, argument	<u>Functional concept (FC)</u> : meaning, distance, mother, spouse

Figure 3. The classification of concepts developed by W. Petersen

Ukrainian scholar O. Vorobyova, working in the domain of cognitive poetics, generalized the concept classification by considering its five principal characteristics:

- life environment forming the ontological essence of each conceptual unit;
- the content;
- place in the hierarchy;
- specific weight in the concept system;
- degree of variability;
- format of their representations (Vorobyova, 2015, p.59).

According to life environment, concepts may be **textual** (Kahanovska, 2002), **discursive** (Pryhodko, 2008; 2009), **philosophical** (Cassin, 2011), **lingo cultural** (Starko, 2004), **ethnoconcepts** (Slukhay, 2005), **artistic** (Vorobyova, 2005; 2012; Nikonova, 2008) and **aesthetic**, being newly discovered and subdivided in the separate independent class.

Another significant classification is based on content background, which varies across different spheres and is multifaceted. The concepts within this taxonomy are divided into: **antropoconcepts** (FATHER, PRESIDENT), **emotional concepts** (Kövesces, 2000), and **concepts-mythologemes** (Kolesnyk, 2003). Furthermore, a large part of this classification is made up of the Pryhodko A. N. typology which comprises three principal categories:

- **categorical** (e.g. SPACE, TIME);
- **theosophical** (e.g. FATE, DESTINY, LIFE, DEATH);

– **teleonomic**, those that evoke the highest spiritual values (e.g. LIE, TRUTH, JUSTICE, INJUSTICE) (Pryhodko, 2008).

According to the place in the textual hierarchy, Kahanovska O.M distinguishes **mega-, macro-, hyper, meso- , cataconcepts** and their constituencies (Kahanovska, 2002).

Another classification concerns the specific weight in the concept system. Pryhodko A. M. developed three main concept types that possess diverse degrees of discourse variability and system reliability: **metachthons**, **autochthons**, and **allochthons** (Pryhodko, 2008, p.126; Pryhodko, 2009, p.126).

The next taxonomy of the conceptual units is developed in accordance with the format of their representations. In its framework, almost every concept belonging to the class may be textual, discursive, cultural, or artistic. There are the following elements within this typology:

- **single concepts** (e.g. HATE, LOVE, LIFE);
- **double gestalts** (e.g. LIFE/DEATH) consist of single concepts, however, they always exist in correlative pairs that ultimately form meaningful gestalt;

– **cluster concept** (e.g. WAY TO GLORY) do not have a single concept (name) in the represented language and are perceived as a certain mental unity (Izotova, 2006, p. 32-33);

– **cumulative concepts** (e.g. SAVOIR VIVRE) are regarded as conglomerates accumulating the conceptual features;

– **pictorial concept** (e.g. GOLD AUTUMN) mostly evokes visual content that is always easier to describe orally;

– **parabolic concepts** (PRAGUE/ ARAB SPRING) possess a particular story or motive produced in the folded form;

– **picture-parabolic concepts** (CHESHIRE CAT'S SMILE) could be not only orally verbalized but with the help of visual emblems;

– **essayistic concepts** (MODERNISM) have the property to stoke a great number of philosophical information and are built by the principle of minimisation (Vorobyova, 2015, p.59).

Conclusions. In conclusion, the exploration of cognitive linguistics, enriched by the contributions of renowned theorists such as Langacker, Jackendoff, Fillmore, Lakoff, and Johnson, has illuminated the intricate interplay between semantic and conceptual structures. Through the analysis of diverse theoretical frameworks, the study has delineated the divergent building elements of these structures, recognizing the interdependence of phonological, syntactic, and conceptual axes in natural language.

Furthermore, insights into the sensory grounding of conceptual structures have underscored their

pivotal role in facilitating linguistic comprehension. Addressing contemporary semantic challenges, the examination of word meaning has revealed its nuanced nature, necessitating an understanding of the contextual provision elucidated by Fillmore's "frame" concept. Methodological approaches to concept structure reconstruction, including Petersen's concept-decomposition techniques and Barsalou's frame-based model, have provided invaluable tools for unraveling the complexities of conceptualization. Moreover, the exploration of concept typology and structure, encompassing metaphorical and non-metaphorical concepts, and Petersen's classification based on relationality and referential uniqueness, has broadened understanding of the diverse manifestations of concepts.

By delving into Minsky's frame-slot approach and Ukrainian scholars' contributions to concept classification, the multifaceted nature of concept representation has been recognized, influenced by factors such as life environment, content, hierarchy, weight, and format of representation. Through this holistic investigation, a comprehensive framework has been constructed for understanding the multifaceted nature of conceptualization, shedding light on its profound impact on language and cognition across linguistic and cultural contexts. This synthesis of theoretical insights and empirical findings contributes to the ongoing discourse in cognitive linguistics, paving the way for further exploration and understanding of the intricate dynamics of human conceptualization.

BIBLIOGRAPHY

1. Європейський словник філософії: лексикон неперекладностей / під кер. Барбари Кассен : пер. з фр. Київ: Дух і літера, 2011. 328 с.
2. Изотова Н. П. Текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англomовних біографічних романах ХХ століття: семантико-когнітивний та наративний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2006. 252 с.
3. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя). Київ: Вид. центр КНЛУ, 2002. 292 с.
4. Колесник О.С. Мовні засоби відображення міфологічної картини світу: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі) : дис...канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2003. 300 с.
5. Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу у поетиці Шекспіра. Дніпропетровськ: Вид-во ДУЕП, 2008. 364 с.
6. Слухай Н. В. Етноконцепти і міфологія східних слов'ян в аспекті лінгвокультурології. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2005. 167 с.
7. Старко В. Ф. Концепт ГРА в контексті слов'янських і германських культур (на матеріалі української, російської, англійської та німецької мов): автореф. ... дис. канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 2004. 16 с.
8. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 331 с.
9. Приходько, А. М. Концепт як об'єкт зіставного мовознавства. Мова. Людина. Світ. До, 2006. С. 212-220.
10. Barsalou L. W. Cognitive psychology. An overview for cognitive scientists. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1992a. 424 p.
11. Barsalou L. W. Frames, concepts, and conceptual fields. In A. Lehrer & E. F. Kittay (eds.), Frames, fields, and contrasts: New essays in semantic and lexical organization, 1992b. P. 21–74.

12. Bierwisch M., R. Schreuder. From concepts to lexical items. *Cognition*. 1992. 42(1-3), P. 23–60. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(92\)90039-K](https://doi.org/10.1016/0010-0277(92)90039-K)
13. Cassin B. *European Dictionary of Philosophies: Lexicon of Untranslatibilities*. Kyiv: Spirit and literature. 2011. 1344 p.
14. Etymological Dictionary. URL: https://www.etymonline.com/word/concept#etymonline_v_17307.
15. Fillmore C. J. Frames and the semantics of understanding. *Quaderni di Semantica*. 1985. 6(2), P. 222-254.
16. Gawron J. M. (2008). *Frame semantics*. San Diego: San Diego State University. 60 p.
17. Harras G. Concepts in Linguistics – Concepts in Natural Language. In *Proceedings of the Linguistic on Conceptual Structures: Logical Linguistic, and Computational Issues (ICCS '00)*. Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, 2000. P. 13–26.
18. Jackendoff R. *The Architecture of the Language Faculty*. Cambridge: MIT Press, 1997. 262 p.
19. Jackendoff R. *Semantic and Cognition*. Cambridge: MIT Press, 1983. 283 p.
20. Jackendoff R. *Semantic Structures*. Cambridge: MIT Press, 1990, 322 p.
21. Kövesces Z. *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. p. 223.
22. Lakoff G. & Johnson, M. The Metaphorical Structure of the Human Conceptual System. *Cognitive Science*, 1980. Vol. 4, № 2. P. 195-208.
23. Langacker R. *Foundations of cognitive grammar, Volume 1: Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press, 1987. 528 p.
24. Langacker R. Space Grammar, Analysability, and the English Passive. *Language*, 1982. Vol. 58, P. 22–80.
25. Langacker R. A view of linguistic semantics. In B. Rudzka-Ostyn (Ed.), *Topics in Cognitive Linguistics*, 1988. P. 49-90.
26. Löbner S. Definites. *Journal of Semantics*, 1985. Vol. 4, № 4. P. 279–326.
27. Löbner S. Functional concepts and frames. In T. Gamerschlag, D. Gerland, R. Osswald, & W. Petersen (Eds.), *Meaning, frames, and conceptual representation*, 2015. P. 15–42.
28. Minsky M. *The Society of Mind*. New York: Simon & Schuster. 1986. 333.
29. Murphy G.L. *The big book of concepts*. Cambridge, MA: MIT Press, 2002. 563 p.
30. Ogden C. & Richards I. *The meaning of meaning*, 2nd edn. London: Routledge and Kegan Paul, 1949. 363 p.
31. Peterson W. Representation of Concepts as Frames. *Meaning, Frames, and Conceptual representation*, 2015. P. 43-67.
32. Petersen W. & M. Werning. Conceptual Fingerprints: Lexical Decomposition by Means of Frames – a Neuro-cognitive Model. *Conceptual Structures: Knowledge Architectures for Smart Applications, Proceedings of ICCS 2007*, Vol. 4604. Springer, 2007. P. 415–428.
33. Petersen W. Representation of concepts as frames. *The Baltic International Yearbook of Cognition, Logic and Communication*. 2006. Vol. 2. P. 151-170.
34. Rosch E., Mervis C.B., Gray W.D., Johnson D.M., Boyes- Braem P. Basic objects in natural categories. *Cognit. Psychol.* 1976. Vol. 8. P. 382–439. doi:10.1016/0010- 0285(76)90013-X
35. Smith E.E. & Medin D.L. *Categories and concepts*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1981. 201 p.
36. Vorobyova O. “Mark on the Wall” and literary fancy: A cognitive sketch. *Cognition and Literary Interpretation in Practice* : /eds. Harri Veivo, Boo Pettersson and Merja Polvinen. Helsinki: Helsinki University Press, 2005. P. 201–217.
37. Vorobyova O. Caught in the web of worlds II: Postmodernist wanderings through the ASC labyrinths in Kazuo Ishiguro’s *The Unconsoled: Philosophy, emotions, perception. Languages, Literatures and Cultures in Contact. English and American Studies in the Age of Global Communication*. Vol. 2: Language and Culture : /eds. Marta Dąbrowska, Justyna Leśniewska and Beata Piątek. Kraków: Jagiellonian University Press, 2012.
38. Vorobyova O. Conceptology in Ukraine: achievements, problems, miscalculations. *Visnyk KNLU. Seriya Filologiya*. 2011. Vol. 14, No.2. P. 53–64.

REFERENCES

1. Cassin, B. (2011). *European Dictionary of Philosophies: Lexicon of Untranslatibilities*. Kyiv: Spirit and literature.
2. Izotova, N. P. (2006). *Textual concept Path to Glory in English-language biographical novels of the 20th century: semantic-cognitive and narrative aspects*. [Doctoral dissertation, KNLU].
3. Kaganovskaya, O. M. (2002). *Textual concepts of fiction prose (based on French fiction of the mid-20th century)*. Kyiv: KNLU.
4. Kolesnyk, O. S. (2003). *Linguistic means of reflecting the mythological worldview: a cognitive-linguistic aspect (based on Old English epic and contemporary British fiction of the fantasy genre)*. [Doctoral dissertation, KNLU].
5. Nikonova, V. G. (2008). *Tragic worldview in Shakespeare’s poetics*. Dnipropetrovsk: DUEP publishing house.
6. Slukhay, N. V. (2005). *Ethnoconcepts and mythology of the Eastern Slavs in the aspect of linguaculturology*. Kyiv: Kyiv University.

7. Starko, V. F. (2004). The concept PLAY in the context of Slavic and Germanic cultures (based on Ukrainian, Russian, English, and German languages). [Doctoral dissertation, O.O. Potebniya NASU].
8. Prykhodko, A. N. (2006). Concept as an object of comparative linguistics. *Language. Individual. World*, 212-220.
9. Prykhodko, A. N. (2008). Concepts and concept systems in the cognitive-discursive paradigm of linguistics. Zaporizhzhya: Premier.
10. Barsalou, L. W. (1992a). *Cognitive psychology. An overview for cognitive scientists*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
11. Barsalou, L. W. (1992b). Frames, concepts, and conceptual fields. In A. Lehrer & E. F. Kittay (eds.), *Frames, fields, and contrasts: New essays in semantic and lexical organization*, 21–74.
12. Bierwisch, M. & Schreuder, R. (1992). From concepts to lexical items. *Cognition*, 42(1-3), 23–60. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(92\)90039-K](https://doi.org/10.1016/0010-0277(92)90039-K)
13. Etymonline (n.d.). https://www.etymonline.com/word/concept#etymonline_v_17307
14. Fillmore, C. J. (1985). Frames and the semantics of understanding. *Quaderni di Semantica*, 6(2), 222-254.
15. Gawron, J. M. (2008). *Frame semantics*. San Diego: San Diego State University.
16. Harras, G. (2000). Concepts in Linguistics – Concepts in Natural Language. In *Proceedings of the Linguistic on Conceptual Structures: Logical Linguistic, and Computational Issues (ICCS '00)*. Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, 13–26.
17. Jackendoff, R. (1997). *The Architecture of the Language Faculty*. Cambridge: MIT Press.
18. Jackendoff, R. (1983). *Semantic and Cognition*. Cambridge: MIT Press.
19. Jackendoff, R. (1990). *Semantic Structures*. Cambridge: MIT Press.
20. Kövesces, Z. (2000). *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
21. Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). The Metaphorical Structure of the Human Conceptual System. *Cognitive Science*, 4(2), 195-208.
22. Langacker, R. (1987). *Foundations of cognitive grammar, Volume 1: Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
23. Langacker, R. (1982). Space Grammar, Analysability, and the English Passive. *Language*, 58, 22–80.
24. Langacker, R. (1988). A view of linguistic semantics. In B. Rudzka-Ostyn (Ed.), *Topics in Cognitive Linguistics*, 49-90.
25. Löbner, S. (2015). Functional concepts and frames. In T. Gamerschlag, D. Gerland, R. Osswald, & W. Petersen (Eds.), *Meaning, frames, and conceptual representation*, 15–42.
26. Löbner, S. (1985). Definites. *Journal of Semantics*, 4(4), 279–326.
27. Minsky, M. (1986). *The Society of Mind*. New York: Simon & Schuster.
28. Murphy, G.L. (2002). *The big book of concepts*. Cambridge, MA: MIT Press.
29. Ogden, C. & Richards, I. (1949). *The meaning of meaning*, 2nd edn. London: Routledge and Kegan Paul.
30. Peterson, W. (2006). Representation of concepts as frames. *The Baltic International Yearbook of Cognition, Logic and Communication*, 2, 151-170.
31. Petersen, W. (2015). Representation of Concepts as Frames. *Meaning, Frames, and Conceptual Representation*, 43-67.
32. Petersen, W. & Werning, M. (2007). Conceptual Fingerprints: Lexical Decomposition by Means of Frames – a Neuro-cognitive Model. In *Conceptual Structures: Knowledge Architectures for Smart Applications, Proceedings of ICCS, 4604*, 415–428.
33. Rosch, E., Mervis, C.B., Gray, W.D., Johnson D.M., Boyes-Braem, P. (1976). Basic objects in natural categories. *Cognit. Psychol.* 8, 382–439. doi:10.1016/0010-0285(76)90013-X
34. Smith, E.E. & Medin D.L. (1981). *Categories and concepts*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
35. Petersen, W. (2006). Representation of concepts as frames. *The Baltic International Yearbook of Cognition, Logic and Communication*, 2, 151-170.
36. Vorobyova, O. (2005). The Mark on the Wall” and literary fancy: A cognitive sketch. *Cognition and Literary Interpretation in Practice*, 201–217.
37. Vorobyova, O. (2012). Caught in the web of worlds II: Postmodernist wanderings through the ASC labyrinths in Kazuo Ishiguro's *The Unconsoled: Philosophy, emotions, perception*. *Languages, Literatures and Cultures in Contact. English and American Studies in the Age of Global Communication*, 2 (Language and Culture), 37-56.
38. Vorobyova, O. (2011). Conceptology in Ukraine: achievements, problems, miscalculations. *Visnyk KNLU. Seriya Filologiya*, 14(2), 53–64.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК СПОСІБ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСВІДУ МОВЦЯ У ДИСКУРСІ

Скічко Анастасія Сергіївна

аспірантка

Національного технічного університету України

“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорького”

просп. Берестейський, 37, Київ, Україна

Університет Гранади (Іспанія)

Адміністративний комплекс Тріумфо

вул. проспект дель Госпісіо, S/N, Гранада, Іспанія

Демиденко Ольга Павлівна

кандидатка педагогічних наук,

доцентка кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови

Національного технічного університету України

“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорького”

просп. Берестейський, 37, Київ, Україна

Когнітивна лінгвістика, багатодисциплінарна галузь, котра досліджує взаємодію між семантичними та концептуальними структурами, котрі беруть участь у низці фундаментальних процесів, що керують мовою та пізнанням. Ця стаття об'єднує основоположні роботи таких теоретиків, як Р. Лангакера, Р. Джекендоффа, Ч. Філлмора, Д. Лакоффа та М. Джонсона та представляє ґрунтовний аналіз динаміки концептуалізації мовних одиниць. Виходячи з різноманітних теоретичних підходів, в її основі також окреслюються відмінні структурні компоненти семантичних і концептуальних структур. Тристороння модель Р. Джекендоффа виокремлює взаємозалежність фонологічної, синтаксичної та концептуальної осей, у той час як аналіз сенсорної модальності Дж. Гарраса підсилює їх роль у лінгвістичному світосприйнятті. Вирішуючи сучасні семантичні виклики, стаття досліджує природу значення слова, використовуючи концепцію “фрейма”. Цей підхід представлений Ч. Філлмором, котрий вважає, що за допомогою фрейма можна дослідити сенс слова в дискурсі. Окрім цього, також розглядаються методологічні підходи до реконструкції структури концепту, включаючи техніку декомпозиції концепту В. Петерсен та фреймову модель Л. Барсалоу. У статті також висвітлені типологія та структура концепту, від метафоричних і неметафоричних підходів Д. Лакоффа та М. Джонсона до класифікації В. Петерсен, заснованої на реляційності та референційній унікальності. Зважаючи на варіативність проведеного аналізу, це дослідження підсилюється фреймово-слововим підходом Мінського та класифікацією концептів, котра розроблена українськими вченими. Завдяки цілісному дослідженню у статті представлено комплексна основа для розуміння багатогранної природи концептів, яка підкреслює їх роль у формуванні мови та пізнання в мовному та культурному контекстах.

Ключові слова: *семантичні структури, концептуальні структури, мова, когніція, значення слова, фрейм, концепт.*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТА ТИПОЛОГІЯ АВТОТРАНСПОРТНИХ ТЕРМІНІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ, ПОЛЬСЬКОЇ ТА ІТАЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Тищенко Олег Володимирович

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

У статті запропоновано зіставно-типологічну термінографічну рефлексію (здебільшого полікомпонентних утворень), спрямовану на пошук функціональних еквівалентів у двох чи більше мовах на рівні форми та змісту, структури та семантики автотранспортної термінології.

Об'єктом дослідження обрано кілька тематичних груп, зокрема пов'язаних з марками і типами автомобілів (легкових, вантажних, спеціального призначення), а також номени на позначення будівництва та безпеки руху, утримання автомобільних доріг, будови та обслуговування автомобіля, параметрів та проектування дорожнього руху в англійській, німецькій, польській та італійській терміносистемах у зіставленні з українською. Спираючись на прийоми і методи когнітивного та структурно-семантичного термінознавства, встановлено особливості мотивації автомобільної номенклатури в п'яти мовах та представлено їх контрастивні особливості.

Здійснено типологічну характеристику цих термінів, з'ясовано типи їх еквівалентності, виявлено спільну та відмінну внутрішню форму та простежено особливості трансформаційних змін на рівні семантичного та морфологічного термінотворення (основні синтаксичні та лексико-граматичні моделі, способи словотворення, типи метафор, семантичні зрушення і лексико-семантичні заміни), які здійснюються при перекладі різними мовами.

Ключові слова: автотранспортна термінологія, когнітивно-інформаційна структура терміна, лексико-граматична трансформація, еквівалент, термінологічна група, внутрішня форма, семантичне і морфологічне термінотворення.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Будь-яка галузева термінологія постає як цілісний фрагмент певного знання, який відображає пізнавальний досвід тієї чи тієї лінгвоспільноти, її конвенціональні та лінгвокультурні стереотипи, прескриптивно-ціннісні, прагматичні, етичні, естетичні, статеві, вікові та інші параметри. Вона, за влучним висловом Л.О.Симоненко, "відбиває багатовіковий матеріальний і духовний поступ суспільства" (Симоненко, 2014, с.28).

Водночас не можна приховати і той факт, що традиційний структурно-семантичний підхід до термінології, визначення формальних моделей і способів деривації термінологічних одиниць нині вже вичерпують свої можливості з огляду на експансію когнітивізму в усі сфери лінгвістичного знання. Це стосується зокрема і термінологічної категоризації терміносистеми автотранспортної галузі, яка є об'єктом нашого розгляду.

Останнім часом зазначена термінологія фіксується у спеціальних багатомовних довідниках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зауважимо, що термінографічні рефлексії у цій галузі, які здійснюються останнім часом, зокрема й в Україні та країнах Євросоюзу, спрямовані на пошук функціональних еквівалентів у двох чи більше мовах на рівні форми та змісту, структури та семантики термінів. Причому такі практичні розробки набувають ознак системності, оскільки словникові статті представлені у межах певних термінологічних, тематичних груп.

Останнім часом з'явилися дво- та тримовні словники автомобільних та технічних термінів: "Automobilový slovník – slovensko-nemecký a nemecko-slovenský" (Krončey a kol., 1996), "Anglicko-český technologický automobilový slovník" (František Vlk, 2004), "Anglicko-český slovník – automobily, silniční vozidla" (Machačka, 2009) тощо.

Цікавим досвідом є виданий у Польщі шестимовний автомобільний словник: "Plustrowany słownik samochodowy 6-językach polski, francuski, angielski, niemiecki, włoski, rosyjski" (Blok, Jezewski, 1987, 2012). В ньому

представлені такі термінологічні групи: *pojazdy; silnik; napęd; podwozie; nadwozie; wyposażenie elektryczne; elementy znormalizowane; użytkownictwo i utrzymanie*.

Запропонований у словнику підхід дав змогу здійснювати "простий пошук відповідностей у різних мовах, що позначають засоби дорожнього транспорту, його агрегати, вузли, підвузли та елементи". Це дозволяє легко "знаходити еквівалентні поняття іншими мовами, якщо відомі призначення елемента чи його місце у системі дорожнього транспорту, уникати можливих технічних помилок і непорозумінь між двомовними партнерами комунікації" (Blok, Jezewski 2012, s.10).

З цього приводу варто згадати і деякі інші лексикографічні напрацювання, зокрема О.Тригуб (Тригуб, 2019). У цьому довідковому виданні представлено основні автомобільні терміни, що стосуються конструкції автомобіля та його вузлів, інструментів та обладнання для обслуговування і ремонту автомобіля, українською та англійською мовами.

Автомобіль як невід'ємний елемент сучасного світу, цивілізації й побуту людини, її престижу і навіть соціальної стратифікації разом номенами на позначення автомобілебудування можуть вважатися своєрідною семантичною універсалією, оскільки склад, структура і до певної міри внутрішня організація терміносистем автомобільної галузі в усіх лінгвокультурах виявляються подібними.

Варто підкреслити що когнітивна будова автомобільного терміна, його структурно-семантична і концептуальна організація має вже досить глибокі традиції в українському та зіставному термінознавстві. Так, наприклад, Г.В.Садовнікова застосувала до термінології автомобілебудування англійської, німецької та української мов фреймове моделювання в межах семантичного наповнення відповідних слотів та ЛСГ і.т.ін., які постають як "своєрідна фрейм-сітка, яка накидається на поняттєву інформацію, яка міститься у термінах" (Садовнікова, 2016, с. 96). Зазначена проблематика порушується у низці дисертаційних праць Н.Нікуліної (Нікуліна, 2004), Н.Томасевич (Томасевич, 1984), Г.Фогель (Фогель, 2005) та ін. Так, у дисертації А.Садовнікової у порівняльному та лексикографічному аспектах розглянуто англійську, німецьку та українську термінологію автомобілебудування. Основну увагу приділено когнітивно-інформаційній природі автомобільного терміну, концептуальному моделюванню ключових термінологічних концептів – фрагментів знання та певної про-

фесійної сфери (конструкція автомобіля, комфорт, безпека, виробництво, кузов автомобіля тощо), «Системи керування», «Конструкції, вузли, агрегати, деталі», «Інтер'єр», «Система безпеки автомобіля», «Система розважальних пристроїв та конструктивні деталі», «Конструювання корпусу автомобіля», «Внутрішній та зовнішній дизайн», «Система специфічних сигнальних та комп'ютерних пристроїв» і т.д. (Садовнікова, 2016, с. 10, 99).

Метою пропонованої розвідки є аналіз структури, семантики і мотиваційних особливостей термінологічних одиниць з огляду на семантичну і когнітивну категоризацію автомобільної термінології, визначення зіставно-типологічних параметрів і закономірностей моделювання термінів автомобілебудування в межах лексико-семантичних груп, встановлення напрямків концептуалізації відповідного фрагмента професійної комунікації та пошук міжмовних перекладних еквівалентів автотранспортної галузі. Не можна обійти увагою і засоби лексико-граматичної трансформації (синтаксичної, лексико-семантичної, структурно-дериваційної, формальної) розглянутих термінів при їхньому перекладі різними мовами. В ході аналізу ми орієнтувалися на матеріал, представлений в "*Англійсько-українському словнику транспортної термінології*" (Афонін, Бура, Півторак, 2024).

Наголосимо, що реєстр словникових статей цього словника ґрунтується на термінологічних одиницях на позначення різних аспектів автомобільної галузі, будівництва та безпеки руху, утримання автомобільних доріг, будови та обслуговування автомобіля, параметрів та проєктування дорожнього руху, безпеки руху, а також вантажних та пасажирських перевезень.

Об'єктом аналізу є здебільшого полікомпонентні термінологічні структури в англійській та українській мовах. Уявляється необхідним вирішити наступні **завдання**: здійснити структурно-семантичний аналіз трикомпонентних англійських автотранспортних термінів іменної моделі в її різних варіантах; розглянути особливості перекладу згаданих вище багатоконпонентних термінів з точки зору їх синтаксичних, морфологічних та дериваційних особливостей (різновидів заміни кількісного складу та якісних ознак, зокрема й семантичних та лексико-семантичних перетворень у цільовій мові).

Шляхом залучення матеріалу із шестимовного автомобільного словника (Blok, Jezewski, 1987, 2012) маємо намір окреслити напрямки зіставно-типологічного аналізу міжмовних

перекладних термінологічних еквівалентів (різних за своєю будовою термінів та термінологічних сполук і в різних мовах) з точки зору їхньої номінативної, граматичної і семантичної структури, зокрема й внутрішньої форми терміна. Прояснити на цьому підґрунті особливості морфологічної і семантичної деривації автотранспортних термінів (зрушення в процесі семантичного розвитку, метафоризацію, інші системні лексико-семантичні зв'язки, зокрема й факти синонімії термінів), наявні між ними відмінності у зіставлюваних номенклатурах.

Методи дослідження – описовий, зіставний, структурний і трансформаційний та почасти – когнітивний методи аналізу. В окремих випадках застосовано компонентний аналіз, зокрема для встановлення напрямків семантичної деривації термінологічних одиниць (процеси генералізації і спеціалізації полісемантичних структур, фразеологізацію термінного значення).

Передусім розглянемо **трикомпонентні структури-моделі** з точки зору наявних лексико-граматичних трансформацій при відтворенні у цільовій мові з огляду на синтаксичні і словотвірні особливості їхнього компонентного складу. Звернімо також увагу на деякі лексичні і семантичні трансформації у випадку наявності стертих технічних метафор або звуження чи розширення значення слів, що входять до складу розглянутих словосполучень.

На цій підставі виокремимо повні та часткові відповідники зазначених термінів з точки їх еквівалентності і засобів передачі в мові перекладу. При цьому будемо враховувати такі показники, як збіг або частковий збіг компонентів термінологічної номінації, синтаксичний порядок слів, заміна складних слів-комполітів прийменниково-іменниковими структурами іноді зі структурою підрядного речення в українській мові, переклад аббревіатур тощо. В окремих випадках привертають увагу випадки зміни кількості компонентів (заміна трикомпонентної структури двохкомпонентною або навпаки). Зупинимось на цих аспектах детальніше.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зібраному термінологічному фактажі найбільш репрезентативними виявляються **часткові (неповні) відповідники**, які вирізняються синтаксичною заміною порядку компонентів у складі словосполучення: *maximum speed limit* – обмеження максимальної швидкості. Так, в межах моделі N+N+N виявлено перестановки в таких фактичних корелятах: *traffic flow composition* – склад транспортного потоку; *wheel imprint area* – область відбитки колеса; *trip frequency model* – модель частоти поїздок;

в межах моделі A+N+N *alternative sequence controller* – контролер змінної (значення діючої особи з суфіксом *-er* збережене).

У термінологічних еквівалентах цього типу можемо помітити додатково і лексичні заміни компонентів, наприклад, *vehicle operating conditions* – умови експлуатації; *engine cooling conditions* – режим охолодження двигуна (заміна *conditions* – режим); *driver alerting techniques* – методи оповіщення водія (заміна слова *techniques* з ширшим значенням); *actual physical control* – фактичний фізичний контроль (безпосередній контроль або здатність керувати транспортним засобом, перебуваючи під впливом алкоголю); *path choice model* – модель вибору шляху руху: у цих неповних відповідниках також додатково відбувається лексична заміна слів (*path* – шлях) у складі полікомпонентного словосполучення із заміною порядку слідування компонентів при перекладі. Наведемо приклади неповних відповідників, при перекладі яких застосовано і лексичні, і граматичні заміни: *cross sectional area* – площа поперечного перерізу дороги; *pedestrian crossing area* – зона переходу пішоходами проїзної частини.

За нашими спостереженнями, найбільш репрезентативним і кількісно найбільшим типом синтаксичних трансформацій в межах моделі A+N+N є **описовий переклад за допомогою структури підрядного означального речення з одним або кількома підрядними**: *full access control* – магістралі, на яких відсутні розв'язки в одному рівні та прямі примикання, які б дозволили потрапити на магістраль з місцевих доріг; до складу цієї групи можуть досить часто входити **комполітні номени**: *multi-vehicle accident* – дорожньо-транспортна подія, в якій задіяно кілька автомобілів (при цьому префіксальному іменному утворенню в англійській мові відповідає складний прикметник в українській); *fixed-time controller* – контролер, який керує світлофором з жорстким світлофорним регулюванням. Іноді у цільовій мові представлені комбіновані синтаксичні структури (з різними видами синтаксичного зв'язку, наприклад, з підрядністю і сурядністю): *partial access control* – магістралі, на яких може бути присутня обмежена кількість розв'язок в одному рівні, проте прямі примикання відсутні.

Другим за значимістю виявляється тип відтворення термінологічних сполук слів, за якого **трьохкомпонентній структурі A+A+N** або **N+N+N** відповідає **складний прикметник (або інша частина мови) з уточнюючим неузгодженим означенням у формі примен-**

никово-іменникової конструкції в українській мові (сполучення прийменника з іменником в різних варіантах в мові перекладу): *fatal injury accident* – *дорожньо-транспортна подія зі смертельними травмами*; *motor vehicle accident* – *дорожньо-транспортна подія за участі транспортних засобів*; або **складний іменник оригіналу передано за допомогою складного прикметника в цільовій мові**: *property-damage accident* – *дорожньо-транспортна подія з матеріальними збитками*; або **без прийменника** (при наявності однорідних неузгоджених означень): *railroad-crossing angle* – *кут перетину залізничної колії та автомобільної дороги*; *benefit-cost analysis* – *економічна оцінка окупності капітальних вкладень* (доцільності побудови пороги або здійснення заходів щодо покращення умов руху).

Придивімося ближче до особливостей перекладу герундіальних конструкцій і коротко прокоментуємо їх: *merging traffic flow* – *злиття кількох транспортних потоків в один*: граматичні відповідності еквівалентів, при яких **герундій** (*merging*) перекладено віддієслівною формою іменника з абстрактним значенням; *earth-moving machine* – *дорожньо-будівельні машини для виконання земляних робіт*: відбувається заміна складного іменника у складі герундіальної конструкції складним прикметником з рівноправними компонентами з сурядним зв'язком компонентів ад'єктива при відтворенні; *energy absorbing barrier* – *огородження для поглинання кінетичної енергії у випадку наїзду на них транспортних засобів*: переклад герундіальної конструкції в межах граматичної моделі A+N+N за допомогою віддієслівного іменника з суфіксом *-ня* неузгодженим означенням у формі применниково-іменникової конструкції; *low-lying country* – *понижене місце рельєфу*: складному композиту в англійській мові з герундіальним значенням відповідає дієприкметник у поєднанні із субстантивним словосполученням в мові перекладу; *passing sight distance* – *дальність огляду при проїзді*: модель словосполучення N+N+N (з герундіальним компонентом) оригіналу трансформована в іменник з уточнюючою прийменниково-іменниковою конструкцією (*для огляду*) з деякими відмінностями афіксів *-ість*).

Варто звернути увагу і на інші типи **дери-ваційно-граматичних заміни** та відмінностей при зіставленні. Наведемо приклади найбільш типових випадків:

multimodal transit agency – *автотранспортне підприємство, що здійснює перевезення кількома видами транспорту*: модель

A+N+N, що представляє складне субстантивне словосполучення у складі підрядної означальної конструкції; при цьому префікс *-multi* прикметника в англійській мові замінено кількісним числівником у поєднанні з іменниками в Оруд.відм. при перекладі українською (з кількома видами заміни); *transport sustainability index* – *індекс стійкості транспорту*: повний переклад компонентів словосполучення при збереженні дериваційної структури відповідників з абстрактним значенням (форманти *-ility* – *-ість* зі значенням абстрактності); *oversaturated traffic flow* – *перенасичений потік автомобілів*: простежуються граматичні і морфо-семантичні заміни, зокрема, передача префіксів зі значенням вищого прояву міри дієприкметника *over* – *пере* – при збереженні в цілому моделі словосполучення при перекладі; *reinforced concrete bridge* – *залізобетонний міст* (граматичні трансформації із заміною дієприкметника в англійській мові складним прикметником у складі двокомпонентної структури, на відміну від кількості компонентів в англійській мові); **модель N +N+ N**: *water conduit bridge* – *містводовід* (граматичні трансформації із заміною трьохкомпонентного утворення зі значенням уточнюючого конкретизатора складним іменником, прикладкою); *three-way intersection* – *тристороннє перехрестя* (Т-подібне або У-подібне перехрестя); *four-way intersection* – *чотиристороннє перехрестя* (Х-подібне перехрестя): відбулася заміна композитного іменника в мові оригіналу складним графічним дериватом у поєднанні зі складним прикметником в цільовій мові; *non-collision accident* – *дорожньо-транспортна подія, не пов'язана з зіткненням автомобілів*: префіксальний іменний компонент із заперечним значенням в складі структури N+N зазнав трансформації за допомогою дієприкметникового звороту з уточнюючим неузгодженим означенням у формі применниково-іменникової конструкції з модальністю заперечення; *intersection speed control* – *регулювання швидкості руху при проїзді перехрестя*: віддієслівний іменник (префіксальний спосіб словотворення) в складі конструкції N+N+N відтворено за допомогою аналогічної конструкції в українській мові з додаванням уточнюючого додатка (*зіткненням автомобілів*).

Коротко схарактеризуємо **лексико-семантичні особливості терміноутворення одного із компонентів у складі полікомпонентних структур**: *potential traffic flow* – *перспективна інтенсивність руху* дослівний лексичний переклад компонентів словосполучення з заміною прикметника *potential*, з трансформованим і

генералізованим значенням (*перспективна*); *rush hour flow* – інтенсивність руху в годину пік: здійснено додавання стійкої сполуки слів в мові перекладу – *година пік*; *peak traffic flow* – максимальна (для певних умов) інтенсивність руху: конструкція N+N+N перекладена частковим відповідником із лексичною заміною *peak* і додаванням уточнюючого конкретизатора при збереженні моделі граматичної конструкції в цільовій мові; *overhead sign lighting* – підсвічені дорожні знаки: у цьому випадку наявні стерті антропоморфні метафори із соматичним компонентом (дослівно: 'накладний 'над головою' знак освітлення'), при цьому сама метафора становить префіксальне утворення з елементом *-over*; *non-interference headway* – інтервал руху, при якому при дотриманні розкладів транспортні засоби (частіше поїзди) не впливають на рух один одного: простежуються граматичні заміни модальності конструкцій у поєднанні з лексичними замінами стертих метафоричних термінів у складі підрядних означальних конструкцій у цільовій мові (з додаваннями і уточненнями слів при описовому перекладі). При цьому сама метафора становить складний іменник, а перший компонент – префіксальне утворення з заперечним афіксом.

Далі розглянемо автотранспортні терміни у **зіставно-типологічному річищі** із залученням матеріалу інших мов. Продемонструємо їхні особливості на рівні форми, змісту і мотивації шляхом зіставлення термінології на матеріалі інших зіставлюваних германських та частково – романських мов. Об'єктом спостереження тут слугуватимуть марки та типи автомобілів як найбільш показова для аналізу тематична група. Так, німецький термін *Pullman-Limousine* можна перекласти структурою підрядного означального дослівно 'чоловік, що тягне' (пор. відповідник в італійській мові *berlina-limousine* (седан-лімузин). В основі складного композитного найменування в німецькій мові лежить метафора *Sonnendach* (сонячний дах – дах, через який світить сонце), якому відповідає двокомпонентне утворення з відмінною мотиваційною ознакою в інших порівнюваних мовах: (італ.) *tetto scorrevole* – розсувний дах; пор. англ. *Sunshine roof*, яке можна вважати повним еквівалентом за лексичним складом.

Дестинитивна мотиваційна ознака експліцитно представлена в німецькій мові, наприклад, *Rundfahrtbus* ('автобус, що їздить навколо') – (італ.) *autobus da turismo* – туристичний автобус. Просторова метонімія зі значенням умістища об'єктивована в німецькому *Möbelkofferwagen* – досл. 'машина-валіза

для перевезення меблів'; в італійській засвідчено два синонімічних позначення з ідеєю руху *furgone per trasloco* – рухомий фургон, *furgone per mobilio*. Як бачимо, просторова семантика розглянутих термінів виявляється неідентичною (в німецькій – ідея руху по колу, обертального руху, на відміну від інших мов, де модус руху як такий не виражений). Вирізняються асоціативними ознаками і такі терміни, як *Berge-Zugschlepper* – *trattrice-attrezzi* – евакуаційний трактор. Якщо німецьке перекладається дослівно як 'трактор-поїзд, що їздить по горах', то в італійському маркована ознака інструмента, знаряддя (дестинатив), тобто 'об'єкт, призначений для перевезення інструментів або трактор-інструмент'.

Збігається внутрішня форма італійського та українського термінів *veicolo da fuoristrada* – всюдихід, позашляховик (це терміни інтернаціонального походження, очевидно, кальки), а в німецькій (*Geländefahrzeug*) простежуються деякі відмінності семантичних компонентів при частковому збереженні мотиваційної ідеї ('всюди') цих еквівалентів: засіб, який скрізь їздить з повним спорядженням. В українській та італійській ще додатково виокремлюється ідея *поза* – *шляхом*, що означає відсутність перешкод, модус ускладненого шляху, можливість їздити по нерівним лісовим дорогам, бездоріжжю тощо (пор. англ. *Off-road vehicle*). Позашляховик потратується в спеціальних джерелах як "повнопривідний легковий чи легкий комерційний автомобіль підвищеної прохідності для експлуатації на шляхах всіх рівнів".

Для універсальності висновку ще погляньмо на структуру і мотиваційні ознаки паралелей в кількох мовах: *Łazik* – *jeep* – *field vehicle* – *джип*, *позашляховик*. Як бачимо відмінність внутрішньої форми впадає в очі передусім у польському терміні (*Łazik* – той, що здатен лазити, маркує спосіб пересування).

Якщо порівняти структурні моделі таких термінів, як *Jagdswagen* – *campagnola* – *всудихід*, то можна спостерегти метафоричний процес деривації в італійській мові, де *campagnola* ('сільська дівчина'). Німецький термін мотивований дестинитивною ознакою 'мисливська машина, з модусом призначення, зокрема, для полювання'. Аналогічно можна дійти висновку і про різну внутрішню форму таких термінів, які можна віднести до групи дестинативів: німецьке *Silo-Anhänger* – Силосний причіп (де *Silo*, *силос* "вал або коробчатий резервуар або високий контейнер для зберігання сипучих вантажів, особливо зерна, руди, вугілля, цементу і

т.ін. ”), італ. *rimorchio con scarica a tramoggia* – причіп з бункерним розвантаженням, яке практично повністю збігається з українським складним терміном-означенням, прикладкою *причип –бункер* (мотиваційний фабрикатив).

До часткових відповідників у двох мовах можна віднести такі термінологічні паралелі: *House trailer* – *жилий причип* (причіп для проживання під час подорожей), де в англійській, як бачимо, значення виражене синонімічним концептом – *House* (причіп, обладнаний приміщеннями для сну, їжі, побутових потреб тощо).

Спеціалізоване значення автомобільних термінів також варте уваги. Так, складному однослівному терміну *автомобіль-порошковоз* відповідає в англійській полікомпонентне утворення *Dry powder fire truck*, яке буквально значить ‘пожежна машина з сухим порошком’.

Окремі термінологічні утворення варто розглядати з точки зору **вужче-ширше** термінне значення. Наприклад, *Touring bus* – автобус, який використовується для гастрольних груп, особливо музикантів. Українське *туристичний автобус* означає автобус для подорожування туристів загалом.

Якщо порівняти тип і марку автомобілів в кількох мовах (англійська, німецька, польська, українська), то метафоричне значення (анатомічну метафору голови) можна виявити в англійській мові, наприклад, *Kabriolet – cabriolet – drop head coup – кабриолет*.

За нашими спостереженнями, прозора мотиваційна структура досить часто зберігається у польських термінах цієї та інших тематичних груп (зокрема двигуни, внутрішня будова і робота автомобіля, дії та процеси як наслідок роботи двигуна). Це до певної міри пояснюється тим, що чимало запозичених термінів виявляються спольщеними, тобто заміненіми власне польською адаптованою морфо-семантичною і словотвірною структурою. Наведемо приклади деяких паралелей: *piaskarka* (“вантажівка з автоматичним пристроєм для розсипання піску на слизькій дорозі”) – *sandstreuwagen – spreader – розкидач; sanitarka – ambulanz – ambulance – швидка допомога; Sprężanie – Verdichten – compression – стиснення; Płok – Kolben – piston – поршень; Gaźnik – Vergaser – carburetor – карбюратор; Wylot – Ausstossen – exhaust – вивуск, вихлоп, Bocznik – Reifenflanke – sidewall – боковина; Bieżnik* (“зовнішній шар шини з рифленої гуми, який підвищує зчеплення машини з дорогою”) – *krona – tread – протектор; Krzyżak – Ausgleichrad – spider – хрестовина* (в англійському терміні наявна зооморфна стерта

метафора за зовнішньою подібністю об’єкта); *Dolot (ssanie) – Ansaugen – intake – всмоктування* (в обох польських і українському термінах представлені віддієслівні іменники з абстрактним значенням дії, процесу). Подібна тенденція простежується і в дво – та полікомпонентних структурах: *Łopata samochodowa – traktor schaufel – tractor shovel – автомобільна (тракторна) лопата; Samochód śniegowy – Fahrzeug – snowmobile – снігохід*.

Як ми переконались, в основному йдеться про кальки, які представлені практично в усіх мовах як результат інтернаціональних упливів і запозичень.

Як слушно зауважує А. Міщенко, “вживання термінів, утворених на матеріалі ресурсів рідної мови, є більш доцільним у питомій, оскільки внутрішня форма рідного слова зрозуміліша й легше засвоюється мовцями. Проте орієнтування на наступний переклад передбачає інтернаціоналізацію питомої термінології та її гармонізацію з термінологічними номінаціями мови перекладу” (Міщенко, 2014, с. 23-24).

Окремі типи назв вантажних автомобілів повністю збігаються, зокрема при їхньому іншомовному оформленні: *Dumper – Dumper – dumper – самоскид, думпер*. З розгалуженої семантичної структури дієслова *dump* (див: <https://www.multitran.com/m.exe?l1=1&l2=33&s=dump&l2=33>) у цьому разі найбільш близькими до розгляданого терміна виявляються такі ЛСВ “покласти або кинути щось дуже необережно”; “звалювати, скидати у купу, викидати вивалювати”, “вивантажувати вугілля”, “перекидати, розвантажувати вагонетку” *dump down* “упускати з глухим шумом, шльопатися”, “падати з глухим шумом”, “скидати (вантаж)”; “звалювати (навалювати)”; “вивантажувати; спорожнювати”.

Метафоричне значення автомобільного терміна може бути представлене, як вже було показано, тільки в одній із зіставлених мов, приміром, в німецькій *Vauchfreiheit* ‘воля (свобода) живота’ де реалізована антропоморфна соматична метафора, на відміну від інших терміносистем зі стійким техніко-геометричним наповненням компонентів розгорнутого субстантивного словосполучення в прямому значенні, що вказує на відстань від певного об’єкта: (італ.) *distanza minima da terra longitudinale* – мінімальна поздовжня відстань від землі; укр. *поздовжній просвіт прохідності*.

Стерта метафора може бути представлена в італійській терміносистемі, на відміну від української чи німецької, пор. *piano di carico* – тихе навантаження, план погрузки,

німецьк. *Ladefläche*, – укр. *площа завантаження*. У цьому разі ад’єктивний компонент *piano* потрактовується як позначення поверхні, яка характеризується відсутністю нерівностей або пов’язана з горизонтальним напрямком як істотний елемент конфігурації або структури об’єкта.

До соматичних метафор можна віднести і такі терміни (польська, німецька, англійська, українська мови): *Glówka (korona) – Kolbenkopf (Benzinmotor) – piston crown – головка двигуна*, при цьому в англійській на відміну від інших реалізується предметна метафора ‘корона’ (за місцем розташування). Ці метафори є типовими для науково-технічної сфери.

Подібний процес семантичного термінотворення разом з лексикалізацією, морфологічним зрощенням компонентів, очевидно пройшли і німецьке термінопозначення, складний термін *Filtergehäusefuß* – ніжка корпусу фільтра, де термін, пов’язаний з частиною тіла людини, слугує метафоричним значенням основи, опори. Саме таке значення покривається італійським частково еквівалентним відповідником з прямим неметафоричним значенням: *base del coperchio del filtro* – основа кришки фільтра, опорний фланець кришки фільтра.

Стерта артефактна метафора, пов’язана із звуженням терміна *подушка (подушка кріплення двигуна)* наявна в українській терміносистемі. Тут треба наголосити, що цей термін є міжгалузевим (він, зокрема, представлений в економічній, безпековій, фінансовій і науково-технічній сферах). В італійській та німецькій мовах їм відповідають термінологічні словосполучення з іншим компонентним лексичним складом: італ., *supporto elastico posteriore del motopropulsore – задня пружна опора двигуна*, нім. *Gummikörper der hinteren Motoraufhängung* – резинове тіло задньої підвіски двигуна. В аналізованому словнику засвідчено і французький термін *Engin à effet de sol* (що дослівно перекладається ‘машина з ефектом землі’), якому відповідає український термін *автомобіль на повітряній подушці* (Blok, Jezewski, 1987, 2012, s.71).

Як бачимо, внутрішня форма ключових складників розглянутих полікомпонентних структур у зіставлюваних мовах різняться: в німецькій – це субстанція, фактура, тобто фабрикатив (*тіло з резини*), в італійській наявний квалітатив у поєднанні із локативом (місцезнаходження – *задня*, якісний кваліфікатор – *пружна*, або еластична).

За влучним спостереженням Т.Кияка, “зрозумілість терміна визначається не тільки наявністю асоціативних, суміжних або функціо-

нальних зв’язків зі словами-мотиваторами, але й внутрішньою формою, яку визначають як абстрагований інтеріоризований образ (поняття), який відтворює одну або декілька суттєвих ознак денотата (референта) у вигляді аперцептивного уявлення, що фіксується у пам’яті носія мови” (Кияк, 1988: 29) (Цит за: Міщенко, 2014, с. 90-91).

В неоднаковий спосіб реалізовані стерті артефактні метафори в німецькій та італійській терміносистемах і в таких одиницях, як *Kolbenmantel* і *mantello dello stantuffo* відповідно. У першому і другому представлена семантична ідея одягу, але співвіднесена з різними референтами, у німецькій – ‘пальто поршня, плащ поршня’, у другому – поршнева спідниця, або *спідниця для поршня*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У розвідці окреслено можливі аспекти дослідження автомобільних терміносистем різних мов у зіставно-типологічному річищі. Звернуто увагу на ключові моделі морфологічного і семантичного термінотворення в межах однієї (марки, типи і класифікація автомобілів за призначенням і функційним навантаженням) та кількох тематичних груп (*двигун* і його робота) з позиції лексико-семантичних, структурно-граматичних та номінативних відмінностей в процесі термінологічної номінації різного типу (простої, аналітичної, комбінованої, дифузної). Представлено засоби вираження англо-українських міжмовних еквівалентів з точки зору наявних лексико-граматичних трансформацій в термінологічних одиницях на позначення будівництва та безпеки руху, утримання автомобільних доріг, будови та обслуговування автомобіля, параметрів та проектування дорожнього руху, вантажних та пасажирських перевезень.

Спостережено, що з-поміж синтаксичних трансформацій термінологічних одиниць в межах моделі $A+N+N$ провідним є описовий переклад за допомогою структури підрядного означального речення одним або кількома підрядними, а також такий тип відтворення термінологічних сполук слів, за якого трьохкомпонентній структурі $A+A+N$ або $N+N+N$ відповідає складний прикметник (або інша частина мови) з уточнюючим неузгодженим означенням у формі применниково-іменникової конструкції разом з іншими структурно-морфологічними і словотвірними особливостями (аббревіація, графо-семантичні і цифрові деривати, віддієслівні абстрактні номени при заміні герундія, зміна модальності синтаксичних конструкцій тощо). Дослідження продемонструвало

різну питому вагу і продуктивність метафор та інших лексичних трансформацій (родо-видові кореляції, звуження семантики термінів, міжгалузева термінологія) в їхньому різному співвідношенні у зіставлюваних термінологічних контекстах. Виявлено і деякі лакуни, приміром, відсутність епонімів.

Терміни-аналоги, що вирізняються своїми метафоричними образними доменами, представлені значно рідше, пор. деякі стерті метафоричні структури, утворені за моделлю (Adj+N): *Dead axle – вільна вісь*. У цьому разі англійський термін означає вісь, яка несе опорне колесо, але не має можливості для його приводу, тобто є мертвою. "The dead axle segment is expected to exhibit a CAGR of 4.2% during the same period" (Corpus of Contemporary

American English (COCA). Зазначений аспект може стати предметом подальших студій у галузі технічної лексикографії та термінологічної номінації загалом, із залученням різногалузевої термінології.

З позиції когнітивно-інформаційної структури терміна і його мотиваційної об'єктивації виявлено передусім групу дестинативів, фабрикативів і квалітативів, зрідка – локативів (в оперті на терміни семантичного синтаксису на рівні пропозиційно-аргументної структури синтаксичної номінації).

Запозиченій термінології у складі багатьох термінологічних словосполучень (як результат інтернаціоналізації і міжкультурних контактів) в польській автомобільній терміносистемі досить часто наявна питома лексика.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афонін М.О., Бура Р.Р., Півторак Г.В. Англійсько-український словник транспортної термінології. Львів: НУ Львівська політехніка, 2024. 129 с.
2. Міщенко А. Л. Термінологічні засади технологічно-орієнтованого галузевого перекладу (на матеріалі німецької, української і англійської мов). Навчально-методичний посібник. Кіровоград: Видавець Лисенко В.Ф., 2014. 156 с.
3. Нікуліна Н.В. Становлення сучасної української термінологічної системи автомобілебудування та ремонту транспортних засобів: дис. ... канд. філол. наук /10.02.01 Харків: Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди, 2004. 168 с.
4. Садовнікова Г.В. Когнітивно-інформаційна природа термінів автомобілебудівництва в англійській, німецькій та українській мовах. дис... канд. філол. наук /10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. Київ: Київський національний педагогічний ун-тет ім.М.П.Драгоманова, 2016. 262 с.
5. Симоненко Л.О. Українська термінографія: стан і перспективи // Мовознавство. 2014.№4. С.28-35.
6. Томасевич Н.П. Термінологічна лексика підмови автомобілебудування та її взаємодія з іншими лексичними шарами: автореф. дис. ... канд. філол. наук/ 10.02.04 Одеса, 1984.
7. Тригуб О. А. Ілюстрований українсько-англійський словник автомобільних термінів [Електронний ресурс]. Черкаси : ЧДТУ, 2019. 28 с.
8. Фогель Г.Б. Структура, семантика та лексикографічна презентація англійської автомобільної термінології: автореф. дис... канд. філол. наук/ 10.02.04 Запоріжжя: Запоріз. нац. ун-т. 2005.
9. Cz.Blok, W.Jezewski Ilustrowany słownik samochodowy 6-językach polski, francuski, angielski, niemiecki, włoski, rosyjski. Warszawa: Wydawnictwo komunikacji i łączności 1987, 2012.

REFERENCES

1. Afonin, M.O., Bura, R.R., Pivtorak, H.V. (2024). Anhliisko-ukrainskyi slovnyk transportnoi terminolohii. [English-Ukrainian dictionary of transport terminology]. Lviv: NU Lvivska politekhnika. [in Ukrainian].
2. Mishchenko, A. L. (2014). Terminolohichni zasady tekhnolohichno-oriientovanoho haluzevoho perekladu (na materialy nimetskoï, ukrainskoï i anhliiskoï mov). [Terminological principles of technology-oriented industry translation (based on German, Ukrainian and English materials)]. Navchalno-metodychnyi posibnyk. Kirovohrad: Vydavets Lysenko V.F. [in Ukrainian].
3. Nikulina, N.V. (2004). Stanovlennia suchasnoi ukrainskoï terminolohichnoi systemy avtomobilebuduvannia ta remontu transportnykh zasobiv [Formation of the modern Ukrainian terminological system of automobile construction and repair of vehicles]: dys. ... kand. filol. nauk /10.02.01 Kharkiv: Khark. nats. ped. un-t im. H.S.Skovorody. [in Ukrainian].
4. Sadovnikova, H.V. (2016). Kohnityvno-informatsiina pryroda terminiv avtomobilebudivnytstva v anhliiskii, nimetskii ta ukrainskii movakh [Cognitive-informational nature of automotive terms in English, German and Ukrainian languages]. dys... kand. filol. nauk /10.02.17 – porivnialno-istorychne i typolohichne movoznavstvo. Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi pedahohichnyi un-tet im.M.P.Drahomanova. [in Ukrainian].
5. Symonenko, L.O. (2014). Ukrainska terminohrafiia: stan i perspektyvy [Ukrainian terminology: state and prospects]. Movoznavstvo, №4. S.28-35. [in Ukrainian].

6. Tomasevych, N.P. (1984). Terminolohichna leksyka pidmovy avtomobilebuduvannia ta yii vzaiemodiia z inshymy leksychnymy sharamy [The terminological lexicon of the automotive industry context and its interaction with other lexical layers]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk/ 10.02.04 Odesa. [in Ukrainian].

7. Tryhub, O. A. (2019). Iliustrovanyi ukrainsko-anhliiskyi slovnyk avtomobilnykh terminiv [Illustrated Ukrainian-English dictionary of automotive terms]. Cherkasy : ChDTU, 28 s. [in Ukrainian].

8. Fohel, H.B. (2005). Struktura, semantyka ta leksykohrafichna prezentatsiia anhliiskoi avtomobilnoi terminolohii [Structure, semantics and lexicographic presentation of English automotive terminology]: avtoref. dys... kand. filol. nauk/ 10.02.04 Zaporizhzhia: Zaporiz. nats. un-t.. [in Ukrainian].

9. Blok, Cz., Jezewski, W. (1987, 2012). Ilustrowany słownik samochodowy 6-językach polski, francuski, angielski, niemiecki, włoski, rosyjski. [Illustrated car dictionary in 6 languages Polish, French, English, German, Italian, Russian]. Warszawa: Wydawnictwo komunikacji i łączności. [in Polish].

FEATURES OF TRANSLATION AND TYPOLOGY OF AUTOMOTIVE TERMS (BASED ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN, ENGLISH, GERMAN, POLISH, AND ITALIAN LANGUAGES)

Tyshchenko Oleh Volodymyrovych

Doctor of Philological Sciences, Professor,

Head of the Department of Foreign Languages and Translation Studies

Lviv State University of Life Safety

35, Kleparivska Str., Lviv, Ukraine

The article proposes a comparative-typological terminographic reflection (mostly of multi-component formations) aimed at finding functional equivalents in two or more languages at the level of form and content, structure, and semantics of automotive terminology. The object of the study is several thematic groups, including those related to car brands and types (passenger cars, trucks, special purpose vehicles), as well as terms for construction and traffic safety, road maintenance, vehicle structure and servicing, traffic parameters, and road design in English, German, Polish, and Italian terminological systems compared with Ukrainian. Based on the techniques and methods of cognitive and structural-semantic terminology, the features of automotive nomenclature motivation in five languages have been established and their contrastive characteristics presented. A typological characterization of these terms has been carried out, the types of their equivalence have been clarified, the common and distinctive internal forms have been revealed, and the features of transformational changes at the semantic and morphological levels of term formation (main syntactic and lexico-grammatical models, word-formation methods, types of metaphors, semantic shifts, and lexico-semantic substitutions) have been traced, which occur during translation into different languages.

Keywords: *automotive terminology, cognitive-informational structure of the term, lexico-grammatical transformation, equivalent, terminological group, internal form, semantic and morphological term formation.*

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

**ЛЬВІВСЬКИЙ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС**

№ 15 2024

**Макетування та верстка
*Юрій Ковальчук***

Здано до набору 27.05.2024 р. Підписано до друку 14.06.2024 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 14,18.
Замов. № 0924/617. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.